

Митко Маџунков
АСТРАГАЛИ

Macedonian Academy of Sciences and Arts

Mitko Madžunkov
ASTRAGALS

Skopje, 2015

Македонска академија на науките и уметностите

МИТКО МАЏУНКОВ
АСТРАГАЛИ

Скопје, 2015

Уредник
акад. Георги Старделов

А

АМАНЕТИ

На куќата ѝ приоѓам од задната страна, преку долниот двор. Двата ката се отворени спрема улицата. Таваните се уште повисоки одошто ги помнам, а го нема ни преградниот ѕид што ја делеше куќата на два дела.

Тоа е куќата на дедо ми, сè уште во изградба. Или е тоа момент на реконструкција, која ортациите (дедо ми и неговиот внук-врсник) решиле да ја обноват? Но не постои никаква свест за улогите на дедо ми и на неговиот ортак. „Внукот-врсник“ од стварноста го нема.

Во сегашната стварност тука сум само јас, вистинскиот внук. Сега станува збор за моја куќа што треба да ја доправам, која ќе биде замена за сè започнато а незавршено, и обнова на сè продано и потрошено.

Сонцето влегува во градбата како иследник. По потпорните ѕидови, по градежниот материјал и по сиот оној отворен, сега незаграден дел на куќата трепераат утринските сенки. Или е сонцето на заод, со оглед на положбата на сенките?

Во себе, добро знам какво е значењето на тоа што го гледам. Има ли време поделеното

пак да стане цело? Ќе можам ли да ги довршам веќе заборавените, но сè уште стварни внатрешни градби?

АСТРАГАЛИ

Мојата жена е голем мразач на она што потекнува од народот, сметајќи го за глупав. Така таа со текот на времето замрази сè што е мое. Работата дојде дотаму што ги замрази и моите детски игри, зашто и тие биле дел од народната затананост.

Зошто го зборувам тоа? Јас како дете собирав ашици за играње во една голема канта која никогаш не ја наполнив; веројатно поради тоа, собирањето го продолжив и како возрасен човек. А испечеме јагнешки бут, јас ќе си го изглодам ашикот, ќе го дочистам, ласнам, понекогаш ќе го прогорам со усвитена шајка и ќе го наполнам со калај, па ќе го ставам во витрината да ми личи. Жена ми ги мразеше тие вуду-магии, како што велеше, па одвреме-навреме ќе ги префрлеше ашиците во некоја кутија (таа си е собирачка на кутии), божам поубаво да ги засолни, а потоа, кога ќе видеше дека сум ги подзаборавил, ќе ги цитнеше во губрето. Кога ќе ми се посакаше да си играм со ашиците (зашто и возрасните се понекогаш деца) и кога ќе прашав за нив, може само да се замисли какви сцени се создаваа. Таа по цел ден би можела да расправа за непознатите лица од нејзиното детство, но не се откажа од својата омраза кон сè што е мое, особено кон ашиците.

По таквите случки, понекогаш со недели не зборувавме (што мене ми е лесно, зашто сум молчалив човек, но нејзе ѝ паѓа тешко, зашто е зборлива), па најпосле, за да се браштисаме, ќе купеше цело јагне, а кога ќе го изедевме, дури самата ми ги чистеше ашиците, ги вриеше да ги изврие микробите, а згора на тоа и ќе ги излакираше со безбоен лак за нокти.

Потоа наидоа други времиња; јагнињата проретчија, а се разбра дека биле и троа масни за нас старците, така што сегашната колекција не ми е баш голема, но сепак, во секое катче на моите живеалишта се наоѓа понекој ашик.

Најпосле, дали затоа што ѝ дојде умот или од друга причина, и жената престана да ги мрази ашиците. Нејзината еволуција во тој поглед беше нагла и повеќе личеше на револуција. Еднаш гледала филм за потонатите бродови, и што да разбере од него: ашиците се користеле за игра уште во римско време, само што тогаш ги викале астрагали. Тоа сосема ја измени нејзината животна филозофија: како што дотогаш го мразеше народот сосе неговите детски игри, така сега почна да се гордее со нивното потекло од античко време.

„Ете и внукот се игра со твоите *асѝраѓали*“, ми рече неодамна, кога бевме во Америка каде што го проширивме царството на астрагалите, „ако загу-би некој, не сум ти јас виновна!“

АСТРАЛНА СФЕРА

Се очекува доаѓањето на едно важно духовно суштество од астралната сфера, како делегат од светот на духовите.

Мислев дека новинарот ја иронизира таа тема, но тој сосема сериозно ми вели дека доаѓањето на духот е за него готов факт, и дека тој, како претставник на седмата сила, дошол да се „огребе“ за едно интервју.

АСТРАЛНИ ТЕЛА

Сум читал во книга дека имало луѓе што патувале низ соништата и отаде нив. Тоа го правеле со помошта на своите астрални тела кои, додека тие си спиеле, останувале будни при допирот на двата света, каде што е и разделната линија, па, како духови од ламба, излегувале од себеси и патувале по светишта надвор од светот. Патувале без да си ги излижат чевлите, но не насоне, туку вистински, со телата на своите тела. Тие, да повторам, не талкале низ соништата, туку вистински ја вртеа вселената, оставајќи траги со сорче насекаде каде што ќе поминеле, за да можат да се вратат. Дека не станувало збор за божемно патување и неволно мешање со светот на сенките можело да се потврди и со тоа што боите во текот на патувањата биле поинакви, иако стварноста била таа.

Секој знае колку се лажливи соништата. Видел ли некој, на пример, сонце во сонувањето, како изгрева и како заоѓа? Не видел, се разбира, а пак она што го гледал било осветлено. Прашањето што самото се поставува е – од што? Тоа никој не го знае, освен астралциите: тие тврдат дека светлината извира од нивните астрални тела, затоа е малку поинаква од сончевата: потемна а појасна.

Човекот е за чудо, навистина. Некаде веќе реков дека секој будала сака да сонува. Сега можам да додадам дека секој будала верува дека знае сè, на пример, дека човекот е составен од атоми. Знајачите знаат и што се случува кога атомот ќе излезе од самиот себе, кога ќе пукне: на небото тогаш се создава дупка во вид на габа, се разбира. Но, дали некој, освен астралциите, знае каква сила е скриена во поситните делчиња и поскришните катчиња на атомите, во она од што тие се составени? Во некои такви нивни делчиња и катчиња имало илјадници илјадници посилни сили од атомската, кои, кога би пукнале, би го разнеле свезденото небо. Е, тоа што сега може да пукне, некогаш било собрано на куп. Токму таа сила ги создала болвата, мајмунот и човекот, но не едноподруго туку сите наеднаш. Од таа создателна сила создадени се и астралните тела што се кадарни да отидат по изврвениот пат до самиот почеток на создавањето без ништо да им биде. Прашање е, само, како, и особено – зошто се враќаат?

Тоа дека со сорче ги засекувале стеблата небесни за да го најдат патот до дома можат да им го продадат само на браќата Грим. Иако јас тоа го реков, јас во тоа не верувам. Па во што тогаш верувам, кога ни во Господ, очигледно, не верувам?

Во големото финале, кога ќе почне општото патување, кога астралните тела ќе заиграат на големото свездено поле, нема да остане никој што ќе може да ја донесе дома, во малото дома, веста од постоењето на тоа големо дома. Затоа сега астралциите се враќаат, за да ни кажат, додека има време, каде биле и што виделе, да нè известат од што сме создадени (од атоми, како да не!). Зашто, кога ќе почне последната игра меѓу свездите, нема да се вкрстат соништата, туку она што останало од соништата.

АТ'РИ И РУШВЕТИ

Во турско време сè можело да се заврши за ат'р или со рушвет. За жал, тоа пусто турско помина, а сега ретко нешто може да се заврши за а'тр; понекогаш дури ни рушветот не помага. За тоа сведочи следната случка.

На еден многу сиромав човек му се разболела ќерката. Чарето било да биде оперирана што поскоро, но на ред чекале и други пациенти. Сиромавот фатил да фаќа врски по роднини и пријатели, како што би го направил тоа и да бил богат, зашто таков бил адетот.

Случајот сакал директорот на болницата да биде многу близок роднина со човек кому сиромавот му свршил една голема работа, а таа се состоела во тоа што му ја спасил ќерката од ладната река кога таа рипнала да се дави. Знаејќи што значи за малку да се загуби ќерка, тој човек му обезбедил на сиромавот прием кај роднината-директор.

„Но знаеш какви се директорите, ќе му однесеш едно алтанче“, рекол тој за случај сиромавот да не се сети каков е редот.

Сиромавот думал-шестал што да прави и најпосле ја продал кравата, купил еден златник, па отишол кај директорот. Човекот го примил љубезно,

а кога со срам му било врачено златното паре, го зел не како рушвет туку во знак на внимание и го фрлил во една кутија со зборовите: „Нека си играат децата!“ Потоа му објаснил на човекот дека е ставен на листата на чекање, зашто до професорот (како што го именувал хирургот) мошне тешко се доаѓало. На излегување од канцеларијата, директорот љубезно се ракувал со сиромавот и го потсетил да не заборава да му даде на професорот барем 300 евра, зашто тоа била најниската тарифа.

Сиромавот си отишол дома и задоволен и незадоволен. Од една страна, бил многу среќен што завршил работа и што на светот сè уште можело да се најдат добри луѓе, но од друга страна не знаел што понатаму да прави, зашто немал уште една крава за продавање, па не можел да се досети каде да ги најде бараните пари.

Додека одеше на училиште, тој научи дека некогаш некоја жена си ги продала косата и забите заради својата ќерка, но тој немаше ни коса ни заби, ниту пак тие некому му требаа. Да беше во прашање тој, лесна работа: ќе се прежалеше и ќе си умреше, а со тоа и болеста ќе беше победена. Но сега стануваше збор за чедо, за нешто што не може да се прежали. Погледна горе, погледна долу, па стана, се прекрсти и рече: „Голем е Господ, а ние сме мравки“, и со таа мисла реши да се предаде на судбината.

Б

БАБА МАКЕДОНКА ГО СРЕЌАВА
АНДРЕЈ БАРАНОВ

„Се појави на гаќи. Што да ви кажам, обесил едни јајца, ја букадар – многу незгодно ми дојде. Не знам на која страна да гледам. Заврти се на лево, заврти се на десно, дали да гледам горе или –долу.“

Таа воздивна.

„Ете таква работа“, рече со својот кроток и спокоен глас, како да го видела самиот ѓавол како чука со чекан по месечината, „што жив човек нема да го сполета!“

БАЗА – НАДГРАДБА

Бајката за базата и надградбата можеме слободно да ја искажеме како приказка за она што е важно и за она што е споредно. Она што е важно е материјално, она што е споредно е духовно. Второто произлегува од првото, но не и спротивно. За првото се врзани интересите, а за второто долговите. Важното е итно, а споредното може и да почека.

Иако, јасно е, нема појалова надеж од „чеканото утре“. Тоа не доаѓа, никогаш, во инаков облик туку како „полошо денес“ (во спротивно, би останало незабележливо, како секое катадневје). Она што нема да се сврши денес, нема да дојде на ред никогаш, барем тоа е општопознато (*Денешнајта работна не ја оставај за утре*). Нема одлагање за еден ден, зашто постоењето (освен денес) суштествува само како проекција кон вчера и кон утре (со тоа се согласни и такви различни типови како Јунг и Ками).

„Можеби е тоа единствен феномен, тоа оживување спрема назад, враќање од колективот кон единката, повторното воспоставување на исчезнатите кралства, држави, народи, јазици, за да се стигне, така, до самотниот човек кој е алфа и

омега на сите историски движења (во кои прво исчезнувал, за после да се реинкарнира наднесен над нивното огледало)“, вели еден, за мој вкус премногу учен.

Јас тоа го доживувам како менување на темата, но и како нејзина модификација, како премолчано признание на тој (бивш) мраксист дека минатото е единствената база каде што сме ги закопале нашите драгоцености. Сепак, останува неизговорено и неодговорено следното прашање: ако минатото (вчера) е база за иднината (утре), кога ќе се разбудиме утре (ако се разбудиме), од што ќе биде составено нашето денес и каде тогаш ќе биде стварноста?

БАЛЕТСКИ МАЈСТОР

Еден голем балетски мајстор се откажал од играта. Дури и сега, додека само стои на сцената, сраморен, може да се види – тоа им е јасно на сите – дека самата негова појава претставува повпечатлива игра од играта на другите.

Зошто светот да остане без едно такво богатство, во едно вакво време? се поставува прашањето (божем само од себе).

А времето е никакво, тешко, неподготвено за уметност.

БАРА

Додека стојам на брегот на езерото, среде плажата од сомелени школки, впечатокот е страшен. Се наметнува мислата дека езерото ќе исчезне уште во текот на нашиот живот. Тоа уште повеќе ја намалува надежта во воскресение. „Ако, и вакво е убаво, ќе го викаме Дојранска Бара“, си велам.

Многумина се капат во него, меѓу другите и Б. Леви. Во моментот кога ќе се наведнам над водата, за да си ги измијам рацете, се сеќавам дека со денови не сум бил на езерскиот брег и дека сега првпат ја допирам водата по многу време. Ми изгледа чудно, а и жал ми е што ќе си отидам, а не сум се избањал. Како е можно тоа?

Животот небаре поминал, а јас не сум видел ништо од неговата убавина. Го оставам палтото на брегот. Го замолувам Б. Леви да го причува. Не е една; ем се плашам за судбината на езерото ем се плашам да не ми ги украдат проклетите документи, чековите и сличните драгоцености. Најпосле влегувам во водата.

Езерото е плитко-плитко, многу поплитко отколку што сум можел да замислам и на сон, поплитко за мене одошто за сиот друг свет, за сите останати капачи, зашто не ми ги покрива ни ножни-

те прсти. Одам по водата како по пустелија, како да газам пустински песок, изгубен сред убавината на сопствениот живот кој станал бара во која никогаш повеќе нема да запливам.

БЕЛОГЛАВ ОРЕЛ

Некој чука; жената отвора: двајца пријатели, Аполодор Ден и Дубровски, влегуваат во станот. Ден е многу ослабнат, како да е болен; убаво се облекол, но тоа повеќе не помага: не може да ги скрие годините и стварноста. На жената ѝ е страшно поради тоа. Дубровски влече голема елка; со мака ја врти во претсобјето, одвај успева да ја внесе некако во станот. Елката треба да се украси во чест на Аполодор Ден.

На трпезариската маса во малото кујниче, Дубровски седи со грбот потпрен на сидот. Секоја пора на лицето, секое влакно од брадата јасно му се оцртуваат.

„Знам сè за тебе”, ѝ вели на жената и долго и таинствено зборува за тоа што го знае.

Потоа гласно и испрекинато се смее, со оној карактеристичен писок на белоглав орел.

„Не можам да го заборавам она што еднаш го рече, тоа е навистина колосално, со денови не можев да се приберам, кој само ти го шепна тој збор: Дај од таа *комуњачиша*...”

Речиси беше заборавил на причината за посетата, на елката и нејзиното украсување, толку го израдува тој збор, *комуњача*, исклепан во подземната ковачница на небото.

БЕСПЛАТЕН СТАН

Без да знаат, мајката им купила на синот и снаата стан во центарот на градот. Како успеала да заштеди, самата си знае, но успеала да ја заврши целата процедура пред снаата да разбере за поклонот.

Синот е многу радосен, но снаата е уште порадосна – свеквата е последната личност од која можела да очекува такво нешто.

Доаѓа време младите да ѝ се заблагодарат на мајката.

„Ништо“, ќе ми се оддолжите така што ќе ме посетите понекогаш“, вели таа.

Тие дури сега разбираат дека станот е во зграда што е во непосредна близина до станот на мајката. „Такво итро нешто и можев да очекувам од неа“, му вели жената на мажот. „Кога даваш давај, а не сè со некои условувања. Да ти се одмили поклонот, ми доаѓа да ѝ го вратам. Или подобро да го замениме?“

В

ВЕНЧАВКА

Во една замрсена игра, се подготвува венчавка. Таткото за мајката, мајката за пријателот на момчето, момчето за истиот тој пријател, мајката за девојката, момчето и девојката за заедничкиот пријател – дејството на настанот постојано влече де на оваа де на онаа страна.

Семејното богатство на момчето е големо, немерливо. Почнува и свадбата (на која младоженецот послужува обична домашна ракија од пластично шише скриено под смокингот, шише кое во куќата се користи за залевање на цвеќињата). Ништо не недостасува, освен согласноста на самата невеста.

Звучи чудно, но нејзината свадба изгледа не се однесува на неа. Таа не го саќа момчето, туку го саќа нивниот „заеднички“ пријател, па така, додека трае нејзината фактичка мажачка, таа во себе си се венчава токму за него, пред очите на целиот свет од кои особено таткото (свекорот) тоа добро го сфаќа, но тешко го прифаќа.

ВЕНЧАЛНИ ПРСТЕНИ

Најмногу жалам што ми се испразни светот. Де-новите ги заборавав, но ноките ги помнев по тоа што сум го сонил. Сега ми останаа само спомените.

Еднаш на сон, добро се сеќавам, се појави татко ми, пожив од живите и во мошне добра кондиција. Како времето откако почина да го користел само за тренинг.

Врз едни мазни карпи што создаваа нешто како седало остави хартииче во кое биле завиткани венчалните прстени на мајка ми и неговиот прстен кој, како што било општо познато, пукнал откако му се zdeбелил прстот. Тогаш прстенот одвај бил изваден од безимениот прст, но кога не го собрало ни на малиот, бил ставен во шолја за кафе.

Јас магливо се сеќавав на тие настани што ми ги обнови татко ми. Таков бил обичајот, кога еден од сопругниците ќе умре, другиот да ги носи прстените на двајцата до гнездото на карпата. Дали тоа значеше дека мајка ми е сè уште жива? Колебањето од сонот се прелеа кон некое нерасонето јаве; одвај чекав да станам, па да видам има ли вистина во она што ми го претскажа татко ми.

Наместо тоа, тој ме праша: „Нема ли да се налутиш ако поплачам малку?“ Сега не мислеше на

мајка ми, туку на очекуваната смрт на баба ми, мајка си, што многу си ја сакаше. „Знам дека е стара, но знаеш...“, рече, свесен дека не му личи да се оправдува.

„Да, да“, брзо прифаќам јас, „годините не значат ништо кога е во прашање мајка.“

Потоа ги става прстените во каменото гнездо, но тие се стркалуваат од карпата кон брегот (од тоа место се гледа, но не се догледува морето). Одиме накај плажата да видиме што станало со прстените, без голема надеж дека ќе ги најдеме. Но прво што ќе здогледам под една мала карпа ќе биде еден прстен и до него уште еден и до нив уште еден (помал).

„Еве ги“, ги собирам, зачуден, но токму во тој момент гледам дека плажата е просто посеана со слични венчални прстени.

Сфаќам дека најдените прстени се лажни, а тоа му го кажувам и на татко ми, дека не се златни. Додека ги разгледувам, можам да забележам дека имаат записи, како на златник добиен од претпријатието за успешно завршен живот. Сакам да го прашам татко ми кога го добил тој златник (кој во стварноста навестува мизерија), но сега гледам дека записите немаат врска со него. Едниот, на пример, и тоа мислам најмалиот, бил доделен „за првиот даден гол“ во училишниот тим.

Колку за мајка ми, знам дека кога татко ми повеќе не можеше да го носи својот прстен, таа го извади од шолјата за кафе и го стави на својата рака, покрај својот, зашто и нејзините нежни прстиња не беа повеќе танки како некогаш.

ВНАТРЕШЕН БЕСКРАЈ

Многу заборавени нешта, за кои постои само маглива свест дека во еден момент навистина се случиле, или се родиле во внатрешниот бескрај, но во него засекогаш и останале. Заборавени се, можеби, намерно: било затоа што свеста не била подготвена да ги прифати, било затоа што била мрзлива да ги сочува.

ВНАТРЕШНА СТВАРНОСТ

Внатрешната стварност на ситуациите, на психолошката нијансираност на „ликовите“, нивната елементарна убедливост, вистинитоста на „крупниот план“, многузначноста итн., се причините поради кои привидната лажливост на соништата, нивната фрагментарност, испрекинатост, искорнетост од времето и од континуираната стварност не само што не претставуваат „естетски“ хендикеп туку, напротив, само придонесуваат атмосферата да биде што повпечатлива, „ликовите“ поубедливи, а згуснатоста целосна.

Доволно е да се присетиме колку време било потребно да се открие природата, на пример, во сликарството – најпрвин како позадина, па како ликовна суштаственост – а потоа уште колку таа да се преобрази, редуцира и претвори во колористичка функција, па да ни стане јасно во колкава мера разните „премостувања“ во соништата, естетски гледано, се сублимати не само на внатрешното искуство туку и на самото време. Отсуството на „природа“ во литературата е, како што е познато, градивен елемент на нејзината модерност, урбаност, како во делото на Достоевски (кое поради тоа се доживува како градско дури и кога се случува во рустикална средина), што, како дел од

книжевната постапка, е преземено од Т. Ман, преку него од Андриќ, итн.

Во соништата таквите „естетски“ скокови се автоматски. Во нив нема природа во вообичаената смисла на зборот. Денот може да биде сончев, но ретко кога може, или никогаш не може да се види „сонцето на небото“, заедно со сите оние натрапливи детали што се врзуваат за синтагмата „сончев ден“; природата, доколку постои, повеќе е експресија одошто стварност; густата палета на бои е сведена на големи и чисти пиктурални содржини, без излишни детали кои го одвлекуваат вниманието од „глобалната глетка“, од нејзиното целосно доживување или значење.

Слично е и со „ликовите“, кои подразбираат полифониско богатство видливо само однатре. Во таа смисла, соништата, наизглед толку слични на филмот, суштински се битно различни од неговата беспомошност да даде мисла или сознание во чист вид; спротивно од тоа, соништата се *налик* на литература која оживеала, чии невидливи значења станале видливи и јасни, макар само навестени или скриени, но секогаш вообличени и кадарни да разбудат емоција со несомнена автентичност, толку силна што, често, дури со будењето ја сфаќаме нејзината „естетка невтемеленост“, слична на преценување на уметничко дело прочитано во раното детство.

Тоа, меѓу другото, упатува дека силината на чувственото доживување во соништата – кое вклучува битни, експлозивни сознанија и просветлувања на целата личност – не е секогаш усогласена со нивната естетска вредност. Но во повеќето случаи – без оглед на тоа колку сонуваниите ситуации биле нестварни, а ликовите ставени во не-

веројатен контекст – доаѓа до создавање на една полиморфна и многузначна „автоматска“ литература чија вистинитост – благодареејќи на внатрешната осветленост на невидливото и неискажливото – не избледува со будењето, туку уште повеќе се продлабочува, како слика и мисла која, поради мигновеноста, не може да се сочува трајно, но чиј одглас и одблесок јасно го слушаме и гледаме додека потонува во тивката, нестварна длабочина на нашето постоење.

Во соништата, на пример, односите меѓу членовите на семејствата може да бидат дадени како универзални односи меѓу разни светови, надворешни и внатрешни, видливи и невидливи, свои и туѓи, прифатливи и неприфатливи, но со сите психолошки нијанси кои на секоја личност ѝ обезбедуваат не само препознатливост и убедливост туку и целосен внатрешен интегритет, до најситните, често изненадувачки суптилни детали. Кога би се обидел виденото на сон да го опишам однатре, би требало да потрошам повеќе стотици страници, во толкава мера секој, и најобичен детал има богата внатрешна разработка, приближно така како што секој удар на срцето одекнува во невидливата, но бескрајна мрежа од крвни садови и капилари, кои се истовремено негов извор и негова утока.

Можеби, дури, книжевниот интерес за соништата станува бесмислен без таквиот, консеквентен и барем како обид чесен однос кон нивната целовитост и комплексност. Место тоа, соништата, доколку воопшто им се обрнува креативно внимание, обично само бегло се регистрираат, колку да бидат маркирани, во надеж дека подоцна ќе бидат „обработени“. Тоа често навистина и се случува, но тогаш тие веќе се претворени во обична граѓа,

скоро надворешна, чие користење не се разликува многу од користењето на која било друга граѓа, која поттикнува, но чиј внатрешен интензитет веќе е исцрпен, или само заборавен. Оправдание за тоа постои: вистинската разработка на секој комплексен сон бара врз основа на него да се напише мал роман, што е технички неизводливо, зашто такво едно дело не е можно да се заврши меѓу две сонувања, што значи дека, дури кога човек би пишувал само врз основа на сонштата, бргу би се нашол во светот на еден бескраен палимпсест во кој на незавршениот роман од првото сонување би се надоврзало второто сонување кое бара нов роман, и така во бесконечност.

Впрочем, можеби тоа не е проблем само со сонштата, туку воопшто со животната граѓа. Затоа неа, како и сонштата, толку успешно ја оттурнуваме и забораваме – колку што е поопсесивна, толку повеќе – за да отвориме пат за некаква можна, макар и површна селекција. Беглото бележење на сонштата е дел од тоа, токму како и сите записи по маргините на кои ни поминува животот, пред да дојдеме до главното, кое, најпосле, сочувано и простудирано, го однесуваме со себе кон познатите длабочини од кои, можеби, некогаш, ќе исплива во нечиј туѓ сон.

ВОДАЧОТ И УЧЕНИЦИТЕ

Убиен е водачот и сега неговите ученици се закануваат дека ќе им се одмаздат на сите други; или – во една слична ситуација – убиен е учителот, а сега им се закануваат и на учениците. Работата е мошне замрсена.

Страв. Бегство, во бранови, со многу трчаница. Бргу се местат и изместуваат работите; се собираат валканите чаршафи, како можеен доказ против организацијата.

Од најстариот професор останал само звукот на кавалот што се шири по една пушта висорамнина. Под висорамнината има голема спиала издадена над реката. Во реката плива човек; ниските крајбрежни гранки го удираат по лицето. Човекот го надлетува хеликоптер. Кртови ја поткопаат земјата. Набргу реката ќе се излие од коритото и повеќе нема да има ни земја ни река.

ВОЗВРАТНА ПОСЕТА

Тука сме во возвратна посета на еден пријател. Нè изненади пријатниот творечки наред во таа многу култивирана редакција. Дури откако пријателот ќе нè запознае со своите колеги, од самиот контекст на разговорот сфаќаме дека е тој тука важна личност.

„Што, тука ти е работното место? Да не си главен?“

Тој скромно се насмевнува: „Да“.

Канцеларијата е на горниот кат од една полукружна градба, цамосана од сите страни. Долу под прозорците е центарот на градот; големиот плоштад врие од минувачи и пајтони, како на некоја слика на Клод Моне или Камиј Писаро, со таа разлика што лицата на луѓето се сосема јасни и блиски. Како што се вели: само што не проговораат. А молчат.

ВОСКРСНИЦА

Ми здодеа да живеам без соништата што се случуваат во пределите на поранешните соништа. Знам само за дрвениот мост по кој толку често сум ја поминувал големата надојдена река. Сега таа река нема име, а нејзиното корито е сосема суво. Одам по дното низ еден типично градски пејзаж со железни конструкции и отпадоци, спроти една убава палата. Во последен момент, се враќам да ја сликам (кој инаку ќе ми поверува каде сум бил и што сум видел?).

Патот низ шумата, по кој сум слегувал и порано, сега е калдрмисан и осветлен со канделабри. Фрагмент од парк со клупа и со ноќен градски амбиент на периферија. Знам во кој дел на градот што го напуштив се наоѓа тоа катче, но тоа повеќе не е важно. Малку потаму се спушта едно друго патче кое се влева во нешто крстум крстосано како крстопат, што едните го викаат раскрсница, а простите од мојот крај – воскресница.

ВРОВОИ

Се вели, за некој планинар, дека го освоил тој и тој врв. Но, што е целта на освојувањето? Освоените територии не се напуштаат, туку се населуваат. А никој од планинарите не останал на врвот, освен, во случај на несреќа, како костур. Според тоа, излегува дека целта на освојувањето, ако ги занемариме метафорите (кој може да живее од нив?) е напуштањето на освоениот врв и самото враќање, кое понекогаш дури не е ни можно.

Г

ГАЗАЧ

Газачот ги пцуе пешаците од тротоарот, што не се дисциплинирани. Тој има специјална дозвола да газува луѓе и лут е што пешаците бегаат од него како никогаш да не виделе тркало.

ГАЗЕНЦЕ

Беше речиси просирно-руса, од оние што ги нарекуваат воздушни токму затоа што не се од воздух. Се смееше, мушкајќи му се во лицето, покажувајќи ги своите заби без видливи неправилности, освен што розовите венци ѝ беа малку издадени.

Се простуваа прегрнати. Можеби ќе се видат уште еднаш пред таа да си замине? – тоа прашање, неизговорено, струеше околу нив како здив. Беше зазбивтана од среќа, а тој, кој не беше повеќе млад, не можеше да се изнарадува на нејзината младост и убавина.

Додека го прегрнуваше нурната во неговите гради, тој преку нејзиното рамо и паднатите локни на косата можеше да го види нејзиното мало „газенце“ врз кое мируваа неговите дланки (таа многу им се радуваше на тие прости зборови со кои, како и кај толкумина други збудалени од љубов, беше исполнета нивната приватна вселена). Не чувствуваше, во тој миг, никаква физичка желба. Беше само восхитен, свесен дека во рацете ја држи не смислата на убавината и младоста, туку токму нив самите.

ГЛАДИЈА

Од стутканиот весник што го држам в раце правам патки и пеликани.

Се сеќавам на времето кога бев оставен сосема сам и сосема гол и кога не можеше да се најде апсолутно ни трошка храна, кога и дивиот костен беше забранет. Голост и гладија владееја насекаде, а сега, кога тоа се повтори, настапи зачуденост. Се изуми дека уште порано беше речено дека, во таков случај, нема да може да се купи леб, ниту ќе има кој да го јаде.

ГЛУВЧЕ

Во едно тесно и темно сокаче ставиле едно мало црно глувче-куче да ги плаши минувачите. проблемот е во тоа што самото глувче-куче се плаши. Го направиле да личи на куче за да лае, но тоа знае само да цивка како и секое глувче. Бега како сашардисано горе-долу по темното сокаче и нема каде да се скрие. Тоа е она што најмногу ги плаши и минувачите.

ГОДИШЕН ОДМОР ВО 2001 ГОДИНА

Еден убав сончев ден, патуваме на годишен одмор. Она што се гледа личи на глетка видена од воз (можеби од воз без покрив). Одиме цела компанија, но меѓу сите присутни јас не забележувам никој познат.

Тоа не е нашата земја, и надвор нема луѓе. Не гледам ништо необично во тоа отсуство на луѓе; ни тоа што не ги забележам сопатниците не ми изгледа страшно; можеби во овие краишта тоа е сосема природно и прифатливо. Загрижена сум, донекаде, што немаме документи, поради границата: но границата никаде ја нема. Што ќе правиме и што ќе чиниме ако нè пресретне некоја караула со цариници? Не знам, можеби ќе решиме тогаш.

Првиот град што ни е на патот (ќе смириме ли коски во него?) не е град кој ветува многу: не личи на оној од поранешното летување, кој имаше големо градско собрание. Овој град е далеку од тоа; гледаме само дека се протега до хоризонтот. Ние стоиме пред него и размислуваме дали е добар за престој.

Ти си помлад и имаш малку повеќе коса. Личиш на разбојник, каков си беше. Меѓу нас владее невидена хармонија, како никогаш во животот: сè

ни е блиско и сфатливо, нема ништо што не ни е достапно и можно. Сè ни е дадено, сè ни е дозволено, сè ни е простено: ние двајцата се разбираме без зборови и целосно. Додека се возевме, уочивме дека се возиме низ еден свет без губре и без кондуктери. Беше топло на еден еротско возбудлив начин, не како да е врело лето туку вечна пролет среде тоа врело лето. И, што е најважно, ние бевме тука.

Го набљудуваме градот, сите заедно, од некое ритче што повеќе личи на насип, не премногу високо, но доволно за да можеме да ја согледаме целосно брановидната панорама. Јас сум облечена лесно, во некое летно фустанче како хитон, замотана во него како во просирна пена. Нозете ми се голи до бедрата; сосема невино и чисто. Ти си исто така лесно облечен. Некои се облечени како ловци на лавови, во куси панталони, како учесници во некое сафари. Сите просто го пиеме градот со очи.

Нема високи куќи, ништо во градот не е извишено. Куќите се различни, но ниски, на еден кат. И немаат покриви, како ни превозот со кој дојдовме. Брановидни монолитни облици, со прозорци расфрлени тук-таму по сидовите. Прозорците се обрабени со разнобојни шари. А и куќите се бојосани со прекрасни бои. Оставаат впечаток на нешто интимно и мило; со задоволство би престојувале во нив. Но никаде не гледаме луѓе; градот е сосема празен, каков што беше, ненаселен, и патот до него. И покрај тоа, ние се чувствуваме прекрасно.

Јас сум тука единствената жена. Ситна сум, бестелесна, исполнета со некоја недоживеана среќа. „Деца“, вела, „па во тие куќи не може да

се влезе. Зар не гледаш“, ти се обраќам сега само тебе, „дека нема врати, а тие прозорци се само нацртани!“ Се прашувам самата себе: „Како *иџие* живеат тука“, а веднаш потоа се допрашувам: „*Кои* се тие, и од *шиџо* се создадени?“

Со оној твој некогашен, сигурен глас, ми велиш дека жителите на градот сигурно се прилагодени на ситуацијата. Од она што ми го објаснуваш, сфаќам дека жителите, иако не се од гума, сепак се создадени од некој вид желатин, па лесно се претвораат во црвци и сплескани *влазувааџи* во своите врталишта, сè додека не се стопат со каменот. Јас не разбираам што ми прикажуваш.

„Па тоа е како во јапонските хотели“, си велам. „Се вовлекуваат в кревет како во фиока на мртвечница.“ Не ми е прифатлива мислата дека некој преку ноќ може да се стопи со каменот, да се слее со куќата и со нејзините нацртани прозорци, а наутро, како да не се случило ништо, да исцрвулка оттука и да го продолжи својот пат.

По сè, решивме да слеземе од височинката што личеше на насип. Продолжуваме така што го прерипнуваме просторот. На тој начин најлесно може да се стигне до другиот град. Тој е бел, токму блескавобел, но како да е од ламарина. Одамна сме слезени од насипот, и сега сме на море, иако јас морето не го гледам. И понатаму е топло на оној пријатен начин. Тука некаде се и плажите. Прозорците на овдешните куќи не се нацртани, но исто така се мали, со еднокрилни, метални и блескавобели решетки. Пред секоја куќа има лулка или нешто слично на тоа; има и место за писма, но не со сандаче, туку со метален пулт за пишување. И на тие пултови – негрижливо изработени, ’рѓосани, стари – пред секоја куќа, гледаме купишта

хартија, испишани листови наредени во два-три реда, во секој ред околу 20-30 сантиметри хартија која, за чудо, ветрот не може да ја разнесе. На еден од листовите гледам колони броеви; во себе мислам дека е тоа ценовникот за престојот.

Не чувствуваме умор, но сигурно сме уморни, зашто ние, ти и Јас, легнуваме на земјата; и лежиме така, гушнати пред сите, без покривка, невини. Ми паѓа на ум дека лежењето на земја би можело да биде опасно; иако нема бубачки, би можеле да добиеме воспаление на белите дробови, тука, каде што досега не сме виделе ни болница, ни аптека ни болничар. „Знаеш дека не чини да се лежи на гола земја“, велеам, а ти, на мое чудење, се согласуваш. Јас очекувам, каков што си создаден, да ми противречиш, но ти одиш дури и пред моите желби: го одобруваш и она што не го барам од тебе. Полека те милувам, те бакнувам со лесни бакнежи на ангел, а на почвата околу нас растат некои ситни растенија, како лозинки – тоа се единствените облици на живот што можат да се видат тука, и единствените на кои наидовме во текот на целото патување. Голем е контрастот помеѓу испуственоста на тој предел и она што го чувствувам во душата; тоа не може да се спореди со ништо.

Некој од групата вели дека во градот имало забавен парк, а дека постоел и „прекрасен пазар“. Рече дека може да се обезбеди превоз дотаму, а можеле да се најмат и пеперугини крилја. Јас тие крилја веќе ги бев видела (не знам како) и знаев дека не се направени, туку се вистински, живи пеперугини крилја, по големина сразмерни на човечките тела. Ке си ги ставиш на грбот и – леташ. Не, не се претворуваш во пеперуга, како Чуанг Це од старите кинески преданија или како оној од

песната на Ли По – што неодамна ми ја прочита – или од мечтателните есеи на Борхес, туку летеш како и секоја друга пеперуга или, ако си помал, како мене, како пеперутка.

Кој ќе оди на пазар? Еден тип седи во ендекот и вели дека е дебел, преполн со сало, па затоа не може ни да мрдне, а камоли да оди на пазар. Типот е здробен; на себе има кошула со куси ракави. „Добро, тогаш ќе отидеме ние“, вела м јас, мислејќи на тебе и на мене. Некој од невидливото друштво успеал да најми кола, но толку мала, што во неа не може да се седне; можеби е играчка. „Какви им се тогаш велосипедите“, си вела м и – наеднаш преобразена, однатре осветлена – свечено изјавувам дека доброволно се пријавувам да најмам крилја. Никој не е изненаден од моето решение, иако се забележува дека тоа не е во согласност со мојата пословична внимателност и плашливост. Но јас не чувствувам никаков страв; сосема сум самоуверена и сигурна во своето решение. Неколкупати ја повторувам таа реченица, дека ќе најмам крилја. Другите губат интерес, а ти ми велиш со мил глас: „Ајде тогаш двајцата да ја свршиме таа работа, да купиме сè што треба на пазарот!“ Во истиот миг јас ти скокам на грбот, те опфаќам со нозете околу половините и ја ставам главата на твоето рамо така што просто сраснуваме. Мавтам со нозете и чувствувам како ветрот ми струи низ ножните прсти. Не знам кога и како ги ставивме крилјата, но ние сме веќе во воздухот.

Во тој момент погледнувам горе. „Види“, ти вела м негрижливо, „види: капач!“ Во морето што се бранува горе, високо над нас, на небото, навистина плива човек, бргу веслајќи со нозете кон вонземните далечини.

Како да се опише тоа небо-море? Тоа воопшто не беше воздушно, туку *масено*, ако може така да се каже (но токму тоа го помислив), тоа личеше на ултрамаринско тесто и имаше маса, како меласа, како тиркизна густина. Човекот за кого мислев дека се капе и плива, всушност лебдеше со помошта на своите пеперугини крилја, насочен кон некои вонземни простори. Набргу стигна до *џусџоџо* небо како до зажарен кратер на вулкан. А пред него – што беше тоа што се отвораше и растеше пред него како вода и небо, а да не е ни вода ни небо ниту што-годе друго од светот на луѓето? Според течните облаци, што се тркалаа во спектарот на виножитото, а и поради некоја внатрешна нелагода, насетував, и без да се сетам на Икар, дека тоа интимно флертувае со светлината и со височините е многу опасно. „На тие височини опстанува само меласата“, помислив, и самата зачудена што тој глупав и грд збор ми кажува толку многу. Во далечината видов воден вител. Огнената топка се вртеше и вчас стана усвитено вретено. Опашот на вретеното го досегна човекот и вчас му ја отсече главата.

„По кој пат понатаму“, помислив тогаш јас, без и најмалку страв, гушкајќи те силно и слушајќи го забрзаниот лепет на крилјата што ми го ладеа лицето. Ми беше сосема јасно дека започнатиот годишен одмор не може да се прекине.

ГОЛЕМИОТ РОМАН

Во еден момент, ја прегрнувам целата Земја барајќи од неа можеби спас, а можеби нежност и разбирање.

Романот содржи во себе приказна која има врска со вториот дел на животот. Нејзината реализација ја читам, ја гледам и ја живеам од онаа страна, кога овде повеќе ме нема.

Една жена во книжарницата зборува за романот сета испотресена. По толку време, не верувала дека е кадарна така да липа. Првпат го читала делото како девојче, но ни сега, на прагот од староста, не можела да ги задржи солзите. Мојата сопруга, меѓутоа, вели дека сè сум криел од неа и таа воопшто не знаела дека станува збор за такво дело.

Во книжарницата е присутна и актуелната авторка на романот (која го завршила делото во стварниот свет). Руска жена, повеќе грда одошто убава, со еден скршен заб. Има мозолки по лицето.

ГРАДОВИ

Градот низ кој се движам е место со надземна убавина: низ него течат реки, во него има шуми и езера, од три страни излегува на мориња и океани, а од четвртата е опкружен со снежни планини. Неговата природна убавина е толку наметлива што делата на човечките раце речиси не се забележуваат. А тоа што не се забележува е исто чудесно: улиците и тунелите издлабени во гранитни карпи го поврзуваат секое катче на градот, така што ништо не е ни многу блиску ни премногу далеку; а во таа далечна блискот сместени се парковите, плоштадите, пристаништата и куќите од осумнаесеттиот век, чии прозорци имаат капаци што се отворат кон надворешната страна. Во тој град секој сончев миг е празник, кога жителите на градот се соблекуваат кој каде ќе се најде и се сончаат во речиси мигновени периоди каде кој ќе стигне. Оној што си го завршил работниот век може за тоа време да руча на некој брод или во ресторан на пристаништето, а ако не е гладен, за истите пари може да испие едно пиво.

Во тој град сместено е едно помало гратче каде што сонцето бие толку силно што коритото на единствената река е речиси суво; но и таму има бетонирани бродови од старата ера, а има и

суви плажи без капачи. Одвај се снаоѓам во таа таинствена слика, небаре сум во утробата на легендарниот коњ чии јунаци само што не срипале од камените постаменти или од бронзените коњи за да го заземат богатиот град. Гратчето е прикажано и на бројните фотографии обесени насекаде по сидовите на кафеаните, а тие фотографии се од некое друго време со инакви градби. Тоа не излегува на океани, но исто е опкружено, барем во зимските месеци, со снежни планини.

Кон височините, од сите страни, водат илјадници скали по кои се качуваат многубројни носачи дојдени од Трите Езера на Јангце. Скалите истовремено стрмно се спуштаат и во бездната во чија длабочина бучи сувата река. Дури подоцна ми го соопштуваат и името на реката воспеана во старите епови. Таа е каскадно поделена, а секоја каскада создава мало вештачко езеро или бетонски базен, кои се моментално суви, но во кои водата, откако ќе се насобере, слично како во Трите Езера, ќе создаде тиња, добра за печење тули. Потоа, се разбира, реката ќе си тече слободно понатаму, но сејќи ги губриштата кон плитките мориња.

Водата, толку колку што ја има сега, е матна, па се поставува прашањето дали ќе создаде лековита тиња или ќе ги наполни коритата со песок; во секој случај, багерите за чистење на речното дно дежураат на брегот со разбучени мотори. Сликата на малото валкано гратче слично на градилиште, мошне ја чадосува општата слика, но ја намалува зачмаеноста на населението и ги раздвижува градежните капацитети. Две кончиња вода течат во празните базени со скелиња, а незавршените градби висат над нив како катедрали изградени од Гауди што Дали ги претворил во свои исклештени

скулптури. Некаде многу високо над нив е небото од кое силно пече сонцето, но никој не се сонча од страв да не го ранат ултравиолетови зраци. Освен тоа, недостига вода за разладување, па постои опасност човек да зоврие.

Но, каква среќа, тоа било само внатрешна слика со која била камуфлирана стварноста. Доволно е да клепнеш со клепките и да трепнеш со трепките, па вчас да се најдеш во оној големиот град со надземна убавина. И пак можеш, спокоен, да шеташ по пространите булевари, каде што убавите моми туку ги покажуваат градите на срамежливиот бог Хелиј, а уличните свирачи создаваат живописност покрај темјанушките. Кога последен пат престојувал таму, меѓу шетачите забележав еден домашен актер, гримиран и камуфлиран. Додека да решам дали да му се јавам дали да не му се јавам, тој сврте во алејата што водеше во летната бавча на еден од многубројните паркови.

Тргнав по него, љубопитен да го видам пределот зад летната бавча, за која знаев дека е највисокото место во градот. Од алејата тоа не можеше да се види, ниту да се насети широчината на просторот скриен зад дрвјата. Колку само се зачудив кога зад кулисите на зеленилото најдов на неочекувана глетка: просториите на бавчата изгореле неодамна во пожар, а неколку келнери, во работна облека, наредени како пингвини, зачудено ме гледаа. Меѓу нив беше и актерот наш, сега на привремена работа во бавчата.

Го зачуди моето присуство. Местото изгледаше како тука со години да не наминал гостин. Келнерите, меѓутоа, не се изненадија кога им соопштив дека постои и еден трет град, скриен зад џунглата на постоењето, во кој може да се види една *речиси*

симетрична ̄лейка, па почнаа сериозно да кламаат со главите, но без голема надеж дека не ги лажам. Дури тогаш погледнав напред. Сè дотогаш се воздржував, иако цело време додека стоев на работ на пропаста знаев дека пред мене се протега бескрајно, речиси недогледно пространство. И тогаш ги видов океаните со многуте параходи што го заплиснуваа тој благословен град, и со небото во кое тие се огледаа. Глетката беше толку убава што не се осмелив да останам подолго, за да не ми застане срцето. Се вратив низ зеленилото на паркот, а потоа, по тротоарите, гледав да избирам некоја недосончана девојка за да ја одведам во градината на Семирамида, зашто во тој свет таквите работи многу лесно се нагласуваа.

ГРИЖНИ ПИСАТЕЛИ

За разлика од безгрижните деца, за кои се грижат родителите, постојат *зрижни* писатели што се грижат за самите себе. Би можело да се рече, барем на прв поглед, дека тие ја подражаваат природата. Она што се децата за родителите, тоа се книгите за писателите, и како што првите се мачат да ги пораснат и да видат аир од децата, така и писателите се грижат за своите книги и ги преповиваат кога се посрани. Така барем изгледа на прв поглед. Всушност, кога ќе се размисли малку подобро, би требало да биде обратно, барем во вториот случај.

Родителите треба да се грижат за своите деца додека се мали и беспомошни, но духовните чеда односно грамотно обработените дела не би требало ни да се родат ако се мали и беспомошни, туку само ако се посилни и помоќни од остарените татковци. Наместо да им ја берат грижата, треба да ги препуштат на улицата, зашто, кога делата ќе останат сами, самите дела си знаат што чешит се и кое место им припаѓа на рафтот од библиотека-та. Она што човечката рака го реди, тие кога-тогаш ќе го прередат. Чуму тогаш толкуте грижи околу ништо?

Тоа е идеалното устројство на нештата. Но во животот ништо не е идеално. Во животот не е важно што ќе биде на крајот, туку што се случува пред да дојде крајот. Затоа загрижените писатели – што ние ги нарековме *џрижни*, поради што некој може да нè даде и на суд – постојано бдеат над своите дела. Првин ќе ги направат на брза рака, кој со алат кој без алат, што земено од мене што позајмено од тебе, а потоа, откако ќе ги стават во убави корици, ќе почнат грижно да гризат и да се борат за нив, те за откуп те за моткуп, те едиција те медицина, овде наградичка таму маградичка, денес промоција утре *џорџреџи*, кај овего специјален број кај оного специјален прилог, тука огласче таму могласче, па весници месници, па радија мрадија, па телевизии телемризии, па спонзори мронзори, па гостувања мостувања, па патувања мратувања, а се разбира и преводи мреводи во изданија мизданија од издавачи миздавачи. Силината на писателската грижност бичи како бичкија и гледај само да ѝ застанеш на патот, па и тебе да те избичи и да те нареди или како дрва во подрумот, или да те посоли и да те стави во саламура еда се згрее и засити со тебе преку зимата. Така ти е тоа батка, што рекол Курт Безмурт.

Но, ќе речете, зошто сме толку лоши и толку неубаво ја разработуваме темата? Кој има талент, нека го потпре (то ест талентот него), а кој нема нека се потпре (то ест самиот себе). Па да видиме кој ќе мине поубаво. И на родителите не им е доволно само да ги преповијат бебеците, туку фаќаат врски уште од прво одделение, па сè до факултет и понатаму, овде лизни онде мизни, тука ласка таму маска, само и само некако да се прекара векот, а нивното дете да се качи повисо-

ко од твоето. Зошто писателите да бидат подобри? И едните и другите се грижни чиновници во своите професии, па ако треба ќе изедат една вреќа сол само и само да биде нивното. Што е земното понижение спрема вечното наслаждение?

Д

ДАВАЊЕ ЗНАЦИ

Под *давање знаци* се подразбира навестување-то на една состојба на неадекватен, но препознатлив начин. Јас реагирам несоодветно, но пораката, често алармантна, упатена е до тебе. Ти си тој што неа треба да ја одгатнеш, ако си дораснат на дадената ситуација. Јас во никој случај не смеам да го преведам значењето на знакот. Не би бил достоин, а ни ти не би бил достоин. Во случај на неусогласеност, недоразбирањето е неодминливо, со сите внатрешни но и надворешни последици.

Интензивно чувство дека пораката не може да се пренесе. Главното не смее да се каже, туку само да се навести, а можноста тоа навестување да се разбере е симболично. Во тоа е иронијата на автентичниот живот, а и на творештвото.

ДАВИТЕЛ

Некој гледа во мене уплашен од она што го гледа. Јас сум мирен или сакам да изгледам мирен. На почетокот ми се чини дека не знам за што станува збор. Проверувам во огледалото. Горното копче на кошулата самото се закопчува и јаката ме стега околу вратот. „Како да ме дави“, помислувам, но не сум уплашен. Ме уплашува, дополнително, стравот што сè уште го гледам на туѓото лице.

ДАЛГИ И СТИХОВИ

Са ноќ, цела една Апокалипса тропа на прозорците. Далните далги што без прилив го демнат брегот се сè поблиски. Самотно, темно сплотување на ветерот и водата без свидетели. Подмолна убавина на која не ѝ требаат зборови. Брановите се првин речиси незабележливи. И одеднаш наидува тој бран што не остава никаква надеж, пред чиј удар телата стануваат прозирен планктон. Со морничав страв го гледам од стрмниот брег, додека ја надвишува самотната плажа и спроти утрото се претвора во грамаден лик, во сениште со призрачни атови и јавачи.

Само еден момент подоцна, брегот ќе биде преполн со безживотни тела. Меѓу нив се матка една куса жена со тапо лице и со тап нос. Ја бара својата пријателка на умирачка. Кога ќе ја најде, без капка крв во лицето, речиси безживотна и нема, нема да знае каде да ја однесе. Сепак, во близината има една сала приспособена за операции, голем театарски салон со кревети место седишта, каде што многупати сум престојувал. Ложи, шарени илуминации; нешто што асоцира на циркуска претстава со огномет. Всушност, тоа е местото каде што треба да се умре.

Јас сум мошне смирен, вооружен со ироничен однос кон она што треба да се случи. Туркам една количка со храна, небаре излегувам од супермаркет; во еден момент, кршејќи ја оградата на балконот, ја фрлам количката сосе храната во бездната. Но, да не се залажуваме: храната ме олицетворува мене како жртва, или, поточно, таа претставува замена, привремена и хумористична замена за моето тело расфрлено кон празнината, над главите на невидливите гледачи: симболична нафора, нешто што нема да ме спаси, но ќе ја покаже мојата храброст и, можеби, ќе произведе гласна смеа.

Насекаде се умира, навистина; сите умираат; поголемиот дел од светот се распаѓа на мои очи. Околу себе гледам многу познати лица, особено од драмите напишани специјално за нив, кои ни сега, во овој последен момент, не се подготвени за претставата: не си ги знаат улогите. Комичарите немаат маски, а трагичарките имаат лакирани нокти и чевли со високи топуци. Мошне се изненадени што ненадејно ја напуштиле сцената, која некогаш била театар, а сега е претворена во сала за операции.

Токму од тоа место, на еден мал компјутерски екран можам да ги следам последните сцени на разградбата на светот: реките претворени во крвни садови со разгранети капилари испаруваат сред општата усвитеност. Некои градови на мои очи ги снемува; низ падините на ридовите како глисти лазат огнени реки. Пред палатата има место само за два гроба. Кусата жена со тапо лице и со тап нос соопштува дека во едниот требало да лежи нејзината пријателка, која во меѓувреме починала. Јас не мислев дека таа случајна жена заслужува таква почит. Зар госпоѓата со тапо лице

и со тап нос навистина верува дека претпоследниот гроб во овој торжествен предел ќе ѝ се даде на нејзината пријателка? Да не го сака, можеби, и последниот – за себе?

Збеснет, како во некој голем триумф по враќање од варварските краишта, одев од соба во соба, од сала во сала, палејќи ги пред себе кристалните лустери од кои бликаше нестварно силна светлина која на извесен начин требаше да го прикрие, или барем да го намали општиот страв. Всушност, јас одев *кон* мракот, и постојано го осветлував додека така го газев, а зад мене касаше, повремено кревајќи се на задните нозе, бел коњ. Поради него всушност и ги палев многубројните лустери. Знаев дека без светлина коњот ќе почувствува опасен, токму животински страв, како водните коњи со дивите јавачи што дојдоа со далгите.

За да ја зајакнам власта на тој последен, усви-тен бедем, уринирав покрај столбовите за да ја одбележам територијата. Пред вратата на големата просторија, што сега беше претворена во сала за операции, стоеше еден човек, артист од претставата кој со калливите чизми беше ги активирал алармите во палатата. Го гледав како, скоро срамежливо, низ звукот на сирените, со стапче ја чисти калта од чизмите со рецкави гуми, во чии вдлабнатини беше се собрала нечистотијата на светот. Дури сега ни немаше спас. Ми дојде смешно што некое говедо, бодинајќи по палатата, успеало да ги вклучи алармите со своите валкани копита.

Остана завршната сцена на пиесата, во која режисерот Леви измисли два краја. Едниот беше она што си беше, крај како и секој крај, режиран од настаните, но естетскиот впечаток се врзуваше за вториот крај, кој сосема ги занемари случките

во врска со уривањето на брегот со помошта на таа бедна иконографија со мокри коњи и јавачи. Наспроти гламурот и шаренилото на општиот спектакуларен крај, Леви подготви едно скромно финале, без ветришта и молњи како во *Кралот Лир*, па дури и без светлосни ефекти со лустери, туку со еден интелектуално самосвесен коментар. Крајот бараше достоинствени зборови, налик на прошталните стихови на источните кралеви на умирачка.

ДАНОК

Центарот на главниот град е целосно опустошен од некое ветриште. Глетката е потресна: буквално сè е искинато, а внатрешностите на зградите се отворени како утроби кои нема кој да ги закрпи. Останал само еден дуќан.

„Ама како, ама како?!“ туфкам јас по стоти пат како некоја баба поради несреќата што нè снашла, а човекот што стои пред единствениот останат дуќан, тоа го сфаќа како прашање, па ми објаснува како удрил ураганот. Дошол од фиљан страна, па трас лево фрас десно, удри горе мавај долу, сè здробил, но него, ете, го оставил негибнат, и пона-таму да плаќа данок.

ДВА ДОМА

Постојат два дома: едниот е здравен, другиот не е здравен. Постојат и два инакви дома: едниот е тукашен, другиот е далечен.

Близу до здравниот дом може да се видат и две куќарки. Можно е да се тргне на излет од едната, па, место во природа, да се стигне во другата куќарка. Со дозвола на соседите, можно е дури да се надгледува што се случува во првата додека се живее во втората. Децата, на пример, се пресоблекуваат во едната, особено ако врне дожд, а преспиваат во другата. Или е тоа само претпоставка?

Како и да било, Аријадна со своето клопче е секогаш тука; кога не плете чорапи, таа расплетува заради мене, ми помага со преденото да излезам од сообраќајниот јазол. Лавиринтот може да биде елипса, но може да биде и изохипса; од него водат многу патеки кон разни рамништа накај библиотеците, болниците и автокомандите. Штом ќе се помине сообраќајниот јазол, се слегува до еден патоказ со сина стрелка под која пишува: ДОМА. Но ни Аријадна не знае точно за кое *дома* станува збор, за тукашното кое е можеби далечно, или за далечното што е тукашно.

ДВА ПИШТОЛА И ДВЕ ФУТРОЛИ

Тој има два пиштола сместени во две футроли: голем пиштол во голема футрола и мал пиштол во мала футрола. Ги фрла, прво големиот пиштол, па малиот, а најпосле и футролите ги цитка далеку во морето, близу една позната плажа. Изјавува, а потоа и го повторува тоа, дека првпат бил задоволен што нешто фрлил доволно далеку.

Сите веруваат во искреноста и точноста на неговите зборови, но него го фаќа јанса; почнува да се сомнева во својата постапка.

„Сепак, никогаш не се знае“, мрмори небаре за себе.

Притоа, тој мисли на приливот и одливот. Додека стоеше на карпата од која ги фрли пиштолите, не размислуваше за тоа, но сега гледа: оваа страна е песочна, па приливот може да ги истурка пиштолите, а одливот да ги смие сè додека некој не ги најде, макар природно се закопале во песокта како школки.

Не знае, меѓутоа, зошто се јадосува. Колку што може да се сети, со пиштолите не извршил никакво злосторство. Но, кој ќе му поверува ако ги најде?!

ДВЕ ДЕВОЈКИ И ДВА ШЛЕПА

На масата близу до нив, две девојки со високо разголени бедра, одвреме-навреме се гушкаа преку чаршавот, со гласен кикот, веројатно во часот кога предметот на нивниот разговор, ласцивен и подбивен, го досегаше својот климакс. Тие, очигледно, сакаа тајната содржина на нивниот кикот, на ваков начин, да им се навести на гостите од другите маси. Кускајќи се со главите, со коси пуштени над масата и тресејќи ги со младите дојки недопиените чаши, тие сметаа дека е нивно свето право гласно да се перчат со својата младост и убавина, и да ја искажуваат својата безгрижност со еден вид безнадежна буквалност, која можеби никогаш нема да ја препознаат, туку под старост ќе ја приспомнуваат со иста таква извештачена носталгија.

Музиката на почвата долетуваше однекаде и, исипувајќи го светот со своите агресивни ноти со барјачиња, замираще над водите. Морнарите од шлеперите што токму се разминуваа отаде крошните на тој потопен свет – лизгајќи се со нерамномерна брзина низ и спроти речниот тек, како големата и малата стрелка на часовникот, или као воз во движење гледан од оној легендарен набљудувач – тие морнари, заробеници на водни-

от архипелаг обрабен со копно, само да не беше толку силна бучавата на нивните јаки мотори (кои на брегот, сепак, беа одвај чујни), ќе можеа, тие и само тие, единствено тие, да го слушнат, преку водното појачало, секој шепот на копното, не само песната на незагрозената стварност туку и здивот на девојките гушнати над масата, свилениот шепот на нивните долни руби, плискотот на речните бранови што ги отвораа нивните нозе и истовремено удираа во тешките метални тела на осамени-те речни теглачи.

ДВЕ ПРАШАЊА БЕЗ ОДГОВОР

„Ќе станеш ли да ме испратиш или ќе останеш така до Нова година?“

Пауза.

„Ќе останеш така, значи?“

ДЕН

Најпосле ми стана јасно зошто сум престанал да сонувам. Задачата на секој засутром роден била приквечер да умре, а моја задача била тоа да го гледам и да давам утеха.

Татко ми е на уминачка дома, а и на помладиот ми вујко му преостанува само тој еден ден. Решавам да останам со него, во неговата некогашна детска соба во куќата на дедо ми. Ќе отидам до работата (облечен во костум) само за да се оправдам и веднаш ќе се вратам; ќе имаат разбирање, татко ми исто така...

Лежам во креветот со вујко ми; механички прелистувам една илустрирана книга, без да се задржам на некоја страница. Книгата ни е позната на двајцата, многупати прочитана или барем гледана. Таа е само повод да го поминеме денот заедно. Од вујко ми зрачи истата онаа нежна приврзаност која отсекогаш ми изгледаше, па дури и сега ми се чини неминливо трогателна.

Но во куќата, се разбира, има и други лица. Животот се одвива на вообичаен начин. Секој во желудникот има вграден мотор кој деноноќно работи и ја турка преработената храна кон цревата и надвор од нив. Но, се осмелил ли некој да биде

ироничен спрема функцијата на органите, кога редовната столица е сонот на секој човек, а гомното што може да плива неговиот замислен идеал. Животот ќе тече и откако ќе дотече, само ќе нема кој тоа да го рече.

ДЕЦА

Го боли сознанието дека повеќе нема да има деца. Светкав бол – изгубените години како празен кристален меур сред утробата.

ДИЈАЛОГ

Додека се возат во колата, таткото му објаснува на детето зошто умрел дедо му.

„Местото ми е горе“, така рекол дедото. Таткото се обидува да му објасни на детето зошто било така како што било и зошто дедо му го рекол тоа што го рекол.

„Не“, вели тогаш детето. „Тој првин не знаеше. Ти тоа му го рече!“

ДНО

Прекршената слика на она што ми падна поле-ка тоне кон дното. Морето е тука плитко, а водата е неразбранета и бистра. Уверен сум дека лесно ќе го најдам драгоцениот предмет што ми се излизга од рацете. Го фиксирам местото, внимавам да не ме прелаже и да не ме измести морската струја која постои секаде каде што има море, сè до брегот. Иако знам дека она што ќе падне во водата може трајно да се загуби, не чувствувам никаква сериозна паника поради испуштениот предмет. Моментот кога ги полнам градите, се отфрлам во воздухот и остро нуркам во водата личи на филмска слика, со вообичаениот амбиент на една летна морска плажа. Верувам дека на тоа место лесно можам да го допрам дното и да го најдам она што го загубив.

Но, зошто е темно? Зошто не гледам ништо? Одеднаш ми станува јасно дека сум ги затворил очите под водата. Каква глупост, да затвориш очи кога нешто бараш! Можам ли да ги отворам? Можам ли? И пред да одговорам на своето идиотско прашање, дното мигновено се осветлува, како да се запалиле илјадници рефлектори во мене самиот. „Какво чудо е човековиот вид“, си велам, „и ноќта ја претвора во ден!“ Вообичаена, убава под-

водна слика. Но, како да не е во прашање море, туку некоја не многу бистра река. Дното е, навистина, јасно видливо, но светлината е сепак матна, некаде помеѓу белката и жолтката. Светлината не е како што треба, тоа е јасно, но сепак би требало да го видам бараниот предмет. За да се најде нешто такво, не мора дури ни да се нурка, доволно е да се испружи раката. Но јас сепак не можам да го досегнам тоа што го барам, ни со нуркање ни без нуркање.

ДОВОЛНОСТ

Уште кога влегов во претсобјето, видов дека дедо ми е во носилка за болни и неподвижни. Иако не реков ништо, тоа мошне ме изненади, зашто јас не се сеќавав дека сум го видел болен, а камоли неподвижен.

Куката беше отворена и воздушна како некогаш, со високи тавани, но претсобјето сега беше сосема празно. Закачен за алка за таванот, врзан со јак синцир, тука, близу дрвените скали што воде на кат, сè уште висеше дрвениот долап со танка заштитна мрежа и со вратичка која се затвора убаво со дрвено ментеше. Никогаш немало посигурно место да се засолни храната од глодарите и мравките, па сепак се случуваше некое глувче изучено за акробат да се спушти со помошта на опавчето низ синцирот, да прегризе некој невидлив агол од долапот, каде што дрвото и мрежата најлабаво се држат, и да влезе внатре во кафезот полн храна. Сега долапот е празен; мрежата тука и таму попуштила, а и вратичката зјае полуотворена.

Во кујната, покрај железниот кревет, гледам на земјата постелана ниска лежалка, речиси душек, на самото душеме (како што ние го викаме дрвениот под). Значи ли тоа дека дедо ми и баба ми

повеќе не спијат заедно, тие што не само навечер туку и секое попладне си легнуваа да се одморат малку во својот широк кревет со пружини. Миндерлакот под прозорецот, каде што, седнат со една свиена нога под себе, ми прикажуваше приказни, повеќе го немаше. Дедо ми на тоа место подоцна, кога најдоа тешки времиња, пред ручек пивнуваше дудова ракија од шише за тоникум. Ја немаше повеќе ни масата која некогаш стоеше на местото што сега беше го зафатил креветот, масата каде што вујковците пишуваа домашни задачи и цртаа со водени боици. Го немаше стариот *оцак* (каминот населен со ветришта), а го немаше ни водникот што се направи на негово место, над кој стоеше огледалото изработено од тишлерот Кољчо, чија работилница се наоѓаше на местото на некогашниот дуќан на дедо ми, поврзан со куќата со врата токму преку претсобјето (сега таа врата трајно е затворена). Но тука е стариот шпорет, со неколку цепаници врз плотната, ставени за да се згрејат.

Ништо не е како порано, но баба ми и дедо ми и понатаму живеат тука. Баба ми, дури, не се ни помрдна од шпоретот кога сирнав во кујната. Беше незаинтересирана за нас – за дедо ми и за мене – како за лица кои се отсекогаш тука, па само продолжи да си ја врши куќната работа, ту влегувајќи во кујната ту излегувајќи од неа. Ситуацијата беше сосема обична, па немаше нужда тоа посебно да се нагласува. Не постоеше, на пример, свест за некаква конечна разделба, па ни за каква-годе инаква раздалеченост. Тие беа живи; јас бев тука. Лицето на баба ми беше младо и сосема без брчки, румено, светнато, препознатливо до секое побелено влакно под чемберот; дедо ми, штотуку донесен од болница, беше малку ослаб-

нат. Во празното претсобје беше умерено топло. Ни кујната не беше сосема згреана. Не знам зошто, но, иако не чувствував ладнотија, неколкупати реков дека оваа зима кујната тешко ќе се згрее. И додека го кажував тоа, во некогашниот оџак го чув виењето на снежната виулица; ветрот влегуваше низ него во кујната и создаваше синкави огнени јазици. Беше речиси морничаво убава и истовремено страшна таа средба со одамна поминатата зима која допрва треба да дојде и да ја излади високата кујна во толкава мера што баба ми најпосле ќе рече: „Аристиде, време е да го засидаме тај оџак, ного фуре низ него!“ Сега баба ми, која одвреме-навреме ќе застанеше пред мене, не кажуваше ништо, но на нејзиното лице немаше никаква загриженост, зашто каминот одамна веќе беше засидан, а од шпоретот и не се очекуваше да згрее една толку висока просторија. Поради тоа, баба ми, чија куќа беше толку чиста и уредна, никогаш не ми дала да ги собујам чевлите, што за мене беше многу чудно, зашто мајка ми секогаш ме караше кога ќе влезев дома обуен. Во себе ја чувствувам, сега, големата несразмерност меѓу убавината што отсекогаш ме опкружувала тука, и мојата забелешка дека зимата ќе биде ладна.

До железниот кревет со веќе растеглени пружини сè уште стои ниската лежалка, небаре било *иосийелано* на земји, за да преспие некој од честите дојденици од подгориските села, а на самиот кревет сега е ставена носилката; а во неа, испружен, долг и со здрвен изглед, лежи дедо ми. Таквата положба е крајно необична и чудна; мене тоа ме потсетува на моментот кога тие ја напуштија својата спална, за да ја отстапат на мојот постар вујко, кога тој се ожени, па слегое во кујната. Со тој чин се стави точка на некогашниот живот и по-

чна едно привремено живеење кое траеше, траеше и траеше, а животот во кој во кујната имаше миндерлак за прикажување приказни и оцак за собирање виулици, еднаш засекогаш беше завршен. Сега тука имаше кревет врз кој, на еден речиси комичен начин беше сместена болничката лежалка која со своето постојано нишање личеше на лулките од игралиштата за деца.

Откако седнав на еден од дрвените столови со потпирки, на кои баба ми и дедо ми имаа обичај приквечер да седат пред дуќанот, пред да им го земат но и откако им го вратија, долго време останав замислен. Иако дедо ми и баба ми не покажаа никаква збунетост поради тоа, по извесно време помислив дека моето молчење би можело да се протолкува како нетактичност од моја страна, небаре ставам неми забелешки за сметка на нивниот сегашен живот.

„Како ти е, деде?“ реков најпосле, не знаејќи што друго да кажам и не верувајќи дека тој ќе ми одговори.

Дедо ми лежеше, долг, спокоен, насмевнат и, за чудо, моето прашање го сфати не како условно, туку буквално. Откако малку размисли, тој рече:

„Ного с’м доволен!“

Зборувајќи на нашиот стар говор, тој не рече дека е задоволен, туку, акцентирајќи го зборот на вториот слог од крајот, ми рече дека е *доволен*, а јас тогаш првпат ја сфатив етимологијата на тој израз, дека тешкото метално срце на задоволноста, што го врти светот, го раздвижува токму *доволноста* на нештата. Тоа го потврдуваше и сè она што нè окружуваше, а особено среќното и насмеано лице на дедо ми.

ДОЖД, СНЕГ

Качување по ридот, по скали што немаат доод ниту им се гледа крајот.

Подоцна му прикажувам за тоа на еден тип облечен како „кретен“, во бермуди, што токму ја отвора летната сезона.

Била ноќ, дожд, снег. Извесно време не сум можел да дишам. Ми требало „јапонско масло“ за прочистување на алвеолите. Срцето во еден момент дури престанало да чука, но потоа пак се расчукало.

ДОМАШНИ КИНАЦИИ

Им се чудеше на љубителите на спортот, но уште повеќе го чудеа филмациите. Оние што одеа во јавни кина ги сметаше за улави, а домашните кинации ги сметаше за будали.

*

Еден телевизор расте како дрво во саксија. Навидум е мртов. Но, штом неговите лисја ќе затреперат, телевизорот оживува. Серије серији.

*

Инфантилност, егоцентризам, нарцизам (јавно-тајно). Магиски страв од сликање (одземање на душата) – од сè по малку.

Екран-кандило-свет. Додека работи, светот е во него, и постои како стварност, а пред него се гледачите, вистина нестварни, но живи. Јасно е дека не може да се влезе во екранот без да се умре (да се исчезне од својата соба) ниту да се слезе од него без да се умре светот (така што ќе се скрши екранот).

*

Еден филм се врти истовремено на сите канали, како да е војна. На едниот канал започнува, на вториот тече главното дејство, на третиот завршува, а на четвртиот пак почнува. Така трае вечно, како и војната.

ДООБЈАСНУВАЊЕ

Во врска со она што беше речено на друго место (за есеистите) важно е да се знае дека постоеше и голема плаката на која се претставуваше нешто сосема друго (небаре плакатистот си немал врска што е тоа есеј). Книгата може била претстава, а режисерот беше изјавил дека сака да ја земе плакатата, а и неколкумина други.

Ете сега се разбравме.

ДРОБЕНО МЛЕКО НА ГРАНИЦА

Четиримина мажи сркаа дробено млеко. Уште додека чекаа нешто да се случи, едниот го извади млекото од торбата и рече: „Ајде првин да играме фудбал!“ Шутнаа два-трипати и седнаа да го дробат млекото и да го сркаат (санќим не јаделе којзнае од кога). Пред тоа ги симнаа палтата и ги закачија на четири чајки заковани во мазно бичениот дирек. Тогаш се појави жената и рече: „Тоа млеко беше за утре, сега ќе треба да купам друго!“

На тоа место, покрај млекото, исчезнуваа и чаши: мали кристални чашки за ракија, средни полукристални чаши за вода или за вино и обични срчени кригли за пиво. „Само се брукаат така“, рече жената, „крадат, а умот им е само во дробеното млеко!“

Тоа беше едно многу чудно место. Како што се покажа набргу, стануваше збор за граница среде патот. Некому му дошла на ум таа арамска замисла, да направи граница сретпат и да собира пари. Иако бесправно, цариникот им ги зеде пасошите, побара царина за млекото и за чашите и не сакаше да ги пушти четиритемина мажи кои попусто му се додворуваа со умилни гласови. Не им остана ништо туку да станат утредента рано на сабајле и

да избегаат додека никаквецот спие, оставајќи ги жената и пасошите, а и без да го досркаат дробеното млеко.

ДУЧО

Долго слегуваме по макадамскиот пат; тој е на некои места поплавен. Над темната клисура, меѓу дрвјата, црквичка. Тука бил роден и тука живеел Дучо: црквичето е негово. Зар е тоа Сиена, толку скриена од погледите на луѓето? Дворот е заграден, по сите сидови слики. Блескави, тешки, златни бои. *Маесџа* е сигуно внатре? Сакам да влезам во црквата, но портата (очигледно дабова, со шари како на обична куќна врата) е затворена. Со мене е жената која, по долгото пешачење, исто сака да влезе во дворот за да седне на некоја клупа да се одмори, но некој вели дека тоа не е можно: не да-вале братрите.

Другите што учествуваа во мачното пешачење не ни помислија да застанат и да ја разгледаат црквата; и јас самиот првпат тогаш дознав дека е тоа родното место на Дучо ди Буонисења. Јас нешто бев чул за него, но другите ни толку. Мислеа дека станува збор на Мусолини кој се дал на сликање по углед на својот ортак Хитлер. И жена ми беше од тие. Затоа и ми рече:

„Пушти ги Дучо и Хичо, мене главата ми бучи, ревма ме мачи, а овие фашисти не ми даваат да седнам!“

ДУШИЧКА

Пред мене шета едно пиле со скршено крило. Кога сакам да го фатам, не сум премногу зачуден што не бега; сепак, не го земам в раце. Ме изненадува неговиот бистар, *свесен* поглед, и неговото грдо и слабичко, искубано и скоро сплескано тело; како да е во прашање мало мисирче.

Подоцна една рака од мојата близина (машка, женска?) го прифаќа птичето и го држи на дланката. Останува зачуденоста дека полетарчето воопшто не се плаши: питомо е и не бега; или е, можеби, тешко повредено? Туѓата рака го става во една мала „бонсаи“ грмушка сразмерна на неговата големина. Но пилето веднаш, без размислување, бега од „шумата“. Знае дека тоа засолниште не е сигурно. Наметнатата аналогичност (мало засолниште за мало птиче) не може да го прелаже: грмушката нему му личи на стапица.

Јас однапред знам дека птичето ќе избега од засолништето. Истиот оној внатрешен *глас* што ми ги дошепнува неговите мисли, нему му вели дека треба да стигне до своето *висџинско* засолниште, до големата шума, зашто инаку е изгубено. Тој јасно чуен глас за мене е мошне разбирлив; за скривање навистина треба голема шума!

Обете засолништа, она од кое излегува и она каде што треба да стигне, имаат свој колоритен еквивалент кој истовремено ја определува, или барем ја посочува нивната сушност. Несразмерната грмушка во која го става непозната и добронамерна, но во секој случај *иџа* рака (која *не го слуша* внатрешниот глас) е сиво-зелена и прашлива. Таа не може ниту да го скрие ниту да му помогне. Затоа треба да бега и пред зајдисонце да стигне во кафеаво-златната боја на *висџинската* шума.

Чудно е нешто друго: таа голема шума-заштитничка олицетворена е во една обична шамија. Шамијата личи на перјата на мисирките; таа е неговиот колористичен роден дом. Боите на таа шамија ги познава секој од неговиот род, па и оној што го слуша *џласој*, оној што не еднаш ја почувствувал околу вратот нежноста на нејзиниот свилен допир.

Ѓ

ЃАВОЛОТ АБВГДУВА, ШТО НА ЃАВОЛСКИ ЗНАЧИ СЕ ПРЕТСТАВУВА

Сигурно сте слушнале за мене, но сепак да се претставам: јас сум ѓаволот од приказната за лошата жена. Ако ја знаете таа приказна, треба да знаете дека е таа само за вас приказна, а за мене е сурова стварност. Да ве потсетам, за секој случај.

„Имало немало некогаш една лоша жена.“ Добро ли е така за почеток? Не, не е добро. Дека „имало“ имало, но ми пречи она „немало“. Кешки да немало, но ја кога имало! Ми го мати мозокот и она „некогаш“. Не „некогаш“, туку имало секогаш, а има и сега, јас тоа најдобро го знам.

Ќе биде подобро да го промениме почетокот, кога не можеме да го промениме крајот; значи: „Си била една лоша жена...“ Е, како да не, „си била“, ни тоа не чини; кога тоа „била“ кога сè уште ми квачи јајца во дупката? Гледам дека не било лесно да се почне приказна. Најдобро да фатам без почеток, одоколу: „Приказната за лошата жена ни кажува...“ Е ајде да чуеме што ни кажува?

Додека лошата жена одела со мажот покрај една ливада, мажот за да се направи голем домакин рекол дека е ливадата убаво окосена, а жената за да биде по нејзино рекла дека не е косена

туку е стрижена. Додека се расправале така, жената му тутнала два прста пред очите и штрицкајќи со нив како со ножици почнала да вика „стрижена, стрижена“, па не гледајќи си пред себе, онака опулена во мажот и заблудена со својот стриг, не видела каде гази, стапнала во една дупка и паднала во неа, а тоа да ти биде дупката на ѓаволот, то ест мојата дупка...

Кој сака понатаму да слуша приказни, нека оди кај дедо му, па тој нека го седне на колено и нека му кажува како човекот по неколку дена се сожалил и се вратил со едно јаже да ја вади жената, верувајќи дека може да се поправи, но од дупката го извлекол ѓаволот побелен од маките што ги тргал од неговата лоша жена, итн. Јас не знам дали тоа се однесува на мене или на некој друг ѓавол, но знам дека од јаже спас нема, дури и да си го ставиш околу вратот. Јас не раскажувам приказни, зашто мојата стварност е премногу страшна. Не знам како жената се најде во дупката, но знам дека е таа сè уште тука и дека од неа спас нема.

Кому само да си ги кажам маките, кога мене секој ме верува, но никој не ми верува?

ЃАВОЛОТ БАРА СПАС ЗА СВЕТСКАТА ЕКОНОМИЈА

„Јас можам да ја уредам светската економија за еден ден“, рече Ѓаволот на самитот на економистите каде што по протекција го повикаа терористите.

„Ајде баш да чујам, умчо“, рече претседателот на самитот, „досега таков не се јавил за збор!“

„Доволно е да се фати тертипот на земјата каде што ми е дупката“, рече Ѓаволот, „и да се прекара денот со леб и сирење плус една маслинка и едно демегче лук, но и тоа е многу, па светската економија да пропадне за еден ден.“

„Мене ми се причу дека ќе зборуваме за спас, а не за пропаст, делегате“, рече претседателот.

„Па токму во тоа е спасот, во пропаста“, рече Ѓаволот.

„Ајде дообјасни се, делегате“, рече тогаш претседателот и извади молив да запишува.

„Нема што да се дообјаснувам“, рече Ѓаволот со серт глас, „пратете ги првин економистите на специјализација во земјата каде што ми е дупката, да научат да живеат од ништо.“

„Тоа веќе го слушнавме“, рече претседателот и туку го зајаде моливот, „ама ние мислевме дека мајката му е во потрошувачката.“

„А зошто тогаш зборот *економичен* значи штедлив, а не расипник?“ се зачуди Ѓаволот.

„Е ајде бегај на некој друг самит“, рече тогаш претседателот и го скрши моливот решен да не фаќа забелешки, „ние живееме од голтарите што трошат, а не од скржавите богаташи. Одвај ја управивме економијата со трошење, ти сакаш да ѝ туриш кочан од пченка во газот! Што ќе им правиме на невработените кога ќе престане производството на непотребните дреболии? И што да прават купувачите ако им оневозможиме да го купат она што не им треба? Да не сакаш штрајк од три милијарди Планетарци. Јас чув дека *џи* си ги научил да трошат, затоа си повикан на самитот! Да не си сега откај синдикатите, а Ѓаволе?“ се дополни претседателот, кој сè досега се правеше дека не го познал делегатот.

„Како ги научив, така ќе ги одучам“, рече Ѓаволот, но се прекаса, зашто добро знаеше дека претседателот на самитот точно кажува кој ги направил луѓето трошкаци. Сакаше да му довикне: „Ако сте се наплодиле толку, истребете се во некоја војна“, но му стана жал за народот од земјата каде што му беше дупката, зашто ем ги имаше малку, ем му беше жално да ги слуша нивните поплаки. Како и да е, се најде троа надговорен и победен, а тој тоа не смееше да си го дозволи, па затоа само промрмори: „Да сте во земјата каде што ми е дупката, ќе ве натераат да го изблуετε она што сте го изеле за спас на светската економија!“

ЃАВОЛОТ ГИ ВЕЛИЧА И ГИ КУДИ АКТЕРИТЕ

На денот на мимезисот, Ѓаволот вака го почна својот говор:

„Од сите, вие најмногу личите на мене, па затоа ве величам, о актери! Можете да бидете што сака-те и пак да не бидете ништо!“

Во продолжение на говорот, тој рече:

„Јас го измислив мимезисот спрема самиот себе, затоа сум прв миметичар, втори се мајмуни-те, а трети сте вие о актери!“

„Зошто вака лошо се изразивте за нас актери-те што сме светски славни, па не споредувате со мајмуните?“ рече познатата филмска ѕвезда отка-ко завршија говорите.

„Ѓаволот сака да биде над сите други, а осо-бено над оние што се славни и богати“, дофрли познатиот продуцент.

„Тој смета дека артистите се прославили и збо-гатиле плагирајќи го него“, се замеша и познатиот филсмки критичар.

„Сите тројца заслужувате одговор“, рече Ѓаво-лот откако пивна шампанско од широката чаша. „Ако тебе, о диво, ти кажам да плачеш, ти ќе пла-чеш, а ако ти кажам да се клецаш, ќе се клецаш.“

Ако ти кажам да го играш мајмуноот Хануман, и тоа ќе го направиш! Па што си тогаш?“

„А во што си пак ти подобар?!“ му подвижна свездата зашто ѝ скисна.

„Јас сум уметникот што го измисли мимезисот, а ти си мајмунката што го научи тоа од другите мајмуни. Вие само ме плагирате и сакате да ми се качите на престолот, а згора на тоа и скриеното азно да ми го шлаптосате! Ете, тоа е одговорот и за тебе и за овие двајца“, заврши ѓаволот, па откако го испи шампанското, слатко ја изгрицка и широката чаша.

ЃАВОЛОТ ГИ КАРА СПОРТИСТИТЕ

Некогаш бевте познати јунаци што водат војни. Сега војните ги водат непознати парталковци, а вие си играте со топки како децата. Арам да ви се парите!

ЃАВОЛОТ ГО ИСПРАШУВА ПРОСТИОТ МАКЕДОНЕЦ

Простиот Македонец е лице од друго дело, но може да се сретне како шета и по пределите на оваа книга. За тоа сведочи следната вистинита случка.

Еден ден ѓаволот се сопна од Простиот Македонец кој собираще желада во гората за прехрана на свињите.

„Многу добро те погодил оној што ти го турил името, човеку“, рече ѓаволот. „И јас да ти бев кум немаше да те насликам поточно.“

„Ѓаволе“, рече Простиот Македонец кој веднаш знаеше со кого зборува, „колку што гледам, ти ме фалиш за да ме покудиш – божем го аресуваш моето име, а всушност се подбиваш со мене верувајќи, спроти прекарот, дека сум прост. А името тоа не го кажува.“

„А што кажува“, се зачуди ѓаволот. „Како ти гласи името?“

„Моето име гласи Прост Македонец, но никаде не се вели дека е *ѝпросѝ* Простиот Македонец, ниту пак некој ќе ти рече, се сретнав со *ѝпросѝиоѝ* Прост Македонец. Моето име си има свое достоинство, ѓаволе, како и името на секој тукашен човек.“

„Немој така, побратиме, и јас сум тукашен, но никој...“

„Како мислиш тукашен?“ се зачуди Простиот Македонец. „Извини што ти ја сечам думата.“

„Тука ми е дупката, па чиешен сум тогаш?“ троа налутено рече Ѓаволот и продолжи, за да си ја заврши мислата: „Тукашен сум, но никој не ме вика Простиот Ѓавол!“

„Затоа те викаме Ѓаволот од Дупката, во што е разликата?“

„Голема е разликата помеѓу Ѓаволот од Дупката и Простиот Македонец. Моето име кажува дека потекнувам од оваа почва, штом ми е тука дупката, а твоето укажува на твојот простотилак. Затоа за тебе ќе бараме ново име со географска определница, па отсега ќе бидеш Оној Што Потекнува Од Земјата Каде Што Му Е На Ѓаволот Дупката.“

ЃАВОЛОТ ГРИЦКА СЕМКИ НА АУТОДАФЕ

Немало поубаво време од она кога ѓаволот живеел во Европата. Тогаш насекаде гореле клади со верници наречени неверници, а нему му доаѓало убаво во душата кога гледал како им црцори месото. Тогаш на секое аутодафе луѓето се собирале како на панаѓур, море се правеле трибини, море се курдисувале клупи и трпези, некој на носилка, некој со патерици, доаѓале од сите страни цели семејства, од бебиња до изнемоштени старци, со бовчи храна, со панери полни леб и вино, а некои носеле и живо месо да го печат на огновите кога ќе се разгореле. Е тогаш и тој најмногу уживал, ќе се курдисал крснозе меѓу огновите и гледачите, паталците, сеирциите и гаталците, па си грицкал семки и многу убаво си поминувал. За жал, кога се префрлил во земјата каде што му е сега дупката, немало такви огни, тука неверниците не ги палеле, чунки и самите биле неверници.

ЃАВОЛОТ ДОБИВА ОТКАЗ

Ѓаволот добил решение да се исели од земјата каде што му била дупката во друга земја каде што ќе му биде дупката. Место правен лек, било допишано: БЕСПЛАТНА КИРИЈА. Ѓаволот пратил ваков одговор: КИРИЈАТА СЕ ПРИФАЌА, РЕШЕНИЕТО СЕ ОДБИВА!

ЃАВОЛОТ ДОБИВА РАЗГЛЕДНИЦА

Ѓаволот добил неформална разгледничка од до-
лниот сосед, демек, дали сака да го види морето.
Тој пратил ваков одговор: „Да го видам, но да не
ме ареса?!“

ЃАВОЛОТ И АНГЕЛОТ

Ѓаволот имаше еден другар, полош од него, кој напиша книга под наслов *Другароѝ ѓавол*, па му ја посвети на друг другар, што се сметаше за подбар од него, со зборовите „На господинот ангел, неговиот ѓавол“. Кога познатиот Дијамандија Ефрит ја виде посветата, многу го бендиса и рече: „Ова се однесува на мене!“ И ја присвои книгата сосе посветата.

ЃАВОЛОТ И АРАМИЈАТА ВИЈОН

Откако лошата жена се насели во неговата дупка, ѓаволот уште повеќе се зѓаволи, свесен дека и над ѓаволот имало ѓавол. Тој порано ги приморуваше луѓето да работат според неговите ѓаволски желби, а сега настапи нова ера во која ѓаволот сам мораше да извршува туѓи наредби. Беше доцна кога сфати дека, сметајќи се за командант, паднал под команда на лошата жена. Во еден момент помисли дека е ставен во пензија. Затоа реши да напише едно средно големо завештание, по углед на арамијата Вијон, во кое ги истажи своите маки. Во завештанието пишуваше:

„Ако сретнеш жена што лебот го крши со една рака, да бегаш од неа, тоа е лошата жена.

Ако имаш дупка, да си ја чуваш! Ако ти влезе во дупката, ќе ти го земе креветот, а ти ќе спиеш на земјата на слама; таа ќе се намести покрај шпоретот, а ти ќе цепаш дрва во дворот.

Ако си учен човек, ќе те одучи од учењето и ќе те научи да станеш недоучен како неа.

Ако ти тропа ќесето, ќе направи да престане да тропа.

Немој да се надговоруваш со лошата жена. Ќе ти го поврати секој збор; врекнежот ќе ти го одврекне, а од врескотот нејзин ќе добиеш вреска.

Немој да мислиш дека е твоето вечно. Ни моето не е вечно, а камоли твоето. Јас мислев дека ми нема докап, но пак сум победен.

Не дај да те наседне лошата жена. Дупката има длабочина, но нема височина: од неа нема излегување!

Ако те маѓоса лошата жена, ќе те натера да броиш просо. Ако не те маѓоса, ќе те чадоса со тутун, а ти ќе толчиш вошки.“

ЃАВОЛОТ И БОГАТАШИТЕ

„Што мислиш ти за богаташите?“ го праша човекот Ѓаволот.

„Кој има еден мангар повеќе од мене, од џебот ми го зел“, рече Ѓаволот.

„Е оти така?“

„Затоа што јас немам работно време, акам по дваесет и четири часа како да сум ви магаре, ноќта ден ја правам, и како тогаш да бидам подолен од вас кога сум поработен?“

„Е, работен, кој се збогатил од работа?“

„Јас сум и поитар од вас, нели тоа постојано ми го плескате?“

„Е, итрина, и Итар Пејо бил итар, па пак сркал пареи од манџи, а не манџи!“

„Нели божем и лажам и крадам?“ продолжи Ѓаволот.

„Кој не краде и не лаже, не е во тоа работата.“

„Туку во што е?“

„Туку – колку“, рече човекот. „Ти крадеш пред кандилото, а каде е она зад кандилото?“

„Е арно и од тебе нешто да научам, но пак не се помирувам некој да биде побогат од мене!“

„Јас пак те сметав за богат“, замислено рече човекот.

„Ех, голема е славата“, тажно воздивна гаволот.“

ЃАВОЛОТ И ДЕМОКРАТИЈАТА

Кога демократските земји му префрлиле на Ѓаволот дека во земјата каде што му била дупката многу слаба била демократијата, тој се согласил, но истовремено рекол:

„Кога кај вас демократијата се зафати, вие првин ги горевте, потоа ги бесевте, а најпосле ги фрлавте низ прозорец своите кралеви и кралици. Чекајте сега и ние да си го искараме редот, па потоа да застанеме во редот.“

ЃАВОЛОТ И ДЕТЕТО КАЧЕНО НА МАСЛИНКАТА

Некое дете (момче) се скрило во лисјата на маслинката чии гранки трепереа како што треперат и гранките на сите други маслики.

„Бу!“ му свика гласно ѓаволот и детето препалено почна да трепери заедно со лисјата на маслинката, држејќи се за стеблото.

Иако се обидуваше, не можеше да му го види лицето на оној што рече „бу“, зашто лицето беше скриено зад зрелите црни плодови.

„Што ѓавол бараш на маслинката кога толку се плашиш“, рече ѓаволот. „Кој ќе ти биде виновен ако паднеш?!“

ЃАВОЛОТ И ДОЛНИОТ СОСЕД

Ѓаволот имаше многу лоши соседи, што ја опкружуваа земјата каде што му беше дупката, а најлош од сите нив беше оној што му беше од долната страна. Ѓаволот дотогаш се имаше справено со разни чешити соседи, што не ја признаваа земјата каде што му беше дупката, но овој беше првиот што не го признаваше ни него лично, а камоли да ја признае земјата каде што му беше дупката.

Тоа мошне го скоси, но бидејќи нему работата му беше да се коси, пак ич не си тури на ум и не се скоси онолку колку што намераваше другите да ги скоси. Да беше суштество што спие, ќе ги мислеше пред спиење. Вака немаше кога да ги мисли.

Така, кога земјите отаде дупката свикаа самит да видат што е таа работа што не е, го најдоа неподготвен, со молив зад увото седнат на сопствениот опаш. Половина ден му ја изложуваа ситуацијата во која бил во која не бил, а кога завршија, тој рече:

„Во што е проблемот?“

„Како во што, колега, па имаме поплака од долниот сосед, што му фури од вашата страна.“

Ѓаволот не сакаше секој да се прави ѓавол, па да го наречува *колеџа*, но се воздржа да не вивне

па, благодарејќи на својата итрина, дипломатски мирно рече:

„Ќе ги разгледам тие прашања во дупката, зашто во земјата каде што ми е дупката јас сум само кирација, па ќе треба да ги прашам стопани-те, чунки јас над нив немам друга власт, освен да им носам вода.“

Помина една ипол година во абер чекање, но бидејќи не стигна аберцијата, пак се огласија Европејците.

„Во што беше проблемот?“ рече тогаш ѓаволот од дупката.

„Како во што, колега, па долниот сосед си има мака што сте му ја зафатиле горната страна“, ре-коа Европејците.

„Е ај тогаш да не му го скршиме атерот, да си ги замениме местата, мојата дупка е троа мокра во последно време, па да си го подисушам, што се вели, опашот покрај морето“, рече ѓаволот. „Но внимавајте, ова е само предлог на еден потстанар, а како ќе си решат газдите, што јас им носам вода, разберете се со нив!“

ЃАВОЛОТ И КУЛТУРАТА

Кога го прашаа што мисли за финансирањето на културата од страна на државата, Ѓаволот рече:

„Јас сум само против изградбата на цркви и манастири, каде што се велича мојот противник!“

ЃАВОЛОТ И МАГАРИЊАТА

„Да не читаш и ти книги, да не си љубител на писатели?“ му се врекна човекот на ѓаволот.

Ѓаволот одговори:

„Го прифаќам само грдиот Езоп: како им е на магарињата, така им е и на луѓето – тоа е единственото наравоучение што ми изгледа точно и прифатливо во целата литература!“

„Што ти скривија сега магарињата, божјите добичиња?“

„Ми скривија со тоа што се лошо скрое-ни, на мајсторот му се скршила теслата додека ги правел.“

„Што мана наоѓаш кај магарињата?“

„Кој рика толку гласно, треба да има мали уши, за другите да го слушаат, а не самиот да ја слуша сопствената рика.“

„Тогаш ни ѓаволот не треба да има рогови и опаш, па секој да го познае“, се насмевна човекот сметајќи дека му турил матка на собеседникот.

Но ѓаволот не се даваше, па одговори:

„Не требало и нема да имал да се правел сам. А бидејќи го правел полош од него, чудо што не испаднал уште полош и од вас. Вие божем сами

управувате со себе, а пак сте бетер од сите други, вам не ви требаат рогови да бодете ниту опашмуви да терате и да ги лапате!“

ЃАВОЛОТ И МЕДИУМИТЕ

Ѓаволот беше навикнал да биде главен во сите медиуми. Море весници, море телевизија, море сидовите на клозетите или страниците на Мрежата, тој насекаде беше ударна вест. Не била вест куче да те апне, туку ти куче да апнеш, но тоа беа блуткави шеги спрема вестите што ѓаволот ги разгрмуваше со својот опаш. А некаде се отворила војна, а се појавила некоја нова чума, а удрил орканот Руинило или те фраснал монсунот Потопило, тоа не можеше да не се појави на првата страница. Да не се зборува за поситните престапи, ако некој убил мајка, задавил татко или го испекол братот на ражен. Ѓаволот толку навикна да биде главен што во последно време престана да чита, да слуша, па дури и да гледа вести, особено откако во дупката му се насели лошата жена, која, сакајќи да испадне поважна од својот домаќин, не го гасеше телевизорот, но не за да слуша вести, туку за да гледа серии. Тоа беше причината што ѓаволот почна да го гаси телевизорот без далечинскиот управувач, а со својот опаш. А почна серијата, ќе мавне со опашот и ќе завладее мрак.

„Што ти е, домаќине“, рече најпосле лошата жена која беше станала добра откако остана

без своите омилени емисии. „Нели знаеш дека имам серија?“

„Јас сериите ги викам какии“, рече Ѓаволот, „и такво Ѓубре нема да влезе во мојата дупка!“

„Аман, домаќине“, списка лошата жена, „јас тука немам комшивки што ќе ми ја прераскажат пропуштената епизода, а болна сум додека не разберам што станало со султанот и со султаниите.“

„Во оваа дупка повеќе нема да се гледа телевизија“, рече Ѓаволот, „зашто на сите канали само мене ме споменуваат, а мене ми е срам од толката популарност. Нели е гласно секој ден да го гледеш своето перчење, море ова сум украј, море оној сум го измамил, море сум му ја скусил главата на некој што не сум го сонил.“

„Аман домаќине“, се растревожи лошата жена која добро ја беше фатила итрината на Ѓаволот, „зошто така погрешно зборуваш, не гледаш ли дека сите со тебе само мајтап си играат?“

„Како мислиш мајтап, лоша жено?“ срипа Ѓаволот, „зар не гледаш дека не се симнувам од екраните и дека сите само за мене зборуваат?“

„Сите зборуваат за твоите дела, но никој не ти го кажува името, домаќине“, го дочека тогаш лошата жена. „Дали си чул или прочитал да се објави дека тоа и тоа го направил Ѓаволот, туку сите само така те плагираат и се перчат со твоето дело, без да те кажат по име, како тие да се Ѓаволи.“

Ѓаволот се замисли над зборовите на лошата жена и виде дека она што го слуша е вистина. Не му требаше долго размислување, па да сфати дека неговите дела се навистина на првите страници на весниците и во ударните вести на сите телевизии, но дека навистина никој не му го споменува името,

туку сите се прават како да зборуваат за свои сопствени дела.

„Е ајде еднаш и со тебе да се согласам“, рече тогаш ѓаволот, „иако е тоа голем резил за мене, ама отсега можеш да им се посветиш на своите какии, а јас ќе барам начин да ги одбранам своите авторски права!“

ЃАВОЛОТ И НЕГОВИТЕ ПОМОШНИЦИ

„Да не се најдеш навреден“, му рече еден учен на Ѓаволот, „но, дали е вистина дека на светот имало многу Ѓаволи?“

„Вистина е“, одговори Ѓаволот, „но кој и да ти се јави – јас сум!“

ЃАВОЛОТ И МИТИНГОТ

„Знаеме дека си ти против жените, но да не си и против митингот на достоинството?“ му се врекна човекот на Ѓаволот.

Ѓаволот одговори:

„Не ги гибај митингашите, тие и жените се газ-паница, поголеми сојузници од нив нема, јас имам уплав од нив. Немој да те слушнат, па да ме истепеат со пендреци!“

„Е нема да те водам на митингот на достоинството, штом си таков, да си знаеш“, му се закани човекот на Ѓаволот.

ЃАВОЛОТ И ОНОЈ ДРУГИОТ

„Знаеш ли како вие го викате секој итар и способен човек?“ праша Ѓаволот.

„Како?“ рече оној другиот.

„Ѓавол човек!“

ЃАВОЛОТ И ОПОЗИЦИЈАТА

Кога ѓаволот чу дека дека оние од опозицијата ја нарекуваат власта *ѝозиција*, веднаш му стана јасно за што се борат, па ја искина членската книшка.

ЃАВОЛОТ И ПИСАТЕЛОТ

„Колку што гледам, брате“, му рече ѓаволот на писателот, „ти сакаш да ми го фатиш занаетот?“

„Како мислиш?“ мрзливо се огласи писателот.

„Така, воопшто немаш периз на устата!“

„Објасни ми го тоа.“

„Што има да ти објаснувам? Ти си против сите, никого не фермаш. Кој ќе ти ги чита тогаш книгите?“

„Јас имам свои читатели. Еве, според ова што го кажуваш, и ти си ме читал.“

„Јас читам затоа што не спијам, а другите спијат – кога тогаш ќе читаат? Си чул ли ти дека на светот постојат интересни групи?“

„Каде сега отиде?“

„Луѓето се групирани, писателе, секоја група има свој интерес, а тебе не ти се допаѓа ниту една група, па со тоа ем ним им го газиш интересот ем себеси се газиш.“

„Дај некој пример.“

„Ти си пример до пример, цел ден да бројам не можам да ги добројам сите примери. Од бабите како прва голема група, до голтарите како последна голе-

ма група, а меѓу нив се жолтите, црните, црвените и марените, можам да ги редам до утре сабајле, ти никого не фермаш, туку си пишуваш како да си сам на светот.“

„Што им правиш ти на групите?“

„Јас ги скарувам. А кој тебе ќе те чита, кога си скаран со сите?“

„Ќе ме читаат најдобрите од секоја група со која сум скаран“, рече писателот.

ЃАВОЛОТ И ПОГОВОРКИТЕ

Еден човек од земјата каде што му беше на ѓаволот дупката си врвел по патот јавнат на коњ, а покрај него одел ѓаволот пеш.

„Сите се втириле во мене и ме ставиле во поговорките“, му се пожали ѓаволот на човекот, „но некои поговорки не важат за мене!“

„Која на пример не важи?“ се заинтересира човекот.

„*Качил си се на којно, црвеси на седлото, не се свалуви*, ете таа“, гневно рече ѓаволот.

ЃАВОЛОТ И ПРЕКУОКЕАНСКИОТ БРОД

Преку свои врски, Ѓаволот купил специјална карта за прекуокеанскиот брод. Картата била во син плик, а внатре во пликот покрај картата имало ковертирано уште *нешто*.

Патниците сместени под палубата и патниците сместени во повисоките класи ја чекаат командата на капетанот, па да се тргне.

„Будала е оној што ќе заринка брод во ледена санта, така ли?“ фамилијарно му се обраќа Ѓаволот на капетанот.

Капетанот не слуша гласови. Капетанот ја слуша тишината на морето. Од командната кабина, тој гледа во една девојка, хигиеничарка или домаќинка на бродот, која се расправа со еден слеп патник со син плик во раката.

ЃАВОЛОТ И ПРОФЕСОРОТ ШТО МУ ТРЕБАЛЕ ПАРИ

На еден универзитетски профеор му притребале пари, но не знаел каде да ги најде. Ѓаволот разбрал за таа работа и му рекол да прочита една книга, па ќе му даде 25.000 евра.

„Дури не мораш ни да ја дочиташ, важно да дадеш за неа кратко, но јасно мислење“, додал ѓаволот.

„Кој дава пари за такво нешто?“ се зачудил професорот полакомено.

„Јас давам, затоа што го ценам интелектуалниот труд за разлика од неразбраната толпа.“

„А што треба да ти дадам јас за возврат?“ се заинтересирал професорот знаејќи како одат тие работи.

„Ништо.“

„Ништо?“ се зачудил професорот.

„Ништо“, пак рекол ѓаволот.

„Не верувам“, одмавнал професорот.

„Па затоа и ти давам што не веруваш“, рекол ѓаволот.

ЃАВОЛОТ И СВЕТСКАТА МРЕЖА

Еден ден секретарот му рекол на Ѓаволот:

„Знаеш ли, Ѓаволе, дека дење-ноќе те снимаат разузнувачките служби на небото? Кога ќе им се посака да разберат кога што си правел, само ќе ја пуштат снимката, ем слика ем глас.“

„За луѓето тоа не ме чуди, но ме чуди за небото, чунки мислев дека се поумни.“

Секретарот размислил за тие зборови, но не можел да ги разбере. Затоа го прашал Ѓаволот да му ги дообјасни.

„Сум чул дека Јапонците, каде и да одат, само сликаат“, почнал Ѓаволот одоколу, но на секретарот дури сега ништо не му било јасно.

„Ајде дообјасни ми го и тоа“, рекол секретарот.

„Во нашиот пак крај, каде што ми е дупката, многу сакаат да снимаат свадби и прослави“, продолжил Ѓаволот.

Секретарот се претворил во прашаллник со чуденка. Било тешко да се разбере стилот на неговиот шеф.

„Нашиот живот трае долго, но животот на луѓето трае кратко“, продолжил Ѓаволот, „иако Јапо-

нците живеат подолго од сиромасите од земјата каде што ми е дупката.“

Секретарот немал ум за толкавата мудрост на Ѓаволот, па замолил за понатамошна разработка на темата.

„На светот има многу повеќе снимки одошто живот“, рекол Ѓаволот. „На оној што прави фотографии како турист или снима свадби, му треба цел живот да ги направи фотографиите и снимките.“

„Па?“

„Но на обајцата им треба уште еден живот за да ги прегледаат своите слики и снимки“, мирно рекол Ѓаволот.

Секретарот ни тоа не го разбрал.

„Ако не разбираш, ќе те сменам, чунки те држам да бидеш разбран, а не неразбран“, рекол Ѓаволот. „Како што реков, нашиот живот нема докап, но тоа не е случај со снимачите – тие немаат уште еден живот да го гледаат и да го слушаат она што го снимиле. Каква корист тогаш од она што не може да се прегледа?“

„Многу им е гајле ним за тоа“, се осмелил најпосле секретарот. „Ќе си направат избор според карактеристичните зборови, како на пример *ѓавол-мавол*, и кој ќе излезе виновен – пак Ѓаволот!“

„Е, ама токму оној што ќе го направи изборот, ќе си има работа со мене!“ рекол тогаш Ѓаволот, не сакајќи повеќе да се расправа со глупчото.

ЃАВОЛОТ И УЧЕНИКОТ

„Гледам дека се саклетисуваш што немаш диплома, а изгледа немаш ни основно училиште“, му рече ѓаволот на ученикот што се печеше на пролетното сонце. „Затоа дојдов да ти помогнам. Како мина во прво одделение, колку пати те соборија?“

„Само еднаш“, одговори ученикот.

„Ете гледаш дека не е толку лоша работата. Ќе ти потпишам диплома, кој факултет те аресува?“

„А умееш ли ти да пишуваш и да потпишуваш?“ се заинтересира ученикот.

„Само со левата нога“, се насмевна ѓаволот. „Штом си толку умен, ќе ти дадам диплома за Умот, сите од ум да ги вадиш. Само под еден услов, да ми донесеш првин мастило, перо и перодршка. Со пенкала, хемиски моливи и други такви модерни работи не умеам да ракувам.“

Ученикот стана мошне задоволен што доби толку лесна задача и тргна накај книжарницата. Веднаш купи мастило марка „Инк“, но колку само се изненади кога разбра дека, не само во таа книжарница туку никаде на светот повеќе не се произведувале перца и перодршки. Така му остана само мастилото. Кога отиде кај ѓаволот без перце и

перодршка, овој немаше со што да му ја потпише дипломата, па откако го испи мастилото си замина во својата дупка.

ЃАВОЛОТ И ЦРНИЛОТО

Го прашале ѓаволот каде не е црн, а тој првин рекол: „Под опашката!“, а потоа, откако малку побаво размислил, гледајќи дека избрзал со одговорот, го додал следното:

„Кога ќе се каже *црн како ѓавол*, тоа не значи дека ѓаволот е навистина црн, а каков е – допрва ќе се разбере!“

ЃАВОЛОТ И ЧЕХОВ

„Мојот помошник Чехов“, му рече еднаш ѓаволот на професорот по славистика, „барем си признава дека луѓето ништо не знаат, а се прават дека божем нешто знаат, а тие, ем ништо не знаат, ем се прават дека знаат повеќе од мојот асистент.“

„Од каде сега го исчепка тоа, о ѓаволе?“ рече учениот човек, кој беше специјалист за делото на споменатиот.

„Ќе чекам да начукаш уште сто години, па тогаш ќе ти ги пратам трите сестри за да ти кажат. Колку што гледам, ти веруваш дека сестрите не втасале во Москва, а тие се одамна веќе професорки на московскиот универзитет“, му рече ѓаволот одокола, колку да го замисли, па си продолжи по патот.

ЃАВОЛОТ ЈА ШИРИ СЛИКАТА

Му се пожалил на ѓаволот еден човек од земјата каде што му била дупката, но без да знае со кого зборува.

„Многу ѓаволски работи гледам околу мене“, рекол човекот, „но малку човечки.“

„Рашири ја сликата“, рекол ѓаволот.

„Што ти значи тоа?“

„Замисли за момент дека јас сум ѓавол и дека повела со светот, а дека ти си човек што влече плата од некое мое претпријатие, па згора на тоа и ме критикува – како ќе ми биде?“

„Како ќе ти биде?“

„Не знам како ќе ми биде мене, но знам како ќе ти биде тебе!“

ЃАВОЛОТ КАКО БЕСПОЛНО СУШТЕСТВО

Се сметаше дека е ѓаволот бесполно суштество, а и лошата жена беше, како што се вели, асексуална персона. Па сепак, маките што ги тргаше во дупката со лошата жена, разбудија во ѓаволот полова желба, па еден ден тој науми една неумна работа и си рече: „Ај да ја налегнам, па ем да го скусам денот ем да ја потчинам никаквицата!“

Ѓаволот беше изучил како да ги мами луѓето, но тоа го правеше не само со сила туку и со итрина, па сега не знаеше од каде да почне. Се вртеше околу шпоретот каде што лошата жена готвеше за тој ден, зашто, колку и да беше лоша, пак си беше домаќинка. Најпосле, не знаејќи што друго да преземе, се залепи за жената како што мувата кога-тогаш се залепува за пајажината.

„Е нели си ти без чоп?“ рече тогаш жената без да ги извади рацете од водникот.

Таа, вистина, беше лоша, но сепак не беше толку проста како што сметаше тој, па затоа органот машки не го нарече како што се нарекува, туку го именува со тој еуфемизам, „чоп“. Ѓаволот се окуражи. Тој настапот на жената не го сфати како одбивање, туку како да е работата веќе завршена,

па, сакајќи да испадне и троа духовит, а не само речовит, рече:

„И петелот е без чоп, но пак везден ги варди кокошките и ги онадува, за да ги размножи пилците да седат по гранките. И јас имам клоака под папокот свој, со која ги размножувам ѓаволштините свои!“

„Што, без пенетрација“, скандализирано рече жената вадејќи ги рацете од водникот сосе садовите кои веднаш му ги скрши од главата, „само се *сѝружеш*, на стригарница да ти ја стригнат стругалката остругана! Бегај од мене, скопано прасе!“

И така ѓаволот остана и со скапана глава и без ручек за тој ден.

ЃАВОЛОТ КАКО РЕГРУТ

Веќе е опишано, но којзнае дали е прочитано, дека ѓаволот во текот на војната (како која војна – па таа што беше без да биде!) собиравше регрути така што ги врзуваше за глуждовите со една танка и невидлива, но цврста и нескинлива нишка, па ги водеше на собирното место. Но, а денес ќе се изврши полнежот на трупите, утре ќе ги изеде гинезот! Згора на тоа, имаше и многу дезертери. На ѓаволот му досади да работи сè тоа па тоа и, како што се вели, во аван вода да толчи, па, откако се досети дека неговите регрути не ги бидува за војување, реши самиот да се пријави како регрут и да ги очисти војските со својата ѓаволска метла. Но, требаше прво да ја мине регрутната комисија која, како што разбра, на влакнестите суштества не им давала пушки, туку само лопати да копаат дупки. Ѓаволот знаеше за што служат дупките и тоа му се виде добро, но се плашеше да не го дочека во некоја дупка лошата жена, па не сакаше да стане копач, туку сакаше да го направат војвода, да повела со другите и барјакот да го носи, па со такво барање и излезе пред комисијата.

Комисијата како комисија: прво што побара беше кандидатот да се соблече, а потоа следуваа мерувањето на височината и тежината и ра-

портот за здравствената состојба. Тоа се познати работи, но комисијата се сопна уште на првиот чекор, зашто не можеше да му се определи полот на регрутот. Гледаа што гледаа членовите на регрутната комисија, си шепотеа нешто за консултација и најпосле претседателот го прекина молкот со прашањето:

„Пол?“

„Пол?“ се зачуди регрутот.

„Кажи што си. Машко, женско, средно? Пол?“

„Пол: ѓавол“, рече ѓаволот.

„Неспособен за носење оружје“, рече претседателот на регрутната комисија. „Можеш да копаш дупки...“

„Нејќам дупки, од дупка доаѓам“, протестираше ѓаволот.

„Тогаш биди готвач!“

Ѓаволот пак сакаше да протестира, но се премисли.

„Добро е“, си рече, „не е лошо готвач. Ако не можам да ги испотепам, ќе ја запржам со нив чорбата и ќе ги сварам во манцата!“

ЃАВОЛОТ КАКО СЛИКАР

Слушнал ѓаволот дека магарето сликало со опашката, па решил и тој да стане сликар, зашто и тој имал опашка.

Купил бои и лакови, ги подзамешал, та фатил да мава со опашката. Мавал што мавал, најпосле домавал. Додека стоел близу до платното, не му ја фаќало око работата, но откако малку се оддалечил, видел дека не испаднало полошо од Џексон Полок, што за него било малку, но кој ти дава повеќе?

„Какво е такво е, важно мое е“, си рекол ѓаволот сам со себе, „нема да го поправам, за да не го расипам, а ќе го наречам автопортрет, па да видам кој ќе смее да писне!“

ЃАВОЛОТ КАКО ЧУВАР НА ГЛАСАЧКИТЕ КУТИИ

Еден тип со тон на опитен иследник во мантил си ја приближува устата до увото на ѓаволот, како да сака да го гризне, па фамилијарно прашува:

„Ќе гласаш ли?“

Ѓаволот нервозно врти со опашот и не вели ништо.

„Прашав, ќе гласаш ли?“ пак вели иследникот акцентирајќи го зборот така што со тонот го појаснува значењето на прашањето (демек, за *коџо* ќе гласаш).

Ѓаволот пак молчи како да се нашол во небрано грозје или како да има уплав од човекот во мантил.

„Како се викаш?“ вели натрапникот кој губи трпение и го вади тефтерот за да го запише непослушниот.

Дури тогаш се огласува и ѓаволот со троа подисплашен глас.

„Како се осмелуваш, срам да те јаде“, вели тој со насолзени очи, „зар не гледаш дека сум јас чуварот на кутиите?!“

ЃАВОЛОТ НЕМА КАДЕ ДА СЕ ИСПОВЕДА

Кога видел дека на крајот на сите ќе им се простат гревовите, а само тој ќе остане грешен, Ѓаволот напишал писмо до патријархот да му се направи капеличка и тој да се исповеда.

„Немаме ние толку попови да те дослушаат“, рекол патријархот и ја отфрлил молбата.

ЃАВОЛОТ НЕМАЛ ДРУГА РАБОТА

Една многу безобразна народна поговорка вели дека „ѓаволот немал друга работа, па јајцата си ги лижел“. Замислете сега вие да сте ѓавол, па некој да ви каже такво нешто – нели е тоа за суд? Како прво, ѓаволот нема јајца. Како второ, ѓаволот секогаш има работа. Немал што да работи оној што ја измислил таа поговорка, зашто да имал, ќе работел и нема да измислувал поговорки, а оној што е во поговорката тоа ќе го докаже пред правосудните органи.

ЃАВОЛОТ НЕ САКА ДА НОСИ

Понекогаш се случува зборовите да се овистинат штом ќе се изречат. Велат дека во тој поглед особено опасна е изјавата „Ѓаволот да те носи“ (таму и таму), зашто човек вчас може да се најде таму каде што не сонил. Впрочем, тоа е познато и опишано од подобар од мене.

Не е познато и не е опишано нешто друго.

Кога ѓаволот разбрал колку се раширила таа практика, бесплатно да разнесува луѓе по цел свет, извадил од цебот еден талон и почнал да им издава билети на однесените, за да си ја платат сметката.

Дотогаш гол пиштол, велат дека оттогаш ѓаволот се зафатил и мошне се збогатил.

ЃАВОЛОТ НИ ОРА НИ КОПА

Поговорката вели дека ѓаволот ни ора ни копа, туку само неволи создава со ѓаволштината своја. Арно ама, тој ден ѓаволот се нафатил да изора една нива и згора на тоа да ископа бунар среде нивата, зашто таква била препораката на секретарот, дека треба да се раздвижи, ако не сака да се дамлоса.

Всушност, тајната цел на секретарот била, додека ѓаволот работи, тој да му ја преземе работата и да го разѓаволи, та самиот да се прогласи за ѓавол.

Се смета дека на тој начин дошло до прегорување на осигурачите во подземјето, па во мракот завладеал уште поголем мрак и не се знае што понатаму било.

ЃАВОЛОТ ОДИ БОС

„Зошто одиш бос?“ го прашале ѓаволот.

„За да не се знае дека сум бос (газда)“, рекол ѓаволот.

„Како нема да се знае дека си бос, кога сите гледаат дека си бос?“

„Штом сите гледаат дека сум бос (газда)“, рекол ѓаволот, „тогаш нека ми купат обувки како што заслужува бос“, рекол босиот ѓавол.

ЃАВОЛОТ ОТВОРА ФРИЗЕРСКИ САЛОН

„Кој е твојот проблем, човеку, штом не можеш да се справиш со сопствената коса?“ рекол Ѓаволот, обраќајќи се кон човечкиот род, кога видел што прават луѓето со своето космо, едни го бушават, други го пеглат, трети го бричат, четврти го стрижат, петти перчин, а шести прачки-прачки го прават. Но кога виде дека се нашле и такви, патеци разни да прават, како да ги трештила силата на неговите противници, и кога сфати со какви шутраци си има работа, му стана јасно дека тука лежат големи пари, па реши да отвори фризерски салон за мажи, зашто со жените беше скаран. Напиша на фирмата што е што не е, па малку по малку баеги муштерии собра. Исто како и противниците од небото, и тој умееше да ракува со молњи, па така и ги правеше патеците, со рачни ровја вртејќи разни осмици и секакви други цртежи, а најголем мајстор беше со молња да те пресече од уво до уво и да ти направи патец како некоја балтија да те треснала по глава. Нема-нема, ќе скастреше патем де врв од ушна школка де половина уво, но кој те праша бричи ли се владика, важно осмицата да биде изработена како што треба и да може да ја видат завидливците од небото. Така и од таа работа баеги пари спечали.

ЃАВОЛОТ ПАСЕ ОВЦИ

Кога ѓаволот се главил да пасе овци, не му требало ни куче ни друг помошник. Сам трчал и лаел по нив, сам ги собирал, сам ги молзел. Арно ама, од силниот страв што им го всадил во душите, на овците им се пресекло млекото. Тие порано им наоѓале мани на овчарите и блееле по кучињата и по волците, но дури откако ѓаволот ги зел под свое видеде дека и од лошо имало полошо. Но сега немало кому да му кажат.

ЃАВОЛОТ ПЕГЛА ЛИЦА

Ѓаволот милуваше да ја прикажува грдоста како убост, па затоа реши да отвори една пегларница за да им ги пегла брчките на збрчкосаните. Додека живееше во Европа беше видел една слика на која во еден базен со вода од една страна влегуваат стари, а од другата излегуваат млади, а ги знаеше и приказните за самиот себе – измислени од народот каде што му беше дупката – дека тој ги горел старите божем да ги направи млади, а всушност ги заменува со ѓаволчиња. Тоа беа бабини деветини, кои немаа врска со модерниот бизнис, но кога ѓаволот виде дека на светот имало шутраци што не ги аресаат своите брчки, реши да ја искористи таа ситуација. Тој, на пример, влакнест бидејќи, лесно можеше да се направи мазен, но тоа го правеше ретко, само ако сака некого да излаже, чунки си го сакаше космото, а беше вљубен и во својата грдост, од која сите се плашеа, а тој во тоа уживаше. „Има ли поубава слика од влакнест ѓавол“, си велеше сам со себе пред огледало, а беше мошне горд кога некој ќе го зографираше само со една нога. Но кога разбра колку мразачи на брчки имало на светот, а колку убави пари сечела таа работа, отвори пегларница за брчки, зашто тој повеќе од сè на светот сакаше грдото да го претстави како убаво.

ЃАВОЛОТ ПОСТОЈАНО ИГРА

Рековме дека ѓаволот, штом луѓето ќе направат нешто лошо, игра од радост во ќошот, но никој не се прашува има ли ѓаволот право на одмор кога ќе го заболат нозете.

ЃАВОЛОТ ПРОДАВА РОБИНКА

Добро е познато колку ѓаволот ги мрази жените, поради патратиите што ги тргал од лошата жена, но не е толку познато дека (со тоа треба да биде запознаено секое моме), поради големата пизма што и ден-денешен ја има спрема нив, понекогаш излегува на пазар, па продава девојки по мошне ниски цени. Некогаш тргувал со афион, но сега тргува и со афион и со бело робје, претежно во слободно време, кога ќе здивне од некоја војна, што се случува ретко; иако, негова специјалност во поново време е продажбата на органи од живи дарители и раскарувањето на браќата.

Така еден топол летен ден, на плоштадот на главниот град на земјата каде што му беше дупката, ѓаволот си ги ладеше копитата во една од многубројните фонтани, загледан во нацацканите споменици меѓу кои преовладуваа ајдуците со калачки и со рачни бомби, од кои некои лично ги познаваше. Пред него стоеше една многу млада и многу убава девојка, со невидливо сицимче врзана за глуждот. Тоа не беше бегалка од војните, како што може да се претпостави; нему во последно време му досадија бегалците од војните, па ги остави по пругите, да ги газат возовите. Убавата мома беше тукашна доброволка, што сакала да си

го види касметот, а и меракот, како манекенка или актерка, а кој тоа можеше да ѝ го овозможи полесно од ѓаволот облечен во покуси долги панталони (за да му се видат влакнестите нозе) од секој манекен, кој згора на тоа беше поголем актер од секоја кокошка што снела јајце? Другата страна на сицимот му беше замотан околу средниот прст, а прстот стегнат во тупаница му беше во џебот. Откако се разлади добро, ѓаволот првин си ги обу фирмираните емении, колку да си ги закамуфлира копитата, а потоа се загледа во забеганите ликови кои даваа клетва пред својот војсководец од старата ера.

Откако меѓу нив не најде соодветен лик за трговија, тргна накај паркот што го чуваше некогаш закованиот, а сега разгаштениот Прометеј. Беше слушнал дека чесните граѓани, кои немаат пари за кафеани, тука ги практикувале своите медитации. На една клупа во паркот тој навистина виде едно белоконо конте, за кое претпоставуваше дека носи пелени, за случај да му прокапува простатата, во што не се сомневаше. Го извади шеширот кој моментално му ги камуфлираше роговите и љубезно се поклони.

„Јас сум од Средна Европа, а тука ми е дупката, но е моментално зафатена“, се претстави тој на два-три јазика, па додаде поминувајќи на срцевината на темата. „Возот ми заминува, а девојката е без пасош. Дали сте интересент?“ Ѓаволот зборуваше ѓаволесто како што доликува на ѓавол и го посочуваше прстот подсирнат од тупаницата во убавата девојка.

„Ајде ви се молам“, рече господинот мислејќи дека станува збор за блуден предлог, „на што ви личам јас?“

„Јас не продавам дрога, господине, јас продавам лични моми. Размислете добро!“

Трговијата со бело робје во тоа време беше мошне разгранета гранка на науката, но во тоа не беа упатени сите лапачи на апчиња, поради што ѓаволот понекогаш остануваше недоразбран, па често мораше да се дообјаснува. Овој пат малку го помрзе да го повторува урокот пред недоучениот учен од клупата, зашто тоа моментално не беше на дневен ред. Господинот од клупата се најде троа навреден, а троа и понижен поради срамотилаците на човечкиот род. Човекот не знаел дека ѓаволот од дупката раководи со човечки органи, но и со цели тела, било умрени или живи, па затоа сега се чудеше, што ѓаволот го сфати дека се прави важен, особено кога човекот се фати за весникот и се нурна во него како во бигорлива вода, та почна да ги студира состојбите во Заливот, откако пред тоа само кратко рече:

„Ќе викам полиција, ако ме дистрибирате!“

„Јас мислам дека сите жени се курви, зависи од цената“, рече тогаш ѓаволот.

Таквиот настап личеше на настап на лице излезо од азил, па човекот ја крена раката од весникот и дури сега повнимателно се загледа во невообичаено влакнестата муцунка, размислувајќи дали да бега или да се тепа. Но за бегање немаше нозе, а за тепање немаше раце, па бидејќи јазикот сè уште му работеше, само рече, користејќи како урнек една реченица од класичната литература:

„Ве молам, зошто ме вознемирувате?!“

„Некоја за едно евро, некоја за десет, некоја за сто – во тоа е целата разлика“, ѓаволот си ја продолжи мислата, како да разговара сам со себе, па

откако троа размисли, додаде: „Добро, некоја оди до милион, ако ѝ е мажот милионер, но ни најчесната не добила милијарда, колку што ми е познато, па макар да ѝ е мажот мултимилијардер! А што мислите за мажите? Може ли и секој од нив да се купи?“

Човекот падна во мисли и пресметки, зашто беше навикнат секому да му даде џуап, па најпосле рече:

„Сфаќам. Во прашање е скриена камера, така?“

И почна да се обзира и да бара меѓу лисјата доказ за она што го рече.

„Така?“

„Така“, потврди ѓаволот, „а камерата ѝ е на оваа мома во гаќите и токму те слика!“

„Во тој случај, ќе ја променам локацијата“, рече човекот, стана од клупата и се упати кон трговскиот центар. Ѓаволот тргна по него.

„Да не мислиш дека се занимавам со порнографија или со проституција?“ рече тој откако го запре човекот со зафат на слободната рака.

„Ами?“ безмалку списка господинот.

„Сакам да ти ја продадам оваа мома, не за блудни дејства, туку како робинка, да ти работи по куќата и да ти го брише газот“, рече ѓаволот, зашто знаеше дека избраното конте живее надвор од дофатот на семејството.

„Како мислите, да ми ја продадете, денес, во дваесет и првиот век, кога ропството веќе сто и педесет години не се практикува ни во источните, а камоли во западните краишта.“

„Така, за пари“, рече ѓаволот одговарајќи на прашањето од првиот дел на реченицата, а зане-

марувајќи го коментарот, „векот тука не игра никаква улога, туку цената.“

„Како не игра“, револтирано рече човекот, „пати работи се одамна забранети. За нив сега се лежи затвор!“

„А кој ќе дознае, ако не кажеш сам?“ рече ѓаволот. „Кој ќе знае дали на момата ѝ плакаш секој месец или си ја платил еднаш засекогаш? Петстотини евра е цената, размисли добро!“

„Немам толку пари“, рече најпосле човекот, кој навистина, што се вели, како грешен ѓавол се мачеше со садовите, чистењето на куќата и со самотијата.

„Ама имаш двесте и педесет, така ли?“ рече ѓаволот кому му беше позната состојбата на сечие портмоне.

„Да.“

„Ете гледаш дека погодив дека ќе се погодиме!“ рече ѓаволот и го мушна средниот прст во раката на човекот, во знак дека се постигнал договор.

ЃАВОЛОТ ПРОТЕСТИРА

Еднаш ѓаволот излегол да протестира, а тогаш го подбрала полицијата и, откако му ги наместиле коските, почнале да го испрашуваат. Првото прашање гласело зошто демонстрира.

„Тоа е долга приказна“, рекол ѓаволот. „Има многу причини.“

„Ајде кажи ја првата“, рекол иследникот.

„Првата е против орањето.“

„А втората?“

„Втората е против копањето.“

„Има ли и трета?“ се заинтересирал иследникот.

„Третата е против спиењето.“

„Што значи тоа?“

„Ѓаволот не смее да спие“, кратко одговорил ѓаволот.

„Има ли уште нешто?“

„Има, главното е против работното време.“

„Што ти значи тоа?“

„Да се укине работното време!“

„А така, значи, сакаш да не работиш ништо, а да влечеш плата?“ вивнал иследникот.

„Не, напротив“, мирно одговорил ѓаволот, „работното време не смее да се ограничува и мора да трае 24 часа – тоа е моето ѓаволско право!“

ЃАВОЛОТ РАЗГОВАРА СО ВЕРНИК

Без да се каже кој е, ѓаволот почна разговор со верникот, така што овој не знаеше со кого зборува, ниту пак тоа го интересираше.

„Ти не веруваш во господ, така ли?“ почна ѓаволот.

„Како да не верувам?!“

„Значи, веруваш?“

„Е оти да не верувам?!“ гласеше одговорот.

„А знаеш ли како му се вика на господ жената?“ се заинтересира ѓаволот.

„Еј, немој такви ѓаволски муабети“, му се врекна човекот, „да не те пернам.“

„Мислев, штом има син белки има и жена. Или грабнал нечија туѓа?“

„Пак ти!“

„Ништо, само гласно размислувам. Синот вели дека не требало да се трча по туѓи жени. Да не го кори со тоа таткото?“

„Еј, сопри малку да не добиеш по вратникот! Немој такви ѓаволски работи, јас сум верник.“

„Прочита ли нешто од Книгата, штом си верник?“ пак праша ѓаволот.

„Како да не“, рече човекот.

Но од одговорот не можеше да се знае дали читал или не, па ѓаволот уфрли едно потпрашање:

„Дали го обработи само потопот или фати по нештичко и од другото?“

„Тоа си е моја работа.“

„Знаеш ли која е разликата меѓу синоптичките евангелија и евангелието по Јована, со кое ве закопуваат?“

„Да не си го гибнал св. Јован, тој ми е името!“

„Не е тоа тој Јован. Твојот Јован е оној што му играла Иродијада, а јас те прашав за оној што го ограбил Платона, учителот на стариот Македонец Аристотел.“

„Дотука беше нашиот разговор!“

„Не е дотука. Сега-засега гледам дека не си го читал Писмото.“

„Ти ќе ми кажеш!“

„А кој друг?“

„Секој друг, само не ти“, рече човекот и за секој случај се прекрсти, иако не знаеше со кого зборува.

„Гледам дека знаеш да се крстиш, но знаеш ли некоја молитва?“

„Еј!“

„Нема еј. Без тоа нема да те примат горе, а такви не прибира ни ѓаволот. Ја знаеш ли макар Оче наш?“

„Еј!“

„Пак ти. Гледам дека ја знаеш само напалу. Почетокот и крајот, така ли?“

„Ај бегај од мене!“

„А божјите наредби, како стоиш со нив? Си убил ли човек?“

„Не сум убил.“

„А мајка си ја почитуваш ли?“

„Посебно сум чувствителен која е во прашање мајка, подобро да не ѝ го споменуваш името, зашто бога ми не гарантирам за себе.“

„Но божјото име, како што слушам, го споменуваш залудо, а сигурно го ставаш и во пцости?“

„Само така.“

„Како така?“

„Така, на божем.“

„Крадеш ли?“

„Не крадам.“

„А лажеш ли?“

„Кој не лаже?“

„А сакаш ли туѓо?“

„Кој не сака?“

„А туѓа жена?“

„Ако дава.“

„А постиш ли?“

„Многу сум се омрсил, па само уште постот ми е кус!“

„Тогаш не се ни причестуваш?“

„Еднаш сум причестен, тоа е доволно!“

„Одиш ли во црква?“

„Одам.“

„Колку пати годишно?“

„Одам за Ристос воскресне и ако умре некој.“

„А за Божик?“

„За Божик оди жената.“

„Зошто си скаран со црквата?“

„Не сум скаран.“

„Не те интересира што ќе каже попот?“

„Што ќе му чујам на попот? Го слушам на погребенија.“

„Тоа доволно ли е?“

„Е како не е доволно, секој ден некој умира.“

„Според она што го чув, ти не си верник.“

„Еми што сум?“

„Атеист. Неверник.“

„Атеист можам да бидам, ама неверник да не сум чул уште еднаш, ако не сакаш забите сол да ти станат.“

„А знаеш ли дека гневот е смртен грев?“

„Не знам. Јас сум по природа роден ’рвесан, така благословен од бога. Не колам, не бесам, ама тепам!“

„Ја тепаш ли жена ти?“

„Само кога прави инает!“

„Колку често?“

„Многу ретко според тоа како би можело да биде.“

„А знаеш ли дека и насилството е смртен грев?“

„Гледај само ’рвеси ме, јас за себе не одговарам кога ќе ми се качи крвта во главата.“

„Знаеш ли дека дури и лошата мисла е смртен грев?“

„Мисли ми што сакаш, барем нема да ме урочиш.“

„Правиш ли лоши дела со мисла?“

„Колку што сакаш. Градови горам, дупам сè по ред и царџанаци вадам и така си го карам меракот, но пак останувам со чисти раце и со суво ѓорѓе.“

„Палиш ли кандило на ѓаволот?“

„Еј, немој да те полупам!“

„Што, ни во ѓавол ли не веруваш?“

„Само уште тој ми е кус!“

„Може да ти затреба.“

„Ја как не. За што ќе ми затреба?“

„Може да ти сврши некоја работа.“

„Ако може, прво нека сврши, а потоа ќе разговараме.“

„Да не сакаш и него да го излажеш? Тој да ти сврши работа, а ти да се направиш на три ипол?“

„А лага ти стои!“

„Ама тој ќе бара да потпишеш.“

„Што, пристапница?“

„Ми? Ќе ти побара да потпишеш дека си неверник.“

„Ќе потпишам и пак ќе си останам она што сум.“

„Откако ќе си ја дадеш душата?“

„Слушај ти. Од она што ќе го кажам и потпишам нема да ми се излиже ни јазикот ни раката, а јас пак ќе бидам она што сум.“

„Гледам дека ќе бидеш она што си, но не сум сигурен дека знаеш што си, а уште помалку што не си“, рече ѓаволот, па гледајќи дека си има работа со мошне лут противник, си замина накај дупката.

ЃАВОЛОТ РАЗГОВАРА СО ЧОВЕКОТ ШТО СЕ СМЕТАШЕ ЗА НАЧИТАН

Се отвори муабет кој што и колку чита и еден човек што се сметаше за начитан рече дека не може да засpie додека не прочита барем една страница пред спиење. Така си го поправил сонот, а и мошне книги прочитал на тој начин.

„Ајде тогаш да поразговараме малку“, рече ѓаволот. „Ако одговориш на моите прашања, ќе запишам кај тебе факултет; во спротивно, ќе ја искинам својата сопствена ѓаволска диплома. Која област сакаш да ја зафатиме? Што најмногу читаш?“

„Романи“, рече човекот.

„Дебели или тенки?“

„Читам сарадан што ќе ми дојде под рака, но пак така да не е тешко за држање во легната положба.“

„Ама прескокнуваш, така ли?“ се заинтересира ѓаволот. „Да не читаш дијагонално?“

„Ајде прашувај или врви си по работата, ѓаволе, зашто немам време со ајљакчии да се расправам, зашто читање ме чека. Прашувај, само да не бидат тешки прашањата!“

„Прашањата ќе бидат како за прволоаче од мојот факултет. Ќе ти кажам едно име, а ти ќе го ка-

жеш другото име од романот. Или ќе кажам две имиња, а ти ќе го кажеш насловот на романот. Бидува ли така?“

„Само да не е тешко, како што се договоривме.“

„Бувар“, гласеше првото прашање.

„Грешка“, гласеше првиот одговор: „Треба: Болвар.“

„Урлик и Аг...“ гласеше второто прашање.

„Грешка. Треба: урлик. Србизам“, гласеше вториот одговор.

„Сен-Пре“, гласеше третото прашање.

„Грешка. Треба: *сен ѝрије* или *ѝорано сенка*. Кроатизам“, гласеше третиот одговор.

Ѓаволот виде дека избрал добар собеседник, па реши да му постави дополнително прашање, или за соборување или за докторско звање.

„Знаеш ли како се вика лошата жена?“ гласеше дополнителното прашање.

„А знаеш ли ти каде му е на ѓаволот дупката“, гласеше дополнителниот одговор.

Ѓаволот најпосле виде дека човекот читал и пречитал, но за себе не знаеше дали е победен или поразен, па така задуман го напушти бојното поле.

ЃАВОЛОТ РАЗМРДУВА

Кога видел дека речиси сите поговорки се насочени против него, Ѓаволот ја натопил опашката во мураќепот, па составил тужба и ја однел на судот да се суди со државата.

„Да беше така, јас ќе ја тужев државата“, рекол јавниот обвинител, „но тужбата е неоснована, зашто поговорките се народни умотворби.“

„Ајде да не го размрдуваме лајното, па повеќе да ни смрди“, тивко рекол судијата, но Ѓаволот кој има големи уши тоа го чул, па кренал голема врева.

„Ете, и таа поговорка е насочена против мене, зашто мојата работа е да го размрдувам она што вие сте го лајносале“, рекол тој, па најавил тужба и против судијата и против јавниот обвинител за кодошење.

ЃАВОЛОТ САДИ ТИКВИ

Поговорката кажува дека кој со ѓаволот тикви сади, од глава му се кршат. Но поговорката не кажува како тоа да се избегне, кога се знае дека ѓаволот постојано сади тикви, па кога тогаш баштованџијата да посади тикви, а тоа да не биде во ѓаволовото време?!

ЃАВОЛОТ СЕ ИСТАЖУВА ЗА НЕШТА ШТО НЕ ВЛЕГЛЕ ВО НЕГОВОТО ЗАВЕШТАНИЕ

Ѓаволот беше најмногу озлобен на тоа што лошата жена го раздвоила од луѓето. Порано си живеел убаво со нив, си ги лажел, си ги мантосувал, и одеднаш останал сам со лошата жена.

„Кога ќе ти земе сè“, му рече еднаш ѓаволот на човекот, поплакувајќи му се на лошата жена, „ќе избега во прекоокеанските земји, а ти ќе останеш сам како прст што плукнал на својата рака без да знае дека другите прсти му се браќа. Се чудиш, можеби, што тоа ти го зборувам јас, па не ми веруваш, зашто сум ѓавол? Можам да бидам што сакаш и не мораш да веруваш во мене, само варди се да не останеш со сошиени јајца божем да не ти пречи нивното клацење, сирак единак како овој што ти се истажува, кој може да го тормози сиот свет, но за себе нема никаков лезет откако му ја окупира дупката жената со зол поглед, потскриен зад косата исечена над веѓите.“

Човекот беше изненаден кога слушна дека на ѓаволот толку му недостасуваат луѓето.

„Јас мислев дека ти само ги раскаруваш“, рече човекот.

„Точно, ги раскарувам, но за да бидам со нив, а не да останам сам“, рече тогаш ѓаволот. „Јас не разделувам, јас само ги тепам разделените и ги варам во катран. Тој што разделува, од едното да направи десет, за најпосле сè да стане негово, но и десетте да ги столчи во ништо, тој е виновникот за војните и за сите караници, а тоа е лошата жена со ниско чело.“

ЃАВОЛОТ СЕ ЛУТИ ШТО НЕ МОЖЕ ДА ЈА НАДНЕГИРА ЛОШАТА ЖЕНА

Кога ѓаволот рече дека бил мајстор на негации, лошата жена одговори:

„Ти си мајстор на негации, но јас сум мајсторка на негација на негациите, така што секое *не* што ќе го писнеш ќе те *некне* по глава, разбра ли сега?“

„Не.“

„Некнало те да би те некнало да те некне Некноица од Некнани“, го дополни тогаш својот одговор лошата жена.

И така тоа си траеше. А зине „а“, лошата жена ќе го поклопи со „антекурела“. Ѓаволот виде дека лошата жена многу лошо го фатила неговиот занает, а најмногу се лутеше што не може да ја наднегира, туку таа него го наднегируваше. На секоја манџа дотуруваше толку сол што манџата стануваше горчлива. Ако ѓаволот од едниот крај на дупката ќе речеше „нејкам“, од другата страна на дупката ќе се огласеше лошата жена како картеница: „Нејкавица да те нејќне не те нејќнала да би те нејќнала!“

Ако речеше: „Никогаш“, ќе добиеше одговор: „Никогашница ти никнала в гашти и под нокот ко окот!“

Ако речеше: „Не можам“, ќе уследеше: „Неможнина да може да те можне на можден“, или нешто слично, а толку такви комбинации извираа од нејзината глава како коса што да не можат ни да се набројат, а камоли да се истрпат.

Така Ѓаволот, малку по малку, престана и да зборува. Седеше во некој агол на својата дупка како тоа да не е неговата дупка туку дупката на жената. Се јадосуваше што не завршил факултет, па да најде џуап за речовитоста на жената. Еден ден Ѓаволот, за да ја смилостиви жената, предложи да отидат малку на прошетка, на што лошата жена одговори тризборно кратко:

„Не доаѓа предвид!“

Тогаш на Ѓаволот му зовре, го грабна тризабецот и почна да ја боцка лошата жена по дебелото месо викајќи: „Недоаѓалица да ти дојде и непредвиделица да те трешти да би те трештила со трештало, чурило страшно!“

Изнакажа уште такви работи сè боцкајќи ја со тризабецот, па од тој ден лошата жена стави малку периз на устата, иако и понатаму си остана лоша.

ЃАВОЛОТ СЕ СМЕЕ

Познато е дека ѓаволот во кошето игра, пее и се смее кога некој прави работи за плачење. Но не е познато дека ѓаволскиот закон забранувал такви нешта. Ѓаволот немал право да се весели, но него го развеселувал оној што му свирел.

Едно утро, кога ѓаволот бричејќи се удрил да пее и да се смее, секретарот го потсетил на законот против смеата, а ѓаволот одговорил:

„Ѓаволот не смее да се смее, но смее да пее, а во случај да пее, може и да се смее!“

ЃАВОЛОТ СЕ ЧУДИ

Ѓаволот беше мошне зачуден од настаните во земјата каде што му беше дупката.

„Бре“, си рече во себеси, „во мојата земја имало поербаци од мене, ајде да се главам кај нив, па белким нешто ќе научам.“

ЃАВОЛОТ СОВЕТУВА

Кога го прашале ѓаволот како да се уништи еден народ, тој рекол:

„Покажете им дека не постојат!“

„Ама како?“ гласело прашањето.

„Самите ќе ви кажат!“ гласел одговорот.

ЃАВОЛОТ СИ ГО ТЕТОВИРА ЈАЗИКОТ

Додека законот ги прогонувал тетовираните, непара му доаѓало на ѓаволот, чунки тоа биле негови луѓе. Но откако секој можел да се тетовира по целото тело, па и по газот, ѓаволот не знаел како да познае кој е од неговите кој не е. Уште полошо било што космото не му давало и тој да се тетовира, па затоа, за да го познаат, удрил муур на јазикот, да се знае кој е чобанинот на стадото. Од тоа време и жените почнале да носат алки на јазиците, божем за поголема наслада.

ЃАВОЛОТ СПИЕ

Се смета дека ѓаволот не спие, ама тогаш како за белја заспал. Кога се разбудил утредента, го прашал секретарот:

„Се отвори ли синоќа додека спиев некоја војна, другар секретар?“

„Како да не“, радосно рекол секретарот и токму сакал да му опише колку една војна на фиљан место со фиљан луѓе за мерак била, ѓаволот го пресекол:

„Е како така без мене за срамота, другпат да ме разбудиш?!“

ЃАВОЛОТ, СОНОТ И УМЕТНИКОТ

„Што мислиш, што е сонот?“ го праша ѓаволот уметникот.

„За мене“, рече овој, „и сонот и животот се само граѓа од која треба да се направи нешто.“

„Значи, и едното и другото се – ништо?“ рече ѓаволот.

ЃАВОЛОТ ШИРИ ЕРЕС

Прдлото, зборуваше ѓаволот, не е прдло затоа што прди, туку затоа што се плаши.

Пувлото не е пувло затоа што пува, туку затоа што се плаши.

Помочкото не е помочко затоа што се помочува, туку затоа што се плаши.

Посеркото не е посерко затоа што е посран, туку затоа што се плаши.

Така ѓаволот тридни и три ноќи учеше од гората за да ги поврзе сите нешта со стравот и да создаде нова лингвистика.

ЃОА

Сонцето гоа не било толку штетно за кожата, колку што било штетно за луѓето од каменоломите што носеле заштитна облека пропишана со закон. Ним сонцето им влегувало низ заштитата под кожа и завршувало во црниот дигер, со што им се нарушил метаболизмот, па така настапиле верижни реакции во органите.

„Тоа им е од локањето“, ѝ рече тогаш царот на каменоломците на царицата своја, а таа предложи да се преземат претпазни мерки, каменоломците од утре да толчат камен дома во сенка, со независни книшки.

ЃУБРЕ

Сидајќи цркви и јавни згради во центарот на градот, луѓето го собираат ѓубрето на плоштадите. Пред црквите се курдисуваат просјациите, пред јавните згради молителите, а околу нив се создава – ѓубре.

Има само еден начин плоштадите и главните градски артерии да се исчистат од ѓубрето. Тоа е портите на црквите и лицата на главните згради да се свртат *од* плоштадите и улиците кон полињата. Тогаш кон сегашните собиралишта на просјаци и молители, впрочем како и на шетачи и минувачи, би биле свртени само газовите на јавните згради и на црквите, со што би престанала нуждата таму да се собираат молители и просјаци. Со исчезнувањето на луѓето, ќе го снема и ѓубрето.

Замислете, само, еден град со редица населби изградени чепчевре како амфитеатрална периферија по рабовите негови, со влезови свртени кон шумички, паркови, полиња и ниви. Кога влезовите би биле свртени кон градот, како што рековме, ѓубрето би излегувало од вратите сè додека не ги затрупа улиците и плоштадите. Но ако се влезовите свртени кон шумички, паркови, полиња и ниви, градот би бил спасен, зашто тогаш луѓето би го

фрлале ѓубрето врз зелениот и аграрниот простор, а би ги остававиле на раат улиците и плоштадите. Во тој спасоносен случај, немајќи градски простор каде да се шири, ѓубрето, природно, ќе завладее со зелените површини. Со тоа, ќе речете, ќе се отвори нов проблем? Не! Луѓето нема да го остават својот проблем пред вратите, туку ќе го закопаат во некоја пушта пустелија далеку од градот, кој така ќе остане чист, како глобална периферија свртен со газот кон својот центар.

Е

ЕЛЕНКО ЗЕЛЕНКО

Во време кога во Белград владееше вариола вера, познатиот Еленко Историк даде четири изјави.

Првата гласеше:

„*Да ѝе ебам, земјо*, рекол Радое Домановиќ на гробот на Јанко Веселиновиќ кога видел дека на погребението нема ниту една официјална личност“.

Втората гласеше:

„Кога умре Бранислав Петронијевиќ цел свет ја одбележа неговата смрт. Германските листови беа исполнети со пофалби, а на англиската телевизија (или радио?) зборуваше лично Бертран Расел. Во земјата веста за смртта ја објави само официјална Борба по 15 дена: *Пред извесно време во Белград умре Б. Петронијевиќ*“.

Кога го прашаа каква врска има тоа со вариола вера, ја даде третата таинствена изјава која гласеше:

„Затоа дојде!“

Тогаш му рекоа да прими вакцина, а тој ја даде и четвртата изјава:

„Не смеам да се вакцинирам, за да не ме заразат како Милош Црњански со непознати вируси, зашто веќе имам бактерии во себе!“

ЕЛИФАС И ДРУГИТЕ ПРИЈАТЕЛИ

Со кренати куфери над главите, стоиме пред возот преполн со луѓе.

„И министрите стојат по ходниците на вагоните“, рече некој восхитено.

Се враќаме од некој перформанс на пругата *бе-обар*, но тоа не е доволно за влезница во возот. Активистите од моето друштво сакаат да ја искористат насобраната публика за да направат нов перформанс: да запамети возот кога немало место за нас! Јас не ја прифаќам идејата, зашто ми е преку глава од перформанси. Се срамувам од пријателите и се срамувам од себе; срам ми е што сум жив и што на светот постојат вакви циркузанти.

Пријателите пријателски ми велат:

„Сам на себеси си копаш гроб, сосема се оддалечи од светот: не излегуваш никаде, не се гледаш со никого, не одиш по кафеани, не ги вртиш редакциите, не одговараш на покани, не одиш на промоции, те нема на свадби и парастоси, не се дружиш со луѓе и луѓето ќе те забораваат. Никој нема да ти дојде ни на погребение!“

Возот павта, другарите активисти трчат по него; ги отвораат куферите и ја расфрлуваат пропагандната содржина по возот: *материјалиите*

висат по гранките на дрвјата и по железничките патокази, а некои лежат прегазени на пругата, заедно со зазбивтаните активисти – во тоа е тајната порака на хепенингот. Возот се оддалечува. Небото аплаудира.

ЕНЦИКЛОПЕДИСКИ ОДРЕДНИЦИ

Едно попладне книгата ми се отвори токму на местото на одредницата НЕПОСТОЈНИ ЈАЗИЦИ. Одредницата беше илустрирана со отпечаток на палец, како да станува збор за криминалистичка студија. Првин абecedно беа наредени непостојните јазици, а потоа се даваа и примери од нив: еден интернационално разбирлив збор, а покрај него табеларен преглед со рубрики: 1 – вообичаено, 2 – ретко, 3 – многу ретко и 4 – невозможно. И јазиците, како и зборовите, имаа исти рубрики.

Еден пример за НЕПОСТОЈНИ ЈАЗИЦИ, рубрика 4. невозможно – „белгиски јазик“, зашто Белгија е земја со два јазика, од кои ниту еден не е белгиски, поради што лошо им се пишува.

Но тука се протнале и некои други јазици, како „холандски јазик“ – само зошто? Затоа што е тоа *низок* јазик? Или затоа што е – *среќен* јазик? Тоа се туѓи грижи и секој нека си ги гледа сам.

Македонскиот јазик го ставиле во сите рубрики: невозможно, сосема ретко, ретко, невообичаено (место вообичаено), а измислиле и една нова рубрика – „не се среќава меѓу литературните јазици, а ниту меѓу дивите говори“.

Ставиле и зборови од нашиот јазик кои биле ре- зил за светската лексика. Така, интернационално разбирливиот збор „вагина“ го толмачеа според постојните четири рубрики на следниот начин: 1. вообичаено – зборови на буквата п (со фуснота: „кражби од светските јазици, но и локални проста- клаци“); 2. ретко – слива, смоква, калинка и други плодови; 3. многу ретко – самса, суфалка, сновал- ка, турувалка и така натаму, а како 4. невозможно ставиле: блик и припек (зашто органот женски се појавил во машки род).

Под зборот „пенис“, покрај вулгаризмите на *к*, и откако ги изнаредиле долгнавестите плодови како краставица и слично, ставиле зачестено: турило, правило, курило, бодило, клецо, мочало, прскало, стенкало, *ѓорѓе* (и членувано: *ѓорѓето*), па стап и држало, па мостогарка и ластегарка, што сè не ста- виле за срамота, само и само да докажат дека сме немале со што да се пофалиме.

За полов однос наредиле зборчиња по азбучен ред, а од секоја буква зеле само по еден пример: акање, бутање, втурање, главење, дупење, ѓебрење, е (е пази да не го кажам), жуберкање, затнување, сансалисување, свизнување, сенсерисување, синси- ридување, сумбање, ифтиросување, јавнување, ка- лајдисување, легнување, љубување, муштакување, наместување, онадување, пернување, растурање, свирнување, турање, кускијање, угарење, фукање, хименување, цакнување, чепење, црцнување, ши- кање, од сите букви зеле по еден пример, како што рековме, но можеле уште да редат, како што го направиле тоа со најнеречовитата буква *с*, а како невозможно го придодале на крајот и зборот *шла- катџурник*, со кое нешто на дејството му дале општ карактер, а со другите зборови не знаеле што да прават, па си ги ставиле ајде да не кажеме каде, за да не излеземе попусти и од енциклопедистите.

ЕПИФАНИИ

Се враќаме, вечерно време. Застанувме пред старата чешма. Ноќта е иста како некогаш, можеби дури и посветла. За момент изгледа дека и времето се вратило, дека сè може да се врати.

ЕРОТИКА

Взглобеност – во катадневна смисла. Дали нешто навистина е сплотено, взглобено, дали однатре одсвонува? Не, не тоа, туку: дали има смисла и практична примена?

*

Идеални женски и машки компјутерски ликови направени како комбинација од повеќе стварни личности од кои е земено, по потреба, некој дел од телото, или карактеристичен детаљ. Еден, не многу далечен ден тие детали ќе оживеат како единствена целина, прво на „големиот екран“, како филмски ликови, потоа на малиот екран, „како ТВ-спикери“ и најпосле покрај шпоретот или стругот, како потрошен материјал.

ЕСЕИСТИ

Некои побратими составиле книга есеи (на актуелни теми) врз основа на магнетофонскиот запис на еден разговор, што тајум бил снимен откако ми ставиле невидлив микрофон под носот, а близу до сопственото уво. И тоа станало којзнае каков голем настан, се прославиле со тие есеи многу глупчовци од мојатата близина. Сега, вистина е дека јас зборувам и кога не сум прашан. Уживам да ги превоспитувам масите, да ги разубавувам грдите, а на недоделканите да им го доделкам ликот. Највозбудливите нешта што сум ги создал, сум ги пуштил низ водата во вид на кажан збор – решен крстозбор. А секој знае дека она што ќе го кажеш повеќе не е твое: ти за тоа нема да пишуваш, но можеби ќе го прочиташ некаде.

Впрочем, кој ми е виновен што не сум амбициозен!? Ако ти треба матурска, дипломска, некој говор, докторатче, такви нешта, можам да ти се најдам. За пари пекам, бесплатно дрва недоделкани делкам. Штом е за општо добро! Но барем да е. Најчесто им солам памет на оние на кои не им треба досолување. Таква е удвоената моќ на ласката и суетата. Со мака печалам, без мака расфрлам. А на светот има многу сивкачи.

Па зошто тогаш сега се бунам што некој се прославил, откако јас се повлеко во илегала, но без да си ја зашијам муцката? „Тоа е твое дело, тоа сите го знаат, те чув кога *ѓо рече*“, ми вели еден од сивкачите, кого јас го препознавам дека е таков, но пак ми е мило да го слушам додека ми се додворува. Верувам во она што ми го кажува, зашто и тој и јас знаеме дека е вистина, но исто така знаеме и дека не е вистина, зашто никој си нема абер кој е вистинскиот автор на есеите. Плагијаторите не би биле плагијатори да не се итри, зашто без итрина таа работа не се свршува. Плус работливоста! Додека мене ме краси мрзата (ех, краси!), тие се работливи како мрави, со десет прсти чукаат на слепо и за еден ден цел Интернет го шетаат и полни пазуви крадени круши дома си носат.

Но ни тоа не е ништо спрема нивната организираност. Есеистите се организирани како некое светско Гестапо, па ене ги кај ги освоиле и стадионите сосе бричените глави. Малку ли ми беа другите маки, туку морав да видам како толпа навијачи им ракоплеска на есеистите што играат околу своите есеи наредени врз зелената трева во вид на глинене плочки откопани во Месопотамија. Половината стадион се бричени на нула, а другата половина се стрижени кај бербер што работи по три часа едно стрижење; на стадионот има и жени и деца, а има и црни тројки кои трчаат околу есеистите со свирчиња и заповедаат кога да се ракоплеска, а кога да се вреска. Есеистите, пак, малку е да се рече дека лебдат половина метар над творбите свои; како вистински жонглери на играта, туку се дофрлуваат со фелшови, шпицови и пети!

Демонстративно бегам низ ледената доба на ноќта од градот и од светот полн со такви есеисти што се сите исти, а такви се и бројните прозаисти.

ЕЌИМ БИЛАР

Еќим биларите некогаш лечеле со лековити тревки, а денешните еќим билари лечат со здрава храна. А најздрава од сите здрави храни било да се пасе младо жито. Кога тоа го разбра модерниот еќим билар за кого станува збор, ги зафати сите саани што ги имаше во куќата, стави во нив бубаќ или тоалетна хартија, бубаќот или тоалетната хартија ги натопи со вода, а во бубаќерната или тоалетната вода фрли грстови жито, па чекаше да никне. Одвај ги дочека првите нукулци, но откако тие никнаа, вчас почнаа да се зеленеат и стебленките на житото, а наскоро се зеленееше и целиот стан, зашто посеаните саани беа посеани низ сите соби.

И така човекот, кого во градот го викаа Нутро, ката утро си пасеше од житото, а за капак си дробеше од нукулците во млекото. Од тоа доби една сила што просто и белките на очите му станаа зеленикави, па и луѓето почнаа да бегаат од него. Но тој ќе најдеше начин да пресретне де сограѓанин де сограѓанка, роднини и пријатели, но и непознати луѓе, и полчас до час ипол да им објаснува каква е користа од здравата храна и од утринското пасење. Некои велеа дека „Нутро само така измет си прави на умот“, но некои ги прифатија негови-

те совети и почнаа секое утро за појадок да пасат трева (зашто младото жито најмногу личеше на трева), а како им било самите си знаат.

Од силно здравеење и вишнеење еден ден Нутро падна болен, па го однесоа во болница. Го турија на инфузии да му ја разредат малку крвта од силните хлорофили, но тој си немаше грижа, туку и во болницата почна да ја шири својата еким биларска наука. Во собата каде што беше сместен, се разбира, имаше и други болни, во мошне лоша состојба, главно со покачен шеќер во крвта. Откако виде дека се непросветени во врска со здравата храна, ги пренесе своите сознанија и на нив. Болните како болни, спас си бараа и за сламка се факаа, така што наскоро и болничката соба почна да се зеленее од жито кое болните секое утро си го пасаа за појадок. Но, како што врвеа деновите, креветите сè почесто се празнеа.

„Тууу“, туфкаше докторот, „каква ќе биде таа работа, секој ден им давам јаки лекови на пациентите, а шеќерот и триглицеридите во оваа соба растат како да е фрлена тука некоја магија.“

Дури и Нутро беше зачуден од толкавата поснопица; кој влезе во собата, жив не излезе, цел еден ред на гробиштата се зафати со пациенти од собата во која престојуваше еким биларот Нутро. Троя уплашен од таа појава, едно утро Нутро попаса малку помалку трева од обично, за да остане и за другите, и на потпис излезе од болницата, решен да прошета малку по Интернет и да ја проучи таа појава. Од она што го прочита разбра дека никулците и младото жито биле многу здрави, но и дека многу бргу ги покачувале шеќерот и триглицеридите.

„Јас сакав да им помогнам на болните од мојата соба“, ѝ рече еќим биларот Нутро на својата жена, „но така им било пишано!“

„Ивва“, извика жената, „ами сега?“

„Сус, да не си суснала“, кратко ја пресече мажот.

По таа немила случка, еќим биларот Нутро продолжи секое утро да пасе и да ги препорачува житните никулци и пасењето како општ лек против сите болести.

Ж

ЖЕЛЕЗНИЧКА СТАНИЦА

Долго талкање низ просторите на еден нов свет; мачно назирање на стварноста во пределите на нестварноста. Што правам тука, ќе најдам ли на нешто што ќе ме потсети каде сум? Најпосле се појавува еден сигурен знак во вид на урнатина со сопрен саат. Дали е тоа железничката станица? Релсите течат паралелно со планината. Некогаш, но дали и сега?

ЖЕЛКА

Откако Раката ја префрли преку сидот на градината, желката се најде во еден сосема друг свет. Сепак, звуковите отаде сидот и она што тие звукови нејзе ѝ значеа беа толку јасни и блиски што таа, спокојна каква што беше ја создал Бог, не се вознемири, туку фати да оди покрај сидот, сигурна дека нејзиното бавно но упорно движење најпосле ќе ја одведе во нејзиното дотогашно гнездо. Тој нејзин свет зараснат во грмушки се протегаше покрај сончевата страна на градината, па желката веднаш почна да се качува по горнинката покрај сидот, која беше мошне стрмна. Кога дојде до највисоката точка, каде што сидот остро скршнуваше накај нејзините десни нозе, таа забележи дека звуковите од дотогашниот свет станаа потивки, па таа не сакаше да продолжи понатаму, од страв да не го изгуби она што го насочуваше нејзиното движење, туку се врати по истиот пат назад, внимавајќи да не биде измамена од некоја нерамничка, па да се истркала и да се најде пресвртена на грб, потпирајќи го со кусите нозе вжештеното небо. Кога дојде до половина сид, познатите звукови од нејзиниот свет пак станаа јасно чујни, поради што таа подзастана и извесно време се врткаше на тоа место, во надеж дека ќе успее да најде некој пре-

мин. Но сидот, иако не многу висок, беше непреоден за неа, зашто таа не беше врапче па да летне. Згора на тоа, беше направен од мазен материјал без пукнатини и просирки, и толку длабоко вкопан во земјата, што оневозможуваше ни под него да се помине. Виде-невиде, желката го продолжи патот удолу, се додека не дојде до нов остар свиок, сега накај левите нозе, каде што познатите звуци стануваа речиси нечујни. Затоа, да не загуби ориентација, желката ни овој пат не го продолжи патот покрај сидот, туку се врати назад и, со мала задршка на средината од патот, пак ја качи угорнината свртена кон сончевата страна, сега по целата нејзина должина. Желката тогаш виде дека, ако сака да стигне во својата желкина дупка, нема да биде доволно нејзиното упорно качување и слегување покрај таа страна на сидот. Затоа реши да ја пребара целата градина, движејќи се најпрвин покрај сидовите, а потоа полека навлегувајќи во сите катчиња на тој затворен простор.

Тоа потраја со денови. Кога сонцето премногу ќе припечеше, таа ќе се закопаше под една карпа. Градината беше посеана со трева, но посадените дрвја беа премногу млади за да создадат ладовина или да ѝ обезбедат сигурно засолниште. Сепак, во градината таа немаше непријатели. Градинарот си ја вршеше работата, гледајќи дали процветале доматиите, а единствениот свидетел на нејзините маки беше едно шарено маче кое ги учеше своите ловечки вештини нафрлувајќи се врз нејзиниот оклоп. Тоа мошне го забавуваше нејзиното движење, зашто не смееше да го подаде вратот секогаш слободно, да не биде изгребана, па дури и заклана од малото свере. Звуковите од нејзиниот свет, оние познати звукови што ѝ беа ориентација во движењето, со текот на деновите стануваа

сè потивки, а потоа сосема стивнаа. Можеби таа уште пред тоа требаше да собере сили и да помина низ единствената врата што постоеше во тој заграден простор, но скалите што водеа надвор беа премногу високи и стрмни, и таа не се осмели да го направи тој, можеби смртоносен, а можеби и спасоносен чекор.

Сега познатите звукови веќе не се слушаа, но таа според положбата на сонцето сепак знаеше зад кој сид се наоѓа нејзиниот стар, поранешен свет. Тоа не беше сидот спроти изгревот на сонцето, ниту сидовите од страните на нејзините нозе, кај свиоците, туку сидот каде што на пладне сонцето најсилно печеше, а зад чија највисока и најстрмна точка почнуваше заодот. Газејќи рамномерно како тенк и вртејќи го фалусоидниот врат како збрчка-на топовска цевка, сиркајќи со своите вознемиренни очиња всадени на безопасно змијоликата глава, желката врви по својот стрмен пат токму кон таа точка, која е единствената цел што може да ја досегне. И можеби токму во една таква квечерина, филозофот Зенон ја здогледал и сфатил зошто е таа побрза од брзоногиот Ахил. Не затоа што е упорна и што никогаш не застанува, па е така за еден чекор пред оние што не тргнале на време, туку затоа што звукот на каменот што се тркала, што некогаш толку го вознемирил страдалецот Сизиф, дури сега, откако стивна и стана тишина, почна да ѝ го насочува патот кон запад, отаде татковината.

ЖИВЕАЛИШТЕТО НА СОНИШТАТА

Во подрумот (во кој се слегува низ скали покриени со капак) живеат, или само престојуваат соништата, моите сопствени соништа родени во старата ера.

ЖИВОТНА ПОУКА

ПАРТИСКИ АКТИВИСТИ

Околу стадионот се собрала толпа: измешани активисти и шпиони. Тука е и партискиот водач; стои толку близу до толпата што некој би можел да го ликвидира; така барем изгледа. Се очекуваат резултатите од последното гласање. Со него има многу девојки; некои од нив се убави, со капели.

Додека трае чекањето, слегуваме во утробата на градбата. Долу има менза или трпезарија каде што поминуваме долги часови, сè до четири попладне. Водачот намерно го троши времето; кога ќе излеземе од дупката, сака сè да биде готово.

На надворешниот кружен дел од стадионот веќе се дособрале нови луѓе; му мавтаат загрижено.

„Каков е резултатот?“ го прашуваат новинарите, откако тој се слушна со своите симпатизери.

„Ист како минатиот пат“, клапнато вели партискиот челник. Тој пак отпаднал, а левите и десните сили неоправдано се пробиле во вториот круг.

„Што значи тоа, фашизација на општеството?“ прашува задолжениот сатирик.

Водачот загрижено-рамнодушно клама. Во големата хала, која е исполнета до последно место, сите го чекаат прекорно. Дежурниот филозоф му се додворува, но крволочно. На пладне се собра-

ле сите опозициски партии на договор, само тој недостасувал; да не седел којзнае во која менза и да дошол да си ја гледа работата, сега ќе имале договор и победата ќе била нивна. Водачот молчи; дежурниот филозоф замавнува да го тепа. Водачот се повлекува; дежуриот филозоф го следи како настрвен загар. Иако не го погодува со стиснатата тупаница, неговата смелост е голема, а неговата лутина нестивната: рацете на филозофот маваат пред лицето на водачот како да го чистат од пајажина. Водачот молкома се повлекува, очигледно прифаќајќи ја вината.

Потоа шета по градот. Размислува за нови можности. Од покривите на големите градби би можел да се качи на нацртаните кумулуси. Еве таква куќа имал дедо му, или татко му, а таква некаква била и родителската куќа на филозофот. Еден комит управува со телефоните мобилно на необичен начин, додека се возат со кола. Тој мигновено го запишува бројот, апаратот го помни, а доволно е да помисли што му треба и водачот веќе има врска.

Пак се во седиштето на партијата (така се претполага); се телефонира; пак пристигаат девојки на кои, поради работата што ја вршат, пак им требаат капели. Во меѓувреме водачот, како *вистински домаќин*, прави вечера, големи плескавици кои ги реди на голема тркалезна маса. За тоа време, пред очите на една здодевна приправничка, дежурниот писател пишува расказ со наслов *Лу-џо земја*. Името е за никаде, а би можело да гласи и *Ву-џо*. Има наоколу многу фрлена, ситно искината хартија, доказ за неуспешните обиди и големиот умен труд на раководството на партијата. Водачот со делче на свеста се плаши да не му се префрли поради толкавиот расиплак. Додека пишува, на креветот,

ја јаде својата плескавица, тајум надевајќи се дека кога ќе почне вечерата ќе добие уште една.

На вечерата има дваесетина луѓе, меѓу кои и една мајка. Некој го споменува нејзиниот случај, што се именува како „пораз во нивната куќа“. Таа го собира лицето во една точка и стокмува еден хумористичен изглед, како да сака да каже: што да се зборува, сосема исто сме поминале сите, сите на излашка сме поразени. „Страшно“, сочувствено вели една друга жена.

Собраните бараат да им се објасни случајот. Но мајката молчи, а другата жена го раскажува она што не го знае асолно. Партискиот водач не ја следи дискусијата. Тој повторно ја признава својата вина, дека тој, за жал, не ја проценил добро денешната ситуација, додека седел во ладната трпезарија, и така претрпеле масакар. „Ни набутаа седум нула“, гласеше неговата меланхолична изјава.

ПРИКАЗНАТА НА МАЈКАТА

Една вечер, таа се вратила на земјата за да ѝ разјасни многу нешта на ќерка си. Иако соништата не се веродостоен судски доказ, таа знаеше дека понекогаш треба да им се верува. Познато е дека примитивните народи се одмаздуваат за злосторствата извршени насоне над нив и над нивните семејства – како да е во прашање стварност. Станува збор за примитивен менталитет, се разбира, опишан од Клод Леви-Брил и други автори. Но, зар постои битна промена на менталитетот? Ако се примени примитивната психологија на сегашниот човек, не се гледа голема разлика, особено кога се во прашање толпата и моќта, како што нè известува Елиас Канети. Ќерката имаше впечаток дека мајка ѝ сака да ѝ соопшти нешто

што ја надраснува вообичаената подела на луѓето на живи и мртви. Дури, нејзе ѝ се пристори дека мајка ѝ таа вечер ѝ дојде насон како вистинска, стварна личност, само во некоја изместена, но сепак неспорна реалност.

Од познати причини, таа никому не ја призна таквата своја претпоставка, но нејзиниот впечаток беше тој. Впрочем, не беше повеќе дете и умееше да прави разлика меѓу јаве и сон. Пробивајќи го некако кордонот на полицајците на времето, мајката се вратила кај ќерката за да ѝ каже некои важни нешта што не била кадарна да ѝ ги соопшти како жива, едно затоа што умрела рано, второ затоа што не го знаела политичкиот расплет на настаните и трето затоа што – од светот каде што се наоѓала сега – животните прашања ја за-сегале инаку.

Необично беше, единствено, што мајката не се врати во време на работните успеси на својата ќерка, туку тогаш кога тие веќе беа поминале и откако и самата го доживеа она што пред тоа ѝ се случи на мајка ѝ, само во многу пострашна форма. Тоа беше во време на бојкотот на изборите од страна на опозицијата кој нивните странски заштитници не го поддржаа. Во некои случаи, таквото однесување на големите сили беше несмасно. Всушност, тие ги следеа своите моментални интереси. Ако им требаше да се гласа *џаму*, за *џукашничоџи* бојкот на изборите ќе речеа дека тие не разбираат „што е тоа бојкот“, иако стануваше збор за различни ситуации и за различни процени на таквите ситуации. Злосреќниот водач со текот на времето ќе стане галеник на западните сили, но тие ни неговите поранешни бојкоти не ги разбираа, зашто во тој момент сметките им беа инакви. Така жи-

вотната енергија се трошеше залудно на однапред испланирани порази. Странските заштитници не го поддржуваа бојкотот на демократските сили затоа што требаше да дадат поткрепа на некои други партии од опозицијата кои, од своја страна, се беа обврзале да ја потпрат владејачката партија омразена од сите три страни, но за чие рушење сè уште не беше стасал историскиот момент. А историскиот момент никогаш не стасува. Неговото навестување не значеше ништо друго туку: чекај додека не умреш!

Во текот на својот краток, но затоа маченички живот мајката добро сфати што значат зборовите „не е сега време“. Како да се изврши ревизија на тој поглед на свет, кој се сведуваше на уште поста- рата (језуитска) максима „целта ги оправдува средствата“? Моќта на властодршците се базираше врз таа виша потреба која го штити „општото“ на мошне суров начин, жртвувајќи ја единката. Но таа „виша потреба“ го хранеше и идеализмот на оние прекрасни глупчовци со кои мајката растеше не само духовно туку и физички (чекајќи ги да излезат од затворите). Работата беше во тоа што, и тогаш како секогаш, со светот владеела гангстери. Требаше да потроши цел век, па да го сфати тоа. Несомнено, на луѓето отсекогаш им требал организиран начин на живеење, затоа создавале семејства, градови и држави, а заедно со нив – обичаи, морал и закони. Но, луѓето не се организирале за да го заштитат она што е во нив најдобро, туку главно за самоодржување. Смешно, апсурдно, но исто така и точно беше сознанието дека претежната човекова енергија се троши на преживување. Војската, религијата, науката, организираната власт во целост служат само за една ништожна цел: за опстанок. Што би сториле луѓе-

то од себе и со себе кога наеднаш сите материјални проблеми на човештвото би биле решени? Не би знаеле што да прават, зашто нивните работи би биле завршени. Вриежот околу мравјалникот би станал смешен, а тие самите – излишни.

Што тогаш – кога е интересот основниот двигател на историските процеси – ги натерало луѓето да создадат идеали заради кои ќе гнијат на робија и ќегинат во војни? Глупоста, или желбата да не им биде животот празников? Таа го проживеа животот со левичари, и не би можела да ги отфрли, туку така, нивните социјални идеали. Отсекогаш на земјава постоела нееднаквост, таа создавала неправда, ова сиромаштво, а оно зло. Не би можело да ѝ се приговори на желбата да се подобри животот. Но, додека сиромашните да се збогатат, богатите осиромашуваат, додека несреќните да пронајдат среќа, среќните ја признаваат несреќата. На светот доброто и злото се поделени приближно на еднакви делови. Не е прашање *како* да се создаде земен рај, туку *кој* ќе живее во него. Ако е веќе така, во што е смислата на човековата борба? Во свесното замаглување на целта, заради сопствени интереси, или во неговата симболичка преобразба, заради сопствената пропаст? Што е тоа што на животот му дава подлабока смисла од која било победа? Животот сосе својата конечност не може да има поважна цел од сопственото надраснување. Но, како се вика тоа, смрт, или – траење? Како тогаш да се оправдаат крвавите утопии? Левиот сон го подели светот, и ја покажа неопходноста на демократијата. Тоа го соочи со универзалниот закон на веројатноста. Светот не е населен ни со гении ни со имбецили, туку со просечни луѓе. Кој сака да владее, мора да ја убеди толпата да гласа за него. Во борбата за гласови, или за вишите идеали

на власта, не е важно *што* се работи, туку *како* се прави тоа, зашто целта ги оправдува средствата. Така кругот се затвора. Љубовната средба меѓу Истокот и Западот ја откри старата вистина дека курвите – тоа беше го прочитала кај еден мајстор за курви – најдобро се љубат меѓусебно (а не со своите муштерии).

Па, вредеше ли да се вложи животот во нешто толку безначајно? помисли мајката брзајќи накај стадионот во чии подземни простории се одржуваа партиските конгреси. Нејзе тоа сега и личеше на вообичаена подготовка за бокс-меч, или за некој друг натпревар. Да бидеш, како неа, поразен од животот – со болест што ѝ го разори мозочното ткиво – изгледаше сега многу почесно, одошто да учествуваш во нешто што е, освен поразот, безвредно и како обична човечка судбина. Ѓ се пристори дека човекот – со одредена итрина – можел да го сочува својот духовен, емоционален и приватен живот само ако бил подготвен, не да се „занимава со политика“, туку власта, моќта и парите да им ги препушти на оние што најдобро ќе ги распоредат.

Порано сметаше дека сите неволи произлегуваат од монолитната, еднопартиска власт. Меѓутоа, гледајќи ги скраја најновите настани, се увери дека власта е секогаш симетрично распоредена меѓу оние што веќе ја освоиле и оние што допрва сакаат да ја грабнат, така што сегашното делување на различните партии нескриено потсеќаше на претходниот вриеж околу и во внатрешноста на едната партија. Некогашното одржување на бременоста, колку и да беше здодено и исцрпувачко, го содржеше во себе зародишот на идниот плод, и подразбираше некаква грижа за него. Се пока-

жа дека, во меѓувреме, никој не ја сфатил поуката на *Бајкајџа за рибаројџи и рийкајџа* на Александар Пушкин, па така, сесе бабата, и сите други останале покрај гнилото корито. Оние што инсистирале на *реалноста* на својот поредок, допрва требало да ја вкусат таа реалност.

По неприродните пукнатини на судирот настанале партиите. Наследниците на старата Единствена го присвоиле имотот, но плукнале врз целината, колнејќи се, сепак, во неа. Поразените заборавиле дека биле поразени во војната која го поделила светот и удрила конечни граници – до идната сеопшта војна – а на наследниците на победниците им требале нови деца на паднати борци. Демократските партии пливале во плазмата на своите нации и вери; селски немало; а десничарите се обидувале да влезат во судир со цел свет за да извлечат што поголема корист за себе. Минијатурните граѓански партии, без поддршка во народот, лесно станувале плен на западната пропаганда. Идеалот за кој чинело да се живее и да се умре не постоел никогаш и никаде, ни во Русија, ни во Америка, ни во Кина ни на Месечината. Постоел само човекот единак со своето тело осудено на распаѓање, и со својата бесмртна душа, но бесмртна на начин што не врши работа. Она што се случувало на земјата, меѓутоа, не станувало поради тоа помалку важно, туку поодговорно. Животот не требало да се промочка на глупости, макар поради тоа земните богатства и да бидат оставени на гангстерите. Колку и да паѓало тешко сознанието поради таа оставина, било нужно да се прифати *џакувојџи* пораз, без кој животот, изгледа, не можел да се преобрази.

Тоа беше пораката на мајката, порака, впрочем, депресивна, барем според мнението на ќерката. Откако ја соопшти на својата умна наследничка – која како карактер не би ја препорачала никому, но сепак си ја сакаше – таа продолжи со брз чекор на кај стадионот, местото на „предизборните активности“, со чувство дека нешто од своето сегашно искуство може да им пренесе на другите.

И мајката го рече она што имаше да го каже. Нејзиното „соопштение“ беше примено со онаа елеганција со која култивираниите средини молкома го почитуваат туѓото мислење (што не значи дека го прифаќаат). На мајката ѝ беше добро позната таа мешавина на површност и разбирање.

На свечената вечера што беше приредена во чест на учесниците, мајката испи една-две ракии. Заборави на небесните височини на својот првобитен пристап и – кога веќе беше тука – ја искористи ситуацијата да го спомене (по вторпат) некогашниот животен пораз за кој некои активисти порано признаа дека бил и „пораз на нивната куќа“ (се мислеше на партијата).

Тоа го рече бегло. Очекуваше собраните да прејдат преку нејзините зборови како што добро воспитаниот свет внимателно ги премолчува безначајните забелешки од лична природа. Но, нејзините зборови, сепак, и овој пат сите ги прифатија со симпатии. Небаре им олекна што ја заборава својата астрална ладнотија и пак стана онаа старата добра жена каква што ја познаваа од порано. „Сѝрашно“, пак рече онаа другата жена. Оние што не беа упатени во целата работа, побараа подробно да им се изложи настанот. И мајката (првпат) одвај дочека. Во прикажувањето го упо-

треби оној единствен шарм кој со нејзината смрт се пресели на небото.

Почна со забелешката дека не сака да драматизира, ставајќи го акцентот повеќе на сопствената наивност одошто на лошото устројство на светот. Сепак, рече, и нејзиното сегашно видување го потврдувало некогашно претчувство дека меѓу крупните и ситните настани понекогаш постои совпаѓање. Раскажа како со своите колеги влегла во една „приготовена варијанта“. Некој требало да им дојде (да се всели) во нивната заедничка куќа, а тие не знаеле кој бил тој, и така го примиле. Еден од нејзините колеги, *мигновено* сфатил што се случува, но не било дојдено времето да му се поверува, па не му поверувале. Уште од тоа време, па сè досега, таа, мајката, непрестајно се прашува како можело да се случи нешто такво. Знаејќи, *сега*, дека историските процеси, исто како и катадневниот живот, не се *сосема* иреверзибилни, сè уште не може да се начуди. Тие самите го повикале злото. Самите го прифатиле идниот злотвор. Самите го создале. Дури откако отишла од светот, разбрала – а во тоа ѝ помогнале и книгите-светилници низ световите – дека времето не може да се преобрази додека не се *сојре* неговиот тек. Како да се избере вистинскиот пат, ако не се видат, однапред, последиците на погрешниот? Затоа е нужно, во момент на *сојрено време*, да се проценат *свиџе* можности, а не да се тргне веднаш по трагите на својата алчност. Во обичниот живот таквата состојба се нарекува рамислување и проценка. За жал, нивното размислување било површно – како да станува збор за туѓи животи – а нивната проценка, сообразна со таквото размислување, била погрешна. Иако сè можело да се спречи, тие не сакале да го сторат тоа. На еден несфатливо ирацио-

нален начин, поразот им бил помил од победата, а пропаста од опстанокот.

Драмата се случила една обична пролетна вечер. Влегувањето на *анайџемникој* во нивната кука никој не го зел сериозно. Се подбивале со она што било конечно и непоправливо, чии последици ќе ги чувствуваат *довека*. Дури, им било здодевно да разговараат на таа тема. Како во едно безначајно лице да го препознаеш *рушијџелој*? Го сметале за апаратчик, будалиште, за слуга што ќе ја спроведува нивната стручна волја. Затоа – тие, поопитните – почнале да преговараат со него за да најдат некаков компромис, „заеднички јазик“, како што тогаш се зборувало. Што ако *видовиџи-ој* колега претерувал, како што имал обичај, со оглед на тоа дека бил ветерничав, а и премногу млад? Времето, меѓутоа, покажало дека бебето, сепак, имало право. Кој благовремено нема да го препознае *малојџо* зло – ќе го снајде *џолемојџо*!

Затоа сега слегла од небото на земјата, да ја посоветува ќерка си да не ја направи истата грешка и да не пострада како што настрадала таа самата. Затоа сега и ним им го кажува она за што првиот пат не нашла сили. Но, изгледа, пак реагира доцна, кога настаните веќе се случиле и уште еднаш се повториле.

ЖИЛАВАТА БАБА

Бабата дише, умрена, но не и доумрена.

Всушност, веќе била мртва, но пак полека дишела, зашто нејзиниот дух сè уште бил во неа, притиснат како маче меѓу нејзините ковчести глуждови, небаре со менгеме.

ЖИЛАВОСТА НА НИШТОТО

Важноста на ништото. Просирни самообмани, кои со утрото стануваат здодедни.

Нешто не може да потоне. Околу тоа *нешито* – кое е всушност *нишито*, банални остатоци или отпадоци – се формираат нестварни, невозможни облици.

Еднаш, тоа е корка од лубеница. Океанот не може да ја голтне: не потонува, дури и не се превртува.

Другпат, ништото има облик на елементарна честичка што спокојно плови по безмерјето.

Постои и трет облик; ништо чудно да ги има и повеќе.

Са ноќ бестрашно пловат по безмерните мориња лесни и неуништливи ништо-нешто облици. Во своите, со текот на времето сè побурни длабочини, душата знае дека приказната за ништото кое не потонува, ниту пак исчезнува, тешко може да ја утеша.

ЗАБИ

Раскажува за тоа како ѝ искапале сите заби, освен два, еден преден (но веќе изваден) и еден катник. Ги снемало, речиси, сосе жлебините. Ги држела в раце, со она единствено очајание на душата кое не може да се именува, а забите се тропшеле; можела да ги размачка по дланките како желатин. Но кога се погледнала во огледалото, не се забележувало ништо. Недостигот на забите не ја нагрдил ни најмалку. Вистина, не се смеела како во младоста, но изгледот сепак ѝ бил нормален. А подоцна, дома, дома си приспомнала за сè, и плашливо и колебливо ги побарала забите со прст – сите си стоеле на местата. Боже, па тоа бил сон, помислила тогаш на сон за тоа страшно сонување.

Тоа се тие неискажливи состојби кои можеби не треба да се споменуваат. Речени, што би можеле некому да му значат, и како би можел некој да ги разбере? Секој ќе помисли дека си саможив егоист што си дава премногу голема важност – кого го интересира твоето самотно очајание предизвикано од тие нестварни внатрешни слики, од тие искапани заби кои, божем, навестуваат умирачи? Кој би можел да ја сфати, или макар само да си ја

вообрази, таа единствена тага на душата исткаена од ништо, безимена и безоблична?

ЗАГАДОЧНИ ДАТУМИ И ЛИЧНОСТИ

Сонував дека сум роден, ако помнам добро, во 1973 година, а треба да умрем во 2023 година. Во сонот тие бројки ги доживувам како да се обратно симетрични (како што би биле 73 – 37 и 23 – 32). Исто така, сметам дека е тоа период од шеесет години, иако изнесува точно педесет. Кога би се вклучил споменатиот обратен паралелизам, сметката би се поправила, но тоа не изгледа реално, зашто таа би ме одвела во времињата пред да се родам.

Во сонот не игра никаква улога фактот (барем мене така ми се чини) дека јас не сум роден во 1973, туку во 1943 година. За век од 60 години, според годината на раѓањето, би одговарала токму 2003 година, во која се наоѓам во моментот на сонувањето, но таа во сонот не се споменува. Можеби станува збор, преносно, за 60 години „книжевен живот“, ако се брои од 1963, па до недојдената 2013 година. Но, јас почнав да пишувам порано од 1963, а да објавувам подоцна од таа година.

Во сонот, како и да е, не станува збор за тоа, туку токму за животниот век. Ми изврвело времето (насонне, и идните години веќе поминале), ми останала само уште една година живот. Бргу,

но без паника, размислувам што би можел да сработам за тоа време. Според сите мои пресметки, главните дела не сум ги ни започнал: што да правам сега? Цел век се товарев со дневни обврски, како да е главното споредно, а споредното главно, и ова што ме снајде едноставно мораше да се случи. Ќе морам да бидам концизен, во секој случај, нема повеќе време за обемни дела, како ни за дополнителни подготовки. Ќе морам да се потпрам на она што е собрано и сочувано во мене. Ех, неповторливоста на животот потрошен на ненајдени зборови! Помислувам на возбудливите нови и живи слики што би можеле ненадејно да се родат во мојата глава. Дали заслужуваа да се чека на нив и да се живее заради нив?

Тага, сеопфатна тага, но без вистинска болка. Помиреност на животно на умирање; надеж во нов живот, во продолжение во туѓата крв која нема да ме препознае, но смело ќе зачекори по својот сопствен пат, подалеку од местото каде што јас сум се уплашил од сопствената судбина.

Потоа сум на улица, како да не се случило ништо; заслужен одмор по претрпениот шок. Улицата е полна како зеница; не може да се искаже убавината на секојдневните нешта, како по операција на око по која ненадејно ќе прогледаш. Не ми е одбивно она што ми е обично одвратно. Се појавува еден диск-џокеј, од некој филм, во спортски кабриолет. Сум го гледал – се присекавам – како вози, ист или малку поинаков, низ многу соништа и градови. Моментално ја поминува раскрсницата каде што и јас сум поминал многу време, чекајќи. Остро скршнува лево на трамвајските шини и со полн гас, исполнувајќи го светот со бу-

чава, јури по левата забранета лента, удолу па уго-ре по улицата што се издолжила сè до хоризонтот. Дали е тоа она што сум го пропуштил, што повеќе не можам ни да го досегнам ни да го надоместам? Зар е можно дека завесата паднала, а јас не сум седнал дури ни во таа мизерна кола, како оние што цел живот сум ги презирал?!

Еден ден порано (така ми се чини) возев со мака едно старо комбе по улиците на мојот роден град. Тоа личеше на ироничен коментар на животниот сон на една жена, Вања, од времето кога беше сосема млада: да седне во бесен кабриолет, како диск-џокејот, и да се извози по главната улица на тоа мало гратче, да го прегазии со пневматиците стариот живот и секому да му ја покаже својата нова, блескава, неминлива убавина. Сега Вања повеќе ја нема, како што го нема, одамна, ни нејзиниот прв сопруг, пред кого сакала да се покаже; ја нема ни нејзината соперничка, актерка, сопругата на тој прв маж; го нема ни вториот маж на Вања; улицата е без сведетели: никого повеќе нема. Соништата не се остваруваат откако ќе ја поминеш тринаесеттата година. Комбето тоа јасно го потврдуваше. Покрај новоуредениот парк можеш да јадеш слатки во новата грчка слаткарница, која исто така наскоро ќе ја снема. Крстопатот, каде што се закривуваа патиштата кон градовите, сега е пуст и таков, сосема пуст, ќе остане довека.

Надвор во светот беше април, втората половина на април, а течеше, како што реков, годината 2003. Моите соништа беа поврзани, на овој или оној начин, со „централната приказна“. Во некои нејзини епизоди учествуваше и Џејмс Џојс. Во

атмосфера на мојата стара родителска куќа, некогаш (ја) играше (својата) главна улога. Како настанал *Улис*? Како се напишани некои поглавја? Го гледам во мрачната соба, свиен над ракописот. Комбинација на рамни, скоро лизгави, густо збиени делници и на еден, како чело збрчкан – пат. Цел еден дел се базира на фрагменти. Секој од нив е лесен за пишување. Проста постапка. Повремено, дури, има и графички решенија; на крајот од некоја глава, на пример, се појавуваат ѕвездички. Глупаво. Секој фрагмент е обичен, навистина, но постапката во целост сепак е мошне сложена; намерата одвај се насира.

При крајот, откако делото веќе ќе биде завршено, ќе се собере семејството; првпат тука ќе бидат и таткото и мајката, а не само децата, кои во меѓувреме станале мажи. Во средишниот дел на приказната, еден сончев зрак ќе помине помеѓу два одвоени гранитни столба. Како во Стоунхенџ, или на некое друго, слично место. Во самотна приквачер, зракот треба да падне на гранитниот пулт каде што стојат компјутерите. Дали станува збор за работна соба, канцеларија или редакција? Повремено, имаше мошне луѓе. Кога зракот ја нанишани тесната расцепорка помеѓу двата столба, падна од левата страна на еден компјутер, на самиот раб на гранитната плоча. Гранитот почна да гори, со тивко пламенче кое, меѓутоа, постепено го ронкаше и подјадуваше материјалот. Во почетокот никој не се заинтересира за таа појава, ниту ѝ обрна посебно внимание. Дури потоа повикавме сведетели. Во прашање беше нешто посебно, и тоа требаше да го посведочат и други. Гранитот беше истопен како восок од свеќа, а невидливиот фитиљ в него гореше со сè побледо пламенче. Ексклузивноста на тој настан произлегуваше најм-

ногу од фактот дека гранитот со ништо не може да се оштети, а камоли да гори. Дојде едно момче кое се викаше Линч. Сакав да му ставам покрупни макарони во чинијата, но тоа некако не ми успеваше. Тоа момче беше некаков пратеник на Џојс. „Забележавте ли дека цело време не проговори ни еден збор? Тоа баш не личи...“

Кога се најдов надвор од „просторите на приказната“ беше веќе зима; паѓаше снег, а јас одев по една широка улица накај железничката станица. Се обидував да се сетам што го поврзува сижето на приказната, а тогаш, на првата раскрсница, се сетив на онаа другата раскрсница од онаа страна на градот и на кабриолетот, а тоа ми ги врати и бројките. Имаа ли тие призрачни датуми за умирачката и за крајот на светот (за крајот на мојот свет) врска со „приказната“ што како светулка само еднаш го осветли екранот, а веднаш потоа згасна?

ЗАРОБЕНИЧКА НА СИДОТ

Мајката е заробена во сидот. Одвреме-навреме се слуша нејзиниот шепот. Синот првин се прашува од каде доаѓа тој таинствен звук. „Зар не знаеш дека е мајка ти заробеничка на сидот?“ му вели некој глас.

Синот не може да поверува. Гребе во очајание по варосаниот малтер; од сидот излегува мајка му во басмен фустан, пепелосана.

Тивко и укочено тргнува низ ходникот, без да го погледне.

S

СВЕЗДИ

Еден престарен актер, кого го сметаа за помлад, а тогаш имаше деведесет години, се пожали на својата здравствена ситуација. Тоа остро му го забележа еден писател кој врвеше накај осумдесеттата, инаку сатирик во секојдневниот живот. „Јас те сметав за паметен човек“, му рече строго, „но ти си бил будала, не“, го пресече, „немој сега да се извинуваш, за тоа што го рече нема извинување, чекај, абе како можеш да се жалиш, нели ти е срам? Не, за ова нема прочка, досега те ценев, но отсега нема да те ценам, тоа да си го имаш на умот!“ Актерот не можеше да најде оправдание, иако рече дека само така му се испуштило, додавајќи дека не можел да замисли што ќе биде кога ќе наполни сто години, од што сатирикот уште повеќе збесна.

Ужасот на исчезнувањето („еднаш засекогаш“), што одеднаш го прелеа светот на актерот, беше нешто срамно за сатирикот, кој по престанокот на сексуалните активности беше се подготвил за умирачка, откако ја спастрил својата оставина кај сигурни луѓе.

Тогаш се разбра она најглавното: Создателот, пред да ги создаде луѓето, го создал првин стравот

од смртта. Или, попрецизно речено, а поконкретно кажано, откако веќе ги создал луѓето, Создателот ги качил на сцена – на животната сцена олицетворена во една обична улица што се доодува – и им ги покажал дупките во кои еден ден ќе легнат. Пред да почне да ги затвора дупките една по една, како практикабли, видел дека актерите се уплашиле, а кога сфатил колку е добро што се уплашиле, ги пресоздал веќе создадените луѓе, да бидат токму такви, вечно уплашени. Дури и да ја немало смртта – зашто Создателот, колку што се видело, ги затворал дупките уште пред да ја пушти претставата да тече – стравот од дупките веќе бил создаден и си ја играл својата ролја на сцената од која нема беганье, населена со артисти, мали, големи и средни, но и со т.н. *свезди* кои, а влезат во деведесеттата, онака збрчкосани, ќе почнат да лелекаат и да шират непотребна паника од стравот што им бил всаден од дупките.

Но тоа што важело за актерите, не важело за сатирикот, кој признавал само еден Создател, оној што го држел моливот меѓу неговите три прста за пишување.

СВЕЗДОПЛОВЦИ

Зелените од Јапонија рекле: доколку од утре на тој остров, а и по другите ѓубрарници на светот, не престане производството на разни спрејови што ја загреваат атмосферата, во следните децении старата престолнина Кјото ќе се најде под вода, горчливата чорба на океаните ќе ги чумоса изворите, а животот ќе мора да се насели во цепелини и да се евакуира кон безвоздушјето.

Храбрите свездопловци резервирале карти за дирижаблите, а некои веќе си купиле и плацеви на ненаселените планети.

И

ИДИЛА

Зима е, но не гледам снег. Сончев ден. Влегувам, по многу време, во кујната во нашата стара куќа, онаа што беше свртена кон „патот“. Тука е мајка ми. Пегла. Таа не ми е во видното поле, но тука е како секојдневна присутност. Атмосферата е речиси идилична. Го ставам кавалакот на шпоретот кој стои на некогашното место лево од водникот. Уште водата незовриена, некој ме вика – инструкторот по возење.

Каде е досега? го прашувам. Зар не гледам што се случува, се жали тој на невремето околу нас. Мене тоа одвај ми допира до свеста. Ќе се качи ли на кафе, или ќе пиеме после? го прашувам. Тој стои на патот и гледа горе со зачудувачки трезни очи. Јас ја иставувам водата од шпоретот.

Во колата се наместувам удобно, сосредоточен и самоуверен. Колку што знам, не треба допрва да полагам возачки испит, туку, по многу години, да ја покажам својата возачка рутина. Го повторувам следот на некогашните постапки, движења во вид на буквата s: огледало, квачило, менувачот во лер, палење, менувачот во брзина, блинкер, рачната долу, поглед

преку левото рамо, гас, со радост и наполно уверен дека најпосле ќе ја покажам својата зрелост.

ИЗБЕГНАТА СРЕДБА

Го лажам вујко ми дека сум поминал низ Штип, каде што беше неговото живеалиште, но него не сум го нашол. Тој е видно разочаран. Лесно го препознавам оној негов израз од кој секој може да види колку многу ме сакал во текот на целиот живот. Било доцна навечер, сум чукал на вратата, но никој не отворил. Вујко ми од тоа уште повеќе се јадосува. Како е можно, сигурно сум чукал кај сетката, а таа моментално не е дома. Јас му ја прераскажувам комплицираната, замрсена лага. Сум извадил билет за Тетово (каде што никогаш не сум престојувал), па поминувајќи низ Штип... Вујко ми нема причина да не ми верува, зашто секогаш ми верувал. Но, исто така, од лагата сирка и една друга приказна. Вујко ми не е жив. Според тоа, каде сум се упатил средноќ, со судбоносен билет в рака? Кое е тоа место каде што никогаш порано не сум престојувал? Која е таа погрешна врата на која сум чукал, но таа не се отворила?

Сепак, независно од тајното значење на целата приказна, останува и тагата поради таа недоживевана, избегната средба.

ИЗГУБЕНО-НАЈДЕНО

Најпосле, и мајка ми исчезнала. Ја чекаме во нашата стара куќа. Не се знае што станало со неа. Грабната од разбојници, „киднапирана“: просто ја нема, со денови. Првин верувам дека ќе се врати, а потоа свесно, гласно се залажувам. Татко ми стои во вратата на кујната, со оној негов загрижен израз. Темни очила, од времето кога го оперираше окото, брада од три дена; го држи мојот најмал брат, кој има пет-шест години, за рака. Некаде во заднина се баба ми и дедо ми (можеби). Кујната е испустена, посиромашна одошто во стварноста.

Постојат разни претпоставки каде би можела да биде мајка ми. Можеби е во Берово, кај татка си (во тој момент таа веќе се претопила со баба ми). Повеќето мислат дека е убиена, дека никогаш нема да ја најдеме. Основното чувство е дека никој и не се обидува да ја бара. И јас сум сосема пасивен. Постои приказна за детективите од Америка кои би можеле да почнат истрага, но тоа е, велат, скапо.

Со текот на времето нема разлика меѓу мајка ми и баба ми. Обете исчезнле и никој не ги бара. Има многу баби и многу мајки на светот, насекаде околу нас. Една старица се враќа од гробиштата.

Свиена е речиси до земјата, но лицето и е јасно, а очите ѝ се бистри и сосредоточени на она што го зборува. Се гледа дека нејзините зборови сосема се совпаѓаат со смислата на она што го кажува. Додека прикажува колку ѝ е жал за баба ми, со која биле многу блиски, ми станува јасно дека на светот не живеат само луѓе кои заборавиле сè, туку и луѓе што помнат сè, на кои туѓиот живот им е свет како и својот.

ИЗЛЕГУВАЊЕ

Постоеја, на неколку места, краишта каде што можеше да се излезе од светот и да се помине во некој друг свет со две димензии, како од стварен предел во фотографија на тој ист предел. Тоа изгледаше несфатливо, но не се доживуваше ни како неприродно, а ниту како страшно.

ИЗЛЕТ

Сите одат некаде на излет. Помислувам да излезам и јас, да поминам низ дамнешните краишта, да отидам на реката. Замислувам колку ќе ми олекне кога ќе си ги исечам ноктите и кога ќе си ги измијам и разладам нозете во бистрата вода.

ИКОНОГРАФИЈА

Една млада двојка, убава девојка и стројно момче, постојано нешто чека. За тоа време, една друга двојка влегува во просторот на нивната стварност, за да ги замени незабележливо во истата, само своја стварност. Постои нешто како претчувство и за една трета „група“, составена од два важни члена измешани со целината на сликата (тоа се нивните идни деца, но не се знае чии токму). Очигледна е опасноста стварноста и нестварноста да се побркаат и да си ги заменат местата.

Она што го поседува првата млада двојка изгледа несомнено и непроменливо. Тие стојат пред иднината како пред олтар и го чекаат попот кој треба да ги венча, но останатите „субјекти“ не се дел само од таа церемонија. Додека едната рака венчава, другата може и да развенча. Чекањето во тој момент можеби личи на сосема природна постапка, но токму таа природност другите сакаат да ја искористат така што туѓата судбина, па и иднината во целост, ќе ја присвојат само за себе.

ИНДИЈАНЦИ

Најпоследно, по долговековното ропство, ги пуштија заробените Индијанци. Тргнав накај ридовите по нивните траги.

Пак дете, пак бистри потоци, пак зелени треви.

Индијанците поаѓаат со жените, децата и со воените симболи, откако сите орли останале без пердуви. Наоколу извидници и заштитници, напред младоста, во средината силата, а на крајот закрепата.

Не знам дали ќе ме примат горе племињата, но мојот пат е јасно определен.

ИНЦЕСТНИ СОСТОЈБИ

Се подготвува за бања. Кога е веќе гол, гледа дека лежи во креветот. До него лежи неговата мајка на средни години. Зачуден, тој станува од креветот. Излегува.

Надвор на улицата е темно. Како да живее на село, толку е темно. Сокакот без светилки контрастно одблеснува. На небото можеби има ѕвезди.

Куќата отспротива е ниска и изгледа напуштена. Сосема е неосветлена. Влегува во куќата. Во едната соба има чешма какви што обично се среќаваат по дворовите. Ја пушта чешмата да тече; водата е ладна. Тој сепак се стуткува под млазот во фетус-положба за да се избања. Не му е чудно што гол влегол во туѓа куќа и што се бања во една од темните соби. И во мракот наоѓа парче сапун. Загрижен е единствено со што ќе се избрише и, особено, како ќе си ја исуши косата.

Постепено станува свесен дека во куќата не е сам. Се слуша првин далечен шум, а потоа станува јасно дека се тоа гласови кои доаѓаат од соседната просторија. Го фаќа страв помешан со срам. Што ако го видат вака мокар и гол? Не поминува долго, неговите најцрни сомнежи се остваруваат. Вратата се отвора и некој непознат пушта во соба-

та седум-осум големи кучиња, мошне воинствени доги, во темницата и самите темни како сенки. Сфаќа дека газдата на куќата преку ноќта тука ги затвора своите кучиња. Сега не му е страшна помислата дека ќе го видат, туку му е страшна помислата дека нема да го видат – толку е заканувачка средбата со кучињата. Тој крикнува, колку од страв, толку да даде знак дека тука има човек.

Домаќинот не е изненаден што во куќата гледа скриен гол човек. Неговото семејство мошне мирољубиво и спокојно го прифаќа присуството на голтарот. Тој ќе се спречка само со младата девојка што живее тука, со која, изгледа, имал нерасчистени односи во минатото. Таа во еден момент ќе му се внесе в лице и ќе почне кавга, викајќи на цел глас со употреба на гласни зборови; викањето ќе се слее со страсни бакнежи како по долга-долга разделба.

Дома го чека мајка му. Седи сама на троседот и исто така е гола како и тој. Дури сега забележува дека таа има дамки по лицето и по снагата. Му ја пружа раката и тој ја прифаќа. Староста не може да се скрие на дланката; тоа не е повеќе рака на млада жена. Кожата на мајка му е дамчеста речиси по целото тело, со одвај забележливи перничуња на колковите, последица на годините и на сè помалата подвижност; но нејзиното тело е сè уште релативно младо. Иако е веќе излезна од плодните години, личи на жена која допрва ќе раѓа и ќе дои деца. Нозете ѝ се танки, собрани, така што нејзиното меѓуножје само се насетува. Тој легнува во нејзиниот skut, свртен кон неа; ја бакнува за добра ноќ и заспива.

ИСТОРИСКИ АГЛИ

Познато е дека еден диктатор, што животот го поминал како голем човек, своите противници ги елиминирал така што ги повикувал кај себе на разговор, без да им каже за што ќе разговараат, а потоа ги оставал без здив зад аглите на историјата.

ИСУШЕНА КОЖА

Еден разбојник станал исушена кожа висната на сидот од една дрвена колиба, некаде на далечниот север. Мечките го душкатаат, но нема кој да му помогне.

Ненадејно го наоѓа еден друг разбојник, колега од работата. Го спростира на земјата, го газе со нозете и го пцуе што не е помек.

Ј

ЈАЈЦЕ-НУЛА

Додека шетам по лабораторијата, забележувам дека физичарката што ги поставила вежбите заборашила да ги заврши. Под редните броевите недостасуваат насловите, а некои ознаки не се објаснети. „Овде, на пример, на овој графикон, треба да пишува шест“, ми вели еден од присутните. „А овде нула.“ Јас кламам, но не запишувам ништо. „Кога не сум од таа струка“, велем најпосле. Тој ме гледа со разбирање.

Потоа доаѓа физичарката и деловно, без никаква вознемиреност, ги пополнува празните места. Јас сум мошне изненаден кога таа место да напише нула црта обично јајце.

ЈАСНИК

Над стариот крај под ридот врне снег. Цела вечер и цел ден. Дури на другата вечер ќе престане и небото ќе се избистри. Свездичките што блештукаат по покривите ќе се измешаат со свездите на небото. Ќе изгледа дека токму нивниот сјај го стегна времето и го создава студенилото. Утредента ќе огрее сонце и уште повеќе ќе го стегне снегот со своите како игли остри прсти. Ќе настапи најубавото од сите времиња, познато под името *јасник*, кога на небото ќе нема ниту едно облаче, а на земјата ниту една истопена снегулка.

ЈАСНОГЛЕД

Не сакаа да отидат некаде каде што не им се одело, па затоа се криеја по клозетите за да не ги фатат. Меѓутоа, од горен ракурс (од небото) јасно се гледа распоредот на клозетите сличен на лавиринт – празно, празно и, оп, еве го бараниот кај клечи.

К

КАТАКОМБИ

Мрзелувам на ливада со овците. Во зеленилото одмораат и тетратката и моливот.

Во близината има храм; стари катакомби, нови гробници. Влегувам во гробницата, ги гледам редиците гробови; бројот не им се добројува. Свеќите горат, а темјанот мириса како на слика потопена во масло. Сум заборавил зошто сум роден, зошто живеам, што допрва треба да правам. Тука ми е местото, но тетратката и моливот сè уште ми се во шумата.

КАТЕДРАЛА

Во центарот на градот минувам низ еден стар, запуштен двор. Едно познато лице ме упатува кон градбата. Дури тогаш сфаќам зошто сум дојден; сакам да ја видам адаптацијата на подрумот.

Очекувам нешто безначајно, скромно. Наместо тоа, наидувам на една нестварно убава подземна катедрала. Адаптацијата ги надминува сите мои представи.

Му споменувам, бегло, на главниот архитект, дека и јас имам започнато *нешито*, замислувајќи ја во себе срамната сиромаштија на она што го споменувам, неспоредливо со она што ме опкружува. Можеби сметам дека со мојата скромност на архитектот ќе му измамам некој љубезен збор. Но тој е увредливо искрен. Без размислување ми става на знаење дека јас не сум роден за градби и дека попусто се мачам. „Види каков будала архитект“, се бранам јас и дури агресивно го напаѓам подземниот градител; но тој, мирен, останува на своето.

КАФУЛЕ ВО ДУБРОВНИК

Под ридот наидов на град кој не личеше на себе.

Мало кафуле покрај патот. Во бавчата со две маси еден неважен гостин добил задача да ми објасни каде се наоѓам: да, ова е крчма, но тој не знае дали може да се добие јадење. Долго го објаснува она што е веднаш јасно.

Внатре во кафулето седи Дубровски, ни сериозен ни насмеан, неизменет од онаа година кога седнал тука на таа маса. Кафулето е мало; личи на храм во спила. Внатре има една долга дрвена трпезариска маса каде што, очигледно, сите гости јадат заедно (можеби е во прашање хотел, гостилница?). Врз пултот, печено месо. Малата дебела гостилничарка одречува кога ја прашам може ли да добијам нешто за јадење.

„Работиме до четири.“

„Па сега е четири.“

„Токму така, работното време помина и шанкот се затвора.“

„Барем пиво?“

„Не, ни пиво.“

Го прашувам Дубровски за што станува збор. Тој ме гледа долго и молкома. Потоа врти со главата.

„Да нема во близината некое друго бифе?“ го прашувам, зашто тој бездруго добро го познава градот. „Зар ова не е Дубровник?“ додавам потоа, малку поколебан.

Тој првин мрмори нешто неопределено, а потоа одвај чујно вели: „Што мислиш ти?“

Одеднаш, јас си приспомнувам дека горе на ридот, близу до катакомбите, си ги оставив тетратката и моливот и дека треба да отидам да си ги земам. Но тие настани сега ми личат на настани од некое друго време, можеби од друг живот; јас ги доживувам како *déjà-vu*. Се обидувам да се сетам дали горе, во тој неопределен простор кој очигледно им припаѓа на два града, има некоја бавча или слично место за мрзелување, каде што би можеле да испиеме по едно пиво, но не се сеќавам на ништо слично. Од свеста ми испливува само сликата на една ливада со овци.

Очигледно е дека мојот стар пријател веќе сраснал со местото каде што седи и дека моите прашања ќе останат без одговор. Него не го интересира ни што има ни што нема, а уште помалку како се вика или каде се наоѓа тоа што можеби постои, а можеби и не постои.

КИТАЈ

Дали соништата доаѓаат од пределите каде што ќе отидеме или од оние што ги напуштивме пред да стигнеме тука?

Ми недостигаат тие ниски неба напластени над полињата, со многу војски од далечните краишта (Китај), со сраженија незавршени во нив. Возбудливи љубовни истории поради кои се сече глава.

КЛИК

Некое Rx (резус фактор?) са ноќ се мотка по екранот на компјутерот и повремено ја расипува сликата. Штом цртежот ќе се разлета на сите страни, тука е командата undo: доволен е еден „клик“ за пак да се воспостави растурената целина.

Приказната (или случката) има две наравоученија.

Првото ни укажува дека грешките, под определени услови, целосно можат да се поправат, само ако сме безрезервно и до крај подготвени да се вратиме еден чекор назад; ако го направиме тоа, можеме да продолжиме по својот ум како уривањето на „сликата“ и да не се случило.

Второто наравоучение е спротивно, и тоа ни сугерира дека животот не е компјутерска „зафранција“, и дека она што, под соодветни услови, лесно може да се поправи на екранот, под никакви услови не може да се поправи во животот.

КЛОЗЕТСКА ШКОЛКА

На телевизискиот екран се гледа сликата на една клозетска школка. Се слуша и гласот на спикерот.

Гласот соопштува дека се стекнале сите услови политичарот (односно војникот) да се предаде. Како што било објавено порано, тој бил (мошне) врзан за земјата, но сега е разврзан и можат да го одведат, како магаре.

Додека тече гласот камерата покажува дека не станува збор за никаков политичар-војник, туку за капакот на клозетската школка кој, расшрафен, стои потпрен на водоводната цевка, подготвен да биде преземен од меѓународните сили.

КОЗА

Постоеше во моето детство една коза – фигура. Сите селани ја ставаа на дрндалото кога ја дрндаа земјата (или на дробилка кога ја дробеа). И така козата шеташе од кука во кука, од село во село, низ целото поле. Најпосле дошла до дедото за кој станнува збор.

Додека ја шетал козата на дробилката по браздите, наишол еден пријател и ја удрил козата со стап. Што очекувал – дека ќе почне да мека? Место тоа, козата засвонила. Значи, била шуплива. Ја скршиле да видат што има во неа и што ќе видат – била полна со лири.

КОЛОРИСТИЧЕН ПОРОЈ

По поројот се тркалаат обоени белутраци кои на влезот во градот стануваат џамлии, лампиони и меури од сапуница, кои набргу го исполнуваат целиот простор, така што се одбиваат дури и од небесниот свод.

Додека колоритот игриво тече, човекот полека ја качува угорнината, а ту пред него ту зад него се тркала едно тркало што го контролира неговиот здив, дали ќе престане или ќе продолжи да дише.

КОКА-КОЛА ВО БАРДАЧЕ

Една дамнешна вечер, кога на светот немаше доволно вода за пиење, чекаме покрај чешмата со стомни и бардациња да претече околу полноќ водата како конче, па да налееме. Тоа се случува во нашата стара мала, на местото што го викаме „по-рој“. Мојата сопруга како момиче нè изврвува со кренато носе тропажки со наланите. Во своето бардаче таа носи кока-кола наполнета во новоотворената продавница, првата во тој крај. Ја гледам со радост и малку зачуден, зашто ниту таа е тукашна ниту пак тој пијалак е пронајден.

КОМПЈУТЕРСКА ЕРА

Се разгледува, па дури и се испробува новото светско чудо: компјутерот налик на домашно кино. Дури и Ајнштајн е зачуден: гледа, па ќе трепне и пак гледа. „Какво е ова чудо?“ вели неговиот и без тоа зачуден израз.

КОМПЈУТЕРЦИЈА

Компјутерскиот извештај за работата е извонреден. Компјутерцијата е пресрекен додека ги гледа осветлените графикони. Компјутерот му го дава и она што тој не го бара. „Да нема плус и некоја непланирана добивка“, си вели, „да не ригне од некаде нафта?“

КОНЦЕПТ (цитат)

„Јас често мислам: како би било човек да го почне животот од почеток, а притоа свесно? Кога едниот живот, онај што човек веќе го проживеал, би бил, да се рече така, само концепт, а другиот... чисто препишан состав!“

Чехов: *Три сестѝри* (Вершагин)

КРАЈОТ НА ВОЈНАТА

На местото каде што беа протестантските гробишта (под православните и католичките) сега е пченковиште, нива со обрана пченка. Високата пченковина на почетокот од нивата е исечена; таму гледам три гроба со споменици и неколку могили со дрвени крстови. Наведнати над гробовите, забрадени сенки палат свеќи или ја кубат тревата. „Жалничките“, се слуша гласот на една старичка што стои во моја близина, која во марама ја врзува собраната задуша. Дури и таму каде што не горат свеќи, грутките земја се нагорени и врз нив се гледат трагови од восок. Дека пчеништето не може да ги скрие гробиштата јасно е особено при крајот на нивата, каде што е пченката целосно сосечена; таму има повеќе гробови. На тоа место просто врие од забрадени жени; можеби е мртен, доколку другите вери имаат таков ден. Покрај нивата гори голем оган, а околу него се греат луѓе седнати на камени. На патот меѓу нив и другите гробишта си играат деца.

Сите тие беа сведетели на почетокот на пожарот и на крајот на војната. Заедно со неколку други војници што беа со мене мирно го гледав

мигновеното ширење на пожарот. Додека не се знаеше вистинското значење на глетката, и додека таа беше само буквален настан, му реков на еден од воините, Б. Леви, дека, да не бевме присутни, собраните околу огнот бездруго ќе беа обвинети за опожарување. Тоа неколку пати го нагласив: дека луѓето немаат никаква врска со пожарот; едноставно, прснала мала искра и огнот вивнал и почнал да се шири брзо како тивка молња – речиси геометриски паралелно – по сувата трева крај патот и по круните на дрвјата. Откако и нив ги зафати, се прошири на целата корија. (Се сеќавам дека ширењето на пожарот го следев со измешани чувства: знаев што може да направи огнената стихија, а од друга страна како дете се уплашив да не се загаси огнот штом ќе вивне наугоре по стеблата; но зелените гранки пламнаа како борина и јас знаев дека ништо нема да ја намали убавината на глетката.)

Долг, топол, пукотлив пат. Од пожарот, пределот некако нестварно се издолжи. Итајќи змиулкаво ту по вжештената земја ту по чадосаното небо, пожарот ја длабеше далечината и го освојуваше просторот, така што набргу ми стана јасно дека, ако е опасот на огнот кај гробиштата на едно гратче надвор од воените дејства, главата му е токму во центарот на собитијата, каде што веднаш го започна своето разорно, но истовремено и ослободително дејство. Огнот се ширеше, некако, од крајот кон почетокот, или, поточно, но исто толку нелогично, од последиците кон причините. Ни тогаш ни подоцна не ми беше јасно зошто тој случаен пожар стана симбол на мирот. Како што се ширеше огнот, така се ширеше и веста за капи-

тулацијата и за склучениот мир; во секој случај, за престанокот на дејствата. Беше чудно да се верува во стварноста на таа вест и во нејзината обрратна симболика. Огнот сега го осветлуваше сиот простор на собитијата. Набргу се слушна дека во него изгореле многу злосторници, виновници за војната, па шумите пламнале во нивна чест, како процесија од свеќи.

Чудно е што веста за тие настани, кои се гледаа во далечината како огнена стихија, пристигна поткрепена и со материјален доказ. На патот, каде што си играа децата, најдов мокар весник (прво изгледаше дека е германски, но после испадна дека е во прашање *Нароген фронт*). Од весникот беа исечени сите други текстови освен статијата за заробениот народен водач, над која беше објавена и една негова фотографија. Весникот, мокар од дождот но јасно читлив, беше, засега, единствениот доказ за престанокот на војната. Дури, се веруваше дека е тоа единствениот примерок на весникот, што беше мошне чудно, зашто нема таков будала што ќе печати весник во еден примерок. За среќа, се најде и друг доказ, исто материјален, макар „скапан“.

Во прашање беше искинат чевел најден на патот. Тој му бил подметнат на водачот како храна (можеби под влијание на филмот *Златна тиреска* од Чарли Чаплин). Таа храна водачот првин ја отфрлил како (невкусна) шега, сметајќи дека е миширана, или дека претставува замаскирано ново оружје. На чевелот имаше видливи траги од нож (од оние ножеви што по рекламните спотови сечат мрамор, без да се назабат). Беше очигледно дека некој сакал да го пресече чевелот на два дела,

преку половината каде што висеа врзонките, но не успеал и така го фрлил. Чевелот со сите подробности, многу впечатливо фиксиран и омеѓен во просторот, наликуваше на скулптура од чоколаден гранит. Дали му бил подметнат на водачот како мамка (итро направен Молотов коктел?) или беше симбол на буната (предводена од народните парталковци)? Како и да е, стануваше збор за вториот материјален доказ за престанокот на војната, чиј симбол беше огнената стихија во далечината.

Настанот најпрвин се прераскажуваше како локална приказка (Леви), а потоа се собраа новинари од цел свет (околу мене главно новинарки). Се коментираше настанот по кафеани и на улица, а и на прес-конференции. Во еден момент, јас одржав впечатлив говор за пропаста на нашиот свет, опфаќајќи ги настаните од драматичните години со ретка прегледност и длабочина, но мошне опширно дури и за мој вкус. Додека зборував, врвев нагоре по еден пат кој, почнувајќи од еден сообраќаен јазол, мошне стрмно вишнееше кон небото. Ме следеше мала група луѓе, без Б. Леви; изгледа дека никој не ме слушаше, што во дадените околности и не беше можно.

Во истото тоа време, еден познат шофер (што некогаш работеше кај татко ми, а заедно ја вртевме планетата со камион) го турираше своето возило по рамен пат со благи свиоци, но така што едното тркало постојано му висеше над празнината. Потоа ја намали брзината и почна да прави осмици со камионот, под влијание на друг филм (*Надница за ситрав*), небаре е пијан; најпосле застапа на стрмината покрај друмот. Камионот сега беше комбе, натоварен веројатно со шверц-стока. Едната гума

му беше испуштена (поради големата тежина на шверцот). Кога шоферот излезе и застапа од онаа страна на возилото што беше опасно накривена, ми стана јасно дека комбето само што не паднало врз него. Свикав по наше „ќе се препрчи“, но беше доцна: возилото навистина му падна преку ногата, за чудо, без да го потисне цел. Шоферот остана под легнатото возило, со соголена бутна коска и со парче „отпорено“ месо, но без крв. Таа глетка ја наметна мислата за болницата.

Уште пред да се расветлат настаните во врска со опожарувањето на светот и крајот на војната, требаше да отидам в болница. Не знам поради која болка; можеби бев ранет, но стоев на сопствени нозе и зборував нормално. Самиот го проверив цреводо за инфузија; или беше, можеби, за дишење? Повеќе не се плашев од такви нешта. Бев смирен, спокоен, зашто болницата е одмор за старите борци, како што е затворот канцеларија за криминалците. Се шегував, дури, со пријателите за сметка на она што ме чекаше (тие измислуваа палави игри, дел од нашата вообичаена разонода, но пак го немаше Леви, а ни ранетиот шофер). Најпосле, можеби не стануваше збор за болница, туку за кафези со решетки или за зоолошка градина; кој може да биде сигурен во тие нешта?

Колку што се сеќавам, во болницата првпат реков за фотографијата од некогаш мокриот весник, кој во меѓувреме се потсуши во моето портмоне. За собраните новинари тоа беше голема сензација. Едни не можеа да поверуваат дека статијата најдена на патот би можела да има некаква вредност, а други беа просто стаписани поради ништожноста на изворот. Од која путка мајчина сега излезе тој

Нароген фронт, пцуеја претставниците на седмата сила собрани од цел свет, тие со години талкале по беспатишта со глава во торба, и така ли да ги изработи некој ебан анонимус!? За нив војните беа она што е гомното за мувите: собиралиште. Имаше многу присутни од СФОР (заедно со нивните ежовити приказни за тоа колку биле понижувани и малтретирани). Фотографијата и чевелот ним не им чинеа ни две пари, ама беа вест: доказ дека е војната завршена. Тоа ги излудуваше: веста беше веќе бајата, а тие за неа разбраа дури сега, и тоа од згаснат комунистички извор!

И самиот бев зачуден од развојот на настаните. Зошто се третира како сензационална веста која е јавно печатена? Испадна дека ништожниот весник навистина излегол во еден примерок, па и тој бил фрлен на дождот. Попусто протестираа новинарите раководени од Топката, чиј командант бил Суљо од Арканзас. Трагите од ножот врз чевелот беа повеќе од автентичен доказ дека случката се случила, дека настаните течеле токму така како што биле опишани во документите на Советот за безбедност на ОУН и во тефтерите на НАТО, дека историјата ни за влакно не може да отстапува од вистината.

Пред собраните новинари, најпосле, ја раскажав целата приказна, и сега сите ме слушаа, а не како тогаш додека вишнеев кон небото. Се прославив ни крив ни должен, а зедев и троа пари, на голема радост на Б. Леви кој настанот го следеше седнат настрана, како во ложа. Ме поддржа додека раскажував за настаните што и самиот ги сострадал, за секавичното ширење на пожарот, за невиноста на луѓето покрај гробиштата, како и

за мокриот весник со (за среќа) јасната фотографија. Со замислена насмевка ги сослуша и моите зборови за понатамошните страдања на патот до болницата (сообраќајна несреќа), за симболот на чевелот, како и за Шарло, „нашиот скапан брат“. Сè беше разјаснето; на крајот беше организиран и коктел (овој пат без Молотов, но со остриги, прстаци, лигни, шампи, во устата непрестајно ни беа непробани морски специјалитети). Имаше и заробени сандаци со алкохолни пијалаци, но и мали тетрапак-сокчиња. Им нудев на странските новинарки, пијачки на виски, боровница од нашите гори.

„Од што се прави тоа?“

„Па од борун.“

„А што е тоа борун?“

„Боровинка.“

Странските новинарки не сакаа да пробаат сок од боровинки, макар што биле добри за зголемување на бројот на крвните зрнца, затоа што се плашеле да не ги газеле Шопките со своите лапатарки или пак да не го мочале локалните ајдуци, сејачи на светскиот раздор.

Повеќе немаше тајни, иако никогаш не се разјасни асолно тајната на чевелот. Тоа му стана јасно и на народниот водач, ладнокрвниот креатор на врелите настани. Решен да покаже дека не е заробен, макар бил и предаден, тој исполза од своето скривалиште и си нарача пијачка во летната башта на Земјата Цела (која во случајов беше парчосана). Шприцерот и предвечерното сонце му ставија в рака и гитара. Б. Леви не можеше да си поверува на ушите кога водачот фати да пее мексикански

песни како да е од дружината на Панчо Вила. Водачот призна дека му било жал што бил времено поразен, но одби да поверува во крајот на војната, зашто веста ја прошириле НАТО-злосторниците со помошта на домашните кодоши. Доволно било да го слушнеш како пее, рече, па да знаеш што те чека!

КРИТИКА ОБЈАВЕНА НА НАСЛОВНАТА СТРАНИЦА

На првата страница на водечкиот дневен весник, на местото предодредено за главните политички вести, се појавила, сосема ненадејно, критика за некое негово поранешно дело. Критиката била сосема кратка, од само неколку реченици, но и сосема јасна: целосно негативна. Непознатиот автор на критиката главно давал цитати од делото (како само успеал во тоа, на толку кус простор?), а потоа ги сечел небаре со балтија.

Сето тоа не е толку важно, зашто критиката не е ни стручна ни веродостојна. Битно е нејзиното објавување на првата страница на политичкиот дневник. Јасно е дека таму не можела да ја стави желбата на критичарот, па ни волјата на главниот уредник, туку некое вишо тело кое со тоа ја најавило неговата ликвидација.

Размислува има ли можност да остане жив, да се одбрани од агресијата на сопствената држава? Како ќе тече процесот, тајно, под рогозина, или ќе му се овозможи јавна одбрана? Смета дека сè уште постојат луѓе подготвени да застанат зад неговото дело, но колку ќе трае тоа? Треба да биде смирен. Дали да бара политичка поддршка, или само

стручно да се брани? Да не е премногу доцна, и за едното како и за другото? Судејќи спрема огласната табла на која е закачена, би се рекло дека пресудата веќе е донесена. Зар нејзината форма не е поважна и пострашна и од нејзината содржина?

Расpletот, сепак, оди во негова полза – добива државна поддршка. Истовремено со таа милост, бие и камбаната.

КРСТИЛНИЦА

Крстилницата е во вид на метален цвет со отворена чашка. Всушност, најмногу личи на голем пехар. Отприлика две третини е полна со топла вода. Пред да почне крштенката, ќе се додаде уште малку топла вода, за да се сочува температурата. „Бакар“, вели снаата, за да ја истакне скапоценоста на предметот.

Во таа крстилница налик на пехар крстени сме сите, јас, децата, а тука и сам сум крштавал други деца. Ако е крстилницата донесена од старата црква, во неа се крстени и моите родители, па дури и родителите на моите родители.

На ѕидот, „Символот на верата“, со една правописна грешка: понтискиот (Пилат) е напишано, според месниот говор, без последното т, *йонѝискио*.

Просторијата е стоплена со греалки.

КРУПНИ ПЛОДОВИ

Околу тврдината беа лозја и овоштарници со мошне крупни плодови. Ги чуваа падари, меѓу кои имаше и жени. Ги вардеа од крадци како мене.

Девојчето имаше скиселено лице.

„Зар ништо не ти се допадна?“ ја прашувам.

Долго размислуваше дали да одговори и најпосле рече:

„Еден црн гроздак да го јадеш цел ден – што да правам со толкавите зрна?“

Л

ЛАГИТЕ ОД СОНИШТАТА

Живеам опкружен со заборавени соништа. Откако ноќниот дел од мојот живот ќе го поминам некако, пак се враќам во утрото како во маларична треска, исполнето главно со слики за претстојните обврски. Знам дека некаде сум бил, дека сум правел нешто, дека сум проживеал возбудливи моменти, но не помнам ништо од тоа. Некој ме дарува со соништа, а потоа ме казнува со заборав.

А кога ќе запознам нешто, свесен сум дека и на сон лажам. Така барем беше сношти. Како да пречекуваме гости во нашата стара куќа, која е сега уште поголема одошто во стварноста, безмалку претворена во палата. А и баба ми, што целиот свет ја знаеше како баба Тина и ја ослоуваше токму така, станала кралица што повела со слуги. Ајде тоа, но во куќата се подготвуваат јаденици какви што не постојат ни во светот на моќните ефрити; дури, колачите се изготвувале со недели однапред, иако светот во кој се случува настанот нема можност за такви луксузи, ниту пак има „удопствија“ (фрижидери и слично) да ја сочува изготвената храна, дури и кога би имало кој да ја готви и со што да ја готви.

Тие гнасни лаги, меѓутоа, ги прифаќам и јас, а можеби самиот и ги измислувам. Сношти се фатив во лага кога во куќата се слушна звукот на грнета, а баба ми се зачуди: „Да не е тоа Ибо?“, а јас потврдив: „Да, тоа е Ибо!“ Од каде тој Ибо во куќата, кога станува збор за книжевен лик, преземен од некоја книга? Баба ми, сепак, на тие лажни настани им даваше значителна важност, облечена во долго здолниште што се влече по земјата, како во костимираните филмови од земјите што имале крволочни династии.

Следното утро, како казна за таквите лаги, на една наконтена дама, исто жителка на куќата, ѝ падна едно везено марамче во брзата матица на реката, која токму на тоа место завршуваше со мал водопад, а под водопадот – што да се рече – се протегахаше едно мочуриште во кое да ти живее познатиот крокодил Густав, јадачот на луѓе. Дамата поради нешто требало самата да си го прибере марамчето (кое не било пуштено за друг да го крене), а со свои очи можеше да се увери дека крокодилот токму беше изел едно анонимно лице (сè уште можеше да се види неговиот труп без екстремитети и без глава, легнат во крвишта на една зелена ливада). Дамата, и покрај толкавата очигледна опасност од крокодилот и од живата кал што демне на таквите места, мораше да си го измокри здолништето и да навлезе во крајбрежниот бујак. Крокодилот моментално се сончаше на спротивниот брег на мочуриштето, но, за секој случај, и тој веднаш влезе во водата кога го слушна шушкањето на сантето.

Ете такви глупости и блуткавштини се случуваат како казна за разните лаги скриени во соништата.

ЛАЖНО ПОПАДИЧЕ

Некои питоми билки, што ги сметаме за лековити, како попадичето, испаднале отровни и мошне ја загадиле природата. Каде и да се погледне, насекаде растело попадиче наречено сакам-нејќам, но морам. Прдежот натежнал над попадичето како магла и уште повеќе ја влошил состојбата во светската екологија.

ЛАПОНСКАТА S'M'H'MKA И АРИСТОТЕЛ

Едни луѓе помнат имиња, а други помнат физиономии. Во последно време, јас не помнам ни едно ни друго. Не е претерување, иако не е за верување, дека не помнам ништо што е за помнење, освен глупости, од кои подоцна се срамам. Некогаш бев добар со имињата, а слабо стоев со лицата. Сега и лицата ги снема, не знам кој е кој ни како лице, а ниту како име. Тоа е причината што ретко се појавувам меѓу луѓето. Ми се случува да се поздравам пријателски, па дури и срдечно да се гушнам со некое лице што ми донело пошта, мислејќи дека е важен гостин или роднина, а на друго лице, кое заслужува почит, да му упатам поглед на зачуден бивол. Поради тоа подоцна се срамувам и сам со себе водам гласни дебати, од кои исто така ми е срам, и подоцна, но и тогаш. Не е за кажување!

Велат дека Аристотел рекол дека користа од филозофијата била во тоа доброволно да го правиш она што другите го прават со силата на законот. Тоа значи дека умниот човек сам си става пранги, за еден ден да заборава како се вика. Од друга страна, може да се постави и следното прашање: впрочем, *кој Аристотел?* Ако не лаже Диоген, не

оној од бурето туку другиот, имало осум-девет Аристотеловци.

Но, се оддалечив од темата што не ја ни почнав, па да се вратам на неа, а не би била штета и да не ја зафатам, зашто е многу проста. Пред извесно време посетив две редакции, кои се наоѓаа во иста зграда, а во нив седеа комбинации од познато-непознати лица, оние што мене добро ме познаваат, а јас само погодувам кои се, а всушност не им ги помнам ни имињата, а ни суратите. Во едната редакција седеше само еден човек, веројатно главен уредник чиј (пресметано рамнодушен) глас веднаш ме изнервира. Претпоставував дека сме во лута кавга, но тој ме дочека со кафе. Со мене, како придружник, одеше и еден анонимус, кого го прифатив да ме следи зашто не можев да се сетам дали е важен или спореден. И тој доби кафе од уредникот. Просторијата личеше на хоризонтално пресечено јаболко, а ние седевме таму каде што се семките на јаболкото; името на уредникот не ми беше познато, па ајде да го наречеме Семка. Новинарите се секогаш во некоја брзаница, па, откако го допивме кафето, Семката чекаше да чуе зошто сум дојден, особено во придружба на непознато лице, кое тој очигледно не го познаваше. „Па?“ рече најпосле уредникот Семка, потстакнувајќи ме да ја кажам причината за мојата посета или, ако сум дошол без причина, да го кажам и тоа. Најпосле морав да отворам уста: „Од колку часот тука грее сонце, од дванаесет?“ почнав, зашто нешто мора да се каже. „Не. Практично непрестајно, ова е...“ се збуни домаќинот. „Југоисточна страна?“ дофрлив. „Да не е ателје?“ Човекот што го нарековме Семка виде дека не ни врви муабетот, а виде и дека во меѓувреме нешто се случило со мене.

Велат дека Аристотел на прашањето во што е користа од лагата, одговорил дека е користа во тоа што кога лажачот ќе каже некоја вистина, нема да му поверуваат. Така е и со жителите на Лапонија. Што и да кажеш, ќе се сврти против тебе, па така видов дека е најдобро да ја напуштам собата. По мене тргна и анонимусот, за кого верував дека е натрапник, но пак не бев сигурен.

Во просторијата отспротива имаше повеќе луѓе; веројатно таму седеа членовите на редакцијата, ако стануваше збор за редакција; ателје сигурно не беше, зашто не сум слушнал за колективни ателјеа, освен ако не сум изумил. Анонимусот ме праша ќе влеземе ли и таму. Тоа беше тесна а долга просторија која, иако се наоѓаше од спротивната страна на зградата, исто така беше блескаво осветлена, зашто и таму беше сончево пладне; во неа имаше и неколку млади девојки, можеби приправнички. Еден од уредниците ми беше познат по суратот, но не можев да се сетам како се вика, во согласност со проблемот со кој во последно време војува мојот ум. Беше слабичок, но со убаво лице; личеше на артист со две лица од некоја изведба на *Др Цекил и мисџер Хајд*. Тука беше и лицето за кое се сетив дека е поет со познато име, ама ајде сега сети се како беше. Вр-вр, како беше, вр-вр, како беше: беше некако, но како беше, ајде кажи сега де. Роднината на Аристотел Калистен бил затворен во железен кафез од страна на Александар додека не станал вошкилав, а потоа го фрлиле на лавовите. Еве што заслужува и секој Лапонец. „Ти ли си?“ викнав за секој случај и го прегрнав поетот, не знаејќи дали го прегрнувам него или некој друг. Бев зачуден што човекот многу ослабнал, а од друга страна – кој човек?

Велат дека Аристотел еднаш ги налутил своите сограѓани кога се сожалил на некој никаквец, а филозофот одговорил дека не искажал сожаление кон *никаквецот* туку кон *човеко* што спиел неразбуден во него. Ё, штом е таква работата, има ли значење какво име носи поетот, кога се знае дека е тој, само што не се знае кој е. Ме доболи само што толку ослабнал. Но кога ми го постави следното прашање, во себе помислив дека се разболел од некоја ненадејна болест пострашна и од болеста на Лапонците. Прашањето гласеше: „Ти треба ли работа?“ Е сега, многумина, заедно со анонимусот што се влечеше по мене, би можеле да помислат дека е тоа едно хуманитарно прашање, но јас себе се сметав за заслужен пензионер, а тој ме враќа во пубертетската фаза. Што му е на човекот, си реков со умот, да не ме смешал со приправничките? Како да ми ги чита мислите, поетот рече, со глас како да се извинува, дека неодамна примиле неколку девојки, но подготвен е да помогне, доколку сум и понатаму без работа. „Не“, реков енергично, не сакајќи да покажам слабост, дека сум добил шут во газот и слично, „јас сум сè уште на старото место!“ Тоа го реков за случај да сум згрешил дали сум пензионер или не сум.

Тогаш се сетив зошто сум дојден во зградата и тоа многу ме развесели. Сакав да му ја откријам на поетот етимологијата на зборот што го носи музичкиот јичен инструмент *s'm'n'mka* и да додадам дека од ономатопејата *s'm* потекнува и зборот *s'm'n'm*, што значи, јас си свирам, а ти играј. Но, според важниот израз што поетот го стави на своето безимено лице, јас со голема разочараност сфатив дека е тој апсолутно незаинтересиран за зборови кои потекнуваат од неафирмираниот јазик на Лапонците.

Како тоа да се одрече? Ако зборот *лек* произлегува од основата *лехк*, тогаш би можело да се рече дека, сообразно со учењето на Аристотел, секој *лехкија* страда од некоја ентелехија.

ЛЕБ

Редицата се наредила по стрмнината на булеварот: од рано утро луѓето чекаат леб. Според проширените и веќе потврдени гласови, некој човек го купил сиот леб (а можеби веќе и го изел).

„Сигурно барем еден останал“, вели некој од редот. „Јас не се откажувам!“

Со истата надеж дека ќе го грабнат последниот леб и другите остануваат во редицата, дочекувајќи да се запалат и уличните светилки. Некои си зеле од дома столчиња, а некои и кебиња (подготвени да ја прекараат нокта на улица, но да не се откажат од своето право да јадат, загарантирано со законот).

„Ако излажеш“, му вели еден од редот на оној што рече дека не се откажува, „ќе ти ја скапам муцката! Како знаеш дека има уште еден леб?“

„Секогаш има. Кој чека ќе дочека, а кој бара ќе најде!“

Човекот што се закани дека ќе го тепа соседот реши да чека, но не дочека, а реши и да бара, но не најде. Од другата страна на булеварот се формирал друг ред и тамошните чекачи веќе купиле леб, така барем се пронесоа гласови. Редицата колебливо се развлекува како дождовна глиста од

едната до другата страна на булеварот. Секој сака да помине во другата редица, но никој не сака да го изгуби местото во сегашната. По големи кавги и караници најпосле се разбра дека некој од новиот ред добил половина смачкана векна, од црно брашно добро за здравјето.

Низ редицата се шири сомнеж како гладен предж: дали е тоа последниот останат леб што го спомена човекот што сакаа да го тепаат, или останала уште една половина или барем черек?

ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕД

Загрижениот татко го води детето на лекарски преглед. Додека поминува низ една голема сала: „Вие го знаете патот“, вели сестрата што ги придружува, „оттука веќе ќе се снајдете“; но таа сепак оди по нив сè додека не стигнат до вратата. Според фамилијарните зборови на сестрата, кој-знае, можеби и тој работи тука? Или само доаѓал порано? Магливо се присеќава на претсобјето и на мрачната соба со закачалка слична на дрво со еленски рогови.

Ординацијата личи на кабинет и нема никакви медицински обележја. Таткото седнува на кожениот тросед. Чудно, и тој е првин дете во придружба на мајка си, а дури потоа станува татко што го довел тука своето дете на преглед. Си приспомнува на зборовите на својот омилен писател дека пред лекарите „сите сме голи“.

Се колеба каде да го остави палтото. Дали да го закачи на еленските рогови од претходната соба, или да го остави покрај себе на столот? Неколку пати се премислува околу тоа; најпосле решава да го дочека прочуениот специјалист со палтото стуткано в раце.

Без преглед, онака од око, загледан во некои цртежи на грбот од детето, лекарот веднаш споменува срцева операција. Таткото, избекумен, тоа не го прифаќа; но и консултациите со другите лекари ја повторуваат првобитната дијагноза: „Ова срце мора да се вади и да се стави ново, челично“, вели операторот додека ја пишува дијагнозата на грбот на детето. Дијагнозата свети на бледата кожа како ноќна реклама.

Таткото би можел да му го отстапаи на детето своето срце, гласи предлогот на конзилиумот. Зошто да не, таткото веднаш се согласува, но дали ќе му се фати? Операторот вели дека постои, дури, и можност да се пресади само половина срце. Со тоа ризикот би бил помал, а и двајцата би станале половина човек – половина дете.

ЛИК ОД ЖАЛНА ВЕСТ

Откако почина, се појави на улицата како лик од сопствената „жална вест“. Сите ја очекуваа онаа негова ведрата лика што добро ја помнеа. Место тоа, сретнаа замислено лице, фотографија од смртовница.

Јасно се гледа неговата внатрешна вознемиреност; речиси можат да се прочитаат мислите што го опседнуваат. Додека познатите застануваат да го поздрават, тој стои потпрен на една дрвена бандера.

Зошто не се развесели?

Гледа со прашални вознемирени очи, како самиот да прашува – а дали е тоа можно, и зошто?

Животот тече покрај него, а тој не се помрднува од своето место на бандерата.

ЛИКВИДАЦИЈА

Пред да бидам ликвидиран, ми велат дека полесно (речиси безболно) ќе било ако се свртам на левата страна. Јас повеќе се сосредоточувам на настанот отколку на свртувањето. Наслушнувам што се случува во близината на срцето; го следам патот на едно конечно смирување. Како и во повеќето слични случаи, свеста не гасне со напуштањето на светот.

Дури и утредента, додека шетам со сопругата, мојата свест е сè уште жива. Разликата е во тоа што не можам активно да учествувам во животот, туку можам само да го следам како набљудувач. Како и досега: ќе бидам жив, но нема да можам ништо да правам.

ЛУДИ ГАБИ

Некој ја заглавил колата во маглата како во кал. Сите тргнале по дождот да берат луди габи кои – како што е добро познато – растат многу бргу.

„Оваа габа се вика *лутосерка*“, вели еден поет, врвен познавач на габите, „не е за јадење!“

„Сакаш бери, сакаш сери“, вели другиот поет, исто познавач, но уште поголем. „Ти фрлај, а јас ќе ги јадам, а од она што ќе остане, ќе си направам чомлек!“

Чобаните наредиле шведска маса од јужниот до северниот пол. Земјината топка се витка под тежината на подмолниот карактер на габите. На масата нема само (луди) габи. На масата нема што нема, па дури и печена мисирка има, иако не е ни Божик ни Нова година.

Првиот поет е скептичен во врска со габите, а вториот раководи со масата. Кога сакаат да му помогнат околу сечењето на мисирката, не го дава ножот.

„Виден си како вежбаш јога и одиш на терапија“, забележува првиот алудирајќи на нервната состојба на својот колега.

„Да, ме терапираат десет жени габарки дур згора тур здола“, се согласува вториот.

Првиот прашува за копаните.

„Ќе ги бранам со нож“, вели првиот со незаинтересиран, но крволочен глас.

Љ

ЉУБОВ – ОМРАЗА

Колку и да е страшна сликата на омразата, нејзиното постоење не е секогаш автентично. Понекогаш е доволно да престане причината поради која се мрази, или, поточно, да се создадат услови за љубов, па омразата да ја снема толку неочекувано и одеднаш, што може да ни се пристори дека не ни постоела, или дека постоела само како гола, страсна, но бессодржинска „друга страна на љубовта“. Тогаш сфаќаме дека светот не го урива омразата, туку недостигот на љубов.

Како што шизофренијата може да се сфати како самоодбранбено уривање на светот за тој да стане поднослив, и во т.н. нормални состојби се случува нешто слично: за да се поднесе неиздржливата состојба без љубов – љубовта мора да се столчи, со што се врши убиство и самоубиство во ист миг, злосторство кое би можело да го спречи обичниот допир. Светот го држи љубовта, но и желбата да се љуби и да се биде љубен.

Потребата од љубов е толку изворна и толку голема, што душата, изгледа, не може да се помири да живее без неа, па така, штом ќе ја снема, веднаш луто ја замразува. За да се издржи неискажливата болка што го донесува отсуството на љубовта, се

зема најотровниот лек, омразата, која со својата
страсна, но инверзна природа ќе ни овозможи да
го истрпиме испустениот и истинат свет.

М

МАГЛИВА СВЕСТ

Зад многу заборавени нешта бдее една маглива свест дека тие некогаш навистина се случиле, но и засекогаш останале таму каде што се случиле. Понекогаш, заборавот фрла слаби искри кон свеста, без да ја допре или засегне, па така таа уште еднаш ги заборава тие заборавени нешта, оставајќи ги скраја како камара дрва што ќе црвјоса без да ја лизне пламен. Најважното е заборавено можеби намерно: било затоа што свеста не е подготвена да го прифати, било затоа што е мрзлива да го сочува. На тој начин се ништаат клучните развојни етапи и пропаѓаат многуте прилики за преобразба и обнова.

МАЛИ ТЕМИ

Ништожноста на малите теми во кои духот лебди околу глуждовите како магла падната по котлините.

МЕАНДРИ

Во соништата, често, односот меѓу лицата се дадени како универзални односи меѓу разни светови, надворешни и внатрешни, видливи и невидливи, свои и туѓи, прифатливи и неприфатливи, но со сите психолошки нијанси кои на секоја личност ѝ обезбедуваат не само препознатливост и убедливост туку и целосен внатрешен интегритет, до најситните, често изненадувачки суптилни детали. За да се опише *однајпре* виденото на сон, треба да се напишат *многу* страници, во толкава мера секој, и најобичен детаљ има богата внатрешна разработка, приближно така како што секое чукање на срцето одекнува во невидливата, но бескрајна мрежа од крвни садови и капилари, кои се истовремено негов извор и негова утока. Можеби е, дури, книжевниот интерес за соништата бесмислен без таквиот, консеквентен и, барем како обид, чесен однос кон нивната целовитост и комплексност.

Место тоа, соништата обично само бегло се прибележуваат, колку да не се забораваат; секој се надева дека ќе им се врати, но тоа се случува ретко; а и во тој случај, тие се веќе претворени во обична граѓа, скоро надворешна, чие користење не се разликува многу од користењето на кој било

друг материјал што поттикнува, но чиј внатрешен интензитет веќе е исцрпен, или главно заборавен. Вистинската разработка на секој комплексен сон бара врз основа на него да се напише мал роман, што е технички неизводливо, зашто такво дело не е можно да се заврши меѓу две сонувања, што значи дека, дури кога човек би пишувал само врз основа на соништата, бргу би се нашол во светот на еден бескраен палимпсест, зашто на незавршениот роман од првото сонување би се надоврзало второто сонување кое бара нов роман, и така во бесконечност.

Впрочем, тоа веројатно не е проблем само со соништата, туку воопшто со животната граѓа. Можеби затоа толку успешно ги оттурнуваме и забораваме автентичните идеи, токму како и соништата, за да отвориме пат за некаква можна, макар и површна селекција. Беглото бележење е дел од тоа, токму како и сите записи врз маргините на кои главно ни поминува животот, пред да дојдеме до она главното, што, најпосле, сочувано и промислено, го однесуваме со себе, кон познатите длабочини од кои, можеби, некогаш, ќе исплива во нечиј туѓ сон.

МЕДУЗИ

Мала плажа со крупен, но мек бел песок, чиста, зелена – и веднаш длабока. Никој, меѓутоа, не се капе. Туристите виделе напир на медузи, мали, па и големи како чадори за дожд, но не нијансирано сини, како на платното на Реноар, туку во сите бои и во сите преливи на тие бои.

„Ќе ми го чуваш ли местото под чадорот за сонце?“ ѝ вела на девојката и, без да чекам одговор, трчајќи се фрлам во морето.

Водата е тешка, густа – не се сеќавам некогаш да сум се чувствувал толку пријатно. Но малку близината на медузите, а малку помислата на девојката што ја оставив сама, ме враќаат на брегот. Од двете задоволства, го избрав она што помалку пече.

МИЖИТАРА

Жената, по обичај, му префрлува нешто во креветот. Тоа е нешто меѓу нив, за кое надворешниот свет не знае ништо, ниту пак може да знае. Жената својата сила ја собира токму од тој факт, што ѝ е познат нејзе, но не и на другите. Таа го резил мажот, а тој мирно лежи на креветот и кроти. По навика, не покажува што мисли и што чувствува во врска со зборовите на жената. Така жената ќе создаде погрешен суд за него, а тој полесно ќе се скрие од неа.

МИЛУВАЊЕ

Жената го милува.
„Не забележуваш?“
„Не, не забележав.“

МИНАТО

Тоа што се создаваше беше далечно минато: зад првата врата имаше друга помала, а зад неа трета уште помала. Но зад нив не се наоѓаше ни двор со одрина, ни двор зараснат во трескот и плевел, туку пак врати, деветти врати, сè помали и сè подалечни, од кои најдалечната не беше ништо друго туку грст топлина сред тињата на праживотот. И оној изблик што раснеше од нив не беше лачење на жлезди, хемија на животни сокови, туку пак минато, речиси туѓо и мошне неразбирливо. И од тоа – од она што по сè изгледа им беше заедничко на сите луѓе – требаше да се создаде нешто свое, само свое: свој нов живот. И тој живот требаше да расне во кожено кесе налик на крвава торба. И да се роди поминувајќи низ тесен канал, низ орган нагрден со гнасни зборови, кои со времето добиле нечесни, понижувачки значења. Од штатата на вечноста требаше да се пробијат до стварноста на самите себе: и додека таа стварност длабоко во нив стануваше јасно препознатлива животна радост и грижа и бол, однадвор се обликуваше во нешто општо и туѓо, што може да се рече нежно, но и да биде сведено на валкани зборови.

МИНИЈАТУРИ

Објавил минијатурна книга со украсни иницијали, со наредби пропратени со нечитливи објасненија.

Виденото беше само дел (фрагмент) од големата книга што му ја подготвуваше на светот како врела попара.

МОНОЛОГ

Слушајќи го, внимателно, сосредоточено, со радост, гласот на детето – сè е истовремено, преполно, пренатрупано – пак помисли – и недоволно, неуловливо, неискажливо – неговото раче – и чувствувајќи ја топлата детска дланка, го заболела ладната замена као угод на нож – неговиот глас – и пак сиот претрпна – небото – дрвјата – сонцето – и пак небото – хоризонтот, „тлоцртот“ (*тлоцрт*), еден збор што ланската година влезе во мода, рендгенска слика на почвата, секоја сезона поезијата го снесува матокот на некој нов збор – „Тато, што е тоа видикова линија, сега те фатив дека не знаеш, мааа, Хана рече...“ – реката – Хана рече – Хана рече – убавата русокоса Хана од градинката – синооката Хана вчера рече – и пак рече – и пак река – далечни звукови – музика – кикотот на девојките – мрзливиот поглед на келнерот – врапчиња, ластовички, галеби галеби – осамена чапја на гнилиот кутук – и по третпат рече – и по третпат река – и по стоти пат сино небо – сето тоа е истовремено, гледано од секоја точка: блесок на мигот, топла утроба на неминливоста, еднообразно, сопрено време, сосредоточена присутност, постојано откривање на познатото, на истото, наталожена вечност што, на

поминување, ќе те допре со крилото, и – останува тука – и повеќе ја нема – и непрестајно те наткрилува – *Cétera desunt*, другото недостига, дали е тоа изворот на Хамлетово молчење, утеха на просечните, *The rest is silence*, скромниот Вил за ништо не се изјаснува, паганство, христијанство, туѓи земји, пусти острови, сè се збрало во неизменениот двор на Глоб, „*We are such stuff / As dreams are made on*“, идеален епитаф, *So „brief, my lord“*, вистина, *As „the posy of a ring“*, ние, кои ние, ние обичните, луѓето земјани лебец што јадат, што рекол поетот од Океанската Река, или ние необичните, пустите „творци“, ние јунаците на туѓите (сопствени) дела, ут, ре, ми, кои ние, ние кои сме твар што сонува, твар што е сонувана, во која веќе се претопиле соништата, вообличена граѓа, остаток на молчењето, квинтесенција на недоволноста на правот, суштината е можеби токму во тоа, во недостигот на сè, тој блескав пат во поразот, пркос пред бесмислата на гробната влага, коските се зиморливи, тие трајно настинуваат, сите коски, а особено оние што го зазеле својот конечен хоризонтален облик, што ја фатиле дефинитивната уметничка поза, „*Dear daughter, I confess that I am old*“, поезијата не може да нè нахрани, а камоли да нè спаси од пропаста, па сепак трае малку подолго од нас самите, Просперо се нашол на Пуст остров не поради лошиот брат – браќата се секогаш исти – туку за да го стекне она мајсторство што ќе му овозможи да ја скроти природата и да ги испремести луѓето така како што ќе посака, за да го направи од нив последниот драмолет, тоа не е мала утеха, секое дело е опседнато, како тврдина, од една важна приказна, онаа последната што е истовремено и прва, тоа не е мала патарина, без оглед на несовершенството и недоволноста, кому

друг да му се остави светот на чување, божествениот Хомер дреме додека по светот бодинаат тапчовци, сè е недостиг, барем е тоа видливо со голо око, се прават само обиди да се скроти претежната празнина, но зар убавината (ах, симетрична, но и хаотична) не се врти околу неа, доволно е да бидеш релаксиран па да не си напнат, тоа е барем јасно, доволно е да си жив па да не бидеш мртов, доволно е присуството на енергија па движењето да добие облик, но како тоа да се постигне, како од тоа просто нешто да се надроби животната салата, сè е недоволно но ова е доволно, можеби токму тоа е срцевината на приказната, пеперуга што заспала во својот гроб од килибар, која никогаш нема да се разбуди, која еднаш бездруго ќе се разбуди, Зошто се откажа од тоа (ако се откажа), дали е таа одлука чиста, или станува збор само за хистерија, за срамотење на доверената тајна, сквернавење на чинот на раѓањето, на вселената, и сведување на породилните маки на феномените на контракцијата, „Ќе го исереш ли веќе еднаш тоа дете“, ѝ рекла бабицата-чума на самовилската принцеза, зошто се откажа (ако се откажа) и зошто ги компонираш туку-така во себе тие неми пасии, зошто, зошто, затоа што секој треба да има некое хоби, него може да го успие само тркалањето низ падината на зборовите, бучавата на водозборот, прашливиот зрнозбор во житниот барабан, животот исткаен од зборови никогаш нема да кмекне, пишувањето е продавање на своето месо на фаши – под влијание на скржавецот Шајлок – она што било твое, ќе го направиш туѓо, кога ќе се простуваш, да немаш од што да се простиш...

МОНТАЖА

Од мојот роден град врвам по скали низ минатото дур до градот каде што живеам сега и мигновемо сфаќам дека сега веќе не знам каде сум сега, што се случува сега и каде врви сега.

Едно девојче, одвај стасано, ослободено од сите метафизички грижи, ми објаснува дека монтажата е најголемата лага што може да ја види секој лажго како мене во филмовите и отаде нив.

МОРАЛ

Кога треба да се избегне некоја мачна морална обврска – особено ако е болна и неизбежна – секогаш ќе се најде човек кој, во името на некоја општа солидарност, ќе предложи да се постапи така како што е полесно, со изговор дека страдањето, на пример, ионака не помага, а всушност со цел да се залула моралниот ред во природата. Тогаш, скоро по правило, се јавува еден скоро унисон хор кој го поддржува таквото барање – барањето со кое ќе се извалка достоинството и ќе се воспостави вообичаената дневна слика која дозволува сè, оништожувајќи сè.

Н

НА ЛУБЕНИЦИ СО ЕЛИСЕЈ

Се возиме по полето качени на каросеријата на еден стар камион. Камионот монотono брмчи во мала брзина и крева прашливи клобурци. Најпосле застанува покрај еден бостан. „Кога сме веќе тука, ќе скинеме некоја лубеница“, вели Елисеј Руси. „Двечки ќе стигнат ли?“ Но пред да избереме лубеници, Елисеј ме моли да му ја донесам виндјакната што ја заборавил во кабината на камионот. Тој вели „винтјага“ или „винтијага“. Ми го дава клучот од вратата на камионот. Тоа ми е чудно. Не можам да се сетам кој возеше. Зар ние не бевме качени на каросеријата? Гледам преку едното рамо, гледам преку другото, но не гледам шофер. Не го гледам ни камионот. Можеби си заминал? Или сме се загубиле во полето, кое е сега испресечено со патишта со „бајá сáобраќај“, како што рече Елисеј. И тоа е мошне чудно.

Најпосле го здогледувам новото комбе на Елисеј. Можеби е таму виндјакната? Зад воланот седи една жена што личи на сестра му на Елисеј. Од уличниот продавач купува една книга на руски. Овој ѝ го чита „Писмото до мајката“ од Сергеј Есенин. Нејзе песната ѝ се допаѓа, но смета дека и таа би можела да напише таква кога би била пијаница што не се прибира дома, како поетот. Ја

прашувам за виндјакната на Елисеј. „А што ти е тебе тој?“ вели таа и мене нејзиното прашање ми е чудно, зашто жената многу личи на сестрата на Елисеј; не би можел да се опкладам дека не е таа. „Или, што си му ти?“ сега таа го преформулира своето прашање. Јас пак не знам што да кажам. „А каде е тој?“ вели најпосле жената. „Еве го клучот од комбето“, вела и ѝ го подавам клучот од камионот што ми го даде Елисеј. Клучот има еден единствен истенчен заб, како игличка; мошне се разликува од клучот што ми го даде Елисеј. Можеби е овој навистина од комбето? Жената тоа изгледа го потврдува. „Клучот е тука“, вели строго, „но него го нема – каде е тој?“ Не се осмелувам да кажам дека Елисеј чека, зашто знам оти, ако кажам, ќе уследи ново прашање, „каде чека“, а ако кажам дека чека на полето, таа ќе рече: „Кое поле?“ а јас нема да можам да одговорам. Затоа го свртувам разговорот. „Дојдовме по лубеници“, вела. „Лубеници?“ се чуди таа. „Какви лубеници? Гледаш ли ти тука некаде лубеници?“ Таа покажува на задното седиште, каде што е стуткана виндјакната, и вели дека можам да ја земам.

Се враќам, сам, во полето. Според врволицата од луѓе и коли, а и според околните згради, гледам дека ненадејно сум префрлен на плоштадот на еден град, кој некогаш беше мал, а сега станал голем. Размислувам каде го снемало мојот пријател. Веројатно се засолнил во некое ателје, мислам, знаејќи го како голем љубител на уметноста и како човек кој познава многу луѓе, па така и сликари. Се упатувам кон поткровјето што е во близина; тоа е единственото ателје каде што сме наминувале заедно, Елисеј и јас. Сликарот не може да те погоди така да се препознаеш на сликата. Тој цел век слика едно езеро кое исто не може да се пре-

---

познае, освен по корабите. Го прашувам дали тоа утро наминал Елисеј. Сликарот долго размислува со сува четка во раката. „Недостига еден кревет“, вели најпосле наместо одговор, „тука пред пултот.“ И тој реди книги за да направи кревет за Елисеј Руси.

НА ПАТОТ КОН ЛОЗЈЕТО

На патот кон лозјето наидувам на ѓубре и куќарки во долот што еден ден бездруго ќе ги однесе некој порој. Бесчувствен предел, кој не предизвикува никаква возбуда во градите. Еден човек, за кого немам ни трпение ни разбирање, ја души пролетта како загар, небаре тој е оној за кого расцветале црешите. Бесрамно изјавува дека оттука јасно ги слуша брановите на Атлантикот, отаде ридот.

Најмалку што очекував од еден таков тип беше да ни биде аргатин и токму тој да го копа нашето лозје. Баба ми, дури, му донесе ручек во две војнички канчиња, кое тој бргу ги излапа не вадејќи ја шапката од главата.

На враќање, на патот наоѓам едно мало, сосема младо желче со мек и сè уште неоформен оклоп. Оклопот е помал од желката и нејзиното тело испливува од несигурната рожена куќарка на сите страни; личи на палто со скусени ракави на момче што пораснало преку ноќта. Желката има умни, свесни очи со кои ме гледа нажалено. Ја оставам зад свиокот, пред влезот во еѓупското маало, заедно со едно столче со потпирка што џангори како да е ламаринено. Тоа многу ми се допаѓа и ме

потсетува на оној волшебен свет од мали куќарки и со мала покуќнина што делумно им припаѓа на бајките. Аргатинот ме прашува нема ли да се искрши столчето што така го влечам, а јас велеам „нема“ токму во моментот кога го оставам покрај желчето. Се надевам дека некој од соседните куќи ќе го нарани голото желче и дека нема да му го украде столчето.

НАВИВАЧИ И НАВИВАЧКИ ГРУПИ

Се чудеше што има луѓе кои гледаат филмови. Уште позачуден беше од љубителите на спортот. Навивачите за него беа обични разбојници кои, кога-тогаш, ќе го запалат светот. Не можеше да сфати една работа: како некој се осмелува да отиде на *дербијо* (не било важно кое, зашто секој град имал свое дерби). За него тој настан беше поврзан со смртни закани.

Еднаш спроти градското дерби тој доживеа трајна траума; седум месеци носеше преврска на главата, а психата му остана крајно вознемирена од она што го виде. Тој ни мртов не би поминал покрај стадионот ни пред ни по дербито, но тој ден меморијата го излажа: ги измеша делниците и празниците, па го изуми настанот. Се најде, со спачекот, покрај стадионот токму на денот на дербито; за среќа, утакмицата веќе беше почнала, па околу стадионот можеа да се видат само мали глутници навивачи, кои не успеале да купат влезници или бесплатно да се протнат во арената.

Тој доаѓаше по еден стар меѓуградски пат (сега претворен во улица) и, кога сфати каква грешка направил, не се осмели да продолжи напред кон вториот по големина плоштад на градот, зашто

веруваше дека таму ќе се соберат оние што ќе тепаат и оние што ќе бидат тепани на дербито, за таму и меѓусебно малку да се степаат и испотепаат, а патем да го демолираат и градот, па, на првото згодно место реши полукружно да го сврти спалето, па да бега околу-наоколу преку ридиштата, за да фати што подалеку на запад, иако ни тоа не беше лесно, зашто навивачите често ги блокираа улиците и раскрсниците дури до првите села.

И така, додека во главата го вртеше планот на градот, барајќи згоден премин од таа опасна зона во некоја друга, помалку опасна, патот му го препречи службено лице кое му нареди да се паркира на зелената површина. Тој не знаеше каков кабает направил, но важно знаеше дека не е пијан (зашто никогаш не пиеше), дека не минал на црвено и дека не носи пендрек покрај револверот, па затоа релативно арогантно ја извади бараната документација и само изви веѓи, без да прозбори збор, зашто тој не ги фермаше органите на редот, како и сите други лица без основно образование. Но колку само се зачуди кога полицаецот го препозна како комишја од населбата под опашот на ѓаволот, па посака да разврзе со него муабет за некои комунални проблеми.

Невниманието на вардачот на редот, штом видео дека повеќе не се под власта на неговата палка, го искористија гневните навивачи. Почнаа да пеат забранети песни и првин да го оштетуваат, а потоа и да го уриваат народниот имот. Тогаш тој, мразачот на дербито, застанат покрај паркираното спале, виде глетка од која до ден-денешен му се ежави секое влакно на кожата. Погледот му заста на на еден човек-навивач од провинција, дојденик од краините, кој доцкан стигнал на утакмица. Со

карта в рака, навивачот чукаше на железната врата, забраден со знаме, но никој не му отвораше, ниту му обрнуваше внимание. Навивачот чукаше како споулавен, чукаше, пцуеше и плачеше. Штом виде дека никој не му отвора, се оддалечи дваесетина метри и, без да ја симне навивачката капа, со наведната глава, како овен, потрча кон железната порта. Удри во неа со сета сила пред очите на собраните – несреќни како и тој, останати пред вратата – а черепот му пукна: под навивачката капа цвркна крв. Крвта цвркна горе кон трибините, а мозокот му се истури по тротоарот.

Страшната глетка разбуди во неволниот свидетел силен страв. Го уплаши човекот што не знаеше за уплав. Еден шрапнел од черепот на навивачот го удри в чело и му ја расече ќелавата глава од веѓата лева до десното уво. Тој го остави полицаецот од населбата недоискажан во неговите мисли за комуналните проблеми, та удри да бега и не престана со бегањето сè додека не добега до вториот по големина плоштад на градот, а таму се скри во една дупка каде што власта беше направила сончев саат, макар што на небото немаше сонце. Се тресеше како лист од она што го виде дури до утрото, сè уште непреврзан, иако му цвркаше крв; ирационалноста на светот, а особено на навивачките групи, ги потврдија неговите сомненија дека на светот му нема спас.

НАДВОРЕШНО – ВНАТРЕШНО

Животот се вградува во надворешниот свет во иста мера во која светот го подјадува животот. „Средбата“ е моментот кога ниту можеме нешто да дадеме ниту пак нешто да ни биде земено: течноста во сатовите е израмнета – духовните и физичките својства се ставени во состојба на недопирливост – и ние сме истовремено нигде и сегде, ништо и сè.

НАМЕСТО СПОМЕНИК

Гробот на детето е во подрумот, но сè уште нема споменик. Неговото исчезнување треба да се одбележи како што доликува, со голем надгробен споменик, но од некоја причина тоа не е сторено. Можеби не било можно да се снесат мермерните блокови таму каде што требало, во длабочината на земјата. Тогаш мајсторот понудил поскромно решение, наместо споменик да се стави исечениот врв на елката што таткото некогаш ја набрал во гората, за да го зарадува детето за Нова година. Некогашната елка сега станала обичен стап, на чиј врв сè уште стоела како украс една црвена топка, така што личеше и на жезол; но, ако се додаде една попречна гранка, резонирал мајсторот, стапот лесно можел да стане крст. Тоа претставувало некакво решение, но замената за споменикот била толку скромна, дури и за најскромните околности, што на родителите им се стегнало срцето. Замислувале каде би можело да се стави венец, и дошле до заклучок дека единственото решение ќе биде за самото суво стебленце да врзат букет полски цвеќиња.

И дури во тој момент им дошло до свеста што всушност им се случило. Додека биле зафатени со уредувањето на гробот, автоматските движења им

помогнале малку да ја забораваат болката, но сега страшната вистина пак испливала од длабочините и ги погодила со сета силина. Им останала само таа мала и несигурна надеж, дека тоа што им се случило можеби не е стварно и дека тие можеби сонуваат. Ги зеле малкуте предмети што останале зад детето, меѓу другите и неговата четкичка за заби, чии влакна биле завиткани во станиол, онака како што правеле кога одеа на одмор. Го одвиткале станиолот и гледале во малата зелена забна четка со дупче на крајот од дршката; влакното тука и таму било изедено, нерамно од долгата употреба. Ја душкале четкичката и од сочуваната плунка пред нив пак се создал ликот на нивното дете, жив, насмеан, ист како некогаш. Детето ги гледало и чекало, погдетвено тој час да појдат на прошетка или на долг летен одмор.

НАРКОЛЕПСИЈА

Еден човек што боледуваше од нарколепсија заспиваше на половина час, така што повеќе беше отсутен одошто присутен. Одамна веќе не му даваа да вози, никаде не го пуштаа сам, а ни за работа не беше. Само си спиеше, но кога ќе се разбудеше, си беше расонет како и да не спиел и си беше како и сите други луѓе.

Но тој ден се случи нешто необично. Кога човекот во еден момент се разбуди, се виде дека повеќе не е жив. Како што некои умираат на сон, така тој си умре во мигот на своето будење. Поинаку гледаше, никого не познаваше, на ништо не се сеќаваше.

Роднините почнаа да го препеваат.

НАРКОС

Само што стигнав дома, од еден надворешен човек разбрав дека баба ми е добро, но постојано бара цигари (како што порано бараше скони). „Пуши по четири кутии дневно“, загрижено рече надворешниот човек.

„Не е можно! Тоа секако треба да го видам!“

Баба ми лежи во својот кревет во малата соба. Со неа е мајка ми. Со презир одмавнува кога ѝ го споменувам трошокот во врска со цигарите. „Чудо големо, четири илјади месечно“, вели мајка ми со својот цврст, непоколеблив глас. „Нема да ѝ скусам од ништо!“

Ги облекува хулахопките на голо и легнува во креветот, покрај свекрвата; се покрива со нејзино-то ќебе. Во собата е загушливо; мириса на мочка.

Баба ми лежи до сидот и – гледајќи ме заинтересирано со своите итри, ситни, сосема црни очи – пуши во едно кесе (како за инјекции, само поголемо), занесено, молкома: вистински наркос!

НАСТАН

Тројца пријатели (од кои едниот сум јас) разговараат на покривот на една зграда; покривот е истовремено и тераса за одмор. Полека одат накај оградата која на местото каде што терасата го допира ѕидот на зградата е значително пониска. Еден од пријателите (не јас) без задршка, без предупредување, без промена на ритамот на одот и без да ја заврши реченицата, природно како да излегува од дома, само го пречекорува ѕидот и се струполува во бездната. Не помнам некогаш да сум бил толку изненаден од нешто. Го гледам телото додека паѓа, го гледам спружено на улицата, го притискам челото врз ѕидот кој на тоа место завршува како оцак, и се чудам што во себе не чувствувам болка сообразна со она што се случи.

НАСТАНОКОТ НА МАГЛАТА

Двајца браќа, од кои едниот е десет години постар од другиот, разговараат додека татко им ги вози во колата.

„Што мислиш, како настанува маглата?“ прашува поголемиот со намера да го научи нешто својот помал брат, а не само така да тепаат време.

Помалиот молчи.

„Знаеш, маглата е кондензација на водна пара“, почнува постариот.

„Еј, каде отиде“, го прекинува таткото. „Од каде знае тој за кондензација? Објасни му според годините.“

„Кога врне дожд, земјата станува мокра“, почнува постариот. „Тоа го знаеш?“

Малиот молчи.

„Кога ќе огрее сонце, водата од земјата почнува да испарува.“

„Објасни му првин што е тоа пара“, вели таткото.

„Кога врие вода во лонец, она што излегува од лонецот – како се вика?“

„А сега те фатив во лага, тоа не е магла“, вели малиот.

„Не е магла, туку пареа. Така исто и земјата испарува. Пареата оди на небото и од неа се создаваат облаци.“

„Облаците не се магла, сега те фатив“, вели малиот.

„Тоа се случува кога е атмосферскиот притисок мал или нормален“, вели поголемиот.

„Само го збунуваш“, вели таткото. „Од каде знае детето што е тоа атмосфера, па уште атмосферски притисок. Објасни му со шишиња.“

„Добро“, поголемиот ја прифаќа сугестијата на таткото. „Ако ставиме едно пластично шише со ладна вода на сонце, шишето ќе се сплеска. Ако ставиме едно пластично шише со топла вода во фрижидер, пак ќе се сплеска. Разликата меѓу топлото и ладното создава притисок. Така е и со мократа земја. Ако е воздухот потопол, пареата ќе се качи на небото и ќе се претвори во облаци. Ако е воздухот поладен, ќе ја притисне пареата над земјата и таа ќе стане магла. Разбра ли сега?“

„Маглата настанува од здивот“, вели помалиот не слушајќи го постариот брат. „Колку луѓе има на светот? Секој ќе дувне и така се прави магла. Сега е ладно и луѓето испуштаат многу здивови.“ Детето малку молчи, па додава: „Разбра ли сега како настанува маглата?“

„А слушна ли ти што помислил глупавиот Август кога видел магла?“ вели постариот.

„Што?“

„Помислил дека маглата настанува од здивот.“

НЕБОТО НАД ДЕЛФТ

Постои ли пат по кој може да се стигне во градот? Таму имам работа; треба да ја дочекам Новата година, така барем се надевам. Отаде познатите камени плоштатчиња и сокаци, го наоѓам своето некогашно собиралиште, каде што и сега бездруго ме чекаат. Пријателите би можеле да се налутат ако слушнат дека сум дошол „дома“, а воопшто не сум се јавил.

Собиралиштето е кафеана; знам дека се наоѓам во самиот центар на градот; тоа е подрум каде што ми помина еден значителен дел од животот. Смештена е, како што сега првпат забележувам, во една тесна и висока градба, чиј најтесен дел личи на тап клун на птица. Од предната страна на градбата постои мрачен цементиран канал каде што се скриени прозорчињата на кафеаната (помали од прозорецот на подрумската соба во која го започнав животот во тој град).

Не ме мачи никакво претчувство дека се наоѓам во минатото, или некоја слична глупост. Деновите на мојата младост одамна поминаа. Ми се чини дека се наоѓам во денешницата, то ест во она што некогаш се подразбираше под тоа. Се сеќавам дека неодамна се појави статија во еден весник –

напишана од еден познат родољуб – во која остро и безмилосно беше нападнато тоа „срамно место, собиралиште на локалниот џган“. Како на сон ми доаѓаат цели реченици од тој напис чиј опис на реалниот свет не можеше да се оспори. Малите прозорци со решетки се затворени и прашливи; скриени во тунелот под нивото на земјата и вака мрачни, посочуваат дека кафеаната не работи или, поточно речено, дека е многу, многу одамна затворена. Па сепак, по извесно време забележувам дека бледожолта светлина се нафатила врз прашина на стаклата, знак дека кафеаната замаскирано работи како собиралиште на луѓе од подземјето.

Ги барам скалите низ кои лакаточно се слегува во подрумот; тоа место би требало да го познавам добро, па сепак е накако туѓо. Ме исполнува истото она двојно чувство од порано: од една страна, скоро присилната потреба да го видам подрумот, а од друга, стравот да не сретнам таму некој познат, зашто во градот имам други обврски (да ја дочекам Новата година, што во мојата глава одекнува како дочек на „новото време“). Во крајна нужда, си велам, ќе испијам со друштвото по една ракија, но во себе знам дека тешко така ќе се искубам, со оглед на мојот лабав карактер и на тоа со кого сè би можело да се сретнам таму. Низ скалите истовремено забрзано слегуваат двајца-тројца во мантили (рација, помислувам заедно со сакатото, грбаво и параплегично човече што истовремено излегува, а кое јас го познавам, зашто е дел од некогашниот инвентар на тоа место). Но од внатрешноста на визбата доаѓа олеснителна воздишка: не станува збор за рација, туку за посета на непознати лица.

Ја отворам вратата зад која, лево и десно, во тесната зачадена просторија гледам тркалезни маси –

повеќе коцкарски одошто кафеански – околу кои седат живописно румени лица, во некоја инверзна, подземна атмосфера на барокна слика. Бегло гледам по масите, но не се ни обидувам некого да препознаам; би можело да се каже дека повеќе слепо трчам низ глетката одошто набљудувам, иако сум свесен дека мене секој лесно може да ме препознае, дури и во случај меѓу посетителите да нема познати. Уште пред да ги изредам сите маси и пред некој да ме викне да седнам, излегувам од подрумот, без да разберам асолно зошто дојдов и зошто заминувам.

Пак сум на истиот пат што води кон градот. Гледам далечни силуети застанати на брегот на пристаништето. Некој што бара пренокевалиште, ме прашува нешто за состојбите во градот. Не знам што да му кажам. Очигледно е дека постои голема несогласност помеѓу убавината на градот што се огледува во водата на пристаништето, надвишен со небо слично на онаа над Делфт, и подрумот-кафеана скриена во неговото срце, собиралиште на месниот цган и моето зборно место.

НЕСТВАРНА УБАВИНА

Ми изгледа нестварна убавината на тоа врвно дело, едно од оние од кои секој ден треба да се прочита барем една реченица, зашто ја враќаат верата и го држат духот високо. Гледано оддалеку, делото личи на пат. Всушност, тоа е пат: одење по патот, трчање по патот, талкање по патот; качување на патот и слегување од патот; одмор покрај патот.

Книгата содржи три дела. Првите два дела се непознати новели од непознати автори (тоа не ветува ништо). Третиот дел ја содржи суштината на самото дело; тој е исто така составен од два дела: едниот покус, а другиот подолг, како стрелките на часовникот. Подолгиот дел од тој трет дел на делото настанал откако била прифатена една грешка. Тоа лесно може да се следи во книгата на местото кога главниот јунак слегува од патот (тогаш текот на приказната нагло забрзува). Јунакот зел преку ред еден пасус, а потоа од тоа направил стилско мајсторство (незабележливо поместување на времето напред-назад). За жал, со тоа се нарушила рамнотежата на подолгиот и на пократкиот дел на третиот дел, односно, фигуративно зборувајќи, на стрелките на часовникот. Со тоа секундите и минутите го забавиле својот тек, но часовите и деновите стреловито летнале напред.

Делото е врвно, навистина, но поради таа техничка грешка неговото време помина уште пред да дојде.

НИЗОК ФУНКЦИОНЕР

Еден низок (по раст, а не по функција) функционер, го загубил имотот на комар. Откако му исфрлиле сè од куќата, газдата му оставил „тала-си“ (струганици) за спиење, една маса и два стола. Жената негова сака да ја задржи и чергата (рочно ткаена), но газдата не се согласува. Тој лично им го мести леглото под масата спроти сидот, за полесно да ја разберат новосоздадената ситуација.

НОЌНА ПОСЕТА

Тоа беше едно безобразно влакнесто суштество што се појави пред мене средноќ и рече: „Јас сум твојата смрт!“

Престрашена, го побарав по телефон. Тогаш тој, ако не лаже (зашто кај него сè е литература), ми раскажа дека во истото време нему му дошла Дамата со црна наметка: кога ги раширила полите (како што го прават тоа егзибиционистите, кога сакаат да ги покажат своите гениталии), видел глетка од која се следил: празни, неиспишани страници на една книга – книга која никогаш нема да ја напише.

Тогаш разбрав што е тоа книжевна суета: мојата смрт била влакнест мајмун, а неговата – мојата нераскажана приказна.

НОЌНА ПОТРАГА

Дејството се вртеше околу потрагата по една кола, то ест по местото каде што таа била паркирана. Последниот паркинг на кој можев да се сетам беше помеѓу две возила покрај тротоарот (менталната слика на тркалото потпрено на работ од тротоарот ми беше жива во главата). Но сега таму ја немаше колата, а го немаше ни самото место. Мислам дека ни градот не беше тој. Моето вртилиште постојано се менуваше, така што еднаш живеев во стан во повеќекатница, другпат ми се појавуваше сликата на едно убаво осветлено основно училиште со двор, итн.

Колата сосе местото за паркирање ги барав повеќе пати во текот на ноќта, тргнувајќи во потрага секогаш од друга кота. Потрагата ме одведе во многу улици кои содржеа податоци (поврзани со моето сеќавање) за некои поранешни паркирања, кои се измешаа со она што ми требаше, така што, колку што повеќе барав, сè повеќе се оддалечував и од она што го барав и од местото каде што сум го оставил бараниот предмет. Ми се чини дека притоа доминираше сликата на каскадниот двор на основното училиште, каде што технички не беше можно да се паркира кола.

Враќајќи се од потрагата, секогаш ќе се најдев на друго место, најчесто во станот во повеќекатницата, каде што изгледа живеев сам. Мислам дека неколку пати ме разбуди мајка ми, што беше мошне чудно, зашто местото од каде што таа доаѓаше беше многу оддалечено од собата. Таа соба, од своја страна, беше осветлена со стивната ламба скриена зад мебелот; наоколу имаше рафтови со книги (книгите ме прогонуваа насекаде, од нив, очигледно, нема ослободувачка), како и безброј дреболии купени низ цел свет. Прашањето каде сум можел да ја оставам колата стана светско прашање – се разгледуваше на конгреси и симпозиуми по континентите.

Во текот на многу вечери, во потрагата ми се придружија и некои типови од зградата, со зулуфи нестрижени од XVII век, а меѓу нив и еден тип со свеќа, веројатно домар. Низ главата како филмски ленти ми се вртеа околните улици и места каде што сум можел да ја оставам колата, но патот до тие места беше трносан како во бајката за Трно-рушка. Од друга страна, немав сознание дека тука можеби сум дошол без кола, со друг превоз или пеш. За пеш мислам дека беше многу далеку да се стигне, зашто патот од местото на поаѓањето не се доодуваше.

Неверојатноста на ноќните авантури беше до-толку поголема што сликите личеа на прошетка по улиците, а не на потрага по кола загубена на маѓепсан паркинг. И така таа потрага траеше сè додека тие слики не се измешаа со сликите на сè повеќе и повеќе поранешни улици, тротоари и паркинзи, со што се поставуваше основното прашање, со кое и почна целата бркотница – дали сум јас воопшто жив, штом не можам да ги воспоста-

вам координатите на познатиот свет и штом не умеам да одговорам на тоа глупаво, но елементарно прашање, каде сум се паркирал пред да влезам во овој лавиринт? Бев мошне увилен од сето тоа, плашејќи се да не ја видам светлината што подлизува под прагот на последната врата, зад која се наоѓа оној последниот паркинг, што сега-засега нема нужда да го споменуваме.

Њ

ЊУЈОРК ТАЈМС

Некогаш, во време на ајдуците и комитите, кога нашата земја ја немало на географските карти, „Њујорк тајмс“ редовно објавувал статии за случувањата во Македонија. Сега, откако станавме држава, „Њујорк тајмс“ повеќе не ја споменува Македонија.

На што се должи тоа? На тоа што сега нема кој да нè дели или на тоа што сега нема што да се дели?

О

ОБОЖАВАТЕЛКА

Една постара жена, обожавателка, ги следи низ цел свет драмските успеси на саканиот автор. Со себе води група навијачи, како да е водач на фудбалски фанови, а не љубител на театар.

Авторот се согласува со нејзината забелешка за последната претстава, дека драмата е премногу црна за некој што толку верно го придружува насекаде. Фановите не знаат ништо за тајните мисли на авторот и на обожавателката, која е нивен финансиер. Тие сложено се насмевнуваат, сите до еден како еден, и ја проверуваат својата опрема за навивање. Димните бомби, се разбира, во театрите се забранети, впрочем како и на стадионите, но понекоја петарда сепак може да пукне пред нозете на разиграните актери.

„Моите луѓе те следеле, те следат и ќе те следат до гроба“, вели обожавателката.

„Ех да имав таква поддршка кога ги правев првите чекори“, воздивнува драмскиот автор, „сега со мене немаше да се зборува!“

ОБРАТЕН ТЕК

Крајо̄ӣ

Враќање дома по завршената генерална проба. „Како ќе изгледате на премиера вака пијани и испотени?“ вели мојата сопруга која седи на крајот од ходникот, стуткана, подвиена, прекршена, замотана во крпи и шалови, „целата салганлива и сфатена“.

Средина̄ӣа

Работа со артистите, пред сè. Само во еден единствен момент, помислувам, со трема, на себе (станувам свесен дека настанот има врска и со мене).

Почей̄око̄ӣ

На ѕидот како на кожа пишувам со ноктот крстови. На сите им ставам на знаење дека никому нема да му го простам однесувањето кон мајка ми на која ѝ забраниле да дојде на премиера.

ОКОВАНА КНИГА

Имаше една книга со тврд повез што ја криеше тајната на она што се случи во собата. Собата личеше на жива клетка. Откако во неа се случи злосторство, беше запечатена од страна на полицијата. Како сомнителен се водеше читателот што не успеал да ја дочита книгата, а се криел зад иницијали, зашто бил малолетен. Местото до каде што се стигнало со читањето на книгата било обележано на специјален начин, мошне тежок да се опише. Се сметаше дека книгата е *заузгана*. Таа имаше две специјално изработени штички кои, од едната и другата страна, како со менгеме ја фиксираа на определено место. Но, бидејќи истовремено постоеше и лента за обележување на страниците, овие дрвени узенгии беа речиси излишни, а истовремено и несогласни со убавината на таа единствена книга.

Книгата го привлекуваше општото внимание на луѓето; секој сакаше да ја грабне; стануваше збор за редок примерок, можеби уникат. „Зошто да не биде моја?“ си велел (така се претпоставува) секој во себеси. Истрагата несомнено ќе заврши со апсењето на оној што, скриен зад иницијалите, не ја дочитал книгата; во тој случај, таа нему повеќе нема да му биде од никаква корист. Кол-

ку и да ја читал внимателно во изминатите времиња, ексцентричниот начин на кој ја обележал односно *зауздал*, јасно кажуваше дека не ни сакал да ја дочита.

Некој близок до книгата ме наговара да го ослободам четивото од узенгиите, да ги фрлам штичките и да ја „грабнам“ драгоцената книга откако ќе ја скинам и цитнам дури и картонската кутија во која првобитно била спакувана. Книгата не е ни стварна ни нестварна. Има автор. Но на корицата, под името на авторот, не можам да го прочитам насловот на делото. Гледам само дека е од една ликовно скромна едиција, што е мошне чудно за вакво луксузно издание. Книгата е обележана (дотоаму се стасало со читањето) на поглавјето *Fiat iustitia*. Иако во мене постои свест за можните последици, сепак ја „грабам“ книгата како невеста од ќелијата-соба и ја носам на слобода. Дури кога ќе се оддалечам малку, сфаќам колку невнимателно сум постапил. Собата беше запечатена, а пред тоа беше прегледана и од полицијата. Книгата сигурно била регистрирана како еден од доказите за злосторството што се случило во собата, или барем како дел од инвентарот. Полицијата ќе ја побара, а нејзиното отсуство ќе ги упати на мене. Тоа, од обичен ослободувач на една книга, ќе ме претвори во сомнителен соучесник во злосторството. Зошто да се изложувам на толкав ризик? Сите гледаат дека работата се комплицира, па дури и оној, близок до книгата, што ме наговори да ја грабнам, сега ме советува да ја вратам дома во нејзината соба.

„Да“, велат сите, „книгата треба да се врати на местото на злосторството.“

ОНОЈ СВЕТ

Згаснувам во мракот кој е сè поцелосен, сè погуст, но и понатаму сум свесен. Со мене можеби има уште некој. Не знам кој е, но на почетокот изгледа дека сум поврзан со него. Потоа е тоа само одгласот на моите зборови, на мојата мисла.

Станува сè поладно. Помислувам на тоа дали утре ќе биде потопло. „Утре, кога ќе огрее сонцето.“ Одеднаш, станувам свесен дека овде нема „утре“, дека овде не изгрева никакво сонце. Јас сум изместен од познатиот простор; не постои тука ни времето во вистинска смисла на зборот. Но постои траењето, бесконечното траење како вечна мака. Ми се враќа во свеста она старо, болно чувство за една негативна бесконечност. Тоа што постојам како свест не ми изгледа утешно. Свеста е налик на стражар што ме чува во мракот, она што ја создава рамката на вечната мака. Ова не е постоење, туку само свест дека во една невидлива, мрачна, ладна вечност мене ќе ме нема никогаш повеќе.

Потоа темницата се разбиструва, се расенува. Се наоѓам некаде далеку од светот, во инаков, стивнат и самрачен простор кој личи на испустен и сиромашен град на духовите, чии градби и улици немаат

цврсти облици. Тука е сè некако разградено, разлеано, сиво. Само одвреме-навреме се појавуваат слики од стариот свет (парк, цветен круг со жива биста), како соништа.

По уредениот простор, меѓу шарените цвеќиња, спокојно шета еден човек чија биста се наоѓа токму на тоа место. Тој е жив споменик во таа мала тркалезна градина. Едно црномурно дете во куси панталони стои на работ од кругот: не смее да влезе внатре, а и човекот-биста го предупредува дека е забрането „да се гази тревата“. Човекот-биста притоа самоуверено се смее, а потоа го зема детето за рака и го води низ самрачниот град, за да го остави во некое училиште каде што ќе ја научи мудроста на живејачката.

Можеби ни тука не е сè изгубено. Постои можност да се запише факултет, да се учи. Знаењата и вештините донесени со себе се, меѓутоа, мизерни и недоволни. Основното чувство е дека во текот на животот многу се пропуштило, а тука малку може да се поправи. Не само јас туку речиси сите се свесни дека ништо не направиле од она што го планирале. Главните дела, оставени за крај, останале незавршени, па дури и незапочнати.

Сепак, јас кројам планови како тука, во смртта, да ја напишам најважната книга на својот живот. Тоа не е невозможно, но овде нема никакви средства за пишување ниту пак има на што да се напише. Книгата може да се изгребе со ноктите на земјата (додека не дувне ветар), или на некое стебло (за што треба да си мачка) или врз сопствената кожа. Но дури и да се напише нешто, останува проблемот како напишаното да се проследи до светот. Јас таму се оддалечив од луѓето, како

оттука да им се приближам? Постои ли пат до нив, можно ли е последното искуство на својот живот – кога животот веќе го нема – да се сподели со друг?

ОСВЕТЛЕНИ АКВАРИУМИ

Пред семафорот, одеднаш ме поразува бесмислата на нашата ситуација; таа поминува, јас ја гледам како се оддалечува. Дали да ѝ се јавам, сепак? Ја допирам одзади, некако несмасно, по главата; таа не се обзира. Потоа ја сопирам; ја прегрнувам. Таа ме гледа, долго, прекорно, потоа срамежливо ја ведне главата; се чини дека ќе заплаче. Како сум можел да ја оставам толку долго сама?

Потоа атмосферата вчас се менува. Штом се помиривме, таа би сакала веднаш да го реорганизира мојот живот. Наутро, значи, пак ќе почне да ми донесува појадок? А од вечерва спијам кај неа. „Не“, велем јас, „извесно време нека остане по старото, дома имам болна мајка, не би можел да ја оставам.“ Ѓ ветувам дека ќе се гледаме во текот на денот; ќе лунсаме, велем, ваму-таму (иако во себе знам дека тоа се само празни зборови).

Кога жена ми разбрала дека сме се помириле, и таа си ја прави сметката: „Значи, илјада марки помалку, секој месец?“

Ни ситуацијата во светот не е сјајна. Насекаде беснеат војни. Јавните установи работат само ноќе; личат на осветлени аквариуми.

ОСТАВЕНА КНИГА

Пред да тргнам на пат, сум оставил на улица нешто драгоцено (книга, што друго, но одозгора сум ставил и мал чамец од хартија, од оние што цел век ти ги правев, а ти ги чуваше во мала дрвена кутија).

Откако се заврши патувањето, пред куќата, во градот од каде што тргнав и каде што никогаш не се вратив, започнав разговор со некои девојки на актуелни теми, при што една од темите беше и времето. „Кое време“, рече ти, „времето кога ги правеше хартиените чамци или времето кога тие отпловија?“

Девојките исто така знаеја нешто за оставената книга. Едната од нив нескриено ѝ се восхитуваше уште пред да тргнам на пат. Таа влегуваше и во куќата; мислам дека го познаваше секое катче во кое сум живеал, а луѓето од нашето опкружување, па и ти, веруваа дека ни е потстанарка.

Не се сеќавам дали го најдов драгоцениот предмет (книгата?) оставен на улицата. Чамците одамна беа отпловиле, но јас сè уште ти ги правев, а ти сè уште ги собираше и ги чуваше.

ОХОЛ-ОХОЛОСТ

Според Писмото, најлошата човечка особина е онаа што Србите ја викаат *охолосѝ*. Меѓутоа, и покрај толкавата важност, во повеќето јазици нема соодветен, јасен и немаркиран збор за таа појава. Во англискиот јазик, на пример, секој збор има просечно десетина значења, за *охолосѝ* има десетина различни примери, па сепак ниту еден од нив не е доминантен. Во словенските јазици, би се рекло, основниот матричен збор е *џорд*, но *џорд*, и на стариот словенски како и на модерниот руски, значи – *џрд*. Грдоста на особината со текот на времето се прелеала преку стариот калев калап, но без да успее да ја промени старата форма, а камоли суштината. Во таа смисла, зборот *охол* им служи на чест на Србите, какви и да биле.

На македонски за *охол* постојат три збора: *дигноглав*, *џорд*, *надуен*. Дигноглав е најприближен на *охол*, но тоа исто не е доминантен и недвосмислен збор, како што е зборот *уџро* за утро или зборот *уџре* за утре. Надуен исто не го покрива потребното значење. Таков е случајот и со горд-гордост. *Горд* може да биде и *дигноглав* (*охол*), но и *досѝоинсѝвен*, *вообразен*, *самољубив*, *надуен*, итн.

Зошто е тоа важно?

Па важно е. Штом за најлошата човечка особина нема доминантен збор, таа особина лесно може да се прикрие.

Кого го засега тоа?

Па, би можело да го засегне секого. Ако дигноглавоста „глава кине“, како што може да се слушне, што да се каже за зборот скриен зад тој збор што „кине глави“, туѓи биле или свои?

II

ПАРАНОЈА

Поетот му потпишува книга на еден колега, а на вториот присутен колега му објаснува дека нему ќе ми ја потпише другпат, зашто не знаел дека ќе се сретнат. Патем кажува дека почнал да се занимава со приватно издаваштво, во што полагал големи надежи.

„Но од каде тука тој кодош?“ вели одеднаш на половина реченица за еден трет колега. Како само дознал дека е тука, бездруго го следел, со намера да му ја растури, а можеби и да му ја преземе работата? Колегите го тешат, но тој ниту може, а ниту сака да се утеша. Им ја раскажува приказната за двете сестри што паднале како жртви на кодошот и на неговата кодошка организација. Далече два големи стана за еден мал, зашто ги прогонувале пензионирани полицајци; едната прво ја одвоиле од мажот, а сега обете ги набљудуваат со тв-очи од таванот на новото живеалиште, прво туркајќи ги во параноја, а потоа користејќи ја паранојата за да им го грабнат и малото станче.

„А каква врска имаат полицајците со поетите?“ прашува оној со потпишаната книга.

„Е како каква“, вели параноикот, „како што полицајците патролираат по улиците, така поети-

те-кодоши патролираат по човечките души и демнат да им ги грабнат становите, парите и работните места. Полицајците се само извршители.“

ПАТНИК НИЗ ВРЕМЕТО

Се собрале лица од некои поранешни, веќе изврвени и прегазени времиња. По сè изгледа, го чекаат токму него. Сите предена ги вапцале, само тој им останал кусо. Штом се појави, шират раце, цагорат гласно, бараат од него поголема „спонтаност“. Тој знае што подразбираат под тоа: сакаат да биде несериозен како некогаш; очекуваат да ја игра истата онаа улога на клоун што ја играл додека живееле заедно во поранешниот свет.

Не, не се во прашање некои историски личности што се собрале да го дочекаат како прв, а можеби и последен патник низ времето. Во прашање се обични луѓе, па и од обични пообични. Повеќето од нив, дури, изгледаат нетокму. „Не би ме зачутило ако е тоа некој собир на луѓи“, вели тој гласно, строг строгосан меѓу тој луд свет каде што го фрлила временската машина.

ПЕНЕТРАЦИЈА

Длабока пенетрација, кога околното ткиво ритмично го прифаќа и полека го вовлекува во краишта од каде што нема враќање. Истовремено, ветрот удира и го кине платот на платното. Лице во лице со смртта. Ја гледаш нежно во очите и ѝ велиш: „Сега знам како се отклучува портата на рајот – кога ќе се допре крајот!“ „Да“, вели таа веќе соземена, „но гледај да не ти испадне клучот!“

ПЕРСПЕКТИВА

„Не е можно делото на еден уметник да содржи толку јасни пораки, а кај авторот да не постои свест за тоа.“

Ниту многу убеден во тоа што го кажувам ниту со сериозен сомнеж кон кажаното, зборувам на таа тема додека поминувам од големата јавна зграда (музеј или катедрална црква) во една приватна куќа. До тој момент со мене, наспоредно, оди еден постар естетичар со традиционални сфаќања со своите придружници.

Уште додека одев низ халата со колонади, па сè до моментот кога веќе излегував низ големата порта на катедралата, мислев на Веласкез и на Пикасо, во врска со важноста на јасно формулираната мисла, и на Греко, во врска со некои прашања за перспективата. Се подготвував, дури, да одржам предавање на една излитена и одамна потрошена тема за малите инфантки, но во тоа ме прекина постариот естетичар и јас се откажав од намерата. Во часот кога ја напуштив катедралата (која можеби беше музеј), мислата и зборот ми беа сосредоточени на перспективата.

Ме интересираше „горната точка на гледање“, не онаа на Дали (фотографија), на Мантења (лег-

ната вертикала) или на Ел Греко (перманентно успение), туку на еден сосема непознат сликар, кај кого горната линија на перспективата се спојуваше со долната, така што од сликата остануваа само две црти, едната подолга легната врз другата покуса, така што двете заедно, сплотени, го доловуваа изгледот на катедралата, што сликата инаку требало да го сугерира.

Кога веќе се префрлив во куќата на спротивната страна, таа тема не беше повеќе актуелна, ниту пак тука беа дотогашните луѓе, естетичарот и неговата дружба. Место нив, главни ролји во понатамошниот тек на настаните водеа една млада жена, еден постар човек (нејзин татко, свекор или старател) и еден пијан човек (маж на жената, инаку уметникот што ја открил таа единствена новина, спојувањето на горната и долната гледна точка на перспективата). Тоа ново сфаќање, меѓутоа, од кое зависеше односот меѓу небесните и земните појави, во тој момент не се споменуваше.

Сега беше актуелно само пијанството на мажот (човекот, уметникот) и како тој да се нахрани. Со тоа раководеше постариот човек (таткото, итн.) кој ми побара (без да ги именува) пченкарни трошки за да ги надроби во млекото на уметникот. Јас ја донесов бараната храна во едно платнено кесе и ѝ ја дадов на жената. „Веќе е иситнета“, рече младата жена, мислејќи на пченката, па веднаш му подаде на постариот господин (нејзин свекор итн.) една шолја полна со врело млеко. Постариот човек забележа дека повеќе би одговарала чинија, зашто трошките бабреле, но сепак ја зеде шолјата. Јас ставив пченкарни трошки во шолјата, жената ги мешаше, а тие навистина веднаш бабреа.

„Уште“, неколкупати рече постариот човек, иако беше јасно дека повеќе нема место и дека млекото е речиси исцицано од пченката, а таа самата набабрена како да стоела со саати во топла рерна.

И тогаш постариот човек почна внимателно да го храни пијаниот човек уметник (можеби негов син) како од тоа на обајцата да им зависи животот. Оној што ја донесе храната (јас) и онаа што ја прими (од мене) имаа брз сексуален однос. Тогаш се создаде таа заедничка мисла во која бевме вклучени сите, секој на инаков начин, која неизменично се дооформуваше и се расенуваше пред нас: знае ли за тоа, и колку знае, ако знае, пијаниот маж (уметникот), зашто таткото (или тестот) тоа секако го знаеше, но не знаеше дали другите знаат дека тој знае, додека жената (прељубничката, што ја подготви шолјата со млеко) и човекот што ја донесе храната (јас) се прашуваа каква е нивната перспектива (можност) нивните две црти (едната подолга горна и другата покуса долна) да се спојат уште еднаш, без оглед дали ќе види свесниот (таткото, свекрот) или нема да види оној во пијана состојба (мажот), вистинскиот креатор на перспективата што го овозможуваше сплотувањето на земниот и небесниот план.

ПЕСОЧНА ПЛАЖА СО АПОЛОНИ

Животот се одвиваше на една голема песочна плажа. Таа личеше на море од песок; но никаде не се гледаше морето ниту некоја друга вода. Небаре песокта ги олицетворуваше и животот и времето.

Жената, сепак, ја прифати таа неформална и опуштената летна атмосфера со лимонади и големи еспресо-кафиња со коцки мраз и сламки. Но во длабочината на душата, просто самата го спотнуваше сопствениот страв како загасен оган: „Каде е водата? Што станало со децата?“

Сепак, не постоеше свест за некаква вистинска загрозеност. Секој ја прифаќаше нормалноста на ситуацијата, но нејзе плажата сепак ѝ изгледаше малку откачено. Тоа е, сепак, чудно, нели: постои плажа, а нема вода. Испаѓа дека луѓето треба да се тријат со песок место да се капат во морето.

Тргна понатаму, да види што крие далечината или што се наоѓа зад морето. Наиде на брег, на песочна дина. Тоа мошне ја изненади, како сликата на песочното возвишение да нема никаква врска со пустината. Наредени по сртот на песочниот брег стоеја еден до друг педесетина прамажи. Таа не знаеше од каде ѝ дојде таа мисла, но со сигурност знаеше дека станува збор токму за

йрамажи. Таа, исто така, однекаде знаеше дека тие се појавуваат еднаш во сто години, и тоа без некоја друга причина освен молкома да ја покажат својата надмоќ наспрема модерната цивилизација и да потсетат дека песокта е постара од оние што доаѓаат да ја газат и да се играат во неа.

Мажите од песочниот брег беа млади, стројни и сосема голи, но без машки обележја меѓу нозете. Наместо нив, како умножени сребренолаки Аполони, во рацете држеа лакови и стрели. Во еден момент, тие ги кренаа лаковите, ги ставија стрелите и ги пуштија кон далечината. Сè што имаа да кажат, беше речено не толку со самиот чин на пуштањето на стрелите колку со вретенестиот звук што тие го создаваа во летот, звук сличен на музика со која се воспоставува природниот тек на нештата и се дошепнуваат тајните знаења, а воедно и се покажува кои се вистинските неимари на светот.

ПЕСОЧНИЦИ

Кога веќе ја започнавме темата за забравените нешта, да го кажам и ова. Не верувам дека некој избројал толку зрна песок како мене. Иако Киш и Гузел напишале книги со ист наслов, *Песочник*, едниот во проза другиот во стихови, јас им ставам матка и на двајцата, барем кога се во прашање изброените песочни дини. Но, тоа се претпоставки. Разговорот се водеше околу нешто друго.

„Откако животот помина“, така некако одсвојуваат зборовите за она што била темата, но недоволно разработена и оставена во вид на незавршена реченица. *Ой како живојој помина*. Откако животот помина, а што после? Или треба да се каже обратно: што пред?

Мудреците рекоа дека во „долниот дел“ на песочниот саат требало да се бара решението. Но, како тоа да се сфати? Дека треба да се избројат зрната што истекле од горниот дел? До кога тоа броење? Нели веќе реков дека зрната се изброени и внесени во тефтерот?

Не се сеќавам дали некој го спомена пишувањето, но не верувам; во прашање беше нешто поважно. Мигновено се сетив дека се оддалечив од луѓето, дека ги отфрлив (а што останува на све-

тот кога ќе се направи тоа?). Се тешев дека тоа можеби не е сосема точно.

Се појавија некои мили лица, носачи на понаци. Мајка ми со својата неисцрпна енергија, со насмевка ми вели дека нешто „ја мушка под лажичката“. „Да не се разболиш сега“, велем јас. Има само уште неколку дена пред заминување, па да ни се расипе расположението!

Пишувам нешто. Пишувањето го завршувам со прашање што си го поставувам: да не сум можеби веќе мртов?

Ете какви се патиштата на сонот, додека те држи. Умрен да го сонуваш животот што самиот си го скусил, по углед на прадедото Шекспир.

Тоа го врати разговорот на песочните зрна. Двајцата мажи, сериозни писатели, не обрнуваат внимание на несериозната тема. Време е да се отвори уште едно шише вино.

ПЛАНЕТАРНО БРАНУВАЊЕ

Светот беше пребликнат од бои. Кога ќе се каже дека нешто се „бања во бои“, не се мисли дека е „бојосано“, туку дека е освежено, обновено и преобразено, дека секоја боја му е исчистена и ласната во толкава мера што изгледа како нова. Таквото „нешто“ личи на млада убава девојка тукушто излезена од бања. Токму таков беше и светот.

Чувството на таквата „обоеност“ е едно речиси неискажливо чувство; но неискажливоста е „не-реализиран пејзаж“ чие непостоење никого не го интересира. Густината и длабочината на „обоеноста“ за која станува збор личеше на оние глетки од сон кои, додека сонуваме, имаат волшебно и зашеметувачко дејство на сетилата, но чија магија со будењето може да ни заличи и на некое глупаво патување околу светот во шарен балон. Па сепак, додека тоа „патување“ трае и додека го гледаме она што во тој момент може да се види, впечатокот е инаков. Не, дури не станува збор за впечаток, туку за целосно доживување, за дишење на онаа стварност која ни е обично недостапна.

Валањето, колку што можеше да се забележи, течеше од внатрешноста на Франција накај Ат-

лантикот. Тоа сеопшто бранување и движење на боите му го наметна на светот еден вљубен пар. Ни момчето ни девојката дотогаш не се одликуваа со ништо посебно. Тој не поседуваше никаква особена надареност. Алпинизам во подножјето, освојување на некои темни шуми по рабовите, ништо специјално. Дури и татко му мораше да го охрабрува. Каде е двигателот на движењето, лостот со кој ќе се поткрене Земјината топка? Тоа никој не може да ни го каже. И девојката, според сите мерила, беше обична, ако не се сметаат боите.

Тие ги носеа боите со себе во своите ранци. Првин не знаеја за својата вештина. Потоа девојката „обои“ (или просветли) една локална плажа. На плажата обои една чаша со лимонада која стана *жолтиа* на начин на кој *жолтиошо* никогаш дотогаш не беше видено. Работите се местеа и се надоврзуваа едни на други. Случајно нафрлените светлосни петна блештукаа во воздухот како единствено оправдание за она што се случуваше, па и за животот што претстоеше. Стварноста се преобрази од сликата на еден евтин туризам.

И тогаш почна патувањето, тој лет, тоа валање што можеше да се следи од орбиталните станици како планетарно бранување. Супстанцииите на боите се вградија во тоа движење; здивот се надоврзуваше на здив и бранот на бран уште над копното, на патот кон Атлантикот, а потоа тоа движење беше преземено со зголемен интензитет, бујно, од вистинските бранови на океанот кои јурнаа триумфално кон незнајните брегови. Валањето личеше на плавна реченица што оживува од жуборот на зборовите, и расте, и станува сеопфатна и моќна како силата на создавањето, а содржи и чува во себе некоја тајна смисла. Што ако сите луѓе ја

прифатат таа игра, што ако дојдат и другите со своите ранци со бои на брегот на океанот и ако брановите ги повлечат и нив во својата темносина ноќ, што ќе стане тогаш со светот, што?

Можеби таа игра некогаш ќе ја загуби својата магија, но во тој момент беше кадарна да го препороди светот.

ПЛАСТИКА

На балконот, меѓу сиромашните, правливи, по-венати цвеќиња, залудо се обидувам да ја исплакнам пластичната чаша од песокот што останал во неа. Ја потрошувам скоро целата вода (од пластичното балонче) но без успех. Гледам, на дното и понатаму има нечистотија, ситни песочни зрнца. Не ќе можам да пијам од чашата, а ни водата не личи како да е за пиење.

ПЛОЧИ СО СТАРИ ЗАПИСИ

Две камени плочи со стари записи вградени се во ѕидот на еден од многубројните аквариуми. Еден стручњак ми објаснува дека плочите се наопаку вградени, иако јас гледам дека кирилскиот текст нормално се чита. „Не“, вели тој, „наопаку се!“ Луѓето поради тоа купувале нуркачки облеку за да можат да ги читаат под водата наопаките знаци.

ПОПЛАВА

Светот е поплавен. Улиците станале матни канали. До тротоари, целиот град плива во фекална вода. „Ова е чист отров!“ вели еден од зелените, како да ја открил Америка. Повеќето не се обзираат на неговата забелешка. „Летоска, само јас не се разболев, затоа што не се капев, нели е тоа доказ?“ упорно продолжува зелениот. Никој не се согласува со него. Водата е навистина гнасна, ги заплиснува куките, навлегува во сите пори, но би можело да биде и полошо. Во зол час, водата стигнува и до највисоките куќи, се меша со водите на некои поранешни поплави, а пред сè со потопот што некогаш го уништил светот.

Зелениот се качува на самарот на највисокиот рид по скришна, тесна патека. Набргу влегува во еден зелен предел каде што растат спасените билки и растенија и пасат животинките и сверовите во парови – тоа е Ноевата арка. Невидливите води тука се заградени со брани и пренасочени во систем на канали. Каналите го потопуваат светот, затоа што не можат да ја соберат водата. Зелениот шета со семејството на дедото Ное по зелените полјанки и мило му е што е тука, на врвот на светот, далеку од својата наука.

ПОСЕТА

Мајка ми и татко ми дошле да нè посетат во големиот град. Градот е тој што го знам, но во себе собрал и други големи метрополи за кои сум чул. Во него живеам; би требало тука да претставувам нешто. Родителите тајум веруваат дека сум постигнал успех во иста мера во која и не веруваат во тоа (како што, општо земено, не веруваат дека е „успехот“ можен со оглед на устројството на светот, а и поради сите други причини, што подобро да не се набројуваат). Тие се носителите на амбицијата и незадоволството, а јас треба да покажам дека мојата ситуација не е толку скромна и за потценување. Но, како тоа да го направам, кога нема за што да се фатам?

Прашањето што се поставува пред мене не е како да се замаскира вистината, туку како таа, таква каква што е, да се прифати како нормална? Моите очекувања не одат во насока моите родители да се преправаат дека не ја гледаат мојата социјална ситуација, туку само да ја истрпат и, како добро воспитани луѓе, да не покажат незадоволство. Јас знам дека тие имаат сили да го направат тоа, но, од друга страна, безначајниот свет во кој живеам е мошне дрт и без причина горд, па се плашам дека неговите претставници со тие свои особини би

можеле да ги поттикнат моите родители да не им останат должни (јас сум сигурен дека мајка ми, по долгата трпеливост, ќе ја покаже острината на својот јазик, а и татко ми својата наврапита природа, само ако го чепнат). Така сум сведен на чекање исполнето со сè посилен страв, но со сè помалку надеж дека на крајот нема да се засрамам. Всушност, уште од самиот почеток, пред да почнат пресметките, јас сум засрамен од бедната положба во која се наоѓам.

Градот е, навистина, многу убав, шарен, блескав, поголем од својата сопствена големина, со собрани плоштади, мостови и катедрали од различни места на светот. Претставниците на „другата страна“ се такви какви што се, или, дури, уште поредуцирани, сведени на основната функција што ги раздвижува живите суштества. Покрај познатите, очекувани ликови повремено се појавува и едно младо момче во скапа кола, порше двосед. Личи малку на мене. За жал, со текот на времето се покажува дека колата не е негова, туку е земена под наем (*rente à care*). Авантурите започнуваат со лунсање по бескрајните улици, во потрага по стан за моите родители. Јас самиот живеам некаде на глумата периферија, во источниот дел на градот. Но кога ќе се обидам да го замислам „својот крај“, не успевам во тоа; знам дека живеам во тој град, но истовремено насетувам дека не е така, поточно, дека јас живеам тука, но дека туката не е тука, туку е на друго место, во некој друг град. Тоа само ми пролетува низ главата, без вистински да ме вознемири.

Проблемот е во тоа што немам каде да ги сметам родителите, зашто ни сам нема каде да се сместам; не е во прашање нељубезност од стра-

на на мојата сопруга или нејзините, туку нашиот станбен статус е сосема недефиниран, па затоа нема ништо поприродно одошто да бараме стан за „гостите“. Којзнае, можеби за цело време додека одиме по широките булевари мене ми се мотка низ главата и мислата дека јас родителите просто напроосто не можам да ги примам во својата куќа, како да сме од две различни планети, што дополнително ја комплицира работата. Во потрагата по стан особено настојчиво е вклучено момчето со скапото порше.

Но, време е да се појадува. Домаќините треба да се покажат пред гостите. Во согласност со својата станбена, имотна и секоја друга ситуација (која подразбира известен екскурзијантски дух), курдисана е голема дрвена софра среде некои, ајде да ги наречеме „Елисејски полиња“, замислени како парк со лулки за деца. Тревата е зелена, денот е сончев, амбиентот е привлечен; но атмосферата е напната. Не може да се каже дека на трpezата нема ништо, напротив, таа е преполна, но на ниво на лицата што ја курдисале: конзерви, конзерви без отворачи – барем таков е мојот внатрешен впечаток. Круна на сè е арго-супата што личноста позната по изработка на вкусни домашни супи ја приготвила рано на сабајле. Татко ми гледа во трpezата, со оној негов израз што не може да се проникне. Спротивно од неговата вистинска природа да наоѓа оправдание за сè и секого – да не прави забелешки односно да не „фаќа кусур“, пред сè од срам некого да не засрами, поради што во таква животна ситуација задолжително би го пофалил, на цел глас, не само јадењето туку и амбиентот – тој е сега воздржан и не проба скоро ништо од јадењето. Другата страна го нуди, на нивно рамниште, а тој на својот познат начин, несигурно

одвраќа: „Не, апнав од сè, само од чорбичката не“. Зборот „чорбичка“ го кажува воздржано, што исто не е негова особина. Другата страна во таква ситуација веројатно никогаш не би приготвила „готова супа“, но сега, ете, свесно или несвесно но систематично и настојчиво, го урива устројството на светот претворајќи ги празниците во делници.

Уште додека седиме околу софрата, татко ми ненадејно ме пофалува, што јас го доживувам како големо изненадување. Со скриена гордост го слушам она што никогаш не ми го кажал, дека од мене „има што да се чуе“, дека е милина човек да ме слуша, но дека, сепак, немам животно искуство. Со последното само го подвлечува нашето основно заедничко чувство, дека сум јас, вистина, умен, но дека ништо не сум успеал да направам во животот. Не би можело да се каже дека ми префрлува што сум го разочарал (зашто кај нас предноста на умот над успехот е несомнена), туку само дека му е жал што е животот таков, без вистински резултат, и кај него а и кај мене, особено во изборот на најважното, а тоа е – со кого, каде и како ќе живееш.

На станување од софрата, во устата на сите одзвонува само еден збор, „Лувр, Лувр“, како спас од внатрешната стеснатост. Тоа настојчиво повторување звучи банално; фалењето со историските знаменитости на градот во кој живееш како да не живееш не е сламка за која може да се фатиш. Сметам дека татко ми е над тие будалштини. Но на мое големо изненадување, тој вели, незаинтересирано и скоро со гнасење: „А што е тоа Лувр?“ Прво не можам да си поверувам на ушите, а потоа почнувам во себе да се прашувам, да не ја идеализирам јас можеби улогата на моите родители, да

не им припишувам особини што тие ги немаат? Во тој случај, можеби само непотребно се плашам, срамувам и измачувам околу тоа како тие го доживуваат мојот очигледен неуспех, залудноста на мојата жртва и непотребното заминување во светот кој нема да ме забележи и рамнодушно ќе ме голтне.

Сообразно со новото расположение, глетката се претопува во дрпава домашна сцена со лезанимодоместик, на која се надоврзува, сепак, вртолењето на градските знаменитости. На едно место, три живи камени глави се вргалат со очите, кадарни да го гризнат човека за петата. Првата и втората страна сега сосема се измешани. Татко ми ги собул чевлите и, прифаќајќи ја екстравагантната новотарија на тукашните луѓе, бос трча по улиците и ливадите, „догира“. Ги отфрлил моите полудлабоки темнобраон чевли од пресвртена кожа, што сум му ги отстапил да ги доноси. Тоа е оној момент што во себе одамна го чекам, за кој знам дека мора да уследи: мал и безначаен поттик како повод за општа домашна караница...

Станот одамна веќе го заборавивме. Штом дојде време за ручек (по тенкиот појадок што ни ги раздражни цревата), јас се сетив на една кафеана каде што во ропкави лепчиња продаваат кебапчиња. Тоа ме врати во родниот крај. Како да сум на крајот на некој долг пат, воздивнувам со олеснение како да ми паднал камен од срцето, право на ножните прсти.

ПОТОНАТ ПОД ПЛОЧА

„Зар во ова нечисто море, под оваа ледена плоча?“ (треба да завршам), велеам, но веќе во следниот момент устата ми е полна со вода, и јас веќе немам кому да му се жалам, ниту да го искажам своето гнасење што сум фрлен во ова ладно море. Потонувам полека, косо, свртен на грб, под првата ледена плоча што е релативно близу до брегот, но од каде очигледно нема излегување. „Не ме оставија да се доискажам“, си велеам во себе, додека реченицата тоне со мене, скриена на сигурно во мојот желудник.

ПОТОП

Сликата на Панамскиот Канал не се симнува од телевизиските екрани. Сите телевизии од сите континенти покажуваат само една слика. На прв поглед, тоа е само празен екран или, како што се кажува поинаку, „снег“. Но, кога очите ќе се привикнат на „снегот“, или кога малку подобро ќе се втурнат во екранската вилулица, ќе видат дека привидната празнина е всушност сид, а сидот всушност брана. На предната страна на таа брана се гледа една скоро невидлива дијагонална пукнатина. Од пукнатината подлижува вода.

Тоа не е некоја вест која ќе донесе пари. Да не се слушаат гласовите што ја коментираат сликата на разни јазици и од разни аспекти, работата би била мошне банална, злодевна и неразбирлива. Коментарите, сега засега, се оние што ја поткреваат тензијата. Во нив има и оптимистични призвуци. Браната, сега засега, држи, велат тие. Пукнатината, меѓутоа, полека се шири пред очите на светското гледалиште и низ неа водата сè помалку подлижува, а сè повеќе тече. Главните светски стручњаци навестуваат дека браната во секој момент може да попушти, да „пукне“.

Гледалиштето е збунето. До тој момент се веруваше дека Панамскиот Канал е добро обезбеден пловен објект кој ги поврзува водите на Атлантикот и Пацификот со систем на три комплети брани за кревање и спуштање на бродови, со низа канали и со вештачки езера што се формираат меѓу нив во должина од 51 милја. Иако според поимот „надморска височина“ би можело да се помисли дека нивоата на сите мориња се исти, тоа не е така. Па сепак, спротивно од она што најчесто се мисли, нивоата на Атлантикот и Пацификот на влезовите во Каналот забележуваат минимална разлика од околу 20 сантиметри. Ни висинската разлика што треба да се совлада преку системот на брани и преоѓалишта не е премногу голема и изнесува 85 стопи. Каналот е долг, браните се широки и јаки и не постои можност системот одеднаш да откаже и водите да се разлеат на оваа или на онаа страна. Па дури и кога би било така, во нив нема доволно вода за да го поплави светот. И сега одеднаш излезе дека не било така односно дека било – токму така!

Всушност, првобитниот проект на Фердинанд де Лесепс, да се копа до нивото на океаните, никогаш не бил напуштен. Според најновите сознанија, се копало од едниот океан кон другиот и од другиот кон првиот, а бројот на познатите жртви на градбата од 28.000 се качил на над сто илјади. Кога океаните се приближиле еден до друг се видело дека разликата на нивото на водите не изнесува 20 сантиметри туку над дваесет метри, гледано од Пацификот кон Атлантикот. И тогаш била изградена таа голема и цврста двојна брана со едно единствено преоѓалиште, на чиј сид сега се појави заканувачката пукнатина.

Само што светот остана шокиран од таа промена на светската географија (а со тоа и историја и политика и стопанство) се разбра и она пострашното: дека водниот столб од дваесеттина метри содржи во себе приближно толку вода колку што е водата на целиот Атлантик, па, во случај на пукање на браната, а токму тоа претстоеше, водата на тој океан би се дуплирала, со што целиот свет освен високите планини би бил потопен. Решавачка улога во тој процес ќе имале новосоздадените морски струи кои, слично како политичките струења додека светот не беше загрозен од водите, имале моќ да ја променат не само историјата на земјината кора туку да навлезат и во магмата. Мислењето на еден од најпознатите светски геодети и хидробиолози беше дека новата струја, која ќе биде ладна, ќе ја стави в џеб топлата Голфска струја и „ќе го изора дното на Атлантот како нива“. Ни коментарите на другите стручњаци, кои полека се претворија во кавги со сурови обвинувања, не беа поутешни, а се вртеа околу прашањето како можело да не се предвиди односно да се превиди нешто толку страшно.

Планетарното затоплување сега изгледаше како релативно мал проблем, кој можеби бил стратегија на непозната непријателска страна (веројатно од некоја друга планета), начин да се сврти вниманието од главното кон нешто споредно. Топењето на половите и планинските глечери можеле, како што се страхувало некогаш, да ги потопат приобалните градови, но што е тоа спрема целата планета? Сега тој проблем во врска со топењето на сантите, околу што се потрошија толку пари и време, изгледаше ништожен; дури паднаа предлози да им се одземаат наградите на активистите

што ја злоупотребиле таа случка, скривајќи ја тајната на Пукнатината.

Како можела да се случи една таква немила случка, тоа чудо на техниката, таа брана посилна од Хуверовата, и тоа чудо на градителството, тој канал што само во првата фаза на работата дал над дваесет илјади човечки жртви од маларија и жолта треска, тој монумент ископан од работливите луѓе со цел да се канализира водата, како можело, се прашуваа сега сите, да се случи токму спротивното, истата таа канализирана вода да го потопи и да го уништи светот? Зар во обата океана нема да остане исто количество вода и по пукањето на браната како и пред пукањето? Вишокот на вода, независно од сите струи и мелстроми, не можеше научно да се докаже, ниту да се објасни поинаку освен како ненадеен удар зададен од опашот на ѓаволот!

Единствената утеха, ако ја има, би била во тоа што со пукањето на браната и со доаѓањето на водите, телевизиските екрани ќе згаснат по природен пат. А колку пати е речено: она што не е напишано, нема да се запомни, а оно што не станало вест, нема ни да стане. Околу тоа сега се расправаат, со повишен тон, но со целосна согласност на гледиштата, научниците собрани пред последните камери.

ПОТСЕТНИК

Еден опитен старец ме потсети на библиската мудрост како требало да се живее: така како да ни претстојат уште многу години живот, а небаре утре нè чека умирачка. Веднаш ми стана јасно дека првиот услов е вообичаената човечка состојба, но дека вториот услов многу тешко се исполнува. Помислив на толкуте неизработени нешта, но и на она што благовремено треба да се фрли и избрише од оставината, зашто може да предизвика бројни недоразбирања. Последиците од човековата неподготвеност ми се видеоа страшни. Всушност, дури тогаш сфатив дека подготвеноста значи од животот да се направат многу животи, од кои секој е завршен и заокружен во својот сопствен миг, за разлика од неподготвеноста која животот го претвора во каша.

Сакав да им ја пренесам мудроста што ми беше соопштена на собраните ученици, зашто ми се виде несомнена во својата едноставност, но тоа што го реков излезе нешто сосема друго: „Помнете го ова, деца“, реков, „и помнете ме по тоа што ќе ви го кажам. Смртта не е ништо страшно, штом се однесува на сите нас, на сиот човечки род. Смртта се случува за да го овозможи новото раѓање и усовршувањето на животот.“

Таа обична мисла за умирачката, која впрочем се однесуваше не само на луѓето туку и на сите други живи суштества, ми заприлега на откровение чуено од некоја запалена грмушка, но кога малку се присвестив, ми стана јасно дека тоа што го реков го знае секое прволаче. Убеден, најпосле, дека не претставува голем проблем да се умре, сосема заборавив дека требало и да се биде подготвен на тоа.

ПРЕДЕЛ ОД СОН

Гробиштански алеи со бисти на великани, триумфални порти, мостови, бродови, коњи. Џуџиња, шутови. Заstraшувачки восочни фигури скриени во салите. Дејци оставени на дождот, препуштени на гулабите. Лавови налик на стилизирани сфинги, од едната страна на мостот; од другата: песови. Бронзени фигури шетаат во разговор, бистрат дамнешна политика, но никој не знае кои се. Други седат на маса, чкрипат со гускини пера. Игла нема каде да падне. Се измешале времињата и обичаите, императорите разговараат со горските браќа, среќни што им се укажала можност да си поседат на плоштадот, загледани во реката од чија матица растат жални врби.

ПРЕДЕЛ НАРЕЧЕН ПРЕДЕЛ

Таму каде што се прегрнуваат Рила и Пирин, предел наречен Предел: она што се гледа, но и местото каде што нешто се дели и пределува врз свилата на една бледа јапонска естампа, нестварен цртеж по горните предели на небото. Стварноста на грамадните форми зад меките, лелеави облици; бегол бакнеж што ќе ја разбуричка утробата, сè до зародишот, раѓањето и траењето, непрекинатото траење до крајот на историјата, без никакво чувство за временскиот тек. Гигантски тектонски изместувања, сета онаа дамнешна младост на планетата. Детството, детството на рускавата кора што се колеба врз усвитената магма. Но кората во меѓувреме станала премногу корава, стара и ранлива како лицето на најстарата прабаба од најдревната приказна раскажана крај огон. Од таа кора сега цвркаат крвави гејзери и шушкава пареа, по неа течат огненојазични вулкани; од нејзините тревни висорамнини растат диновски дрвја со гранки преполни со цагорливи мајмуни.

ПРЕДМЕТОТ НА ЛИТЕРАТУРАТА

Подрачјето на литературата е значително намалено откако масовните медијуми ѝ ги одзедоа актуелните теми, патувањата, политиката, економијата, историјата; но со тоа книжевноста само доби на интензитет. Аристотел, се разбира, има право кога поезијата ја става над историографијата. Јасно, аргументот на Аристотел не им е јасен на сите. Тој вели дека историографијата ги подражава нештата онакви какви што се, а поезијата онакви какви што треба да бидат. Тоа денес би можело да се протолкува обратно од намерата на филозофот: дека историографијата е подобра затоа што ја подражава вистината, а поезијата полоша затоа што лаже. Во стариот век, таквите толкувања би биле смешни: она што не може да се надрасне не е достоино за прикажување, тоа го мисли и Платон, иако не се разбрал со самиот себе. Впрочем, со тоа би се согласил и Херодот, кој е повеќе уметник одошто историчар.

Историографијата, која најчесто погрешно се именува со зборот *историја*, сепак има нешто украдено од старите поетики: таа, како и трагедиите, се занимава само со истакнати личности и запаме-

тени настани што ја формирале, во согласност со својата агресивна природа, сликата на историјата, додека самата историја останала скриена во она што им се случило на бројните анонимни поколенија во нивните семејства, во нивните села и градови, во нивните држави и, најпосле, во нивните сопствени животи. Таа област не ја покрива никој, па дури ни литературата, иако е единствената дејност што остава каков-таков спомен за тие изгубени предели. Во согласност со тие и таквите амбиции, литературата треба да ја заобиколува сцената на јавните, масовни настани и по можност воопшто да не ги споменува нивните главни актери.

Но авторот на овие редови со гадливост признава дека во животот наидуваат моменти кога мора да се стапне со нога на венчалниот лист на својата професија и да се изврши блудно дејство со курвата над сите курви, белосветско-црноземната политика.

ПРЕЉУБОДЕЈАНИЕ

Тешко одат прељубите; тие се секогаш поврзани со дополнителни барања и компликации. Додека се во креветот, жената, во духот на катадневјето, иронично го прашува знае ли што е тоа *кон-дом*, делејќи го токму така зборот на слогови и можеби пренасочувајќи ја неговата смисла.

Се наоѓаат токму во еден таков *кон-дом*, во старата куќа на неговите предци, во една соба со повеќе кревети, како во некој пансион. Нему му изгледа мошне смела замислата на жената да водат љубов пред толкумина луѓе, а незабележани, под танок чаршаф. Размислува која поза би била најнезабележлива, вклучително мисионерската која сега не му изгледа толку наивна. А ете и ова додатно барање!

Магливо се сеќава дека на дното од патничката торба има такво нешто, но како сега да ја пребарува, пред своите домашни? Можеби, се потсетува, во малото џепче од костумот има некој презерватив? Навистина е така, каква среќа! Презервативот е од оние што му беа мали, но белки ќе сврши работа. Ќе го стави во клозетот, однапред; не гледа друг излез. Но некогашниот клозет, уреден и чист, сега е некако мал; кога стои, вратата што

некогаш имаше нормална височина, сега му е до папокот. Планираната операција не може да се изврши тука. Ке проба под чаршавот. Презервативот, меѓутоа, веќе е отворен, и тој сега го враќа во пакетчето; малку е нехигиенски така, но што да прави кога нема друго чаре?

Во дворот зад куќата наидува на родителите. По ходниците трчат деца. Се враќа во собата како ништо да не било, се мушка во креветот покрај жената како да се сами. Но собата е преполна со луѓе (премногу сведетели или инспектори испратени од богот Хименес?) и нему му станува јасно дека планираната прељуба нема да може да се изврши лесно. Не му е сосема жал поради тоа. Девојката налик на *Гола Маја*, сериозна црнка со затворени нозе и ширум отворени очи-желби, не го привлекува толку, но како инаку да засpie со отворен кондом во својот дом?

ПРЕМИН

Премин преку реката, близу железничката станица. Некогаш, тоа беше убав зимски предел: замрзната вода, кривулкав пат низ клисурата. Сега станал незавршен патен јазол, дел од напуштен мост чиј лак на небесната позадина личи на 'рго-сан месечев срп. Груб, „искинат“ премин од еден сив, во друг, шарен и светол свет со паркови и цвеќиња. Тука е една девојка, за која знам дека е болна, а и таа знае за својата тешка болест, иако изгледа сосема здраво. Ја прашувам како се чувствува. „Извонредно“, вели таа со голем ентузијазам. Треба да ѝ кажам дека во меѓувреме нешто се променило во состојбата од оваа страна на реката, но немам сили да го сторам тоа.

ПРЕПОРАКА

Се препорачува овие кратки прози да се читаат во мали дози, најдобро по една дневно пред спиење, така што читањето на книгата да трае барем една година, а тогаш да почне нивното пре-прочитување заради утврдување на градивото.

ПРЕТПОСТАВКА

„Замисли еден свет во кој духот умира, а телото живее вечно.“

„Замислив. Па што?“

„Замисли го тоа уште еднаш.“

„И што тогаш?“

„Замисли се тогаш над она што го замисли.“

ПРЕТСЕДАТЕЛИ

Радиото вели дека една жена што станала претседателка напишала книга и ја ставила на рафтот до друга книга на друг претседател што бил пред неа или дошол по неа. Обете книги биле печатени во истата печатница во која се подготвувала и книгата на следниот претседател, излезен од истата семка како и првите двајца или тројца.

ПРИГРАДСКИ АВТОБУСИ

На една ламаринена табличка стојат броевите на градските автобуси што застануваат на станицата. Покрај броевите учениците допишале која е крајната дестинација на автобусите:

701 – кожи

702 – селско месо

703 – свињи

704 – крави

Колку да се знае каде почнува, а каде престанува градот.

ПРИКАЗНА

Висорамнината потсетува на просторот со кулите во мојот роден град. Само што сега полјаната околу кулите е многу поголема. Ми се наметнува, автоматски, некоја состојба на вистинска грандиозност спрема која ситните измислици се смешни. Делото пред сè треба да има жива и очигледна приказна, впечатливи ликови, а ликовите да ги раздвижуваат исклучителни емоции. Има ли на оваа висорамнина такви? Бабичката што ме одмина, на пример, е вистина вештерка. Се појавија и децата што беа во придружба на вештерката. Сите се сместени во еден природен, здрав, скоро носталгичен амбиент. Каде се тука ликовите, каде страстите? На што личи таа приказна?

ПРИЧЕСНА

Сме ја пронашле, најпосле, нашата кука. Не личела на ништо дотогаш видено. Се наоѓала длабоко во времето, некаде во минатото. Во еден момент нејзе ѝ се присторило дека сме среде средниот век. Не сме биле помлади, туку исти како сега, а децата ни биле веќе пораснати.

Куката излегувала на две улице. Била масивна, од камен: вистински замок со голема тераса свртена кон градскиот плоштад каде што се воздигала голема црква. Зад плоштадот се гледало морето. Густата синевина што го заплиснувала градот доаѓала повеќе од небото одошто од морето. Нејзе ѝ се чинело како да не сме живееле отсекогаш тука, во тој град. Можеби затоа некои слики од градскиот живот ја изненадувале.

Градот бил „машки“, населен претежно со мажи; таа била еден од ретките исклучоци. Ниту во градот, а ни наоколу немало добиток. На плоштадот не се гледале пајтони. Немало пазар; недостасувал вообичаениот метеж околу тезгите. Централно место во животот на градот заземала црквата. Била голема, без крст. Она што се случувало во неа се пренесувало преку телевизиските екрани, кои служеле само за вечна служба.

Тој ден од црквата се зачуло свирење на оргули. Наскоро на екраните се појавила органистката, млада девојка која била облечена несоодветно: носела машка маица со презрамки. Некогаш, таа им завидувала на таквите девојки, кога под пазувите ќе им сирнат надворешните делови од дојките. Но била доволно упатена во музика за да може да препознае дека девојката свири лошо. Свирењето на девојката, како и да е, не соодветствувало со тој храм на чии надворешни тераси биле наредени големи сребрени штитови, со изгравирани ликови. Ни терасите ни штитовите не биле во согласност со која-годе фасада на која-било црква.

Со текот на времето сфатила дека црквата е еден вид музеј; тука било собрано уметничкото богатство на светот, или барем на тој дел од светот: скалите биле украсени со богат орнамент, а на ветрот се виореле златни знамиња, импрегнирани со разнобојни стакленца: личеше на флуидни витражи. Градот мирисал на чистота и богатство. Изгледал неминлив, вечен. Отсекогаш постоел и ќе трае довека, независно од нечија волја. Тоа ја стаписало: очигледниот невкус никако не одел со сугерираната бесмртност.

Можно дека тоа била некоја туѓа земја. Но сега станала наша. Сме немале роднини, сме немале ни пријатели. Секаква посета била исклучена. Небаре сме излегле од својот свет и сме влегле во некој друг со полна свест за она што сме го оставиле зад себе, но без можност да се вратиме, или некој познат да ни го пречекори прагот. И покрај тоа, не сме се чувствувале осамено.

Главниот настан се случил еден ден кога таа возбудено ме повикала од терасата, да дојдам да видам нешто. По улицата, кон плоштадот и црква-

та врвела процесија составена само од мажи. Претежно селани, можеби затоа што им претстоела физичка работа, барем таа така помислила. Пред сите, сама, одела нашата куќа. Никако не можела да ја сфати таа двојна стварност: додека стоиме на терасата од нашата куќа што гледа кон плоштадот, истовремено, на истиот тој плоштад да ја гледаме истата таа куќа како оди сама накај црквата. Куќата сега не била раскошен камен замок, туку обична селска градба со рамни сидови и со многу прозорци.

Веднаш сфатила за што станува збор: куќата ја воде в црква, на причесна. Тоа сознание скоро ја зашеметило, толку била изненадена. Прво ја виде-ла црквата претворена во собиралиште на шунд, а потоа нашата куќа – во една почовечна варијанта од вистинската – како оди на причесна токму во таа црква. Во глетката имало истовремено нешто евтино и потресно. Веднаш виде-ла, вака оддалеку, дека портата на црквата е многу потесна од куќата, па се запрашала како луѓето ќе ја внесат внатре. Но куќата, како да не го слуша нејзиниот сомнеж, сè така одела пред мажите, лулкајќи се врз невидливата разбранетост на земјата, и без никаква мака влегла низ пората на црквата.

ПРОЕКТИ

Некаде кон крајот на патот, стигнав во еден предел што личеше на пустина. Таму постоеше еден мост во чија градба учествував и јас. Мојата работа се состоеше во тоа што ја распредував преѓата на оградата која беше исплетена од конец или од предено. Парањето врвеше добро, но на некои места преденото ќе се вјазолеше, што ми создаваше нервоза и забавување на работата. Во тој момент се појавуваше еден мој помошник, кој ги тргаше замрсените коталци, сакајќи да ја забрза работата. Тоа мене дополнително ме вознемируваше, зашто знаев дека само она плетиво што е исплетено од еден конец може целосно да се испара. Сепак, и сам видов дека тргањето на некои места помага; всушност, поинаку не можеше да се фати почетокот на прекинатата нишка, а со самото тоа ниту „да ѝ се најде крајот“.

Заблуден во работата, не размислував за нејзината крајна смисла ниту се прашував зошто сум фрлен тука, во овој пуст пустински предел. Тогаш по песочните дини почнаа да се појавуваат луѓе, да се формираат патишта и да се насетуваат почетците на многубројни градби. Без да знам како дојдов до тоа сознание, им реков на луѓето што се

собраа околу мене дека ова не е крај и дека, далеку од тоа да сме си ја завршиле работата, сега допрва почнуваме. И тогаш, јасно го видов моментот кога градбите ќе оживеат и ќе почне новиот живот.

ПРОШЕТКА

Шетам доцна навечер со мајка ми по улиците на Скопје. Градот е, за чудо, чист, убаво осветлен со мека светлота. Младите обично излегуваат од дома околу полноќ. Едните седат по кафулињата, а другите, откако ќе купат бурек во бурекцилницата и кока-кола на киоскот, ги потпираат дрвјата и сидовите. Сега градот е речиси пуст.

Пристигаме на плоштадот, местото каде што се најдов непосредно по земјотресот. Тука можеше да ми биде крајот. Гледам дека во меѓувреме направиле и споменик за жртвите. Не стануваше збор за gropчиња со мермерни и гранитни плочи, туку само за пластични сурогати – мали натписи на сидот пред кој плачат мајките.

Не можам да поверувам, но меѓу нив се нашла и мојата плочка: име и презиме, сосе годините на раѓањето и на смртта. И под нив само еден збор: ученик.

„Зошто ученик?“ вели мајка ми. „Требало да напишат студент.“

Таа смета дека со тоа многу сме оштетени, зашто луѓето никогаш нема да дознаат дека синот ѝ бил студент. А не сме помалку оштетени, додава таа, ни со тоа што ни се одземени цели две години

живот. Вистина, јас тие години ги поминав далеку од неа, во туѓина, но исто ли е тоа — да си живи да не си?

Така таа обична ноќна прошетка до испустениот плоштад се претвори во вистинска енигма.

ПРСТЕН

Во рацете ми е оној метален панаѓурски прстен со едно обично каменче, што некогаш ѝ го купив на баба ми Тина, прстен од кој таа не сакаше да се одвои. Кога ќе се пошегував со неа дека на оној свет ќе му се ареса на дедо ми, таа ќе речеше дека таму нејзиниот домаќин си има друга жена, што му била прва на овој свет, и дека таа горе пак ќе си биде мома. Според гласот испеглан од времето, јас никогаш не можев да забележам дали баба ми жали поради тоа, или обата животи ги прифаќа со онаа помирност што некогаш беше карактеристична за нашиот народ.

Но доаѓа час на разделба. Треба да се тргне на пат. Јас сега имам вистински драг камен што го вградувам во стариот прстен, кој дури има и украсно висулче. „Сакаш ли да го носиш овој прстен?“ ја прашувам баба ми која лежи на душек постелан на земјата, а таа просто се сепнува и бргу ја испружа раката, насмеана и радосна. Си велам во себеси ќе ѝ биде ли таман, и првин пробам на најмалиот прст, како што беше со она детско прстенче, но сега ѝ се фаќа токму на домалиот прст, како на вистинска невеста.

ПСИХОЛОШКИ ВИТЕЛИ

Неисполнета желба – бес – омраза – самосо-
жалување – самопонижување – зголемена жести-
на – своеглавост, грубост, агресивност – повле-
кување (оддалечување) – прифаќање на смртта
– компромис (компензација поради хендикепира-
носта) – прифаќање на половичното (без објасне-
ние и разрешница) – самопрезир, незадоволство
– одбивност – нова неисполнета желба – нова, зго-
лемена омраза, агресивност – давање во вителот.

А зошто? Поради неприфаќање на несовршен-
ството на светот без совршенство, или од незнаење
во светот на знаењето, или поради горделивост во
светот без прочка, или поради самољубие во све-
тот без толеранција?

ПСИХОЛОШКИ ТРИКОВИ

Мислите кои произлегуваат од гордоста и незадоволството не се секогаш (всушност, не се никогаш) „поглед на свет“. Во прашање е еден нечуен и преобразен (всушност, вешто камуфлиран) крик-трик на душата. Доволно е пасивната зачмаеност да се истера на чистина и да се отфрли (така што ќе се клоцне со нога), па светот на дејственоста радосно да се преобрази, а душата што тлее наеднаш да запее. Среќата, радоста, успехот и напредокот се твојата вистинска природа, а не мракот што си го всадил во себе, како тајна порака и како пресметан знак упатени кон светот: ќе ме препознаеш ли, најпосле, ти кротка душо? Не, нема да те препознае додека самиот не се препознаеш!

ПТИЧЕ-ПОЛЕТАРЧЕ

Откако е земјата поделена, специјалните авиони повеќе не брмчат над Јадранот. Можеби се премногу мали да им се противстават на ветровите и бурите, па така брмчат покрај самиот брег, близу Брачкиот Канал. Всушност, авионите воопшто и не брмчат, туку се неми и нечујни, иако личат токму на големи бумбари или на мали птици, како колибри, кои летаат и наназад и нанапред, од град во град, од улица во улица, од куќа во куќа. Едно такво супер-модерно авионче влета во еден стан низ прозорецот; станарите го фатија, без страв, како немо птиче-полетарче, и пак го пуштија на слобода, да го продолжи својот шпионски пат.

ПУСТИНА

Среде пуста пустина, седам пред една дрвена барака претворена во крчма со три маси и разговарам со локалните олигарси. Еден новинар од тукашното радио многупати повторува дека не било обично нешто да се седи во друштво на таков човек пред таква барака, каде што за потребите на филмската индустрија била снимена сцена од еден познат вестерн. Се разбира, јас сум свесен во колкава мера големината зависи од скромноста, па ги прифаќам фалбите на локалното население со стокмено разбирање. За да не испаднам горделив, но ни подолен од нив, со стивнат глас зборувам за релативноста на мојата слава. Луѓето се сепак и насекаде исти, па и на трите маси, нели? Гостите пред крчмата очиклено ме слушаат, свесни дека големината на човечката мисла и е во измислиците и лагите. Но повеќе не им паѓа на ум да се гордеат со својот *салун*, каде што актерот со крива муцка испил виски од чашка со дебело дно.

ПУТИН ОТВОРА ВОЈНА

Повеќе живуркавме одошто што живеевме, но тоа ни изгледаше нормално и прифатливо, зашто бевме заедно.

Патот најпосле нè одведе до една куќа на три ката, за која се покажа дека е обична штала во која не се родило ниту едно божјо чедо. Место тивка и милна домашна атмосфера, нè дочека визба полна со божјаци и други страшила, претставници на народното општество. Не можев да се приберам од присуството на толку неодбран народ, кога тишината ја пресекоа чекори. Чекорите застанаа пред вратата и ја клоцнаа без чукање. Во просторијата нацацкана со словенски вожди влезе Владимир Путин. Никогаш пожив човек не влегол во нечиј сон, со лице испеглано како со утија. Простонародните маси барале самит, а тој сега беше изненаден и од местото и од времето, а и од лицата на дејството. Се намурти без да создаде брчка и, косејќи ги со поглед словенските вожди, сурати што не можел да ги замисли ни Иља Рјепин, рече без да отвори уста:

„Какви се тие дебели *џомња*!?”

Кога го чув неговиот последен збор, толку не-
обично размекнат во сообразност со моето непо-
знавање на словенските јазици, бев убедена дека
ќе се отвори војна.

Р

’РБЕТ

По една сообраќајна несреќа, без да го забележи тоа, му се заболо парче стакло во вратот и му ја пресеќло левата вратна жила. Всушност, сега само стаклото го спречуваше истекувањето на крвта. Така се отвори дискусија ќе може ли младиот хирург без голема практика да го зашије. Конзилиумот сметаше дека може, доколку хирургот дотогаш не ја напушти земјата. Во меѓувреме, раната се отвори, но сега се виде дека не бил во прашање вратот, туку ’рбетот. Немаше крв, ама раната беше зинала и се ширеше како пукнатина во земјата, овозможувајќи влез на гмазови во организмот плус инфекција. Затоа било добро што младиот хирург без практика не ја напуштил земјата, а имал брзи прсти.

По завршената операција, се виде дека е раната многу добро затворена, но дека не е зашиена со конци туку е зашрафена со бурми. Всушност, дури сега можеше да се согледа дека ’рбетот на човекот е всушност железен мост. Преку добро зашрафените бурми на средината на мостот сега слободно можеа да маршираат војски.

РАЗДЕЛБА ОД СОНИШТАТА

Во меѓувреме, јас престанав да сонувам, а сите други почнале да ги обнародуваат своите соншта. Пишувале по весници кој што сонил. Тоа ме фрли во депресија. Размислував за случката со сонштата. Туѓите истории не ме интересираа. Ако си сонил пелена-жолто, тоа било злато. Тоа нека му го кажат на некој друг. Јас од порано знаев дека буквата *й* е бесилка. Другото не ме интересира. Се создало здружение во кое членувале сонувачите и толкувачите на сонштата. Јас сум бил отстранет, затоа што ми забегал сонот. Повеќе воопшто не спиев, тоа е вистина. Основната причина што останав без соншта е што немав сон. Еден саат, саат и половина преку сила. Па петнаесет минути. Тоа време не е доволно да се создаде сон. Краткото спиење создава мочка. Мочката создава заборав на сонштата. Тоа е целата филозофија. Не дека не сум сонувал, туку ми умреле помначот на сонштата и нивниот толкувач.

РАКА НА МАСАТА

Раката на масата, рака што со саати лежи неподвижно на масата, со месеци, можеби со години непроменета, живот собран во записите на дланката како во речна утока, рака-хранителка, рака која пишувала зборови, рака што ја милувала мазната свила на Нејзината кожа, рака што водела за рака друга рака, таа рака одеднаш – дали одеднаш – незабележливо – дали незабележливо – беше се променила, не беше веќе иста и, како жена што токму зачнала скапоцен плод, не беше повеќе сама, нешто престојуваше во неа што не беше само рака, на почетокот – во долгиот миг од сега до сега – не забележа што се случило во меѓувреме со неа, но наскоро сè му стана јасно: во прашање беа фотоните, отсекаде беше истекол сјајот, ноктите, кожата, невидливите пори, сè беше исто како некогаш, на масата и понатаму лежеше, убава и сочувана, здрава, јака, неизработена рака на човек во најдобри години, со цврст стисок како порано, па сепак, како кожата да беше станала посува и, собирајќи се, како да се беше развлекла и од тоа одвај забележливо се збрчкала, тоа сè уште беше далеку од очите, и по ништо не изгледаше важен тој факт, толкава телесна самоувереност беше собрана во неа, најпосле, не е жена, па да

гледа во своите раце, тоа не е кожа негувана со кремове, туку рака препуштена на чарот на вечната младост, многу далеку од времињата што ќе уследат, гускините жили на вратот и дамчестата збрчканост на дланките се проблеми нерешливи и за естетската хирургија, но тоа е работа за стрини, за тетки, за жени, нивниот скришен страв него не го мачеше ни најмалку, па сепак, раката на масата, младата рака на масата, со нежни, цврсти глуждови, со долги прсти, со нокти украсени со месечеви српови, без видливи неправилности, со извезени монограмски иницијали од линиите на животот, на среќата, за здравјето, толку мирна и бестрепетна, толку сигурна, не беше повеќе иста, на невидливите рабови на идните кањони веќе почнуваше процесот на тивка ерозија, најстарите години на вчера посаденото дрво веќе ги нацртале своите кругови, а останатото беше рутина, работа на времето, на постепеното заминување на запад, колку беше лесно и безболно да се рече, раката на масата, тој скоро животински крак на духот, со вретенести мускули и со топли жили, хармоничната рака што можела да свира на клавир, со толку тактилни јагодички, раката на масата беше се променила: она што ја раздвижуваше беше сè помладо, а таа стануваше сè постара.

РАСИПЛИВ КАКО ЦВЕЌИЊАТА

„Како цвеќињата е расиплив човекот, се троши за еден ден!“ Додека јурам некаде во новата брза кола, со која можам да стигнам каде што сакам, не знам зошто, интензивно го проживувам тоа чувство. Иако семафорите ги гледам оддалеку, свесно поминувам на црвено, навистина на прегледно место без луѓе и сообраќај, но меко сопирам пред следниот семафор и ги пропуштам пешаците, кои ме гледаат недоверливо ќе заочам ли на време или ќе ги закачам. Уживам во возењето, но, враќајќи ги во свеста некогашните младешки дни, свесен сум дека, и покрај сета моја лекомислена самоувереност, изборот каде би можел да отидам, сепак не е особено голем.

Во градот ќе ме фати пладневниот „шпиц“, барем на враќање. Би можел некаде да застамам, да поседам малку, но не знам каде токму. „Да отидеме на село?“ прашално вели мојот син. Добро речено: „на село“, но каде се тие села? Си приспомнувам за една тераса над Дунав, надвор од градот, но не сум сигурен дали и понатаму работи. Ја замислувам и пустата досада што ќе ме обземе веднаш по пристигањето, дури и да е отворена. Рефлексно возам низ градот: тој е сепак најсигурната и најголемата скривница.

РАСПЛАСТЕНИ ПАТИШТА

Тенковите го орат патот. Зад нив ровокопачи. Ги распластуваат патиштата. Бабата е зачудена. Протестира. Штом падне дожд ќе има кал до колена.

Дома, борци (во цивилна облека) пијат во кујната. Бабата се кара со нив.

Еден од војниците: „А знаеш ли ти, бабо, дека мене вчера во Ирак ме каснал пес?!“

За тоа време се одржува конгрес на атомисти во Токио. Мислата добила нозе и почнала самостојно да шета по тој пренаселен град. Претпоставките на таткото синот лесно ги претворил во експериментално проверени и веќе усвоени физички закони. Одеднаш, мислата не е боса, туку во цокули, а животот во Земјата на сончевиот изгрев се продолжил зад зајдисонце. Само, како да им се соопшти тоа на луѓето (на кој јазик)?

Војниците што ја окупираа куќата беа ја напуштиле кујната и сега ’рчеа под дуњата во дворот.

РЕВОЛУЦИОНЕРИ

Професорот Георги Петков, кога стана збор за Ботев, раскажа дека Ботев еднаш врвел со револуционерите низ некое село каде што не им дале ни вода. „Гледате ли за кого сме подготвени да ги дадеме животите?“ им рекол тогаш на своите сопатници.

РИТУАЛНИ ЖРТВИ

Ритуалното жртвување на живи луѓе постојано трае. Се смета дека со текот на времето, како што нашиот човечки род се осознавал, човечките жртви биле заменети првин со животински (срни и јагниња), а потоа со леб и вино; но тоа не значи дека симболиката можела да ја избрише стварноста. Зар илјадници луѓе не се секојдневно и однапред предодредени за ритуално жртвување само во чест на куциот бог на Брзината? Може ли да се замисли некој Свет што ќе гласа против Брзината само затоа што ќе му ги испотепа децата? Во таа смисла, Патиштата, Пругите, Морињата, Небото се исто толку крвожедни колку и старите куцуци. А што да се каже за војните? Постои оправдано сомневање дека државите ги запишуваат новородените деца во своите тифтери само за да не им избегаат кога ќе дојде време да бидат жртвувани.

РОВА И РАКЕТИ

Во текот на тој грмежлив воен период не можеше точно да се раздвои звукот на ровјата од удирот на ракетите. Тогаш многу малку сонуваше. Порано ги запишуваше своите соништа. Повеќе не. Откако се прежали, можеше да му се препушти на пријатното мрзелување. Она што не е запишано, нема да се запомни. Она што не е запомнато, како и да не било. Тоа е како да не си се родил никогаш, а кој не живеел, не може ни да умре, нели така? Не ги запишуваше своите соништа и така не можеше да ги излиже при средбата со јавето. Бргу ги забораваше, уште со будењето, а најчесто уште во текот на самото сонување. Така денот му остануваше чист, можеше да му се препушти на својот здив, особено додека бомбардираа само ноќе. Тоа беше големо олеснение, сознанието дека денот е оставен за дишење. Но кога почнаа да бомбардират и во текот на денот, мошне ја окашка работата.

„Не требаше да ни го направат тоа“, повика тогаш госпоѓата тешта со немирно лице сврте на кон небото, „не беше таков договорот, ама кој те праша!“

Впрочем, тогашните негови соништа не беа ни за кажување ни за запишување. Одамна поминаа оние пијани младешки соништа кога се нуркаше, жеден, низ зелените води на екваторијална Африка. Сегашните соништа беа грди, го прикажуваа ту како труп без раце ту со гламјосани нозе. Ги сонуваше и мртвите, зашто наближи времето да им се придружи; цел век се расправаваше со мртовци, а особено сега, кога се измешаа ровјата и ракетите. Повеќе не беше јасно кој живее само во сонот, а кој е мртов и таму и ваму.

Небото над градот понекогаш не се гледаше од лепетот на крилјата. Сите духови, раскудени од своите гнезда, летаа над градот измешани со авионите, со ракетите и со противавионскиот огномет. А врз нив удираа ровја, небаре Господ сака да ги казни злосторниците, но само им ја зголеми славата.

РОМАН ЗА ПАТУВАЊЕТО

Патот личеше на возбудлив авантуристички роман. Пишувавме една обемна книга исполнета со поетско-филозофски размисли, спомени од детството, интерпретации на едно ново сиже, итн. Постоеше и нешто што го нарековме „буквални фрагменти од патот“. Тој дел се однесуваше, меѓу другото, на нечиј несигурен од по тротоарот под дејство на енергијата впиена од зелената боја на велосипедот, една чисто мандаринска измислица.

Пишувањето беше проследено со една речиси морничава мешаница на буквите, од која ни брмчеше во ушите и ни се вртеше во главата. Бидејќи романот беше комплицирана творба, а за пишување користевме компјутер, однапред беше определено какви фонтови ќе се употребат за секоја делница од текстот. Но, како да ги обеспокојува и глоде некој вирус, во текот на работата буквите постојано ни се мешаа и сменуваа: ту беа ситни како синап, ту стануваа премногу крупни и закривени, небаре под дејство на некоја невидлива, но затоа стварна компјутерска гравитација. Нема-нема, врз екранот ќе се појавеше и заканувачкиот знак на црвениот крст – предупредување дека нешто не е како што треба во главата на компјутерот.

Не бевме сигурни дека ќе можеме да се справиме со толкуте проблеми. А започнеме нов пасус, редовите ќе запливаа горе-долу како давеници во море, а најчесто се претвораа во подвижни новинарски колони што се премотуваа како забрзан филм чиј крај не можеше да се предвиди, освен што навестуваше фијаско. Голем проблем претставуваше и тоа што никако не успеавме да ги усогласиме насловите и поднасловите со основниот текст.

На тој пат бев тргнал со еден многу познат светски писател од минатиот век. Го познавав како човек со бледо и истоштено, речиси монголско лице, кое, за разлика од неговите дела, во себе немаше ништо европско. Сега тоа лице беше испечено на северниот ветар, здраво, доверливо и решително. Покрај тој пријател се чувствував сигурно и сосема опуштено. Што е можеби најважно, бев ослободен од секаков страв. Не помислував дури дека е можна некоја случајна незгода, толку и со таква радост и целосна исполнетост бев сосредоточен на патувањето. Понекогаш изгледаше дека токму мојот сопатник е, всушност, оној што треба да ја напише незапочнатата книга чија судбина, по сè изгледа, беше да остане незавршена. Таа, сепак, целосно го обземаше мојот дух. Не ми беше сосема јасно како треба да изгледа, но бев наполно сигурен дека треба да биде исполнета со вистинската стварност на патот (кога мислата, длабока и сосредоточена, може да си дозволи малку да мудрува и да си игра со јазикот). Однапред чувствував сетилна возбуда поради тие скапоцени мигови, кога животот ќе се удвои и ќе натежне врз моите

плеќи како свезден свод, додека студениот ветар удира во едрата и ме понижува на палубата.

Највпечатливиот дел од патувањето беа токму тие ноќни бдеења на палубата, под свезденото небо што сунеше над нас и истовремено се отсликуваше во длабоките води. Покриени со тешки кебиња од камилски влакна, или со обични цераци, се будевме малку по полноќ, околу два часот. Под бледата светлина на ноќта, можев да го видам својот пријател, небаре зачаден од јаглен, застанат пред парен котел со лопата в рака. Во стварноста, тој седеше, а неговото засенчено лице беше далеку од испиената кожа на виенскиот гениј. Ми стана необично близок и мил, на оној единствен машки начин, како во детството и раната младост, кога другарството е над сè друго. Тоа беа моменти на опуштање и одмор, а нас нè чекаше пат, долга морска пловидба. Откако ќе го определевме курсот, можевме да поспиеме на палубата уште три-четири часа, додека зората не почне да багри, а небесното свездеење да тихува. За тоа време бродот ќе поминеше многу морски милји, по мастилаво море, тука и таму осветлено од жолтите очиклени очи на некој друг брод. Во текот на пловидбата, мојот сопатник, горд поради нашето бротче, мало но цврсто, сигурно и брзо, често споменуваше какви шкуни и баракуди и фрегати и којзнае какви други пловила сме престигнале (тој беше стар морски волк, и добро се разбираше во наутика), а и колку надмоќно сме ги заглушиле со нашите машини, кои со безболни заграби го мелеа морето. Во тие моменти, на почетокот на пловидбата, бевме многу далеку од романот, кој тогаш воопшто и не ни паѓаше на ум, во толкава мера бевме нурнати во чистата стварност на патувањето.

Извесно сомнение во целата таа авантура внесуваше повременото влегување во некои затворени простори меѓу крајбрежните спили, каде што понекогаш се изведуваа дури и театарски претстави. Ние немавме речиси никакво разбирање за ритуалните игри што се одвиваа во тие бесрамно подзинати школки. Понекогаш, како меѓуигри од стари мистерии, се изведуваа магиски танцови со замрсени содржини меѓу живи огни. Еднаш се случи еден од актерите, несомнено подбивајќи се со нас двајцата, да почне да го чисти со раце палтото од *свездената ѓрашина*, со шеговит и малку банален тон извинувајќи се поради потрошениот епитет, што за среќа не го измислил тој. Тие алузии беа прекор за сметка на писателската суета, поради што ние толку малку го сакавме копното, тврдоглаво закотвено за својата усвитена магма.

Бродот беше нашето моќно, сигурно и возбудливо превозно средство. Но штом излеговме на копното, почнаа разните компликации. Во еден голем град некаде на Далекиот Исток, се случи и она со велосипедите. Божем Кинезите успеале, со помош на својата црвена алхемија, во зелената боја на многубројните „точоци“ од империјата, да вградат околу пет насто од едно општепознато, но за жал отровно хемиско соединение кое речиси со самиот допир на педалите создавало значителна енергија, поради што уличните возила станале брзи како да се на „атомски погон“. За жал, поради отровните својства на ѓвалското соединение, мирните и главно насмеани возачи со времето ги губеа своите човечки облици и стануваа налик на глисти исечени со жилет. Ние видовме токму еден таков исечено-наддаден велосипедист додека се обидуваше да оди по тротоарот како по циркуска жица, пред очите на собраниот народ. Лошата бо-

лест кај луѓето беше создала уште полоша навика несреќата да ја претвораат во среќа, а инвалидите во натпреварувачи. Притоа, бившите велосипедисти воопшто не се натпреваруваа меѓусебно кој прв ќе стигне до целта, туку ќе успее ли макар еден од нив сам да го изврви тротоарот (пред да му се расчлени исеченото тело). Оној што ние го гледавме беше насмеан како возач на рикши и мошне смел; откако го изврве речиси целиот тротоар, падна пред осветлениот излог како скршена или, поточно, испомпана играчка, донесувајќи значителна добивка за оние што се кладеле во неговата издржливост.

Од тој момент почна и големата мешаница на фонтовите, за која веќе стана збор. Откако ги напуштивме морињата, се зафативме со пишувањето на *Романој* за *џаџувањето*, но разиграните букви не нè оставаа мирно да го следиме текот на делото, зашто непрестајно ни се наметнуваше основната дилема со какви букви што треба да се напише, дали *ова* со големи, или *она* со мали, а за средните ич и да не зборуваме. Несреќата беше во тоа што фонтовите беа однапред определени, а сепак се преобразуваа во текот на пишувањето, така што повеќе не бев сигурен дали слабо се разбираам во компјутери или пак во пишување. Здодевната промена на фонтовите (која заврши со пороен дожд од букви) сосема ни го зацрни последниот дел од патувањето и не ни дозволи да го завршиме романот.

РОМАН НА ВЕЧЕРТА

Таканаречениот *Роман на вечерта* не беше дело, туку место каде што живееја. Во него приквечер требаше да се разреши она што започна во текот на денот. Иако беше *месито*, а не дело, сепак *пришјежаваше* и некои стилски особини. Постоеше колебање (на плоштадот) околу завршните сцени. Имаше сомнеж (како ќе биде разбрана целата работа). Јазикот беше непознат (егзотичен). Еден од водечките симболи личеше на расцветан фалусоиден кактус со две аборицински коски во глансот, а истовремено личеше и на сончев часовник. Другите симболи беа замечени под чергата.

На влезот во романот се случи и средбата со девојчето што играше важна улога во текот на денот (тој ѝ се зарадува, таа изврве покрај него). Дојде до тешка кавга меѓу главните ликови, инаку маж и жена. Стануваше збор за сексуална фрустрација, што друго? Болни епизоди, уцени, каење – разделби и помирувања – вообичаени игри сака-нејќе. Рубите стуткани на куп, скриени под креветот. Беа заробеници на ноќта.

Во зол час, се рашири веста дека воздухот надвор бил речиси потрошен; смрдело страшно. Кога излегов од романот, ме дочека друга слика: молњи

во далечината, во самрак, претчувство на свежина. Само што не почнал плускавичен дожд (како што е познато, секој почетнички роман почнува со дожд).

С

САМРАЧНА СВЕЧЕНОСТ

Една свеченост се претворила во низа погребенија, во масовна поворка со многу сандаци што се надоврзуваа едни на други. Ги изврвев сите, но не најдов што барав и се вратив назад. На половина пат, сретнав една жена, моја позната, но не можев да разберам дали е облечена обично или траурно. Ме изгледа под око; мислам дека размислуваше дали да скршне и да ја избегне средбата со мене. Сепак остана на патот. „Да не сретна дух?“ ѝ реков чувствувајќи дека моите зборови не се на место и дека секое коментирање на изврвениот живот со некоја патемна забелешка е невкусно и несериозно.

Таа ме прегрна без прегратка и останавме така неми сè до крајот.

СЕДУМНАЕСЕТ ТУЛУМБИ

На патот се појавија двајца Турци со фесови. На едниот меџедијата што ја носел во појасот му наредила да изеде седумнаесет чешити тулумби. Тоа беше мошне сериозен проблем, кој требаше да се реши, а немаше како, зашто наоколу немаше слаткарница ни со тригони ни со тулумби, а ни со боза. Тешко е да се облечат седумнаесет рала гаќи, а камоли да се изедат седумнаесет видови тулумби натопени во шербет. За тоа е потребна специјална слаткарница каде што сите вработени, вклучувајќи ги и децата на вработените, се доктори на науки. Така барем разбрав од Турците. Јас не поверував во тоа што го чув.

„Луѓето си докторирале, а им докторирале и децата“, рече тогаш сериозно мојот пријател што ме следеше насекаде во моите авантури. „Но не сум чул дека прават тулумби. Колку што јас знам, тие отворија кафеана, а во неа турскиот проблем мошне тешко може да се реши. Ама ајде да пробаме, да си го видиме касметот.“

Тргнавме сите заедно да ја бараме кафеаната во која беа главени докторите на науки сосе децата со исто такви квалификации. Се покажа дека тие сега изработувале убави салати, под инструкции

на мојот пријател. Тој разбрал дека нашите „доктори на науки“ во светот переле бинди, па затоа сакал да ги ослободи од тоа понижение, од таквиот – како што се изрази – „беден пост“, па им нашол едно куварче да им прави специјалитети за на скара, но тие главно стоеле во фрижидерот, зашто кафеаната била празна. Докторите на науки имале убав телевизор среде кафеаната каде што везден шетале голи манекенки од каналот Fashion. Иако докторите на науки биле доктори на науки, сепак сакале да гледаат и голи цицки, како и мојот пријател, кој исто така беше заразен од манекенската емисија, поради што го грдосуваше женскиот дел на нашата нација: „Не ми се излегува на улица, по овие свилени газенца, да ги гледам нашите срамежливи моми со праматија“, имаше обичај да каже. Но кафеаната каде што беше советник сега беше празна, а таква останувала и по полноќ, та докторите на науки од немајкаде си пееле народни песни и самите си ги јаделе јадениците и си ги пукале пуканиците.

Кога двајцата Турци им ги споменаа седумнаесетте чешити тулумби – зашто таква била наредбата на мецедијата – како и разните други специјалитети од калинки, воспевани во книгата за Шехерезада, докторите на науки ја напуштија кафеаната, сосе каналот Fashion, и му ја скубнаа накаде Дарданелите. Подобро им било со своето знаење да плетат рогозини, одошто да чекаат да оживее килимот што ќе ги однесе во Европа или да дочекаат балканските шедрвани да проработат според европскиот терк.

Турците се најдоа во чудо кога видео толку доктори на науки забегани по полето како зајаци. Да имаа пушки, ќе ги испотепаа, а пак да имаа загари

– ќе ги загнаа по нив, толку се испотресоа кога видоа дека нема да видат ни шербет од тулумба, ни зрно од калинка, а ни влакно од кадаиф. Мојот пријател, советникот на докторите на науки, ги успокои Турците со баен-баен зборови, да не се „секираат ич“, зашто, пред да се зазори зората и да светне денот, тој ќе им подготви по две-три палачинки намачкани со сутле од домашни сарсалии, а посолени со овогодишни ораси. Едниот веднаш се согласи, а другиот, оној со тулумбите, рече дека без седумнаесет меџедијата не му дава да го одврзува учкурот. Мојот пријател, нажален и покрај манекенките од каналот Fashion, се согласи, уплашен да не остане и без јадачите на тулумби, како што остана без докторите на науки.

СЕНКА

Уште од детството, некој ми оди по трагата, ме следи зад петици и ме демне. Не знам кој е, не знам како изгледа, но знам како се вика – СЕНКА. А знам и што сака – сака да ме стигне. Поради тоа толку време поминувам во движење, во бегство. СЕНКАТА понекогаш оди наспоредно со мене, а понекогаш дури и ме престигнува – но секогаш е невидлива. Верувам дека таа, всушност, и не смее да се види, дека моментот во кој би станала видлива би станал најстрашниот момент во мојот живот. Затоа не се обирам назад, не гледам лево-десно, а не гледам ни право пред себе, туку главно одам со наведната глава – загледан во земјата. Кога малку подобро ќе размислам, дури ни тогаш не гледам асолно, туку сирам, и тоа повеќе наназад кон самиот себе одошто напред, иако, строго земено, не е сигурно каде токму би можел да го видам она од што толку се плашам.

Патот кон ридовите ми донесува извесно олеснение. Зелената растителна боја ме смирува затоа што знам дека во неа може има скриени волци, од кои се бега, но не и сенки од кои нема спас. Не сум сигурен каков може да биде допирот на СЕНКАТА ни дали е таа нешто што приплиснува однадвор како бран или навира однатре како магла. Еве и сега, чув-

ствувам, Сенката е некаде близу. Местото каде што сакам да се скријам е толку слично на местото каде што би можел да ја сретнам! Пред стадионот – зад црквата; удолу – угоре, како во детските игри. Пак трчам накај ридовите, иако е самрак. Не знам нели е тоа добар начин да се загубам. Како ќе се вратам по рог-темница во која царуваат сенките? Во глуждот чувствувам остра болка. Некој и понатаму ме следи.

Дални, дални времиња; потопени светови, никому разбирливи, никому нужни. Сега сум возрасен и не би требало повеќе да се плашам од сенки. Сепак, надвор, во оној неопределен простор зад стаклото на колата, некое невидливо лице ме демне и сега. Сенки, сенки сега ни најмалку страшни! *Сега* имам сила да го отворам прозорецот: *лицето* скриено во мракот е восхитено од новата кола, затоа гледа во непроѕирноста на стаклото. Пред него сега можам да ја демонстрирам силата на машината. Можам да ја осветлам ноќта со силните фарови чија светлина допира до утрото. Имам и резервни фарови, па дури и фарови за магла. Имам од сè повеќе одошто ми треба.

Зборот *сенка* приспивно шумоли меѓу лисјата во паркот. Влези во обична сенка за да се измочаш покрај тополата, близу игралиштето, внимателно скриен, зашто тополите создаваат тенки праволиниски сенки како молива, каде што не можат да се вденат духовите на минатото. Токму помина една група луѓе; но само што ја снима, пак го слушнав, во темникот, тој збор, *сенка*, од кој сега ме засолнуваа војските на цивилизацијата во трупкици цокули. Го отфрлив стравот како наметка и продолжив по замислениот пат, накај непознатите места во ридовите.

Имаше една млада убава жена што ја запомнив со бебе на градите, што еднаш ме подои со тоа млеко, лек против цмичоците. Тогаш поминував низ непознати краишта, а еден *човек*, а не сенка, ме следеше скокајќи како скачка од камен на камен. Постоеше една планинска куќарка, колиба. Влези од вратата, излези низ прозорецот, а човекот по мене. Беше многу необично, но додека трчав, не се чудеа поради таа необичност, и не бегав, туку просто се натпреварував со соперникот, како спортист што го контролира својот страв како здив. Не се сеќавам некогаш така да ме следела Сенка во ноќта.

Во единствената соба на колибата, на масата, имаше ножици што можеа да се искористат како оружје против целулоидните лаги. Тука нема волци; во колибата живее само волчицата, што личи на млада дадијарка што мери злато, создадена од чист пигмент. Понекогаш е мила, понекогаш е груба и негостољубива. Скандализирана е од фактот дека сум сè уште тука, само во маица со презрамки, но без гаќи. И објаснувам со нежен глас дека сум заскитал, па сум го повредил глуждот, а тука една жена многу мила ме подоила, но таа е безмилосна; вели веднаш да сум заминал додека не се вратил оној со кого се трчам ту низ врата ту низ прозорец. Вели дека ќе ми го покаже патот, но дека ни најмалку не жали ако паднам во најдлабоката дупка. Тогаш ми носи диско со четири мали тацни како шепа, а во секоја шепа – слатко од *мачка*. И велам дека јас не јадам мачкино слатко, како што сакам да пијам мачкино млеко, па ја фрлам понудената шепа, очекувајќи дека жената уште повеќе ќе здивее; но таа, напротив, ни најмалку не се лути. Го чекаме, во тишината на креветот, времето за заминување, додека надвор полека

паѓа мрак (небаре деновите се скратиле и сонцето постојано огрева и заоѓа). Јас дури сега сфаќам дека жената има маж-змеј, од кого ме крие. „Да нема тука некој скриен?“ го поставува змејот на доаѓање своето прашање налик на домашна задача. „Не, нема.“ Нема, нема, но нему му мириса на луѓе, пак мрси јајца змејот изговарајќи правилни класични реченици.

Најпосле, растажен, змејот-маж ќе отиде накај ридовите и оттаму, седнат покрај еден извор, ќе ја наслушнува ноќта. Од далечината, од мракот на топлото врталиште, ќе доаѓаат меките шумови од волчите шепи што се мушкаат во неговото трло. Близината на Сенката тогаш нема да може да се насети зад обичното и кротко лице на дадијарката што мери злато. Времето на детските стравови одамна минало со изврвениот живот.

СЕРИСКИ УБИЕЦ

Го гушкам серискиот убиец образ до образ, како слика во огледало или како одраз во вода. Сега кога се знае дека токму тој е злосторникот, не се притеснува да признае. Не троши зборови, сепак, туку само ведне глава пред мене, како фатен виновник, а на моето прашање дали е тој серискиот убиец, потврдно одговара со „да“. Имаше повеќе сомнителни што се врткаа наоколу и ја демнеа куќата, но изборот падна на него и не се згреши.

Во куќата влезе низ едно вратиче како маскирана Алиса во земјата на чудата. Главата му е голема, грда; тоа е она што најмногу ме изненадува: колку е грд! Залепен за мене како некој близнак, ми опишува како ги давел жртвите притискајќи со прстите сè помeko а сè подлабоко околу вратот, некогаш на голо, а некогаш преку тенкиот материјал на облеката. Од начинот на кој ми покажува како го правел тоа (или пак јас ја демонстрирам неговата сопствена демонска вештина), јасно се гледа дека стисокот станува сè посилен и дека серискиот убиец нема намера да застане на половина пат, ниту пак да ја прекине серијата во која има главна улога.

„Не се плаши“, му вела тогаш, со рацете потпрен на неговите гради, да го ублажам колку-толку стисокот, „ние имаме сила да им покажеме на сите, да се противставиме!“

Тој се фаќа за тие зборови како давеник за сламка. Иако не се очекува педагошките примери да влијаат врз сериските убијци, тој сепак ги повторува моите зборови, „Да им покажеме“, вели, а стисокот попушта. Неговиот глас е исполнет со надеж и со вера дека ќе се случи невозможното и дека движењето ќе сопре на половина пат, а ние ќе го спасиме серискиот убиец од неговите сопствени шефи.

СКАЛИ

Слегувам по скалите по една рог-темница. Не се гледа ништо во мракот. Но знам дека некој ме демне. Долниот десен агол на дворот сам од себе се осветлува, како катче на некоја таинствена слика. Сега можам да ја насрам и куката зад себе. Од другата страна, по другите скали, полека слегува оној што ме демне во мракот. Тој, всушност, сака и да ме нападне, но и да ми ја грабне куката (како да станува збор за предмет што се наоѓа во неа самата). Земам камен од земјата и цврсто го стискам. Ми се буди едно старо чувство од детството, дека каменот ми е единствената, но мошне несигурна одбрана. Не смеам да се свртам; само ги слушам забрзаните чекори на напаѓачот. Веројатно сакам да отстапам, но немам време за тоа – напаѓачот е веќе зад мене. Со каменот в рака, се свртувам во последниот момент пред да бидам зграбен, и рипнувам врз напаѓачот со силен крик кој ме префрлува, сосе куката, во некој друг свет.

СНАА МУЛАТКА

„Ајде честито снаа, пријателе.“

„Нека ти се врати, само некоја уште поцрна!“

„Зар не те аресува?“

„Ич не ме аресува.“

„Е оти така? Види колку е лична!“

„Лична е, но знае ли кој е Јане Сандански?“

„Не знае.“

„Па за што тогаш ќе зборувам со неа?“

СОВЕТ СО ПОДВЛЕЧЕНИ ЗБОРОВИ

Неговото лице, во крупен план, со оние паметни очи што го впиваат она што му го зборувам (но којзнае што му е во главата!).

Животната смисла *нависџина* не може да биде во минливото. Ние *бездруго* ќе умреме. Што ни кажува тој *факџ*? Ни кажува дека не е важно што ќе нџ *снајде* (зашто знаеме што нџ чека), туку што ќе *наџравиме* во текот на животот. Голема несреќа и *срам* е човек да не си ја изврши животната задача. Дали му е *јасно* во што се состои таа?

СОГЛАСКИ И НЕСОГЛАСКИ

Во халата – која е истовремено театар – има шанк, а зад шанкот стои, во улога на бармен, еден комедијант познат под името Мистер Бин. Зборува по наше, скоро течно. Што сакам? Две кифли. Колку чинат? Секоја по денар. Му давам три денари, трипати по еден. Тој ми дава две кифли и, наместо третиот денар, ми враќа како кусур грст ситни пари, со една од оние негови гримаси.

Слегуваме, потоа, низ една падинка по која тркаламе согласки и *несоґласки* (како што Мистер Бин ги нарекува самогласките). Согласките изменшани со *несоґласки* се тркалаат сè до барата каде што ги чекаат жабите што студираат паралелна лингвистика.

СОПРЕНО ВРЕМЕ

Во полумракот на вратата, загадочно засмевнат како Орсон Велс во познатата секвенца од филмот *Третиот човек*, стои еден мој гимназиски другар, ист како некогаш. Јас сум сегашниот. При средбата, прво го прегрнувам, а потоа се вртам околу него, не верувајќи во она што го гледам. Па тој е навистина *сосема* ист, ни најмалку остарен, со истата малку груба кожа на триаголното лице со јаки вилици и околу насмеаните сини очи. Тука му се и некогашните потсушени мозолки. Рус, млад, јак и – ист, навистина ист, иако се води како умрен. И јас сум *исти*, но не како некогаш, туку како сега, и затоа тој не ме препознава. Од сите средби на јаве или на сон, таа е единствената во која тој не ме препознал. Сега тој кружи околу мене, ми го раскопчува мантилот, барајќи некој знак на облеката, или во ставата. Со искусвена горчина во градите, со извесна супериорна самоувереност го констатирам тој факт – дека за мене времето безнадежно поминало, а за него, ете, сопрено, стои.

Кој е тој? се прашувам. Дали ја видов сликата на неговата лична бесмртност? Или е тој ликот на бесмртноста на самото време, кое секогаш си стои, исто, на своето место, додека ние минуваме низ него, и старееме? Или е тоа сликата на мла-

доста олицетворена во тоа палаво момче, нешто слично на недосонувана вечност, чисто телесна, а врзана за еден траен, духовен свет?

Можеби никогаш не му позавидел толку на некој отсутен некој што сè уште се водеше како тука присутен.

СОФИСТИ

Му ја објаснувам неговата ситуација. Тој сè уште не завршил војска. Не отишол да служи како завршен матурант, а сега на зрели години мора да се измачува, па така и да го „прекине континуитетот на успехот“. Да отишол порано во армија, како војник ќе пиел шприцер на оваа сончева тераса, во овој убав летен ден, а и сега, како веќе отслужен човек, заслужен цивил, исто така ќе пиел на оваа иста сончева тераса, во овој ист миг, ист таков ладен шприцер. За жал, обете тие големи прилики тој ги пропуштил, и сега мора така без врска само да се нервира.

Тој се смее со онаа итра, писклива смеа; знае дека му подметнувам кукавичко јајце, двапати броејќи го истото, но пак не може да излезе од овој софистички лавиринт.

СПРОТИ БОГОРОДИЦА

Тешко е патувањето низ замрсените внатрешни простори! Стануваше збор за древен ритуал на иницијација, а ти, ту водиш некое дете слично на тебе ту си воден од жена. Патот врволка низ опасни предели во кои душата чувствува целосна збунетост на работ од можното лудило. Постоеше една делница кога ќе се откажеш да водиш или да бидеш воден, време кога ќе бидеш осуден да правиш непромислени лудости, сè со надеж дека потоа пак здрав ќе се вратиш дома.

Психолошкиот притисок на патот е премногу голем. Духовниот водач (ти што водиш дете слично на себе или споменатата жена) презема на себе голем ризик. Можно е животот целосно да се строши или да добие разрешение. „На средина од мојот живот земен“ се раѓа силно сомнение (кај мене или кај тоа женско лице што ме води) дали одам по правиот или по некој погрешен пат. Според она што го насетувам, според големиот страв што се раѓа и според претчувството на целосно растројство (не само на сетилата), испаѓа дека, или инструкциите не биле точни или не биле следени точно, поради што понатамошниот пат би бил ризикантен – што бара прекин на „експери-

ментот“ (иницијацијата), за да се спречи непоправливата штета.

Движењето, сепак, речиси автоматски продолжува низ мракот исполнет со психолошки препреки. Како што се оди понатаму, мракот полка се разбиструва; чувството на страв целосно стивнува и јас – оставениот, со оној што ме води – влегувам(е) во еден чист, светол и мирен предел кој личи на вечност и вечно блаженство. И сега почнува тоа враќање назад, до точката на разделбата, исполнето со голема болка и гризење на совеста. „Како сум можела да се посомневам и да го оставам на половина пат“, вели сега за детето таа (веројатно женска) личност што беше водач низ тој психоделичен простор и низ тој заумен свет.

Свеста ја просветлува сознанието дека, во моментот кога требало да се откажам од патот божем за да не „пукнам“, наоколу бил таков мрак што напред можело да има само едно – светлина. Тоа била основната причина зошто некој сакал да ме спречи тоа да го откријам. „Не постои друга можност освен напред да биде светлина“, мислам и сега, и со таа мисла итам кон местото каде што се упатив, таму каде што застанав на половина пат.

СРЕД СМРДЕЖОТ НА ПРЕПОЛНИОТ АВТОБУС

Во еден градски автобус преполн со патници еден крадец ја завлекува раката во џебот на чесниот граѓанин. Чесниот го фаќа крадецот над дланката и извесно време го држи, одмерувајќи ја својата сила, која не е голема. Крадецот тоа го забележува веднаш и бргу поминува во контраофанзива. Чесниот граѓанин сега е најден во небрано грозје. Се наоѓа среде приказната за фатениот арамија кого не може ниту да го приведе ниту пак да се откачи од него. Се обзира кон патниците во автобусот, но сите одвратиле поглед и се загледале во нешто важно зад прозорецот. Со помошта на својата поголема арамиска сила, сега крадецот го држи чесниот граѓанин за рака и користејќи го познатиот трик на својата професија, сака да ја префрли вината врз него: „Што сакаш ти?“ велат неговите непроникливи очи на црн пантер и малку недостасува па да свика: „Крадец!“, па уште и да го обвини, во што истренирано го поддржува еден гамен, скоро дете, потпрен на вратата од автобусот. Сè уште никој не се обзира кон нив. Чесниот граѓанин не е онолку уплашен и загрижен, колку што е стаписан и зачуден, зашто му станува

јасно дека пред немата порота сред смрдежот на преполниот автобус многу лесно вистината може да се преобрази во лага, а лагата во вистина.

СРЕДБА/РАЗДЕЛБА
(цитат)

„Добровечер.“

„Добровечер.“

„Колку е далечен патот до тебе?“

„Далечен е, далечен.“

„А далечен е и до мене.“

Ингебог Бахман: „Заминувањето
на водната самовила“

СРЦЕ ШТО РАБОТИ БЕЗ ПОЛНЕЊЕ

Колата е направена така да оди без акумулатор. Јас го знам тоа, но сепак го подвлекувам тој факт со зборовите: „Мајсторот ја направил оваа кола да оди без акумулатор!“ Тоа го кажувам со ист тон како да велам: „Срцето работи на лекови, без сопствено полнење!“

СТАКЛЕН СТАН

Станот е сиот од стакло и преполн со стакло, дури и со централна стаклена витрина како во музеј и со многу огледала како во бордел. Додека стоиме тука речиси неподвижни, знаеме дека таа голема просторија е само претсобје што води во друга, уште поголема просторија, каде што, и тоа добро го знаеме, има уште повеќе витрини и ормани со кристални бокали и чаши. Најпоследно се појавува домаќинката на тој кршлив свет, висока и слаба, и застанува под стаклениот лустер, веднаш до скалите, пред вратата на другата просторија. Речиси е просирна, толку е слаба и на некој призрачен начин вклопена во станот. Ние од порано знаеме дека е болна, а нејзиниот изглед сега тоа само го потврдува. Ниту се поздравува, ниту се насмевнува, ниту нешто кажува, туку само прекорно гледа во нас, како да сме и ние како неа од стакло.

СТАРИОТ ПАЗАР

Стариот пазар се наоѓа на старото место. Вие што го знаете тоа, знаете и каде е тоа; за другите тоа место нема никаква важност. Како општа информација, може да се каже дека некогаш таму растеше една осамена топола. Сега на тоа место има споменик; во близината се наоѓаат гимназијата, културниот дом и една меѓународна кафеана. Старите куќи на некогашното корзо, се разбира, повеќе не постојат, како ни слаткарницата „Снежана“. Крај корзото повеќе не растат диви маслинки, туку безимени дрвја од некоја егзотична земја.

Сето тоа, меѓутоа, нема никаква врска со оваа приказна. Приказната посочува нешто сосема друго; имено, зошто го снемало пазариштето. Пазарциите (не тие што купуваат а тие што продаваат) разбрале дека горе низ државата цените на зеленчукот и овошјето (не само на раниот род) биле многу повисоки, па малку по малку се истеглиле на север. Така пазарот опустел и останал само со купувачи кои немале што да купат.

И токму тогаш се случи она што сака да го раскаже оваа приказна, според марифетите со кои располага слична на легендите. Додека селаните од нашиот крај се распрснале по пазарите на

Белград, познатиот Чу Вар (на прдливи баби) од Белград, запомнат и под името Локна, разбрал за тоа нешто, дека опустел пазарот на југот од земјата (тогашна) наша, па се кренал од Жарково да продава зеленчуци купени во Белград на ангро од тукашните селани што дошле да продаваат, за пак да ги врати на нивните опустени јужни сергии. Патем, во пазувите носел по чифт-два гулаби за размена на пораки со пазарциите останати во престолнината.

И јас бев таму и јас видов, но не купив ништо, зашто цените беа двапати поголеми од белградските. Важно, стариот пазар се обнови и сега пак си стои на старото место сосе тополата.

СТАРИОТ ПОЕТ

Стариот поет со јарешка брада, болен и споулавен од болки, ми ја подава секирата и вика во очајание: „Убиј ме!“ Првин мислам дека тој туку-така зборува од мака; потоа сфаќам дека е сосема сериозен, дека неговата здравствена состојба не влијае на неговиот разум. Сепак, секирата е премногу груб, непоетски реквизит. „Не можам“, велам, а тој повторува: „Убиј ме, јас тоа не можам да го издржам!“

Лежи на калдрмата во дворот со одрина, близу влезната врата во визбата. Во тој момент, мене токму тој факт – дека стариот поет лежи на гола земја – ми изгледа пострашен и од секирата. Итам угоре по камените скали со една единствена мисла, да го донесам железниот кревет за да може поетот да лежи како човек. Знам дека тој кревет постоеше во куќата, иако одамна го немав видено. Да не беше во прашање моето детско креветче?

„Знаеш што“, вели сега еден друг поет, бричен и троа помлад, но не легнат во болки на земјата, туку застанат на скалите, „оваа ноќ не е крај.“ Не знам кому токму му се обраќа, мене или на стариот поет, но однекаде ми е јасно дека тоа што го вели не се однесува на состојбата на поетот,

туку на она што се случува во светот, на апокалипсата што била навестена, а можеби и на она непознатото што постариот поет го видел во своето очајание.

Визбата, дворот, скалите и куката, меѓутоа, им припаѓаат на еден свет кој нема никаква врска ни со постариот ни со помладиот поет. Внатрешноста на куката сосема се разликува и од она што јас го очекувам. Влегувајќи, забележувам дека е преполна со луѓе и со разни предмети; личи на склад, кој е истовремено и продавница на големо.

Се качувам на кат, таму каде што некогаш била детската соба на мајка ми. Во таа соба живееле сите освен мене. Првин мајка ми, па вујковците, откако мајка ми се омажила, а таа соба најнакрај стана и спална соба на дедо ми и на баба ми; на големиот брачен кревет беше и нивниот посмртен одар, местото каде што последен пат ги видов.

Додека го барам железниот кревет, кој никогаш, колку што знам, не стоел во таа соба, една млада девојка, растревожена и облеана со солзи, ја допира ладната цевка на својот револвер до моето слепо око, и вели дека не го дава креветот, скриен долу во дуќанот, зашто е тој нејзин. Девојката ми е позната, но не можам да се сетам од каде. Ми личи на актерка, а така и се однесува. Таа на тој кревет премирала во една претстава и затоа не го дава, рече. Дури тогаш ја препознавам актерката, што ја познавав како возрасна жена, но не и како девојче, каква што беше станала сега. „Добро, тогаш ќе направиме друг кревет, од штици, барем тоа е лесно!“ вела ми за да ја успокојам. Барам меѓу предметите што ме опкружуваат со одветен материјал, пред сè две греди и попречни штички, или некоја плоча од иверица и слично. Во

големото стовариште има и столарски материјал, но не наоѓам ништо соодветно. Има таму и големи огледала, па помислувам и на нив; го замислувам тешкото топчесто тело на постариот поет легнато врз огледалото како на кревет и си мислам нема ли да го скрши. Тоа решение ми изгледа полошо и од земјата.

Меѓутоа, потрагата по креветот што ќе му ги олесни маките на поетот траеше толку долго што повеќе не беше можно да се најде патот до дворот со одрината.

СУДЕЊЕ ВО СОБРАНИЕТО

Несвестичаво длабоката бездна нема дно; под водовртежниот вител се отвора нов вител, и под новиот уште понов, сè до последниот кој исто не е последен; бесконечноста ја буши земјата барајќи го пеколот без да го најде: пеколот е самиот пад.

Осудените не смеат да земат никаков предмет, како спомен – на пример, книга – ниту пак тоа им е дозволено за сведетелите, пред чии нозе, пред портата во Собранието, на излегување, се отвора и секавичаво се затвора еден роботизиран метален механизам, кој моментално ја брише меморијата, го менува ако треба и генетското устројство и ги отстранува и најситните трошки на паметење врзани за настаните во Собранието, каде што претседателот на државата првин ритуално бил сменет, потоа ритуално осуден и најпосле ритуално погребен во спирален гроб и, исто така ритуално (за да се задоволат примитивните инстинкти), полен со жива вар. Поради претпазливост, гробот потоа бил префрлен во Шумата на утките (кои ќе укаат над анонимното почивалиште сè додека и нив не ги протераат, во време на големата преселба на птиците).

Меѓутоа, иако сведетелите со испран мозок не се сеќаваат повеќе за настаните во Собранието, над нив – особено внимавајќи да немаат некоја книга која може дополнително да ги потсети – бдеат роботизираните механички пајаци, кои често по грешка, или поради вродената им пакост, ги прикleshтуваат сомнителните со своите клешти како со чивии за сидовите на градот кој порано бил столнина, и пак ќе стане столнина, но никогаш повеќе нема да биде град.

СУДЕЊЕ ВО ТЕАТАРОТ

Судењето трае веќе со месеци, можеби со години. По многу перипетии, се објавува дека ќе бидам обвинет за убиство. Веднаш се знае дека е во прашање местенка. Никој не се сомнева во тоа. Но како да се одбраниш на судот?

Подоцна ќе се разбере дека не било тоа, туку нешто друго, уште полошо. Сум ја навредил татковината во некоја реплика на еден пијан лик што ја изговорило едно уште попијано лице, како актер.

Се бранам така што ги редам како цепаници своите книги. Со левата рака ги извлекувам цепаниците, во разни бои и облици, а со десната ги подредувам потемните, чаталосани, слични на мазни рибји тела: моите дела.

По судењето во театарот, а воедно и по театарската претстава што се одигра на таа тема, истовремено во минатото и во иднината – долго минуваат дуздисани парови, некогаш актери и гледачи, а сега летачи кон небото.

СУИЦИД

Сликата е јасно видлива и оддалеку. Тоне во водата. Веројатно е во прашање самоубиство. На дното на реката лежи неговата љубов, исто така удавена. Или е, можеби, сè уште жива? Нема ли да биде премногу грубо да ја фати за косите, како што прочитал во некој прирачник? Место да легне покрај неа, нема ли да биде поарно да ја извади горе на светлина, да ја прероди?

СУПЕРПРИРОДА

Кога си легнав, зедев да читам една книга, која посочуваше нов научен пристап кон натприродното. Авторот на книгата беше Лајл Вотсон, а книгата носеше наслов *Зад суџерџприродата*. Пред тоа прелистував една органска хемија, за да се потсетам на градивото што сум го поминал уште како гимназијалец, а сега таа книга лежеше на креветот покрај мене, да ми се најде ако ми здодее натприродното. Во неа имаше ливче за одбележување на страниците, на кое беше напишан бројот на телефонот и адресата на мојата заболеларка. На тоа ливче беше запишан и еден друг телефон, а беа напишани и три термина, четврток 14 ч., „утре“ 18 ч. и (не се знае кога) 15 ч. Покрај книгата, поблизу до мене од мојата лева страна, се наоѓаше мала брошура за користење на извесен Браунов апарат за туширање на жлебините. Од распоредот на нештата околу мене можеше да се заклучи дека главната преокупација тие денови не ми била суперприродата, туку забите и состојбата на моите венци, нужни за дробење на храната. Веројатно затоа не можев да се сосредоточам на читањето.

Ми падна на ум една политичка карикатура, но како да ја нацртал еден прост човек од моето сосед-

ство, по потекло од јужна Србија, кој постојано се трудеше да го поправи својот неправилен говор, но така што патем правеше нови и сè поголеми грешки. Сега тоа, не знам зошто, ми се виде како суштина на политичката карикатура: поправање на непоправливото. Во врска со тоа, ми се наметна едно гледиште спротивно насочено од она на карикатурата: имено, не исмејување, туку прифаќање на искривеното лице на стварноста од личен срам, то ест од срам што таа стварност постои и од срам да не го засрамиш лицето што ѝ припаѓа на таа стварност, како што беше и случајот со човекот од јужните краишта.

Еволуцијата на прифаќањето, како и да било, претставува од во спротивен правец од оној на политичката карикатура. Додека политичката карикатура покажува на кој начин светот е обезличен и зошто говорот на неговите главни протагонисти е искривоколчен, спротивната насока сака да ни покаже дека човекот со неправилен говор може да има прифатливо лице и соодветно граѓанско однесување, а дека и неговата жена понекогаш може да изненади со една опитствена природна интелигенција. Впрочем, не треба да се заборави: секоја година на Денот на преживувањето во нивната куќа се послужуваат неотровни јадења.

Психолошкиот обид да се прифати природното во неговиот природен облик, меѓутоа, исто така создава чувство на срам. Ни органската хемија ни суперприродата тука ништо не можат да помогнат.

Т

ТАЛКАЊЕ

Отсекогаш постоеле тие стари, заборавени пре-
дели каде што некогаш сме живееле, или за кои се
врзани некои наши дејности.

Пределот на работ од котлината е сличен на не-
кој предел во срцето, кој, место рекички, го навод-
нуваат капилари. Нема место каде што не може да
израмниш плац и да започнеш градба, само ако не
е во надлежност на државата. Во далечината може
да се синее море; а понекогаш, тоа може да биде
и речен слив.

Некои луѓе сметаат дека реките, гледани од ви-
сочина, имаат предност над морето, затоа што оп-
фаќаат поголем, или барем поважен простор. Како
и да е, близината на големите води, велат, навес-
тува разделба, зашто нема река или море по кои
денес-утре нема да си заминеш.

„Голема глупост е“, велам јас, повеќе следејќи
некоја своја мисла одошто одговарајќи им на луѓе-
то, „голема глупост е вообичаеното мнение дека
мажите одат од дома. Тоа произлегува од едно
чисто механичко поврзување на стварните состој-
би и на функцијата на просторот. Мажите не *одаат*
од дома, туку *одаат на работта*. Стег на случајни
околности е што нивната работа е понекогаш да-

леку од дома. Жените се тие што (навидум без да ја напуштат својата куќа) талкаат по светот, додека нивните отсутни мажи и од туѓина го вардат својот дом.“

ТАТКО И СИН

Таткото е многу славна личност: маршал, претседател, генерал – кажи го како сакаш. Моментално седи во една летна бавча каде што се влегува преку дрвено мовче под кое мирува водата на рибникот. Седи потпрен со рацете на една голема дрвена маса, а наспроти него седи една млада жена од народот. Таа е по сè обична, убавка и простичка, но со славниот човек, ете, родила дете. Излегле еднаш на мај, а таа се вратила дома со искасан газ од комарци. Никогаш повеќе не се сретнале, но славниот човек тогаш, едно ја направил тешка, второ ѝ раскажал многу леки работи, сообразни со тогашниот вознес на неговата страст. Во таквите моменти се тропаат разни блуткавштини, но никој не знае кога провидението ќе те направи важна личност, за да ти ги залепи на образот тие несообразни нешта. Џе раскажал, меѓу другото, какви глупости правел во младоста пред да отиде на робија. Сега, кога таа го најде и му ја објасни која е и што ѝ се случило, тоа му беше единствената мака, зашто не се сомневаше дека девојката го снимила во главата секој збор што некогаш ѝ го рекол. Затоа тој воопшто не обрна внимание на последиците од некогашниот мајски излет, за кои го извести жената, туку отворено ја праша дали се

секава на она што ѝ го зборувал тогаш. Таа ги повтори некогашните негови зборови на прост начин, во согласност со своето слабо образование. Тој се насмеа. Сфаќајќи ја неговата смеа како знак на срдечност и добронамерност, а не очекувајќи од таа толку славна личност да се спушти на нејзино рамниште, таа сега го повторуваше она што некогаш го чула од него троа подбивно, но незлобиво и со разбирање, свесна дека тоа никогаш не би го кажала пред туѓи луѓе. Откако пред неколку дена побара прием и големецот покажа дека не ја заборабил, таа му откри нешто што можеби и не било човечно толку долго да го крие. Со сознанието дека има син тој нека постапи како што ќе посака, но барем да знае!

Човекот замислено гледа ту во рибникот ту во детето што си игра отаде рибникот. Ако жената не лаже, лесно може да пресмета колку години има детето; додека тоа пораснало, од лек на зборови, тој стана тежок и на зборови и на дела. Отаде рибникот нема никој друг освен детето и стражарите. Кога некој минувач... но тука нема минувачи, ниту пак може да ги има, зашто од првиот бодлив тељ и од првата железна порта па дотука има и други стражари. Па сепак, кога некој минувач (ајде да се замисли и тоа) би поминал отаде рибникот, би можел да му го види само грбот, зашто тој е целосно скриен во сенката на дрвото што ги спуштило своите гранки врз големата маса.

Големиот човек во моментот врти низ загрижената глава само една мисла: може ли рибникот да ги скрие лошите спомени што го тераат на срам, сосе единствениот сведетел? Жената е, се разбира, една обична селска гуска; него не го интересира што таа сака: таквите жени сакаат секогаш

едно и исто. Него го интересира што таа може: а би можела да го засрамува сè додека е жив, само ако не ја замолкне.

Тој му довикнува нешто на стражарот отаде рибникот, без да ја сврти докрај главата, за да не си го шини вратот. Широките плеќи ја покриваат глетката отаде рибникот, каде што детето полека заминува некаде со еден од стражарите. „Сине, сине“, вика детето по стражарот, а големиот човек, наведнат над масата во сенката на дрвото, одеднаш се досетува зошто децата понекогаш ги ослобуваат возрасните со *сине*. Прво таткото нив така ги викал, а потоа тие него почнале така да го викаат, зашто е тоа збор-ключ што ја осветлува животната сцена, пред да ја покрие жабјакот.

ТВ-РАСПРАВИЈА

ТВ-расправата за сè и сешто набргу поминува во расправија за сенешто, па така на ред доаѓаат и дијалектите. Мојот говор е стариот говор на Македонија, но сега тој нема некоја особена цена. Многумина сметаат дека треба да се ископачи, за да не ни го резиле убавиот книжевен јазик. Јас не знам што да мислам: престанав да ги изучувам туѓите јазици за да не го заборавам својот јазик, а сега пак морам да зборувам инаку од мајчиниот говор. Па така, среде расправијата, се прашувам дали и јас да кажам нешто теориски потковано, или со потковицата да им удрам на дискутантите по една клоца и да почнам да зборувам како што ми е оставено од Бога, место да теоретизирам.

Но кој тогаш ќе ме разбере не ме разбрал? ми вели гласот што ги прави и расипува мислите. И што ќе стане со светот кој фатил насока да ги снема јазиците сосе дијалектите и сите да зборуваат едно за да се разберат не се разбрале? И така, што велат, Г'нко заг'нка и на тоа остана.

ТВРДИНА

Нешто се случува во внатрешноста на тврдина-та. Еден непријателски авион ниско ја надлетува, бара сомнителни знаци.

*

Одамна живеам во таа тврдина на ридот. Лежам во тревата, горе на платформата, и слушам дека пристигнал брат ми. Сиркам. Гледам дека тој, само што пристигнал, веќе се враќа по нешто заборавено (веројатно да си го земе шејот). Патем го среќава татко ни кој слегува низ боровата шума која расте речиси до реката. Татко ми токму се довикува со мајка ми скриена во една од собите во калето; ѝ вели дека сега ќе може убаво да се одмори. Истото му го повторува и на брат ми, додека слегуваат низ шумичката. „Да не легне на некоја клупа“, си велам во себе, малку засрамен од таквата можност, иако знам дека во шумата нема клупи. Брат ми гласно му вели само нека се одмори, додека татко ни полека, со тежок од се спушта накај реката. „Како ќе ја качи на враќање горнината?“ си мислам, а во ушите ми одзвонуваат зборовите: *Тоа благословено место за одмор...*

*

Пред портата на тврдината, едно мало срце (од кокошка, од пиле?) осамено чука во прашината на патот; никој не го забележува. Едно пајаче го влече, го носи во својата мрежа.

ТИЛЦИ, ТИЛЦИ

Тилци, Тилци, Тилци, пак одсвонува во главата: крај каде што заоѓа сонцето и, во рана пролет, цветаат првите бадеми, првите мин-миндели бели. Дали сè уште постои тој свет, тој свет цветен предел? Каде? Зад тилот на Господ! Никаде-Нилци, Тикаде-Тилци. Кога? Кога ќе си го видам тилот! Никогаш-Никодилци, Тикогаш-Тилци. Летинци. Конинци. Гонинци. Отидинци. Невратинци. Библиски места во царството на сказните, во атарот отаде селото Кушкундилево.

Слично како Конче. Конче, вечната хомеопатија скриена во имињата. Етимологијата ќе ми ја открие Конески во текот на една средба на Саемот на книгите во Белград. Седнат на еден од штандовите, со пластична чашка пред себе, без никаква волја да се мрдне („Не ме интересираат повеќе книгите!“). Не, не беше тоа тогаш во Белград, туку подоцна во Велес.

„Нели во вашиот крај“, ќе рече тој, Блаже што не лаже, „има село Конче, помеѓу Радовиш и Струмица?“

Тишина. Да, место на масовни злосторства. Таму е, вели Јурук Осман, гробот на брат му на Гази Евренос. Пауза.

„Дали знаете од каде доаѓа тоа име?“

Од каде? Од каде, ако не од крајното *конче* на видливиот хоризонт!

„Така некако“, се согласува поетот, па продолжува: „И моето презиме има слична етимологија, но тоа не именува нешто далечно, туку последно, зашто има магиски карактер.“

Тогаш ми ја раскажа приказната за постанокот на името. Неговиот прадедо имал многу деца и кога се родил дедо му, го крстиле Конe, за да се тури крај на рожбите што го делат лебот на сè повеќе усти. Конe-конец-крај: крај, крај, да биде крај, зашто веќе биле исцрпени сите сили. Така тој благослов-клетва поминал на целото семејство, сè до него, Последниот.

„Треба да се дојде до крајот за да се дознае каде се наоѓа Крајово, и да догори и последното конче на фитилот, па да се разбере кој бил Конески“, вели поетот. „А доколку некој, присутен или отсутен, живее отаде светот, не би требало да се зачуди ако го наречат Тилски“, се смее тој со својата за момент сè уште безгрижна смеа.

Не би требало, зашто таква била природата на зборовите: да го кажат она што ќе го откажат.

ТРИЕСЕТТИ АПРИЛ 2013 ГОДИНА

Се вратив од пат дванаесет минути до пет часот наутро. Бев сè уште сонлив, зашто синоќа испив апче за смирување. Го испразнив меурот со прекини, со тенки кончиња, но без капки. Имав впечаток дека се враќам од многу далечен пат, иако нејасно се сеќавав каде бев. Кога ќе размислам подобро, би можел да кажам: каде не бев! Впрочем, со мене беше и сопругата, која би можела да го посведочи тоа.

Хотелската зграда во која престојувавме јас ја доживеав како куќа и вистински дом. Беше во еден голем парк со скапоцени дрвја, како ботаничка башта, меѓу кои растеше млада дива трева. „Тоа е нашиот парк по кој ќе шетаме“, ѝ реков на сопругата, свесен дека таа не е од шетачите, така што однапред бев помирен дека набргу ќе го каже своето вообичаено „не“. Не ми беше јасно зошто тргна на тој пат кога ѝ беше подобро да си спие дома.

Патувањето до тоа место траеше долго, зашто тргнавме со воз, од оние старинските, кои не развиваат брзини. За чудо, возот не одеше по шини, туку врволкаше по една тесна планинска патека,

така што композицијата мошне тешко ги факаше кривините, ризикувајќи да се тркалеса во долот.

На една патемна станица, каде што возот стоеше малку подолго, во согласност со својот возен ред, јасно можевме да ја почувствуваме осаменоста на пределот и неговата изолираност од светот. Немаше дури ни телефон. Моравме да им пратиме телеграма на децата да знаат каде сме и да не се саклетисуваат што се имаме најдено во толку див крај, иако без крвожедни сверови.

Морав за момент да се осамам за да ја составам телеграмата со што помалку букви. Просторијата во месната пошта во близина на железничката станица, предвидена за клиентите, беше ладна бетонска коцка како бункер, само без дупки за цевките на митралезите. Тука беше вработено едно момче кое, споулавено од безнадежноста на својата служба, изгуби нерви, па почна да вика и да протестира. Јас му објаснив дека треба да се смири, зашто планината нема да го чуе, а надлежните, ако го чујат, само можат да го експедираат. Му објаснив и како може да се смири, па му дадов едно зелено апче, а за секој случај и јас испив едно послабо, жолто (тоа не е она што го голтнав вечерта).

По извесно време, ја сфатив неприродноста на својата положба во тој див крај без телефон. Дали возот чекаше да помине друг воз од другата страна, или беше се расипал, не ми беше познато. Знам дека почна да станува сè постудено. Помислив на темнилото на ноќта што полека ќе го покрие тој крај како леден покрив на игло. Зошто, помислив, се изложувам на такви временски незгоди, зошто не се вратам во хотелот?

Така и направив. Само што сега хотелот не личеше на себе, беше станал станбена зграда на повеќе ката. Зградата немаше ни врати ни прозорци, исто како бетонскиот бункер во поштата во оној пуст крај, од каде што избегав, но барем немаше ни незадоволни службеници што треба да ги смирувам со апчиња. На влезот едно дете, бојжак, просеше, но само што ме виде се скри некаде зад мене, како подуплашено да не му дадам совет или апче.

Скалите вртени вртат ли вртат, а јас не знам на кој кат ми беше апартманот. Дури тогаш се сетив колку глупав испаднав што не го прашав портирот, заборавајќи за момент дека хотелот беше се претворил во станбена зграда. Слегувам кат подолу, се качувам кат угоре, и токму кога мислам дека сум се загубил, застанувам пред вратата на мојот стан, од каде што го почнав патувањето. Тоа мошне ме збуни. Помислив дека децата веќе ја добиле телеграмата, па тргнале да нè бараат по пустите предели, зашто станот беше празен и ширум отворен. Не очекував дека сум можел да живеам на такво место. Дури и малтерот на сидовите беше исчукан и соголен до тула, а меѓу собите немаше врати. Дали е можно дека мојот стан се преуредува или допрва се гради?

Се зачудив кога забележав дека во едната соба некој направил засолниште. Помислив на детето-бојжак. Немаше намештај, но самата соба беше моделирана така како да е постелана со черги и суредена. Колку само се изненадив кога сфатив дека таа соба воопшто не е во мојот стан, туку во родителската куќа. И тогаш однекаде изникна мајка ми, на средна возраст. И зачуден сум и не сум зачуден што ја гледам. Таа не ми кажува

ништо, само ме гледа со оние свои сиво-зелени очи. Стои среде таа суредена соба со чисти черги, меѓу шејот, каде што мислев дека се скрило божјачето, а потоа излегува. Ја прашувам нели е опасно да се живее така на отворено, а патем го споменувам и детето-божјак. Јас мислам на крадци и разбојници, но таа не вели ништо.

Заедно излегуваме надвор, шетаме по главната осветлена улица на тој голем град која е истовремено и корзо. Мајка ми дури сега ме прашува за здравјето и истовремено се извинува поради тоа. Ненадејното сознание, дека сум тешко болен, јас го доживувам мирно, скоро рамнодушно. Сметам дека се тие состојби, сега, веројатно обични и излечиви, штом не им се припишува никакво значење.

Мајка ми пројавува желба да прошетаме по корзото, а јас станувам свесен дека тоа ми го споменувала и порано. „Ние ќе шетаме тука, по тротоарот“, вели мојата сопруга која некако успеала да слезе од возот и токму тогаш ни се придружи. „Но јас сакав по корзото, мерак ми беше“, вели мајка ми со својот монотон, но упорен глас. Јас дури сега забележувам дека паровите од корзото – меѓу кои има дебели жени и познати, насмеани лица – не само што се држат „ангажé“ туку се истовремено фатени за рамената на парот пред себе создавајќи едно големо оро слично на дебела, двојна, шарена плетенка. Чувството дека сум вклучен во некој локален шунд не ме напушта ни за момент, но истовремено ми станува јасно дека тоа заедништво, таа фатеност едни за други на шареното корзо, претставувала голема и неисполнета желба на мајка ми.

Не знам како потоа го најдов патот до дома, но знам дека се вратив во еден сосема друг и проме-

нет свет, мошне испразнет од патниците што се симнале на некоја од патемните станици на кои застанал возот. Тоа се случи на 30 април 2013 година, малку пред пет часот наутро.

Ќ

ЌЕЛЕШИ

Во тоа време смртта беше нешто обично, не само во градот во кој живеевме туку насекаде. Две наши сосетки ги загубија своите деца таму каде што отидоа да се засолнат, едното во Германија, а второто во Италија.

Веста за смртта на Јосип стигна во еден обичен час, додека седев на работната маса. Се јави мојот постар син од работата и првото што праша беше „дали Андреа знае“. Зетот на Андреа работеше со него, а прашањето се однесуваше не само на смртта на Јосип, синот на Андреа, туку и на начинот на кој се случило тоа (го нашле обесен некаде во Италија). Андреа беше од католичка вера и било договорено тој дел од вистината да се скрие, или да се пренесе што е можно подоцна. Во Италија „на увид“ отиде ќерката Галерија со момчето, за кои тогаш не знаевме дека не се венчани.

Подоцна – многу подоцна – кога Андреа првпат по смртта на синот слезе кај нас, детално го прераскажа целиот тек на настаните. Иако не пропушти да каже дека „тие“ – мислејќи на машката страна – „имаат малку луда жица од страната на татко му Лаврентиј“, беше уверена дека нејзиниот син не можел да изврши самоубиство. Беше во

онаа фаза кога зборовите сè уште претставуваат некаква утеха, пред и тие да се слеат со тишината и рамнодушноста на светот. Засвонил телефон во станот, додека била сама со зетот; тој долго се дошепнувал со Галерија, што не било во согласност со нивното вообичаено однесување, но не толку мајката да се посомнева во нешто. Младите се договориле да се најдат во градот, а кога се вратиле, горе, во нивната кујна, ѝ ја соопштиле страшната вест. „И мачките почнаа да мјавјаат кога сите заедно почнавме да плачеме“, рече тогаш Андреа.

Тоа беше во пролетта 1998 година. Тогаш ми го раскажа и единствениот сон во кој го видела својот син.

Како да го донеле дома, во сандак. Додека лежел на одрот, неа ја фатил силен немир со кој не може да се спореди ништо на светот. Небаре некој однатре ја присилува, настојчиво почнала да се прашува има ли Јосип на себе топла фанела, божем може да настине. Му ја раскопчала кошулата; под неа немал ништо, бил гол. Му се загледала во лицето со сето очајание на мајка која не знае што да прави.

Тогаш тој полека ги отворил очите. Ја погледнал со тие топли очи со боја на бадеми, со израз што го запомнала од времето кога бил сосема мал. Таа не се изненадила. Сета загуба на животот одеднаш се поништила, и се воспоставила онаа вообичаена реалност во која ни е сосема обично и разбирливо тоа што постоиме.

Рекла: „Јосипе, дали си жив?“

„Жив сум, мамо“, одговорил синот.

„Дали би каснал нешто, можеби, сигурно си гладен?“ прашала таа понатаму, а тој рекол:

„Па, би можел нешто да каснам!“

Но, во куќи немало ништо за јадење, па таа рекла дека за момент ќе тркне до продавницата.

„И јас ќе дојдам со тебе“, рекол синот.

Во продавницата, тој избрал една бомбониера. Мајка му веќе била во својата вообичаена состојба на домаќинка која размислува за квалитетот и цената на секој производ. Таа немала особено добро мислење за бомбониерите; навикната да шпара, нејзе не би ѝ паднало на ум да купи нешто слично. Но сега пред неа стоело детето кое безмалку го загубила, па дури и прежалила, и не сакала да го скоси.

„Да не е расипана“, сепак рекла, „зошто не земеш нешто друго?“

„Добро, мамо“, се согласил синот, свикнат на послушност кон мајка си. Овој пат одбрал полнени чоколатчиња во шест или осум вакумирани кесиња.

„Ќе имаме ли толку пари?“ Таа не можела да се воздржи да не го каже тоа, а синот тогаш не рекол ништо и молкома ги спуштил кесичките во корпата која била истовремено нивната торба (но со друг изглед).

Касирката отчукала 112 динари. Андреа немало доволно пари да плати, зашто во џебот имала само една банкнота од сто динари. Освен тоа, кога касирката бркнала во торбата, нашла таму и шише вино, со старински затворач како за габеза, што виси на своето петле кога ќе се отвори шишето и пак може да се врати. Била испиена околу четири прста.

Андреа се почувствувала неарно, фатена во кражба. Размислувала како да се оправда. Иако добро знаела дека шишето не е нивно, излажала дека божем го донеле со себе. И било срам од она што би можело да го помисли продавачката, или дека е пијаница, штом носи отворено вино со себе, или дека е и пијаница и крадец, па уште пред да го плати виното голтнала од него. Касирката ја одмерила од глава до петици кога ги слушнала нејзините зборови.

„В ред“, рекла тогаш и одлила уште малку од виното, како надоместок за дванаесетте динари што ѝ недостасувале на Андреа за да ја плати сметката.

Сето тоа се случувало во нивната населба. Парувале во некоја продавница зад најјужната ламела каде таа обично не одела. Тргнале назад. Се враќале по бетонската врвица меѓу двете згради, покрај лулките и црвеницата на игралиштето.

Отспротива, влечејќи по себе сува гранка, им приоѓал човек со многу зол израз на лицето. Одед право накај Јосип, како да нема друг пат освен да помине низ него, да го прегази сосем. Андреа тоа веднаш го сфатила, и в миг се нашла пред сина си, со раширени раце.

„Стој, што сакаш ти?!“ му свикала на непознатиот.

Човекот не очекувал напад, и малку се штрепнал. Времето за момент застанало. Андреа се свртела кон сина си и тогаш, одеднаш, сета била понижена од мислата за неговата вистинска состојба, дека неговото враќање не е трајно туку претставува само краток престој, доволен да се помине патот од станот до продавницата со чоколадни измами и веќе испиено вино – но не и назад. Како

бран што го пресечува здивот, ја заплиснал истиот оној зашеметувачки немир од моментот кога го донеле неговиот сандак во станот, додека таа си мислела како е облечен и дали му студи. Сфатила дека повеќе нема време за ништо друго освен да му го постави она прашање што ја јадело од моментот кога разбрала за неговата смрт, кое нема да ја остави мирна никогаш:

„Јосипе, дали би кажал на мајка, дали го стори тоа ти самиот?“

„Ама од каде јас“, рекол тогаш тој, со вообичаениот безгрижен глас на својата младост, „тоа го направија ќелешите!“

У

УКРАДЕНИ ПРЕДМЕТИ

Низ еден широк, релативно осветлен тунел, се враќам во халата каде што, на единствената маса, во таа голема пуста просторија, бев ја оставил својата торба. Во тунелот размислувам за тоа што ќе се случи ако ме потера голема потреба; големата потреба и тесните простори не одат рака под рака. Размислувам и за пријателот што останал во халата да ми ја чува торбата. Не сум многу изненаден кога сфаќам дека не ме дочекал, туку му ја скубнал некаде во потрага по сопствената среќа. Знам и зошто се налутил; додека беше тука, не сум го понудил со виски, а торбата божем била полна со шишиња виски, и тоа од оние подобрите. Отсуството на пријателот толку ми го сврте вниманието, што првин не ни видов дека ја снемало торбата од масата; подоцна сфатив дека сè ми е украдено: сосе торбата, и мобилниот, и роковникот со адреси, а и шишињата со вискито чивас и димпл и со бурбонот џек. Од сè останала само една празна кутија од чивас, но без шише, со боја на оклопен витез паднат од коњ. Можеби тоа се случи затоа што порано го гледав пријателот преку шишињата наредени на масата, уживајќи во спектарот на бои што го разубавува прекршениот свет. Тогаш, наводно, сум пробал да си ја допијам чашата без

да бидам забележан, скриен зад неа, но пријателот ми ставил минус поради тоа, а и затоа што не сум отворил ново виски, па така подоцна ја напуштил салата натоварен со мојата торба. Не знам, сега, навистина, зошто се важни овие неважни нешта да ги раскажувам среде ноќ, откако одвај го минав тунелот за да стигнам во халата. Зар во светот населен со неправди главната тема треба да биде мојата исчезната торба? Се сеќавам, кога последен пат ги видов моите нешта, мобилниот беше во едно џебе од торбата, засолнет како кенгурче во мајчино меше, а и скапоценото виски чивас стоеше во својата (тогаш) нераспакувана амбалажа металик боја покрај едната нога на масата (небаре самото излегло од торбата). Врз масата тогаш имаше многу остатоци од јаденици и пијачки (зашто во халата беше се одржала прослава, во присуство на видни личности). Еден од големците, кој инаку живееше спортски строго како намуртена веѓа, пушеше цигара врз цигара. Првин излезе културно од халата, но потоа (по втората цигара) немтуресто рече дека повеќе нема да излегува, туку ќе ја испразни табакерата тука во халата, па макар климата пуштила сирени. Му предложив, за да го расположам, да испиеме по едно виски од државните резерви. Тој тогаш одби. Било два по полноќ, а требало да вози назад до зората. Јас немав претстава каде всушност се наоѓавме или, поточно кажано, ни сега не знам каде се наоѓа халата. Немам претстава ни каде може да се стигне возејќи кон зората. Можам да го замислам само патот низ полуосветлениот тунел. Другите важни личности не ни помислувам да ги нудам со виски. Затоа тие објавиле во весниците колку скапи кошули сум носел, дарувани од тоталитарните режими. Јас сум изненаден од сознанието за тоа.

Велам дека било добро што пишувало така, дека сум убаво облечен, но зошто не напишале нешто и за украдената торба?

Се прашувам само, во кој друг свет ја однел со себе неверниот пријател?

Ф

ФИЛМСКА ИНДУСТРИЈА (надреалистички филм)

Сосема влезен во некои филмови, стари и веќе гледани, чии подробности не се помнат, но се будат, низ фрагменти, и постојано се обновуваат со сè понови и понови ефекти. Некои ликовно оживуваат како филм во филм, но и покрај сите очекувања или искрената увереност, сепак со секое ново гледање не течат по истиот тек, туку длабат сè поплитки и поплитки корита. Речиси нема филм што може да се одгледа трипати, а да не претрпел тешки оштетувања, за разлика од песните, што ги носиш во главата цел живот и не ти тежат, секогаш инаку запомнати.

Тој филм беше составен не од еден, туку од многу други филмови, ликовно извонредно богат, така што еден млад поет (кој некогаш навистина бил млад, а сега само така го викаа) однапред рече: „Ова е апсолутно најголемото дело на сите времиња“ (без да се извини за својот скуден речник).

Имаше нешто апсурдно во врска со тој филм, што на своја глава го почувствува и продуцентот, кој ги мразеше надреалистите повеќе од празните каси, а сега му се придвижуваа од сите страни

како Индијанци со балтиички наречени томахапки. Дејството почна наивно, во еден ресторан, но немаше чаре да се заврши, а еве зошто. Рибата наречена зубатац или орада итн., нарачана во тој луксузен ресторан, во држава Една (јасно акцентирана кадар-секвенца: рибата во чинијата и светот зад чинијата), не можела да се изеде цела во тој ресторан, каде што била нарачана, туку морала да биде дојадена во некој друг ресторан, во држава Друга.

„Никогаш не би нарачал да сум го знаел тоа“, рече продуцентот, човек моќен, но збунет, кој немаше способности да се дојадува на туѓа маса во инаков град во држава Друга. Рибата во меѓувреме може станала пелте леано во калап за риба, мошне сомнително јадење.

„Но, тоа е во соседната зграда, маестро“, рече сценаристот, знаејќи кој е главниот даса во секој филм.

„Ех, во соседната“, викна продуцентот, „но таа соседна зграда никој никогаш не ја видел, а камоли да ја најде, а јас треба однапред да платам!“

Освен тоа, градскиот пејзаж беше забранет за снимање; во него изгледа немаа пристап филмаците, иако вриеше од коли и улици и од живот, но уште од поранешните филмови се знаело дека тој простор на првобитното општество – пардон, на првобитните општества – претставува стапица од која нема излегување.

„Секоја питомост залажува“, рече продуцентот.

Режисерот почна да евоцира спомени за глупостите што ги правел актерот од првите филмови на првобитните општества, и тоа го потврди со видео илустрација, во вид на непроектиран сон –

но токму во тој дел поранешните грозни филмови не се совпаѓале со сегашната стварност.

Во видеото имаше сцени во кои еден тип, инаку организатор, ја објаснува сцената во ќелијата каде што треба да се преспие, куууц, има ли некој – звучен ефект – празна соба, како долап, куц-куц, но ќелијата не е повеќе празна, туку е исполнета со станари што спијат.

Еден глас вели: „Кој си ти, дај доказ кој си!?“

Типот кому му се обраќа гласот е, навидум, со потемна боја на кожата. Организаторот вика на него:

„Што правиш ти во оваа соба, како ќе се оправдам пред продуцентот кога ќе разбере дека некој непланирано влегол во кадрот, што ако си чалнал нешто?“

Во тој момент настанува тепачка, која воопшто не е филмска (беспомошни движења, бессилни раце, неми сведетели на настанот).

„Со таква глупост не може да се конкурира за Оскар“, се вмешуцка сега и режисерот.

Токму во тој момент старите и новите кадриви и сцени беа се измешале. Не се знаеше точно дали им припаѓаат на старите филмови, дали на нивната видео илустрација, презентирани од режисерот, или на филмот со воена тематика што токму го снимаа.

Продуцентот, по сè изгледа, веруваше во ова последното, зашто тој немаше време да се занимава со минатото, туку ја објаснуваше сегашната ситуација.

Филмската уметност сега станала индустрија, а секоја индустрија имала свои строги правила: како што автомобилската индустрија произведува

секоја година нови модели коли, така и филмската индустрија секоја година мора да произведе нови видови трки со коли, нови видови разурнувачки и запаливи ефекти и нови видови тепачки. На што ќе личела филмската индустрија ако бакнежите и понатаму се вршеле со стиснати усни како во првобитното општество – сега требало да се растегли јазикот како ластик.

„Кој ќе гледа тепачка со *бесјомошни движења*, освен ако не е имбецил заостанат од првобитните општества?“ рече продуцентот, а од неговите зборови јасно произлегуваше дека зборува токму за филмот што лично го финансира. Тој продолжи: „Насилството бара нови форми. Секоја задолжителна сцена со ефекти мора да се надоврзува на претходните, но и да се надоградува и усовршува. Ако е веќе прикажано како некој во тепачка кубе нечиј јазик, во следниот филм сосе јазикот треба да му ги извади и цревата. Без тоа нема печалба!“

За потребите на сценографијата беше направена мала каллива улица од каде се влегуваше во светот и се излегуваше од светот (или, постручно речено, од каде што се влегуваше и излегуваше од кадрот). Темна, одвај забележлива улица на платот на платното, но затоа со кал до веѓите, од која никој не излегол ниту пак од неа се измил.

За жал, лентите што беа го снимиле тој дел од филмот, се измешале со лентите од ќелијата, со што се создаде една глупава монтажа – престој во ќелијата од која нема излегување, зашто каналот за бегство водел право во калта.

„Еднаш“, рече тогаш продуцентот, „се облеков во војнички руби, за да ја покажам сериозноста на ситуацијата, то ест – дека наскоро ќе се отвори војна. Тоа сакав да им го кажам на никаквеците

што беа ја окупирале ќелијата. Тие си немаа врска во каков филм играат, зашто сценариото беше тајно, скриено во мојот џеб.“

„Едно девојче играше главна улога во преобразбата на дејството“, се потсети сценаристот, „лежеше врз мене наместувајќи се така како што ѝ било удобно тогаш кога тоа го направила првпат, како да прави *ошйечайок на своето тело во ѝесокиа*.“

Последното го нагласи затоа што (како метафора) беше избришано од сценариото, а тој мораше да потпише што и да не напише.

„Од кога ти стана главен актер врз кого лежат старлетите?“ му се врекна режисерот.

Тој си имаше мака како во воен филм да го вметне задолжителното клецање – затоа и ја измисли сцената со ќелијата, од која немаше мрдање, но во која можеше да се импровизира. Од искуство знаеше дека во клецањето од нога испаѓа реkvизитот за клецање, та мораше да ја зголеми жештината. Не беше ли подобро на актерката да ѝ се изредат во ќелијата хомлесите, во знак на протест против војната?

Повеќето сцени од филмот, сосема несообразно за воено дејство, се случуваа во соби, од кои најважна беше почетната соба на снимањето, а тоа е безизлезната ќелија. Најприближниот впечаток (кој е речиси невозможен без монтажа) беше дека станува збор за талкање низ кинематографијата во кое копитото на коњот ќе стане главната метафора решена со една кадар-секвенца: копито зад кое се движат мравите на дејството, односно добро платените статисти, што ќе го искажат протестот против војната, но ќе бидат и нејзина апотеоза.

„Тоа е премногу статично“, рече продуцентот на излегување од ресторанот каде што (сепак) го почна јадењето, а на пат кон другиот ресторан, каде што ручекот требаше да го заврши со бришење на муцката. „Нели некој рече дека другиот ресторан бил близу, во соседната зграда? А каде е таа соседна зграда, во Европа или во Азија?“

Градот создаден од светли материјали светлеше од светлота, но никој повеќе не можеше да каже што ќе остане од него по монтажата. Улиците како филмски ленти се ширеа на сите страни и сите до една беа слепи или, поточно речено, пресечени со бичкија. Едната водеше во калта, но во другите имаше и барови, па и ресторани со портири.

„Таму каде што некогаш се уриваа и гореа куќи, сега треба да горат и да се уриваат градови и континенти“, рече продуцентот. „Тоа е суштината на нашиот воен филм.“

„Затоа имаме пиротехника и каскадери“, рече организаторот.

„Но“, продолжи продуцентот, „затоа имаме и артисти кои можат да одиграат сè што ќе им кажеш и така нестварноста да ја претворат во стварност. А имаме и артистки кои ќе го креваат моралот на војниците, важен за секој филм со воена тематика.“

„Кога еден ден ќе нè снима нас, филмовите ќе сведочат за она што не било како да било“, меланхолично забележа сценаристот.

„Филмската индустрија е вечна“, рече режисерот, „во неа нашиот живот е снимен живо и уверливо тема по тема, а главните теми можат да се најдат во секој филм.“

„Нашата филмска индустрија има задолжителни сцени“, пак со тага рече сценаристот.

„А како без свадба, раѓавачка и умирачка, без црква, гробишта и јуначишта, како без хоме и доме, како ...“ почна да реди режисерот.

„Ајде доста“, го прекина продуцентот.

„Како без тепачка и ебачка да се снимат филм?“ набрзина заврши режисерот, а можеше да реди цел ден.

„Дебатата сега се прекинува“, бесно рече продуцентот, „а јас не знам за што си ги фрлив парите, дали за една ќелија со хомлеси или за една каллива улица? Каде е тука војната и каде се задолжителните сцени?“

Одејќи влегоа во забранетата зона, збогатени со главното сознание дека било забрането да се напушти овој свет.

Но, како што во казаматот (ќелијата) не може да се издржи без пијачка, скриена во матарки, така исто ни во забранетата зона не може без јадачка. Затоа последниот збор пак беше на продуцентот.

„Кажувајте каде да се дојадам“, викна тој вооружен со нож и виљушка, а и со риза врзана околу вратот, „а ако не ми го покажете патот до земјата Друга, ќе ви удрам по една клоца со копитото, главната метафора на овој филм што ќе ме завие во црно.“

ФРАГМЕНТИ

Еве едно многу важно искуство, кое понекогаш изгледа обично (особено кога првпат се доживува).

Составните делови на она што нè опкружува учествуваат во настаните што нив ги опфаќаат само со еден свој дел; подоцна, надвор од тој миг, тие не можат да бидат користени (или толкувани) како цели, зашто им недостасува поголемиот дел од нивната сушност.

За да се состави, на пример, дрво, потребно е безброј пати дрвото да се префрлува („пресликува“) низ времето, дел по дел, наслојка по наслојка (гранки со пупки, гранки со лисја, плодови, голи гранки, жили под земјата, врската со сонцето и небото, внатрешната структура, итн.) сè додека не се всади („пресади“) во некој нов простор што ги опфаќа сите времиња.

Светот е, општо земено, фрагментарен и ние него го составуваме („создаваме“), спротивно од она што ни се причинува, дека е првин цел, а ние само го раздробуваме, што е, гледано однадвор, исто точно, и не претставува никаква противречност.

ФРАНЦУЗИНКА

Една девојка, Французинка, ја испратила мајка си некаде на сигурно. Но, којзнае како, мајката и понатаму останала таму каде што си била. Сите конвои поминале, неа никој не ја збрал. Сега седи на една греда, сета во црно, со покриено лице.

Како што врват деновите, таа полека старее, незабележана од никој.

Драматичните настани продолжуваат; се смета (апстрактно) дека жената е засолнета. Но таа пропаѓа токму пред очите на ќерка си, во чија свест претставата за мајката не се поврзува со црната забрадена старичка која пред нејзини очи копнее.

Х

ХАЗАРД

Игрите на среќа се порез што будалите го плаќаат на државите. Иако на прв поглед изгледа дека секој може да победи во игра на среќа, пред сè затоа што луѓето веруваат дека имаат доволно време тоа да го дочекаат, пресметката покажува дека, кога хазардната игра би се играла секој ден и кога во неа би учествувал само еден играч, можноста да добие би била рамна на нула. За да станеш среќен добитник, би требало да живееш милиони години. Како тогаш *некој* сепак добива? Тоа се случува затоа што секој играч – во идеална смисла на зборот – сите свои можности им ги отстапува на другите играчи, како и тие нему, па кога ќе се соберат деновите на сите играчи се насобираат доволно векови во кои еден играч може да добие, што и се случува. Но, независно од тоа што се случува, можноста да бидеш избран токму ти меѓу сите оние што ги ставиле своите надежи во заедничкиот барабан, е исто така рамна на нула.

Па како тогаш да се објасни фактот дека во тој океан на неверојатноста сепак постои победник? Тоа може да се објасни само на еден начин: веројатноста да се случи неверојатноста е веројатно само средство да бидеш излажан.

ХАОС

Две вечери едноподруго се расправав со нешто живо и конкретно, што го сметав за можен епилог на еден роман. За жал, деталите со сите слики, зборови и броеви се избришаа со утрото.

Знам толку дека стануваше збор за многу впечатливо, видливо раслојување на една цивилизација составена пред сè од зборови и броеви. Сè се искажуваше со целосна негација чиј производ беа купишта урнатини од еден свет кој порано бил поврзан и имал смисла.

Она што имало број беше останало без број, но со можност тоа пак да се прикаже „нумерички“. Она што било составено од зборови се искажуваше со други зборови што ја поништуваа дотогашната смисла, олицетворени во купишта губре и потрошен градежен материјал.

Зборовите создаваа неколку клучни „повратни“ реченици, кои имаа несомнена смисла, но ајде сега најди ја!

ХАРМОНИЈА

Низ расенетата магла се појави тесен мореуз, а зад него дотогаш невидлив остров, на кој се надврзуваа, како зрна во ѓердан, други острови: цел архипелаг низ кој – тоа јасно се гледаше – течеше праматеријата на светот, со своите прашуми и изумрени животи. На брегот од првиот остров можеа да се видат два големи елена со ширококоразгранети рогови, кои стоеја толку близу што можеше да се осети топлината и трепетот на нивните тела. Тие беа доказ – јас тоа добро го знаев – дека синоќешните ситни зборови што ги разменивме меѓусебно се наполно бесмислени: здравиот изглед на елените, растителниот свет во позадината, сонцето што грее од јужното небо, постоењето и стварноста на потонатите светови – сето тоа ми потврдуваше дека основниот закон на природата е хармонијата и љубовта, а не рамнодушноста и омразата.

ХИПИЦИ

Лежам на плоштадот во едно мало место каде што сите ме познаваат. Не се сеќавам кога сум станал хипик. И зборувам на жената што лежи покрај мене дека треба да чита книги, инаку ќе остане без образование; таа признава дека минатиот пат кога била тука не прочитала ниту една единствена книга, а исто било и кога си заминала. Пристигнаа старите комшии, па се наредија околу нас, да нè гледаат, та потоа да имаат што да прикажуваат на внуците, дека во своето место виделе живи хипици кои спијат на калдрма среде плоштад. До нас застапа и еден хипик со ретка брада, мој стар пријател, исто голем љубител на книги наредени по рафтовите. Тој е многу задоволен што сум станал хомлес и што ме гледа вака легнат среде плоштадот, тоа била една многу цивилизирана глетка, а особено што не сум престанал да давам бесплатни часови.

ХИЧ ПОСТАВУВА ПРАШАЊЕ

Прашањето на Алфред Хичкок гласеше: „Зошто марксизмот или кој е сега на власт – не тури ред на пазарот?“

Знаејќи дека царот на стравот е троа шегација, присутните се погледаа. Се запрашаа да не запишал човекот курс по еконимија.

„Не, не мислев на економскиот пазар“, рече тогаш страшниот шегација, „туку на пазарот во Буњаковец каде што Дона Магданоза продава магданоз!“

Ц

ЦЕЛОВЕЧЕРЕН ФИЛМ ЗА ЧЕТИРИЧЛЕНАТА БАНДА

Како што ќе се види потоа, постоеше една „четиричлена банда“ составена од гангстерски фаци кои не се смеат, кои се далеку од тоа да бидат умни, но затоа знаат што сакаат.

Непоколебливоста и увереноста се нивните заштитни знаци. Можеа да се видат во една филмски аранжирана подрумска просторија, наречена гаража, како седат на широка дрвена маса како дванаесет апостоли, зашто секој од нив четворица чинеше за тројца. Не е јасно во што токму се состојат нивната вера и непоколебливост, но се знае дека се организирани приватно и по сопствена волја, дека дејствуваат „вонинституционално“, дека немаат врска ни со власт ни со опозиција, ни со парични ни со цивилни организации, дека не се дел од тајните служби, па ни од подземјето. Се знае дека се задоени со национални цели така како што ги сфаќаат самите тие.

Филмот во кој беа вмешани, заедно со бројни други актери, имаше врска со едно име. Името требаше или да се менува или да остане исто, но не се знаеше точно во чиј интерес е она првото. „Добро си е името“, гласеше мислењето на еден

постар поет. „Името не треба да се менува“, сметаше и еден помлад поет, чии дела во тој момент човеколики пилци ги разнесуваа по планетата. Тоа беше општо мислење, околу што постоеше општ консензус. Албанските партии исто јавија дека името во никој случај не смее да се менува, инаку ќе стават вето во Советот за безбедност.

Тоа сите ги збуни, зашто дотогаш и меѓународната и домашната јавност сметаа дека албанските партии премолчано се за промена на името. До тој момент, сите освен „четиричлената банда“, која имаше свое мислење но не го кажуваше, сметаа дека борбата за името е во тоа името да се сочува и да не се дава. Откако за тоа се изјаснија повеќе пати и албанските партии, се појави првин јадеж, а потоа и сомнеж дека со чувањето на името, за што дотогаш се залагаа и националните партии, може да се загрози идентитетот. Можеби треба да се создаде име па да се биде, а не да се чува она што веќе го имаш, се појавија и првите коментари во весниците.

Новонастанатата ситуација создаде голема раздвиженост. Додека одеа на состанок на „Одборот“ (не е важно чиј и за што), во почетокот само еден човек, и тоа главниот јунак на филмот, знаеше за мислењето на албанската страна. Бидејќи беше во прашање и неговата кожа, се плашеше да не биде изигран, па сега-засега мудро молчеше. Како разбран човек, не можеше да не мисли на ставот на албанската страна, а ни на мислењето на нациот. Но, додека да стигнат на состанокот на речениот Одбор, сите го разбраа она што дотогаш го знаеше само тој и сите се противставија на мислењето на албанските партии. И понатаму сите беа против промена на името, но беа и против мислењето на

Албанците кои исто беа против. Тој парадокс создаде вистинска конфузија.

Конфузијата создаде војна во која се вмешаа големите сили. Националистите, кои не беа за промена на името но не беа ни за мислењето на албанската страна, се бранеа од една забарикадирана зграда со многу пушкарници, но таа одбрана не беше лесна. „Знаете ли колку муниција треба за ваква одбрана, и тоа само ако не фрлат атомска бомба“, рече главниот јунак на филмот, чие име исто можело да се промени, од Петко Трајко, или обратно.

Во големата хала се вежбаа боречки мајстории. Во натпреварот победи една млада и многу убава девојка. Сите аплаудираа, освен главниот јунак на филмот. Тој седеше на скалите на врвот од халата, а девојката дојде до него, го бакна и го стисна цврсто на градите. Но во моментот кога стана, ја погоди (отровна) стрела во грбот. „Сега сме изгубени“, помисли главниот јунак.

Во целата таа бркотница единствено четиричлената банда остана мирно на својата маса во гаражата осветлена со петролејска ламба. Лицата им беа здрвени и не се знаеше што мислат и што ќе прават. Моментално беа неми и неподвижни.

Во меѓувреме почна нападот врз зградата. Но сега се виде дека зградата не треба да се брани, туку да се освои, зашто нашите биле надвор, а вашите внатре, а не обратно. Од една врата влегоа четворицата бандити и почнаа да сечат со своите како брич остри сабји.

Почна евакуацијата. Главниот јунак, прилично негрижливо за својата положба, доцнеша на последниот воз. Со него беше еден стар професор, хеленист, сув и не потежок од дваесет килогра-

ми. Јунакот сметаше дека возот ќе чека, но возот не чекаше и тргна без нив. За среќа, во прашање беше парна локомотива која мошне бавно забрзуваше. Сепак, изминаа неколку вагони, сосе оној за дрва. Главниот јунак сакаше да рипне во некој вагон, но вагоните беа сточни и со затворени врати. Јунакот потрча со хеленистот, па, иако овој беше мошне подвижен на тие години, го фати под мишка, како актен-ташна, ја стигна локомотивата и успеа да се качи. „Сега гледам дека победата ќе биде наша“, рече хеленистот во кој главниот јунак дури сега го препозна еден од четворицата борци што сечеа низ халата. Според здрвеноста на лицето без израз и молчаливоста негова, лесно можеше да се заклучи дека станува збор за еден од „четиричлената банда“ која повеќе ја немаше во гаражата.

Возот павташе кон далечините. Локомотивата беше преградена на два дела со перде; напред беше невидливиот машинист, а назад бегалците со бовчи. Веднаш зад пердето седеше хеленистот, кој некогаш исто бил машинист. Додека го раскажуваше тој дел од својата биографија, рече дека е добро што денешните локомотиви се поделени на два дела, зашто тој не можел повеќе да гледа како баботи огнот во казанот, а му се смачило и од инструментите за мерење брзина и притисок, а особено од рачките за раздвижување и сопирање. Рече дека е доволно што душата му се кине кога ќе го чуе звукот на испуштената пара. Тој почна тивко да плаче. Тој звук – и тој го повтори звукот неверојатно верно: шшшшшш – бил сосема сличен на оној кога човек испушта душа.

Во меѓувреме, војната се разгоре по континентите и сите заборавија на народот чие име сакаа да го променат.

ЦРТЕЖИ И СКИЦИ

Еден сликар без брада, прифатен во Париз, му ветил на еден брадест писател цртежи за некоја негова книга. Договорот бил тој да ја илустрира книгата, но бидејќи прстите му биле мошне скапи, му направил еден детски цртеж како портрет за задната страница на книгата. Писателот ем останал без илустрации ем си ја огрубел книгата со детскиот цртеж, а згора на тоа никој и не го познал, така што сите мислеле дека книгата е напишана од некое дете, а дека цртежот е автопортрет на тоа дете. И покрај сите тие компликации, брадестиот писател не сакал да го засрами сликарот без брада и ја примил навредата како дар од небото. Тој не сметал дека треба нешто да рече, а така и настапил кај сликарот, но овој како да му подзакажал нешто во врска со вредноста (парична) на детскиот цртеж. Писателот не го разбрал, а сликарот тогаш се пожалил кај еден нивен заеднички познат, дека човекот има проблем штом не ја знае вредноста на цртежот, па загатнал една сума со три-четири нули.

Заедничкиот пријател не сакал да се меша, но кога видел колку сликарот го цени својот детски цртеж, макар што според неговите зборови бил само скица, сепак рекол:

„Знаеш ли ти, пријателе, дека писателот со брада (тој, се разбира, го именувал човекот со име и презиме) има илјадници скици подобри од твојата, и тоа во секоја реченица објавена во книгата, чунки сите негови реченици се автопортрети. Зошто не му ги земеш тие скици и не ги врамиш убаво за убави пари, па да си направиш од нив една изложба? Така ќе си ја надоместиш загубата, а плус ќе се прославиш со таа иновација. Или мислиш дека она што е чачкано-мачкано може да се обеси на сидот, а она што е пишано-бришано заслужува само за потпала на печките наредени покрај штафелаите на Монмартр?“

Ч

ЧЕШМА ОД ЖАД

Една порно-свезда, лисеста, со кратко сечена коса, коси очи и со рамнодушно-блуден израз на лицето, лежи заднички напучена на креветот, со главата врз дланката искривена како да е гилјотинирана. За тоа време, зад неа, загледан во нејзината, во кадарот невидлива „чешма од жад“ клечи еден светски познат диригент, исто со црна коса и со коси очи, и со старечко-детски, добродушен израз на лицето, насмеан, сосредоточен, се подготвува да мавне со стапчето и да почне да диригира.

ЧУВАР НА РЕДОТ

Ај да речеме дека сум важна личност. Сум дошол на стадионот да гледам некоја утакмица. Не станува збор за кој-годе стадион, туку токму за оној единствениот стадион од моето детство, каде што не сум пропуштил ни една единствена утакмица. Затоа сум и сега тука, а не на некое друго место. Тука треба да се одигра утакмицата, која сега не ми е толку важна, но важно ми е да покажам дека ќе бидам присутен, без да го нагласам своето присуство. Затоа доаѓам како анонимен навијач, подготвен својата скромна улога да ја одиграам точно. Сепак, одвреме-навреме отпоздравувам кон некои луѓе кои први ќе ме поздрават, без да ги препознаам и (вистински) видам. Одам покрај луѓето и меѓу нив без да ги погледам човечки; погледот по обичај ми е свртен повеќе внатре одошто надвор. Иако сум „позната личност“, намерно одам кон најгорното скалило (како кон „магарешка клупа“ наменета за повторувачите и лошите ученици), од десната страна на стадионот гледано откај влезот. Изгледа дека единствено таму има слободно место; додека приоѓам до малата група мангупчиња кои таму седат на гајби, полека станувам свесен дека мојата ситуација е мошне

неприродна; но тоа е мој избор што моментално никој не може да го поправи.

Или може? По извесно време, по скалите меѓу двата реда гледачи се качува еден крупен човек (сфаќам дека е редар). Додека ми приоѓа, ми станува сè појасно дека е забрането да се седи вака на ова место (на превртена кофа) од каде што, сепак, имав добар преглед на игралиштето. Уште пред да дојде редарот, мангупчињата стануваат од гајбите и бегаат, веројатно за да не ги фатат без карти (тие бездруго го прерипнале сидот). Јас останувам да седам. Очекувам поголема агресивност од редарот, но тој само мирно и љубезно ми објаснува дека не можам да останам на тоа место. Му велам дека поинаку нема да можам да го видам теренот и дека во спротивно ќе го напуштам игралиштето; тој грчи рамена, како да вели: тоа си е твоја работа. Се интересира зошто морам да седам токму тука. „Па нема други места“, велам. „Како нема?“ Тој ме поведува по скалите меѓу двата реда, и ми покажува дека на повеќе места меѓу луѓето има место и за мене. Можеби не напред, но некаде во средината сигурно. Таму ќе ми биде тесно меѓу луѓето, сакам да кажам, но премолчувам.

Не можам да ја прифатам ни улогата што си ја наметнав, а ни онаа што ми беше наметната.

ЧУВАРКУЌА

За Милан Милишиќ

Се појави одненадеж во собата, млад, испечен од сонцето, со загадочна насмевка на патник што се враќа од далечен пат. Ме прегрна, радосен, среќен. Беше задоволен што успеал да ме надмудри и, оставајќи ме многу години во увереност дека е мртов, едноставно да го помине прагот на собата со чекор на голем авантурист кој со леснотија ги премостува световите. Лицето му светеше од здравје, кожата му блештукаше под пријатно проредената коса, неговиот летен тен ниту во еден момент не потсетуваше на школската шкодливост на сонцето, туку мирисаше на море и раѓаше слики на само нему познати заливи, пештери и скриени плажи по кои, пред ултрамаринското платно на морето, поминуваат дивјачки како еластични сверови. Орелскиот нос и целиот склоп на коските уште повеќе потсетуваше на Гоген – ставајќи го лесно во рамката на паганските празници и на убавиците со големи стопала – но насмевката останала неговата, позагадочна од онаа на Мона Лиза што ги избричала брадата и мустаќите, па се насмевнува на нечија збунетост, младешки палаво, итро, со скоро дрска отвореност на изразот

криејќи каде бил, што работел и која е целта на толкавата таинственост.

Спротивно на изгледот, неговите зборови се сосема едноставни, одвреме-навреме пресечени со тријумфален пискот на орел кој од под облаците ја поздравува желката. Ми вели нешто што е и инаку повеќе од очигледно, дека тој не умрел, ни тогаш кога се слушнале гласови за тоа а ни подоцна, дека приказните за неговото загинување се дел од дневните озборувања, за кои и самиот е веројатно виновен, имајќи на ум дека отсекогаш бил поборник на оние загадочни исчезнувања, на неопределено време, некаде кон земјата Емили во Амхерст, и на исто таквите ненадејни враќања. Навистина му е жал, не, навистина, што работата станала толку сериозна, не може да каже дека сме пуштиле мрсолчиња од плачење, но сепак не било фер, тој тоа совршено добро го сфаќа, во денешно време, кога е смртта, како што гледа, малку повреден косач одошто му е угодно на човека, кога, речиси, мртвите ги бројат живите, во еден таков час, не, навистина, нему му е жал што непријатно нè изненадил не толку со своето враќање, колку со непроменетата состојба, во светот кој, колку што забележува, сосема се променил.

Додека го кажуваше сето тоа, нешто со глас, а нешто само со насмевка и молчење, ми стануваше јасно дека основниот факт – дека е жив – не може да се негира. Никаква претпоставка за некое можно сонување не можеше да ја скрие очигледната стварност, толку јасно и природно таа произлегуваше од срцето на самото постоење. Исто така, беше исклучено дека станува збор за некакво враќање од светот на мртвите во светот на живите, во кој-било вид и својство. Она внатреш-

но чувство што никогаш не го лаже човека, просто затоа што е вистинската мера на нештата, ми кажуваше дека тој не воскреснал, ниту се разбудил од сон, кома или неразјаслива хибернација, туку просто се вратил од пат, како што и самиот кажуваше. Иако почувствував извесна завист, не ме изненади ни фактот дека останал ист како некогаш; не само што не остарел, туку забележливо се подмладил, во идеалното значење на тој збор, задржувајќи ги годините и зрелоста, но придодавајќи им еден нов сјај.

Не би можело да се каже дека нашите односи беа такви што некогаш меѓу нас дошло до посебно зближување. Припаѓавме можеби на слични, но сепак далечни светови; додека престојувавме во нив не знаевме ништо еден за друг, а кога тој одеднаш ќе се појавеше, како кога ветар ќе дувне над реката, нашата средба се исполнуваше со разнежена блискост која небаре ја оспоруваше заемната увереност дека физичките состојби не се битно решавачки за степенот на присутноста. Сепак беше пријатно да се поседи во тишината и да се потврди часот на живеење со некој вообичаен знак, со чаша вино, насмевка и – од негова страна – со некоја класична прашална реченица која напишана не значи ништо, а осветлена со внатрешна убавина сепак станува зачудувачки придружник на неискажливото.

Обично тој беше оној што прв ќе прашаше за нештата собрани меѓу двете средби, но бидејќи сега она што се случи – она за што свеста однекаде претпоставуваше дека се случило – беше премногу важно, јас сепак не можев да го скријам своето изненадување, а да не го прашам, макар само со очите, веднаш штом трупна во собата, каде талкал

сите овие години, по што уследи она објаснение полно со деликатни извиненија поради метежот и бркотницата што ја направил, можеби без да сака, а можеби баш намерно.

Дури потоа ми рече што, всушност, работел по светот. Првин се зафатил со древната авантура на пронаоѓач на непознати земји, а потоа станал копач на злато и драги камења. За да го потврди тоа, тој покажа во еден агол на собата (во тој момент изгледаше небаре тој живее во собата, а јас сум неговиот ненадеен посетител), каде што беа наредени откорнати билки кои според стебленцата и лисјата личеа на штавел, но имаа длабок и јак корен на мандрагора, или на некое слично егзотично растение. Знаев, без да знам како сум го дознал тоа, дека по жилите на тој корен понекогаш како грутки земја се нафаќаат златни зрна или, почесто, светкави драги камења. Го прашав, директно, дали пронашол дијаманти (именујуќи ги со еден архаичен збор, како *цеваури*, збор што тој не го разбра и го прифати со подбив).

„Не, не пронајдов“, сепак рече, мирно и со израз на човек кој знае што му се случило, но не сака тоа да го признае.

Ги погледав одблизу растенијата. Освен три-четири, тоа беа сосема обични, просечни примероци какви растат по нашите бавчи. Ни оние поголемите не беа такви човек да им се восхитува. Се загледав во корените кои според преданијата го скриваат, вжилен, човековиот лик, со надеж дека ќе забележам нешто што не го видел големиот патник, грутка злато или дијамант извалкан од земја, но не видов ништо освен корења кои, искорнати од земјата и оставени во аголот на собата, двај ги прехрануваа своите месести лисја.

„Не пронајде драги камења“, реков јас. „Што ни донесе тогаш?“

„Зар не гледаш“, насмеано рече поетот за кого дотогаш неоправдано се сметаше дека повеќе не е меѓу живите, „ви донесов *чуваркуќи*.“

Ц

ЦАФЕР И ЦЕМО

Во гимназијата треба да одржам час. Опасно е да не се отиде. Можеби е тоа крајот на големиот штрајк на просветните работници? Но јас сум однапред решен да не се појавам. Бегањето од часови стана моја професија. Заминувам накај ридот. Се плашам, место да предавам, да не ме наседнат јас да одговарам. До која буква стигнавме? Ц – Цафер и Цемо.

Проблемот е во тоа што сум неподготвен речиси по сите предмети. Всушност, јас воопшто и не одам на училиште, а од некоја причина тоа никој не го забележува (или ми гледаат низ прсти). Додека шетам по дворот на училиштето со шрафцигер в рака, дежурниот наставник ме гледа под око. За што ме смета – за ученик или за деликвент?

Со голем немир го чекам часот кога ќе ме фатат да одговарам. Како Сократ, знам дека ништо не знам. Не сум свесен само дали се другите свесни за тоа. Кога-тогаш, ќе морам да се појавам, не можам вечно да бегам од часови. Што ако ме „дигнат“, што ќе биде тогаш со мене? Не разбираам како е можно тоа: во себе се сметам за човек со факултет, а ни основно одделение немам завршено.

Ме измачува до срцевина лажната ситуација.
Или пак, таа е стварна, а само мојата претстава за
себе лажна?

ЏВРК

Населбата плива на вода. Кој не верува, нека удри една казма во земјата: веднаш џврка! Не, не е во прашање обична „подводна почва“, како што може да се помисли, туку е докажано нешто друго: под земјата се бранува вистинско море.

Мошне сум зачуден што живеам во толку нездрав крај, а истовремено – на море.

Ш

ШЕРИ

„Шери, сакаш ли шери?“ вика мажот од едната соба.

Необичноста е во тоа што алкохолот насекаде по светот почна да се продава во шишиња од сто грама, па така и кај нас, зашто дошла таква наредба од Унијата. Сега, таа појава нам не ни беше непозната: и порано имаше ракии од сто грама, наменети за пијаниците, кои се викаа внучиња. Зошто „внучиња“? Па затоа што беа мали, а наменети за дедовците. Но тогаш стануваше збор за ракии, разни вињаци и лажни коњаци, а не и за виски; не и за вистински коњак; не и за шери! Светот навистина се преврте на глава откако внучињата станаа дедовци и престана производството и полнежот на шишиња поголеми од сто грама; тогаш малото беше прогласено за големо, а цената му остана иста.

Жената го чу гласот на мажот од другата соба и од тоа ја фати треска како да видеела димни сигнали кои ја повикуваат на освојување на преријата. Нејзе не ѝ беше толку жал што шишињата од најмалку седум децилитри станаа шишенца од најмногу сто грама, а со иста цена, туку што шишенцата со шери што ги купуваше на некој волшебен

начин се претвораа во изветреано виски. Тоа го нервираше и нејзиниот маж, кој својата жена ја викаше „шери“ откако запи шери, или ја завика „шери“ затоа што беше многу слатка како шерито (а слаткоста на шерито таа ја зголемуваше со истопена бучка). Откако пијачката на жена му почна да се претвора во одвратен спирт, тој беше сè помалку заинтересиран да влегува во Унијата. Еднаш еден тип со потемна боја на кожата го излажа и му продаде едно празно шишенце од курвоазије место шери, но во продавницата, за среќа, сега беше останало едно шишенце вистинско шери, гарантирано со етикета. И со тоа шери мажот ја мамеше својата „шери“ да се префрли од една соба без кревет во друга соба со кревет.

Но таа не се осмели веднаш да го отвори шишенцето, од страв шерито пак да не се претвори во нешто што не е шери, па затоа реши првин да се консултира со видовитите вештерки што имаа свои емисии на телевизија и прорекуваа судбини место Трите наречници. Тоа малку ја забави работата со отворањето на бутилката и со можната преобразба на слаткото во горко.

Сега-засега, се чека почетокот на телемисијата, па да ѝ се стави крај на приказната.

ШТАЛА

Врвам по тесната уличка пред нашата *сѝа-ра куќа*. Без да застамам, ја изврвувам и го продолжувам патот. Сметам дека жена ми ќе покаже зачуденост што така без објаснение ја изминувам куќата; но таа молчи.

Застанувам пред фурната, недалеку од куќата. Таа во еден период на моето детство беше претворна во продавница во која се пазаруваше „нарјат“ со бонови и на вересија. Влегувам во продавницата да купам нешто за дома. Но, го нема она што го барам. Продавачот не ме познава. Кога му кажувам од кое семејство сум, тој загадочно се насмевнува, но не го изговара моето име; ги споменува само браќата, посебно најмалиот. Кога веќе го нема тоа што ми треба, купувам тегла кисели краставички, а посебно земам и две-три пресни, колку да се знае дека дома не одам „со празни раце“, туку носам, како што се вели, „крававици криви“.

Во очите сè уште ми блеска сликата што ја видов во часот кога поминував покрај куќата. Страничните сидови изгледаа обично, но предниот сид, од подрумот до двата ката, беше отворен кон улица-

та; осветлен со многубројни свеќи, во контрастни тонови и со пурпурни и златни отсјаи, подрумот, очигледно, станал штала со јасли и сено, место каде што, одамна некогаш, или токму во тој миг, беше се собрал, на едно место, сиот свет: едно тучушто родено дете, светото семејство, мудреците од Исток и пастирите со своите стапови и со мирисот на ливадите и со белите стада овци. Само јас ги одминав.

СОДРЖИНА

А

АМАНЕТИ	5
АСТРАГАЛИ	7
АСТРАЛНА СФЕРА	9
АСТРАЛНИ ТЕЛА	10
АТ'РИ И РУШВЕТИ	12

Б

БАБА МАКЕДОНКА ГО СРЕКАВА АНДРЕЈ БАРАНОВ	14
БАЗА – НАДГРАДБА	15
БАЛЕТСКИ МАЈСТОР	17
БАРА	18
БЕЛОГЛАВ ОРЕЛ	20
БЕСПЛАТЕН СТАН	21

В

ВЕНЧАВКА	22
ВЕНЧАЛНИ ПРСТЕНИ	23
ВНАТРЕШЕН БЕСКРАЈ	25

ВНАТРЕШНА СТВАРНОСТ	26
ВОДАЧОТ И УЧЕНИЦИТЕ	30
ВОЗВРАТНА ПОСЕТА	31
ВОСКРСНИЦА	32
ВРОВОИ	33

Г

ГАЗАЧ	34
ГАЗЕНЦЕ	35
ГЛАДИЈА	36
ГЛУВЧЕ	37
ГОДИШЕН ОДМОР ВО 2001 ГОДИНА	38
ГОЛЕМИОТ РОМАН	44
ГРАДОВИ	45
ГРИЖНИ ПИСАТЕЛИ	49

Д

ДАВАЊЕ ЗНАЦИ	52
ДАВИТЕЛ	53
ДАЛГИ И СТИХОВИ	54
ДАНОК	58
ДВА ДОМА	59
ДВА ПИШТОЛА И ДВЕ ФУТРОЛИ	60
ДВЕ ДЕВОЈКИ И ДВА ШЛЕПА	61
ДВЕ ПРАШАЊА БЕЗ ОДГОВОР	63
ДЕН	64
ДЕЦА	66
ДИЈАЛОГ	67
ДНО	68

ДОВОЛНОСТ	70
ДОЖД, СНЕГ	74
ДОМАШНИ КИНАЦИИ	75
ДООБЈАСНУВАЊЕ	77
ДРОБЕНО МЛЕКО НА ГРАНИЦА	78
Дучо	80
ДУШИЧКА	81

Ѓ

ЃАВОЛОТ АБВГДУВА, ШТО НА ЃАВОЛСКИ ЗНАЧИ СЕ ПРЕТСТАВУВА	83
ЃАВОЛОТ БАРА СПАС ЗА СВЕТСКАТА ЕКОНОМИЈА	85
ЃАВОЛОТ ГИ ВЕЛИЧА И ГИ КУДИ АКТЕРИТЕ	87
ЃАВОЛОТ ГИ КАРА СПОРТИСТИТЕ	89
ЃАВОЛОТ ГО ИСПРАШУВА ПРОСТИОТ МАКЕДОНЕЦ	90
ЃАВОЛОТ ГРИЦКА СЕМКИ	92
ЃАВОЛОТ ДОБИВА ОТКАЗ	93
ЃАВОЛОТ ДОБИВА РАЗГЛЕДНИЦА	94
ЃАВОЛОТ И АНГЕЛОТ	95
ЃАВОЛОТ И АРАМИЈАТА ВИЈОН	96
ЃАВОЛОТ И БОГАТАШИТЕ	98
ЃАВОЛОТ И ДЕМОКРАТИЈАТА	99
ЃАВОЛОТ И ДЕТЕТО КАЧЕНО НА ДРВОТО	100
ЃАВОЛОТ И ДОЛНИОТ СОСЕД	102
ЃАВОЛОТ И КУЛТУРАТА	104
ЃАВОЛОТ И МАГАРИЊАТА	105
ЃАВОЛОТ И МЕДИУМИТЕ	107
ЃАВОЛОТ И НЕГОВИТЕ ПОМОШНИЦИ	110

ЃАВОЛОТ И МИТИНГОТ	111
ЃАВОЛОТ И ОНОЈ ДРУГИОТ	112
ЃАВОЛОТ И ОПОЗИЦИЈАТА	113
ЃАВОЛОТ И ПИСАТЕЛИТЕ	114
ЃАВОЛОТ И ПОГОВОРКИТЕ	116
ЃАВОЛОТ И ПРЕКУОКЕАНСКИОТ БРОД	117
ЃАВОЛОТ И ПРОФЕСОРОТ	
ШТО МУ ТРЕБАЛЕ ПАРИ	118
ЃАВОЛОТ И СВЕТСКАТА МРЕЖА	119
ЃАВОЛОТ И УЧЕНИКОТ	121
ЃАВОЛОТ И ЦРНИЛОТО	123
ЃАВОЛОТ И ЧЕХОВ	124
ЃАВОЛОТ ЈА ШИРИ СЛИКАТА	125
ЃАВОЛОТ КАКО БЕСПОЛНО СУШТЕСТВО	126
ЃАВОЛОТ КАКО РЕГРУТ	128
ЃАВОЛОТ КАКО СЛИКАР	130
ЃАВОЛОТ КАКО ЧУВАР НА ГЛАСАЧКИТЕ КУТИИ	131
ЃАВОЛОТ НЕМА КАДЕ ДА СЕ ИСПОВЕДА	132
ЃАВОЛОТ НЕМАЛ ДРУГА РАБОТА	133
ЃАВОЛОТ НЕ САКА ДА НОСИ	134
ЃАВОЛОТ НИ ОРА НИ КОПА	135
ЃАВОЛОТ ОДИ БОС	136
ЃАВОЛОТ ОТВОРА ФРИЗЕРСКИ САЛОН	137
ЃАВОЛОТ ПАСЕ ОВЦИ	138
ЃАВОЛОТ ПЕГЛА ЛИЦА	139
ЃАВОЛОТ ПОСТОЈАНО ИГРА	140
ЃАВОЛОТ ПРОДАВА РОБИНКА	141
ЃАВОЛОТ ПРОТЕСТИРА	146
ЃАВОЛОТ РАЗГОВАРА СО ВЕРНИК	148

ЃАВОЛОТ РАЗГОВАРА СО ЧОВЕКОТ ШТО СЕ СМЕТАШЕ ЗА НАЧИТАН	153
ЃАВОЛОТ РАЗМРДУВА	155
ЃАВОЛОТ САДИ ТИКВИ	156
ЃАВОЛОТ СЕ ИСТАЖУВА ЗА НЕШТА ШТО НЕ ВЛЕГЛЕ ВО НЕГОВОТО ЗАВЕШТАНИЕ	157
ЃАВОЛОТ СЕ ЛУТИ ШТО НЕ МОЖЕ ДА ЈА НАДНЕГИРА ЛОШАТА ЖЕНА	159
ЃАВОЛОТ СЕ СМЕЕ	161
ЃАВОЛОТ СЕ ЧУДИ	162
ЃАВОЛОТ СОВЕТУВА	163
ЃАВОЛОТ СИ ГО ТЕТОВИРА ЈАЗИКОТ	164
ЃАВОЛОТ СПИЕ	165
ЃАВОЛОТ, СОНОТ И УМЕТНИКОТ	166
ЃАВОЛОТ ШИРИ ЕРЕС	167
ЃОА	168
ЃУБРЕ	169
Е	
Еленко Зеленко	171
Елифас и другите пријатели	172
Енциклопедиски одредници	174
Епифании	176
Еротика	177
Есеисти	178
Еќим билар	180
Ж	
Железничка станица	183
Желка	184

ЖИВЕАЛИШТЕТО НА СОНИШТАТА	187
ЖИВОТНА ПОУКА	188
ЖИЛАВАТА БАБА	199
ЖИЛАВОСТА НА НИШТОТО	200

З

ЗАБИ	201
ЗАГАДОЧНИ ДАТУМИ И ЛИЧНОСТИ	203
ЗАРОБЕНИЧКА НА СИДОТ	208

С

СВЕЗДИ	209
СВЕЗДОПЛОВЦИ	211

И

ИДИЛА	212
ИЗБЕГНАТА СРЕДБА	214
ИЗГУБЕНО-НАЈДЕНО	215
ИЗЛЕГУВАЊЕ	217
ИЗЛЕТ	218
ИКОНОГРАФИЈА	219
ИНДИЈАНЦИ	220
ИНЦЕСТНИ СОСТОЈБИ	221
ИСТОРИСКИ АГЛИ	223
ИСУШЕНА КОЖА	224

Ј

ЈАЦЕ-НУЛА	225
ЈАСНИК	226
ЈАСНОГЛЕД	227

К	
КАТАКОМБИ	228
КАТЕДРАЛА	229
КАФУЛЕ ВО ДУБРОВНИК	230
КИТАЈ	232
КЛИК	233
КЛОЗЕТСКА ШКОЛКА	234
КОЗА	235
КОЛОРИСТИЧЕН ПОРОЈ	236
КОКА-КОЛА ВО БАРДАЧЕ	237
КОМПЈУТЕРСКА ЕРА	238
КОМПЈУТЕРЦИЈА	239
КОНЦЕПТ	240
КРАЈОТ НА ВОЈНАТА	241
КРИТИКА ОБЈАВЕНА НА НАСЛОВНАТА СТРАНИЦА	249
КРСТИЛНИЦА	251
КРУПНИ ПЛОДОВИ	252

Л	
ЛАГИТЕ ОД СОНИШТАТА	253
ЛАЖНО ПОПАДИЧЕ	255
ЛАПОНСКАТА С'М'Н'МКА И АРИСТОТЕЛ	256
ЛЕБ	261
ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕД	263
ЛИК ОД ЖАЛНА ВЕСТ	265
ЛИКВИДАЦИЈА	266
ЛУДИ ГАБИ	267

Љ	
ЉУБОВ – ОМРАЗА	269
М	
МАГЛИВА СВЕСТ	271
МАЛИ ТЕМИ	272
МЕАНДРИ	273
МЕДУЗИ	275
МИЖИТАТАРА	276
МИЛУВАЊЕ	277
МИНАТО	278
МИНИЈАТУРИ	279
МОНОЛОГ	280
МОНТАЖА	283
МОРАЛ	284
Н	
НА ЛУБЕНИЦИ СО ЕЛИСЕЈ	285
НА ПАТОТ КОН ЛОЗЈЕТО	288
НАВИВАЧИ И НАВИВАЧКИ ГРУПИ	290
НАДВОРЕШНО – ВНАТРЕШНО	293
НАМЕСТО СПОМЕНИК	294
НАРКОЛЕПСИЈА	296
НАРКОС	297
НАСТАН	298
НАСТАНОКОТ НА МАГЛАТА	299
НЕБОТО НАД ДЕЛФТ	301
НЕСТВАРНА УБАВИНА	304
НИЗОК ФУНКЦИОНЕР	306

НОЌНА ПОСЕТА	307
НОЌНА ПОТРАГА	308
Њ	
ЊУЈОРК ТАЈМС	311
О	
ОБОЖАВАТЕЛКА	312
ОБРАТЕН ТЕК	313
ОКОВАНА КНИГА	314
ОНОЈ СВЕТ	316
ОСВЕТЛЕНИ АКВАРИУМИ	319
ОСТАВЕНА КНИГА	320
<i>ОХОЛ-ОХОЛОСТ</i>	321
П	
ПАРАНОЈА	323
ПАТНИК НИЗ ВРЕМЕТО	325
ПЕНЕТРАЦИЈА	326
ПЕРСПЕКТИВА	327
ПЕСОЧНА ПЛАЖА СО АПОЛОНИ	330
ПЕСОЧНИЦИ	332
ПЛАНЕТАРНО БРАНУВАЊЕ	334
ПЛАСТИКА	337
ПЛОЧИ СО СТАРИ ЗАПИСИ	338
ПОПЛАВА	339
ПОСЕТА	340
ПОТОНАТ ПОД ПЛОЧА	345
ПОТОП	346

ПОТСЕТНИК	350
ПРЕДЕЛ ОД СОН	352
ПРЕДЕЛ НАРЕЧЕН ПРЕДЕЛ	353
ПРЕДМЕТОТ НА ЛИТЕРАТУРАТА	354
ПРЕЉУБОДЕЈАНИЕ	356
ПРЕМИН	358
ПРЕПОРАКА	359
ПРЕТПОСТАВКА	360
ПРЕТСЕДАТЕЛИ	361
ПРИГРАДСКИ АВТОБУС	362
ПРИКАЗНА	363
ПРИЧЕСНА	364
ПРОЕКТИ	367
ПРОШЕТКА	369
ПРСТЕН	371
ПСИХОЛОШКИ ВИТЕЛИ	372
ПСИХОЛОШКИ ТРИКОВИ	373
ПТИЧЕ-ПОЛЕТАРЧЕ	374
ПУСТИНА	375
ПУТИН ОТВОРА ВОЈНА	376
Р	
’РБЕТ	378
РАЗДЕЛБА ОД СОНИШТАТА	379
РАКА НА МАСАТА	380
РАСИПЛИВ КАКО ЦВЕЌИЊАТА	382
РАСПЛАСТЕНИ ПАТИШТА	383
РЕВОЛУЦИОНЕРИ	384
РИТУАЛНИ ЖРТВИ	385

РОВЈА И РАКЕТИ	386
РОМАН ЗА ПАТУВАЊЕТО	388
РОМАН НА ВЕЧЕРТА	393
С	
САМРАЧНА СВЕЧЕНОСТ	395
СЕДУМНАЕСЕТ ТУЛУМБИ	396
СЕНКА	399
СЕРИСКИ УБИЕЦ	403
СКАЛИ	405
СНАА МУЛАТКА	406
СОВЕТ СО ПОДВЛЕЧЕНИ ЗБОРОВИ	407
СОГЛАСКИ И НЕСОГЛАСКИ	408
СОПРЕНО ВРЕМЕ	409
СОФИСТИ	411
СПРОТИ БОГОРОДИЦА	412
СРЕД СМРДЕЖОТ НА ПРЕПОЛНИОТ АВТОБУС	414
СРЕДБА/РАЗДЕЛБА	416
СРЦЕ ШТО РАБОТИ БЕЗ ПОЛНЕЊЕ	417
СТАКЛЕН СТАН	418
СТАРИОТ ПАЗАР	419
СТАРИОТ ПОЕТ	421
СУДЕЊЕ ВО СОБРАНИЕТО	424
СУДЕЊЕ ВО ТЕАТАРОТ	426
СУИЦИД	427
СУПЕРПРИРОДА	428
Т	
ТАЛКАЊЕ	430
ТАТКО И СИН	432

ТВ-РАСПРАВИЈА	435
ТВРДИНА	436
ТИЛЦИ, ТИЛЦИ	438
ТРИЕСЕТТИ АПРИЛ 2013 ГОДИНА	440
Ќ	
ЌЕЛЕШИ	445
У	
УКРАДЕНИ ПРЕДМЕТИ	450
Ф	
ФИЛМСКА ИНДУСТРИЈА	453
ФРАГМЕНТИ	460
ФРАНЦУЗИНСКА	461
Х	
ХАЗАРД	462
ХАОС	463
ХАРМОНИЈА	464
ХИПИЦИ	465
ХИЧ ПОСТАВУВА ПРАШАЊЕ	466
Ц	
ЦЕЛОВЕЧЕРЕН ФИЛМ ЗА ЧЕТИРИЧЛЕНАТА БАНДА	467
ЦРТЕЖИ И СКИЦИ	471
Ч	
ЧЕШМА ОД ЖАД	473

ЧУВАР НА РЕДОТ	474
ЧУВАРКУЌА	476
Ц	
ЦАФЕР И ЦЕМО	481
ЦВРК	483
Ш	
ШЕРИ	484
ШТАЈА	486

Македонска академија на науките и уметностите

Компјутерска подготовка
Бобан Карапејовски

Корица
XXX

Печат
XXX

Тираж
300 примероци

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент
Охридски“, Скопје

821.163.3-32

МАЏУНКОВ, Митко

Астрагали / Митко Маџунков. - Скопје : Македонска
академија на науките и уметностите, 2015. - 503 стр. ; 21 см

На стр. 2: Astragals / Mitko Madzunkov

ISBN 978-608-203-159-0

I. Madžunkov, Mitko види Маџунков, Митко

COBISS.MK-ID 100164362